

114 /
1962/2

საქართველოს
აქრონომიის
სამეცნიერო ბიბლიოთეკა

მეცნიერება

2

1

9

6

2

მნათობი

საბჭოთა
კავშირის

ქოველთვიური ლიტერატურულ-მხატვრული
და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჟურნალი

წელიწადი 39-ე

№ 2

თებერვალი, 1962 წ.

საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის ორგანო

8796

შ ი ნ ა კ რ ს ი

1887 ბ. ს. პუშკინი 1962

ა. ს. პუშკინი — ლექსები, თარგმანი კ. ჭიჭინაძის, ვ. გაღრინდაშვილის, მ. ქვლივიძის და ვ. წულუკიძისა	3
ნიკოლოზ ტიხონოვი — პუშკინი — ჩვენი თანამედროვე და თანამებრძოლი	7
გიორგი ლეონიძე — ლექსები	15
კონსტანტინე გამსახურდია — დავით აღმაშენებელი, ტეტრალოგია, ვაგრაძელება	18
ნიკოლოზ ჩაჩავა — ლექსები	29
თეიმურაზ ჭანგულაშვილი — ვერ დამთავრებს დრო შენს სიცოცხლეს, ლექსი	30
ოტია იოსელიანი — ცეცხლთან თამაში, მოთხრობა	31
შოთა აკობია — ენგურქესის მშენებლებთან, ლექსები	47
პოლიკარბე კაკაბაძე — ცხოვრების წარა, კომედია 4 მოქმედებად, დასასრული	48
ელეზბარ ზედგინიძე — გაზაფხული დაიწყო აღრე... რომანი, დასასრული	65

ნ ა კ ა ვ ა

ვალერიან ჩეკურიშვილი — შრომის სიმფონია	89
ბ. გიგაური — არაგველთა შექმერა	91
ლევონდ როსტოვეცი — კომუნისტის დედა	96

(იხ. მეორე გვ.)

კრიტიკა და პუბლიცისტიკა

დავით მაისურაძე — სოციალიზმის მსოფლიო სისტემა	98
სერგი ქვიციანი — ირაკლი აბაშიძის შემოქმედება. დასასრული	107
შოთა რვეიშვილი — პეტრე დემეტრეს ესთეტიკური რევიზიონიზმი	115

პუბლიცისტიკის საკითხავი

გიორგი წერეთელი — ვეფხისტყაოსნის ტექსტის მეცნიერული გამოცემისათვის	125
ივლიმე თაყაიშვილი — ელენე თაბუაშვილი-მოთარავეისეული ხელნაწერი ვეფხისტყაოსანი	139

მეცნიერება, ხელოვნება

გიორგი გიორგიძე — ქართული ფრანკმასონობის საკითხისათვის	143
კუკური პატარაძე — კოტე მარჯანიშვილი რეპერტიოაზე	151
რევაზ ნათაძე — მეცნიერული ფსიქოლოგიის ფუძემდებელი საქართველოში	161
აღ. კინჭარაული — ვაჟა-ფშაველას ტექსტის დადგენისათვის	165

წიგნების მიმოხილვა

დავით მ. ლანგი — საყურადღებო გამოკვლევა	177
შალვა რადაანი — მონოგრაფია ვაჟა-ფშაველაზე	178
ნოდარ ლომოური — ფლავიუს არიანე „მოგზაურობა შავი ზღვის გარშემო“	183
სიმონ არველაძე — მამია ასათიანის მოთხრობები	186
ლევან ფრუიძე — შრომა ქართველ მთიელთა ეთნოგრაფიაზე	188
ახალი წიგნები	192

რედაქტორი: გრიგოლ აბაშიძე

პ/მგ. მდივანი — ვ. წულუკიძე

ს ა რ ე დ ა ქ ც ი ა კ ო ლ ე გ ი ა :

დ. ბენაშვილი, თ. ბუაჩიძე, დ. გამეზარდაშვილი, გ. მარგველაშვილი,
ე. მალრაძე, ბ. ფლენტი, ა. ქუთათელი, ს. შანშიაშვილი.

რედაქციის მისამართი: თბილისი, ლენინის ქ., № 63. ტელეფონი 7-13-42; 7-11-66.

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 27/11-62 წ. ქალაქის ზომა 70x108. ანაწყოების ზომა 71/4x121/2.
ფიზიკურ ფორმათა რაოდენობა 12. პირობით ფორმათა რაოდენობა 16. უე 05105
ტირაჟი 6500. შეკვეთა № 124.

საქ კპ ცკ-ის გამოშვებულობის სტამბა № 1, თბილისი, ლენინის ქ. № 14.

დეკაბრისტებს ციმბირში

დაე, ციმბირის მადნის ბუდობში
შეგრჩეთ ამაყი თქვენ მოთმინება:
არ გაცუდდებთ მწუხარე შრომა,
თქვენი მაღალი ფიქრის დინება-
იმედმა—ქირის დამ განუყრელმა
აღბათ ეგ თქვენი საკინიც კპოვა,
ის მოგანიჭებთ მხნეობას, ხალისს;
გჭეროდეთ, ჟამი ნანატრი მოვა-
სიუყვარული და ძმობა თქვენთანაც
შემოანათებს დილეგის ბნელში,
როგორც ჩემი ხმა თავისუფალი
შენოდის თქვენი კატორღის ხვრელში.
დაინგრევიან საპყრობილენი,
გატყდება მძიმე ხუნდების რვალი,
მიგიღებთ ლაღი თავისუფლება
და მოგერთმევათ ძმებისგან ხმალი-

თარგმანი კონსტანტინე პიონიაჩისა

არღონი

ბევრი ვიყავით ჩვენ მძიმე ნავზე:
ზოგი სკიმავედა ფრთააშლილ აფრას
და ზოგი კიდევ, ძალღონით საესე,
წყალზე უსვანდა ნიჩაბს თანაბრად.
საქესთან იჭდა წამყვანი ჩვენი,
იგი მართავდა ნავს — გონიერი.
მე კი ვუმღერდი მცურავეებს რწმენით.
სწრაფ ამოვარდა ქარი ძლიერი,
აბობოქრა ტალღა ხშიერი
მცურავთ, მესაქეს ერგო სიკვდილი,
მე — მომღერალი, ღონემიხდილი —
ზღვამ გამომავდო ნაპირზე ობლად.
იმავ სინღერებს კვლავ გავიძახი,
და სველს სამოსელს, ანთებულ სახით,
მე ვაშრობ მზეზე ტინის მახლობლად.

თარგმანი ვალერიან გუბრინდავნილისა

მე თქვენ მიყვარდით... სიყვარული ჯერ კიდევ იქნებ
მთლად არ გამჭრალა და ჩემს გულში ბინადრობს ისევ,
მაგრამ ამაზე ნუ იღარდებთ, თქვენს ნათელ ფიქრებს
მე ხელმეორედ მწუხარების არ მივცემ მიზეზს...

მე თქვენ მიყვარდით, უნუგეშოდ, ფარულად, უხმოდ,
ხან უძღვრებით და ხან ეჭვით ვიყავი საესე,
მე თქვენ მიყვარდით ისე წრფელად და ისე უღვთოდ,
რომ დაე, ღმერთმა ნოცეით, სხვასაც უყვარდეთ ასე...

თარგმანი მიხ. ქვლივიძისა

ზღვას

მშვიდობით, ლაღო ძალავ ბუნების!
უკანასკნელად, ზღვაო, ჩემს წინა
აგორებ ტალღებს, მედუღუნები
და მედიდური მშვენებით ბრწყინავ!

როგორც მეგობრის ხმა სევდიანი,—
შორი ძაბილი, დამშვიდობება,
მომწოდებელი და ნაღვლიანი
შენი ხმაური არა მშორდება.

შენ, ჩემი სულის მიჯნავ ნანატრო,
რამდენჯერ ფარულ განზრახვის ძალამ
მე დაღვრემილი და მუდამ მარტო
შენს ნაპირებზე მახეტიალა.

რა რიგ მიყვარდა ძლიეს მოღწეული
ჩუმი გუგუნი შენი ხმებისა,
შენი ღუმელი დაბინდებისას
და ალტყინება ანაზღეული.

შენი სიწყნარით წაქეზებული
იალქნიანი მშვიდი ტლუ ნავი
მარდად რბის ჭავლზე გალაღებული,
მაგრამ ატოკდი მოუთრგუნავი
და იძირება გემთა კრებული.

ვერ შევძელ, ზღვაო, მოვშორებოდი
უღაბნოსავით მოსაწყენ ნაპირს,
შენ ალტაცებით მოვსალმებოდი
და გასაფრენად შემოვვლებოდი
შენს ქედს ბობოქარს და ფაფარაყრილს!

შენ კი მიხმობდი, —მედვა ბორკილი,
 შენსკენ ილტვოდა სული ამაოდ,
 უძლიერესი ვნებით პერობილი
 დავრჩი ნაპირზე მე სამუდამოდ.

აწ რაღა დამრჩა მე დასანანი!
 სადღა წარმართავს ჩემს გზას ოცნება?
 შენს უდაბნი.ში ერთი საგანი, —
 მხოლოდ ერთი კლდე გამოცეზდა!
 ის კლდე დიდების არის სამარხი.
 იქ მოგონება და ორეოლი
 ძილს ეძლეოდნენ ცივს და მარადისს, —
 იქა ჰჭრებოდა ნაპოლეონი!

ჩაქრა, დასტოვა ტანჯვით სოფელი,
 და მას კვლავ გაჰყვა როგორც გრიგალი,
 მეორე ჩვენთა ფიქრთა მპყრობელი,
 ისიც ბორკილთან შეურიგალი!

თავისუფლების მოგვშორდა ბარდი,
 დასტოვა ჩანგი მან ტკბილზმოვანი.
 აღსდექ, აღელდი, აბობოქარდი,
 ის იყო, ზღვაო, შენი მგოსანი!

შენი ხატება იყო მის გულში,
 შენ იყავ მისი სულის მშობელი,
 შენსავეით მძლავარი, ღრმა და პირქუში,
 შენსავეით იყო დაუცხრომელი!

დაცარიელდა მიწა და მარტოს
 სადღა გამრიყავს ტალღა მდინარი?
 ერთი ბედი აქვს ყველგან კაცთა ტომს,
 სად სიკეთეა, იქ მას სდარაჯობს
 ან განათლება, ანდა ტირანი.

მშვიდობით, ზღვაო, დაუვიწყარი
 იქნება ჩემთვის შენი მშვენება!
 მწუხრისას შენი გუგუნი წყნარი
 მე მუდამ, მუდამ გამახსენდება!
 ვიქნები მკვიდრი მთისა თუ ბარის,
 მე თან გამყვება შენი ხატება:
 შენი ზვირთების ეს საუბარი,
 ეს კლდე, ეს უბე, ეს ბრწყინვალეა!

მზის, დღის მნათობის ბრდღვიალი ჩაქრა!
 ბინდი ვადეკრა ზღვის ლურჯ სარკეს, ლალად მდინარეს.
 მაშ იხმაურე, იფრიალე, მორჩილო აფრავ,
 შენც იბობოქრე ჩემს ქვეშ, ქუშო ზღვაო მძვინვარე!

გონების თვალწინ სჩანს შორეული
 მხარე, შუადღის მზით ნაშუქები.
 მე სევდიანი მღელვარებით იქ ვეშურები,
 მოგონებებით აღმოდებული.—
 თვალები ჩემი დაუნამავს მოწოლილ გრძნობას,
 გული სიამით თრთის და ღონდება,
 ძველი ოცნება შეჩვეული არა ნშორდება,
 კვლავ მაგონდება სიჭაბუკის გიჟური ტრფობა,
 სუყველაფერი, რაც მტანჯავდა და მწვავედა მძაფრად, —
 აუხდენელი იმედის და ნატერის სიმწარე.
 მაშ იხმაურე, იფრიალე, ნორჩილო აფრავ,
 შენც იბობოქრე ჩემს ქვეშ, ქუშო ზღვაო მძვინვარე!

გასწი ხომალდო, გამაქანე, გაპყვე მაცდური
 ზღვის მკაცრ დინებას, ნიმატურე იქ — აღთქმულ მხარეს,
 და არა ნისლით დაბურული ჩემი მამულის
 კაეშნის აღმძვრელს ნაპირს მწუხარეს,
 სადაც პირველად ვნებებს მცხუნვარეს
 მივენდე ყრნული გულმხურვალებით;
 სადაც მუხანი მიღიმოდნენ იღუმალებით,
 სად ქარიშხალი მძაფრად მიტევდა,
 დამიქნო ადრე ახალგაზრდობა;
 სად ფრთანსუბუქმა მილალატა ღხენამ, გართობამ
 და გული ჩემი წამებისათვის გამოიმეტა
 ახალ განცდათა ძიების ნდომით
 გაგექეც, მშობლის მთათა და ბარო,
 თქვენ გაგექეცით წუთიერი ბავშვობის, ყრმობის
 და სიჭაბუკის წუთიერო ტოლ-ნეგობარნო!
 თქვენც მკერდსავსენო, მიწიერი პირველი გრძნობის
 ცელქო აღმძვრელნო, ცვალებადი გულის ასულნო,
 ვისაც შეგწირეთ უღრტვინველად, უსიყვარულოდ
 სულის სიმშვიდე, დიდება და თავისუფლება, —
 თქვენც დამავიწყდით, დამავიწყდა თქვენი ცდუნებაც!
 მაგრამ ვერ ვკურნავ მაინც ტრფობის პირველ იარებს
 და პირვანდელი სიყვარულის კვლავ მდავავს ზაფრა.
 მაშ იფრიალე, იხმაურე, გაშლილო აფრავ,
 შენც იბობოქრე ჩემს ქვეშ, ქუშო ზღვაო მძვინვარე!

ნიკოლოზ ზინოროვი

პუშკინი—ჩვენი თანამედროვე და თანამებრძოლი

1943 წლის 6 ივნისს, იმ დღეს, როცა შესრულდა ალექსანდრე პუშკინის დაბადების ასორმოცდამეოთხე წლისთავი, ალყაშემორტყმულ ლენინგრადში, მოიკას სანაპიროზე გამოჩნდნენ განმარტოებით და ქვეითად მიმავალნი ერთსა და იმავე მიმართულებით. მოიკას სანაპირო ზომბებიოთა და ჭურვებით დანგრეული და უკაცრიელი იყო. ქვებსა და ქვებს შუა ბალახს ამოეყო თავი. ისეთი სიჩუმე იდგა, რომ ძირს ჩამოვარდნილი აგურის ჩქამი მაღალ ხმას გამოსცემდა.

ამჯერად მტერი ყუმბარას უშენდა სხვა რაიონს და ეს ხელს არ უშლიდა ადამიანებს, რომლებიც პოლიგრიმებს ჰგავდნენ, განეგრძოთ გზა ძველებური პატარა სახლისკენ. რა სახლი იყო ეს? ეს იყო სახლი, სადაც ცხოვრობდა პუშკინი, სადაც ტრადიციის ძალით ამ დღეს მუდამ თავს იყრიდნენ მისი პარტიისმცემელნი. ბოში დავარდნილი იყო სწორედ ამ სახლის ეზოში. კედელი გაბზარულა, მაგრამ არ ჩამოქცეულა. ოთახები დაცარიელებული იყო — ნივთები ყველა გაეტანათ და გადაეხიზნათ. მხოლოდ პოეტის ბიუსტი იდგა პატარა კვარცხლბეკზე, მისწინ სიტყვებს ამბობდნენ და კითხულობდნენ ლექსებს.

თითქოს პოეზიის სული და სიხარული უნდა მოსცილებოდა ამ შიშველ კედლებს, სამხედრო ფორმაში ჩაცმულ ამ მკაცრ, დაღვრემილ ადამიანებს და აქედან შორს გადაკარგულიყო. იმ დროს, როცა სულ ახლო ჭურვები სკდებოდა, ამ ცარიელ ბინაზე თავმოყრა და საუბარი უმაღლეს საგნებზე —

პოეზიაზე, ხელოვნებაზე, ისტორიაზე, თითქოს უცნაურობად ჩანდა.

და მაინც ეს ასე როდი იყო! სწორედ პოეზიის სულით იყო გაღვინებული თვით პაერიც კი. პოეზია ცოცხლობდა ირგვლივ, მიმოფანტული ათას დეტალად, რომლის შემჩნევა შეეძლო ყველას. პოეზია დამკვიდრებულიყო ქუჩების ღუმელშიც, მინებჩაღეწილ ფანჯრებშიც, ქვებსა და ქვებს შუა ამოწვერილ ბალახშიც; და როგორც არასდროს, ისე იგრძნობოდა სიმართლე პოეზიის პუშკინისეული განმარტებისა: „იგი მოიკავს და იტევს ყველა დაკვირვებას, ყველა ღონისძიებას, ცხოვრების ყველა შთაბეჭდილებას“.

სწორედ ამ დიდ სიერცეში, რომელიც ამ ცარიელი ოთახებიდან ქალაქის უსაზღვროებისაკენ, ფრონტის მოწინავე ზაზისაკენ, — სანგრებისა, დოტებისა და ბატარეებისაკენ, ტყეებისა და ზღვისკენ მიემართებოდა, შესაძლოა, განსაკუთრებული, სიძლიერით ეღერდნენ ლექსები, რომლებიც თავისი არსით ხალხისადმი იყვნენ მიმართული და არ საჭიროებდნენ კაბინეტურ მყუდროებას და ყურადღებას.

ხმა პოეზიისა ნამდვილად გახდა „მსგავსი ზვირთთა ხმაურისა“, ამკვიდრებდა კავშირს აწმყოსა და გარდასულ დროთა შორის, — ხდიდა პუშკინს ჩვენს თანამედროვედ, იმ დიდი საქმის მებრძოლად, რომელსაც იცავდნენ აქ მის სახლში მოსულნი!

პოეტის მთელი შეურიგებლობა, მთელი მისი იმედი, მშობლიური ხალხის მაღალი მოწოდების მისეული განკურება პოეზიად ახალ ხორცშესხმას.

მტრად იქცა და განქარდა ყველა მოსაზრება აკადემიურობასა და წარმავლობაზე. პოეტი კემმარიტად იქცა „სახალხო საკუთრებად“, და ამ საკუთრებაზე ყველამ მოიპოვა უფლება.

• • •

შეიძლება ითქვას, რომ ვერავითარი საზეიმო სხდომა ვარდ-ყვავილებით მორთულ და ჭაღებით გაჩირადლებულ დარბაზში თავისი ძლიერებით ვერ შევდრებოდა ამ საუბარს, საუბარს ყველაზე მთავარზე, საუბარს პირისპირ, როცა გული დულს და გრძნობს გვერდით ასეთსავე დუდილს გულებისას, რომლებიც საკუთარი ძალის და სიმართლის შეგნებას აღფრთოვანებით განუმსჭვალავს.

დიახ, ის იყო პოეტი სინამდვილისა! ხოლო ჩვენი სინამდვილე მებრძოლის სულის ისეთ სიმადლეზე აღმოჩნდა, როცა პოეზია იქცა საარსებო შავ პურად, არაჩვეულებრივი საბჭოთა ადამიანების ჩვეულებრივ ულუფად. ამიტომაც გზა უკაცრიელ მოიკახე, გზა პუშკინის ცარიელ ბინისაკენ, არ ჩანდა საშინელ ან ნაღვლიან გზად. საშინელი მაშინ იქნებოდა, ჩვენ რომ სულიერად გავლატაყებულყავით, ჩვენ რომ პოეზიისთვის გვეთხოვნა — გვანუგეშე ან მოგვაჯაღოვე ლამაზი გამოწავონით. მაგრამ ჩვენ ამას არ ვსაქობრებდით.

• • •

Есть в России город Луга
Петербургского округа;
Хуже не было б сего
Городишки на примете,
Если б не было на свете
Новоржева моего*.

ჩემს წინ ჩანდა ეწროო ტბა ძეძვიანი

* არის რუსეთში, პეტერბურგის მხარეში, ჭალაქი ლუგა; არ იქნებოდა ამ პაწია ჭალაქზე უარესი ჭალაქი, რომ ქვეყნად არ ყოფილიყო ჩემი ნოვორჟევი.

ვაკე ნაპირებით. მისგან ცოტა დაშორებით, დაბალ ხევებს შორის მდებარეობდა პაწია ჭალაქი. ტბიდან ხელომარჯვნივ მოსჩანდა ხეივანი, შუქმწვანე და ხშირფოთლოვანი. ხეივნიდან ვარდისფერად გამოიყურებოდა დაისის სხივებით განათებული მდალი შინაური რომელიღაც უცნაური შენობისა, რომელსაც საოცარი თაღები და ნიშები ჰქონდა. გზის მეორე მხარეზე მალალს, იტალიურის მსგავს, ბაზილიკას ზეაღმართა თავისი კვადრატული კოშკი.

მიდამოს ზაფხულის წყნარი ბინდი ეფინებოდა. დაბაში, ხან იქ, ხან აქ ნაპერწკლები გაიფლებდნენ ხოლმე. უამრავი და ნაირნაირი ფერისა, ისინი ხეებსა და ხევებს შუა ციმციმებდნენ, ხან პაწია ვარსკვლავებს, ხან კი ყვითელ ან წითელ ნაკვერცხლებს ემსგავსებოდნენ და მთელ პეიზაჟს რაღაც მშვიდ მომხიბლაგობას ანიჭებდნენ.

ისეთი მყუდროება და შვეების მომგვრელი სიმშვიდე მომბრავდა ამ ნაპერწკლებიდან, ამ ვარდისფერი უცნაური კედლიდან, მდალი წითელი ბაზილიკიდან, რომ უნებურად მებადებოდა სურვილი მივსულიყავი იქ, ამ პატარა ჭალაქში, გამეხიერებინა მის ჩეროიან ქუჩებში, შენახა მისი მკვიდრნი და მათთან ერთად შესუნთქა სადამოს გრილი ჰაერით.

შე ვუყურებდი ხარბად, ერთი წამითაც თვალს ვერ ვაშორებდი ამ პაწია ჭალაქს, რომელიც ოდესღაც პუშკინმა თავისი მახვილი კალმის წვერზე წამოაგო, ხოლო ახლა არავითარი მსგავსება არ ჰქონდა მიყრუებულ და მოსაწყენ ნოვორჟევთან.

არა, აქ არ იყო ფანტასტიკური შენობა ნიშებით და თაღებით. ეს იყო აფეთქებისაგან დანგრეული კედელი ძველი საპატიმრო შენობისა, ალაგ ჩამოქცეული, ალაგ—გაბზარული. ის, რაც იტალიურ ბაზილიკად მეჩვენებოდა, აღმოჩნდა ძველებური ტაძარი, აფეთქებით ფასადი ჩამონგრეოდა, გუმბათი მოძრობოდა და წითელი აგური გამოჩენოდა.

ამ მღუმარე და ცარიელ ნანგრევებს შორის ადამიანის ჭაჭანება არ იყო. ის, რაც ნაპერწყლბად მეჩვენებოდა, თურმე, ყოფილა შუშის ნამსხვრევებზე, სველ თუნუქზე, ჩამონგრეული კედლების ნაფშვენებზე დაცემული ჩამავალი მზის სხივების წამიერი და უცარი ანარეკლი.

სულ ცოტა ხნის წინათ ეს პატარა შეუმჩნეველი ქალაქი გააფთრებული ბრძოლის სარბიელი გახდა. ის შევიდა დიდი სამამულო ომის ისტორიაში; არა ერთხელ მოხსენებული იყო სარდლობის ოფიციალურ ცნობებში. მის მიდამოებში და მის ირგვლივ საგმირო ამბები დატრიალდა. პუშკინის ლექსი უკვე აღარ შეესაბამებოდა მას. მის შესახებ უნდა დაიწეროს სულ სხვანაირად. უნდა დაიწეროს, თუ როგორ აწკარუნდა პირველი ცული და აზუზუნდა პირველი ხერხი მის ნანგრევებს შორის; დაიწეროს იმაზე, თუ როგორ დაბრუნდნენ ტყეებში გახიზნული მკვიდრნი და როგორ აღადგინეს მკვდრეთით ახალი ნოვორეკევი. დაიწეროს იმაზე, რომ არაერთი შემთხვევითი შგზავრი, რომელსაც ნოვორეკევის მიდამოებში შემოღამებია, კვლავ მოტყუებულა, — მიუღია რა აღმდგარი ქალაქის ნამდვილი ელექტროშუქურები ჩამავალი მზის სხივების ანარეკლებად.

• • •

პუშკინის გენიის ყოვლისმომცველმა ძალამ, ამავე დროს ღრმა ჰუმანიურობამ, ადამიანის სულის უნატიფეს განცდათა სიღრმეში წვდომამ, მთელმა შემოქმედებამ, რომელიც მოიცავს ეპოქალურ ისტორიულ ამბებს და ხასიათებს, დიდმა პატრიოტულმა გრძნობამ აქცია პუშკინი არაჩვეულებრივ, განუმეორებელ და განსაოცარ მოვლენად.

რევოლუციონერი დემოკრატები — ბელინსკი, გერცენი, ჩერნიშევსკი, დობროლიუბოვი, მას თვლიდნენ თავის მოკავშირედ თავისუფლებისათვის ბრძოლაში, მიაჩნდათ გონიერების ჩირაღდნად, რომელიც გზას უნათებდა

თაობებს და ფანტავდა პატრიოტური რუსეთის წყვდიადს.

ვლადიმერ ილიას-ძე ლენინს უკავარდა პუშკინი; გადასახლების მძიმე წლებში სიამით და სიხარულით ეწაფებოდა პუშკინის შთაგონებულ სტროქონებს.

პუშკინი გახდა ჩვენი ცხოვრების თანამგზავრი, იგი მუდამ ჩვენთან არის — სახალხო დაღბების და უბედობის დღეებში“ და ჩვენს განცდათა ანტიმურ სამყაროშიც. ჩვენ მასში ვხედავთ დემოკრატიზმის, ჰუმანიურობის, სამართლიანობის და ცხოვრების სიმატლის იმ სათავეს, რომელმაც თავის დროზე მკვეთრად შესცვალა ჩვენი ლიტერატურის განვითარების გზა, აღჭურვა იგი ახალი რეალისტური სტილით, ახალი პოეტური მსოფლმხედველობით.

რეაქციულ, შავბნელ ეპოქაში ნობილმა პუშკინმა სიყრმიდანვე დაინახა თავისი გზა და შეფიცა რუსულ მწერლობას, რომ გადაექცევედა მას ადამიანის და მოქალაქის უფლებებისათვის ბრძოლის იარაღად. მისი პატრიოტიზმი იყო ნამდვილი ღრმა პატრიოტიზმი. 1827 წელს პუშკინი წერდა: „ზოგიერთი ადამიანი არ ზრუნავს არც სახელისათვის, არც მამულის ჭირვარამისათვის; სამშობლოს ისტორიას იცნობენ მხოლოდ თავად პოტიომკინის დროიდან; აქვთ ერთგვარი წარმოდგენა იმ გუბერნიის სტატისტიკაზე, სადაც მათი საკუთარი ადგილმამული მდებარეობს. ყოველივე ამასთან თავი მიაჩნიათ პატრიოტებად, იმიტომ რომ უცვართ თავისი ბოსტანი და შვილები წითელ ხალათებში დაურბიან“.

თვითონ პუშკინმა უკუაგდო ცდუნება ეცხოვრა შეზღუდული ხელოვნებით და გაბედულად დაადგა გზას პოეტიკულ-თაურისას, რომელიც წინ უძღვის სხვებს, რომ თავის ქვეყანა განათლების მხრივ გაუთანაბროს მოწინავე ქვეყნებს. მაგრამ საამისოდ ნაჭირო იყო არა მარტო ესუნთქა თანამედროვეობით და ცოდნოდა ხალხის ცხოვრება; საჭირო იყო არა მარტო სძულდებოდა

ყველაფერი, რაც პროგრესს აფერხებს და სპობს ადამიანის ღირსებას, არაქნდა უქონოდა რწმენა! გარდაუვალი გამარჯვებისა; რათა თავისი ხალხის მომავლის განსჯერებისას ეთქვა შემდეგი წინასწარმეტყველური სიტყვები:

რუსეთი უკენ ძალს თავს

დააწევს,

და თვითმპყრობელობის ნაშთს და

ნანგრავს

ჩვენი სახელი წაეწერება“.

დაუცხრომელი ენერგიით, შეუპოვრობით, განხოგადების გენიალური მადლით დაჯილდოებული პუშკინი წერდა თითქოს ყველას მაგიერ; თითქოს მხოლოდ მას ერთს დააკისრა რუსმა ხალხმა. ყოფილიყო მისი შგოსანი, პისი პროზაიკოსი, ისტორიკოსი, დრამატურგი, სატირიკოსი.

რომანტიული პოემები, რომანი ლექსად (რომანი კი არა „რუსეთის ცხოვრების ენციკლოპედია“), ლირიკა, დრამა, ხალხური ლექსები, ეპიკა, ამეზი, თარგმანები, — ყველაფერს ამას ეპოვით მის შეუდარებელ ლიტერატურულ მემკვიდრეობაში. მის შემოქმედებაში აღბეჭდა ნაპოლეონის წინააღმდეგ გაჩაღებული დიდი ომის და იმ დროის რევოლუციური ბრძოლების მონაწილეთა — დეკაბრისტების, იტალიელი, ბერძენი, ესპანელი რევოლუციონერების სახეები. პუშკინი წერდა ისეთ ბუმბერაზზედაც, როგორც პეტრე პირველია, და ისეთ სახალხო ბელადზეც, როგორც სტეფანე რაზინი და ბუგაჩოვიცა. მის პოეზიაში აისახა ბატონყმობაც, დეკაბრისტული მოძრაობაც, რუსი მემამულეც და რუსი გლეხიც. მთელი ეპოქა ყველა მისი წინააღმდეგობებით გამოიხატა მის მხატვრულ ნაწარმოებებში, რომლებიც დღემდე მთელი ძალით ქლერენ და გვაფრთოვანებენ.

„მხოლოდ რევოლუციურ გონებას... ძალუძს უყვარდეს რუსეთი ისე, როგორადაც მხოლოდ მწერალს შეუძლია უყვარდეს მისი ენა. ყველაფერი უნდა იქმნებოდეს ამ რუსეთში და ამ რუსულ ენაზე“.

აქედანაა პუშკინის რეალზმიც. აქედანაა მის მიერ უაუგადება ყოველივე იმისა, რაც ხელს უშლის ნათელს და უკიდურესად შეკუმშულ მის ენას, რომელსაც მოეპოვება ნაირნაირი ფერებით მდიდარი ხალხური მეტყველების ფერადოვნება და ქლერადობა.

პუშკინის ჩანაწერებში ჩვენ ვპოულობთ ბევრ ისეთ მსჯელობას ლექსის თაობაზე, რომელიც ხსნის ან აზუსტებს მის შეხედულებას პოეზიის არსსა და ბუნებაზე. მას დაწერილი აქვს: „შეიძლება, პოეტმა იხმაროს ერთი ან ორი სიტყვა, მანამდე უცნობი პოეზიაში, მაგრამ ეს როდი ნიშნავს პოეტურ გაბედულებას. საცოდავია ხვედრი პოეტებისა, — წერს პუშკინი, — თუ ისინი იძულებული არიან თავი მოიწონონ მსგავსი გამარჯვებით მომჭელებულ გემოვნებაზე“.

არის უმაღლესი გაბედულება, გაბედულება შექმნისა და წარმოსახვისა. როცა ვრცელი და ფართო მიზანდასახულება განათებულია შემოქმედებითი აზრით.

და ჩვენც ვებღავთ, რომ პუშკინის გენიით შობილი ნაწარმოებნი აღბეჭდილი არიან სწორედ ამ უმაღლესი გაბედულებით. ასეთია „ევეგენი ონეგინი“, „კაპიტანის ქალიშვილი“, „ბორის გოდუნოვი“, „ბრინჯაოს მხედარი“. დავკმაყოფილდეთ თუნდაც ამით.

„საუტუნის სულსიკვეთება მოითხოვს მნიშვნელოვან ცვლილებებს დრამატულ სცენაზე“, — წერს იგი „ბორის გოდუნოვი“ გამო, იმ ნაწარმოების გამო, რომელიც მას ყველაზე მეტად უყვარდა.

„წარმატება თუ წარუმატებლობა ჩემი ტრაგედიისა გავლენას იქონიებს ჩვენი დრამატული სისტემის გარდაქმნაზე“.

ხოლო „პოლტავის“ გამო პოეტი აღნიშნავს „...მასში თითქმის ყველაფერი ორიგინალურია, ჩვენ კი მხოლოდ ამისთვის ვიბრძვი“.

— სამწერლო სარბიელზე პუშკინის გამოსვლას იმ ეპოქის გამოჩენილი პოე-

ტები — დერჟავინი, ყუკოვსკი, ბატი-
უშკოვი სიხარულით და გოცემით
შეხედნენ. ყოველმა მათგანმა თავისე-
ბურად აღიარა პუშკინის უპირატესობა
ყველა იმდროინდელი პოეტის წინაშე.
კერძოდ, ყუკოვსკიმ ეს აზრი გამოხატა
პუშკინისათვის ნაჩუქარ წიგნზე გა-
კეთებული ასეთი წარწერით: „დამარ-
ცხებული ოსტატისაგან გამარჯვებულ
შეგარღს“.

ასევე უდავოდ მიაჩნდათ პუშკინის
უპირატესობა პროზაიკოსებსაც, გოგო-
ლი წერდა: „პუშკინის სახელს ხსენე-
ბაზე უმალევე გამიღვლებს აზრი, რომ
ის რუსი ეროვნული პოეტი! მართლაც,
არც ერთი ჩვენი პოეტი მასზე მაღლა
არ დგას და ამიერიდან არც შეიძლება
იწოდებოდეს ეროვნულ პოეტად. ეს
უფლება თამამად მას ეკუთვნის მხო-
ლოდ. მასში თითქოს როგორც ლექსი-
კონში, მოთავსდა ჩვენი ენის მთელი
სიმდიდრე, ძალა და მოქნილობა“.

ახალი რუსული ლიტერატურის ფუ-
ძემდებელი პუშკინი უხვად ასაჩუქრებ-
და და არაჩვეულებრივად ამდიდრებდა
სამწერლო ასპარეზზე მის შემდეგ გა-
მოსულ მწერლებსაც.

ასე, მაგალითად, გოგოლს მან აჩუქა
„რევიზორის“ და „მკვდარი სულების“
სიუჟეტი. ერშოვს — ცნობილი ზღაპ-
რის „კუზნიანი კვიცის“ ავტორს დაუ-
წერა ამ პოემის პირველი ოთხი ლექ-
სი. ლერმონტოვის „დემონის“ სათავე
უქველად არის პუშკინის ლექსები
„დემონი“ და „ანგელოზი“. პუშკინის
მოთხრობამ „სოფელ გორიუხინოს ის-
ტორიამ“ წარმოშვა სალტიკოვ-შჩედრინ-
ის „ერთი ქალაქის ისტორიის“ მრავალი
გმირის სახე. ვერც ლევ ნიკოლოზის
ძე ტოლსტოი აქდა გავლენას პუშკი-
ნის პროზისა, რომლითაც დიდი რო-
მანისტები აღტაცებული იყვნენ.

პუშკინმა გამოკვეთა სახე თავისი ად-
რინდელი გმირისა — ონეგინისა, რომელიც
თითქოს ეძებდა სარბიელს თა-
ვის ძალუბის გამოსაყენებლად, მაგრამ
ოცდაექვსი წლის ასაკს მიაღწია ისე,
რომ არაფერი გაუკეთებია. უფრო მო-

გვიანებით პოეტმა დახატა სახე ^{ახალი}
გმირისა, რომელიც უკვე არაფრით არ
მოგვეგონებს ონეგინს. ეს არის პუშკინ-
ჯაოს მხედრის* მთავარი პერსონაჟი —
გეგენი, რომელსაც ავტორი ასე წარ-
მოვიდგენს:

**Дичится знатных и не тужит
Ни о почиющей родине,
Ни о забытой старине,
Трудом
Он должен был себе доставить
И независимость и честь*,**

ასევე „ბელკინის მოთხრობებში“,
„კაბიტანის ქალიშვილში“, „დუბროვს-
კიში“ ამტყვევდა და ამოქმედდა დი-
დი ძალა უბრალო ადამიანებისა.

პუშკინის ამ ნაწარმოებებით და გო-
გოლის „შინელით“ იწყება გრძელი და
განიერი გზა რუსული რეალისტური
პროზისა, რომელმაც შემდგომში ესო-
დენ შესანიშნავი ნაწარმოებები მისცა
კაცობრიობას.

პოეტების შეხვედრა და კავშირი
პუშკინთან არ შეწყვეტილა მთელი სა-
უკუნის მანძილზე. პოეზიის პატარა
წარმომადგენლებიც და ისეთი ბუმბუ-
რაზებიც, როგორც ლერმონტოვი და
ნეკრასოვი არიან, ეზიარნენ პუშკინის
ლექსებს და გვიჩვენებს მისი სასიცოც-
ხლო ძალა და ცხოველყოფილობა.

საბოლოო ლიტერატურის ფუძემდე-
ბელმა მაქსიმ გორკიმ ასე დაახასიათა
პუშკინი: „დიდი რუსი სახალხო პოე-
ტი, მომჯდომებელი სილამაზის და
სიბრძნით აღსავსე ზღაპრების შემქმნე-
ლი, პირველი რეალისტური რომანის
„გეგენი ონეგინის“ და ჩვენი საუკეთესო
ისტორიული დრამის „ბორის გო-
დუნოვის“ ავტორი, პოეტი, რომელსაც
ლექსის სილამაზის მხრით, გრძნობის
და აზრის გამოხატვის ძალით დღემდე
ბადალი არ ჰყავს, — არის ფუძემდემე-
ლი დიდი რუსული ლიტერატურისა“.

* გურბის წარჩინებულებს და არ დარდობს
არც ვანსენებულ ნათესაებზე და არც დავიწყ-
ებულ ძველ დროებაზე... მას შრომით უნდა
მოუპოვებინა თავისთვის დამოუკიდებლობა და
სახელი (პატივისცემა).

პუშკინის დაღუპვიდან თითქმის ასი წლის შემდეგ, რევოლუციის უძლიერესმა მომღერალმა, ჩვენი ეპოქის ყველაზე გამოჩენილმა პოეტმა ვლადიმერ მაიაკოვსკიმ ასეთი სიტყვით მიმართა პუშკინს: „შეიძლება, მე ერთი ვნაღვლობდე ნამდვილად, რომ დღეს თქვენ ცოცხალი არა ხართ“...

მაიაკოვსკი დარწმუნებული იყო, რომ პოეტი უნდა იყოს რევოლუციის მოწინავე ადამიანი, რომ იგი თავის კლასთან ერთად უნდა იბრძოდეს ყველა ფრონტზე, რომ საბოლოოდ უნდა გაცამტვერდეს ზღაპარი აპოლიტიკურ ხელოვნებაზე. და პუშკინსაც, როგორც რევოლუციურ პოეტს, როგორც იმ ეპოქის კაცობრიობის მოწინავე მწერალს, არ შეუძინებია ჩაბმულიყო უაღრესად გადამწყვეტ ბრძოლაში თვითმპყრობელობასთან და ეწეოდა ამ ბრძოლას სიცოცხლის უკანასკნელ წუთამდე.

და თუ პუშკინი მთელ თავის სიცოცხლეში სწავლობდა მიეღწია უმაღლესი ფორმისათვის ხელოვნებაში, მაიაკოვსკიც არ უარყოფდა კლასიკოსებს თავისი შემოქმედების სიმწიფის წლებში; ამობოდა „ონეგინი“ ზეპირად ვიციო, რომ უნდა ვისწავლოთ და შევითვისოთ კლასიკოსების უაღრესად კეთილსინდისიერი შემოქმედებითი ხერხები, რომლებიც გვანიჭებენ უსაზღვრო კმაყოფილებას და იძლევიან საძიებელი და განცდილი აზრის სწორი და სხარტი გამოთქმის შესაძლებლობას.

დღეს ყველა რუსი პოეტის შემოქმედებაში ასე თუ ისე, ზოგში შესამჩნევად, ზოგში კი ფართულად სჩანს პუშკინის შემოქმედება, და ეს ასეც უნდა იყოს ეს არის გენიალურად მიგნებული და პრაქტიკულად განხორციელებული ლექსის გავლენა, განახლება ცოცხალი ხალხური მეტყველებისა, რომელიც დღეს იესება ახალი რევოლუციური შინაარსით.

პუშკინს მომადლებული ჰქონდა კიდევ ერთი შესანიშნავი თვისება: იგი

ხედავდა არა მარტო რუსი ხალხის და მისი ცხოვრების აყვავებას, მის გონივრულ შემოქმედებით ცხოვრებას მომავალში; მას მიაჩნდა ყველა სხვა ხალხიც ცოცხალი საწყისების მატარებლად; ეს ხალხებიც მისთვის სულიერად ახლობელი იყვნენ თავისი უმაღლესი გრძნობების გამოვლინებით, თავისი ეროვნული თვისებებით და მოძრაობით.

იგი წერდა ქართველების, ბაშკირების უკრაინელების, თათრების, ტუნგუსების, ბოშების მთიელების შესახებ. თუმა რუსი ხალხისა, რომელიც, უამრავ ისტორიულ განსაცდელში გამოვლით, მიისწრაფვის წინ თავისი საუკეთესო მერმისისაკენ, მთელი კაცობრიობის კეთილდღეობისაკენ, წითელ ხაზად გასდევს პუშკინის მთელ შემოქმედებას.

რუსეთის ბუნების და რუსი ადამიანის ხასიათის ღრმა მცოდნე, მათდამი ესოდენ გულისხმიერი და მოსიყვარულე, ჩვენი სამშობლოს მკვიდრი სხვა ხალხებისადმი ადამიანურად გულბოძილი პუშკინი ღრმად სწავლობდა აგრეთვე დასავლეთის ქვეყნებსაც; შესანიშნავად იცნობდა მათი ხელოვნების და ლიტერატურის მიღწევებს, ცხოველ ინტერესს იჩენდა ყველაფრისადმი, რაც ნაპოლეონის შემდგომი დროინდელ, რევოლუციური აფეთქებებით შეძრულ ევროპაში ხდებოდა.

— „როცა უცხო სახელმწიფოთა ახ მისი საკუთარი ქვეყნის პოლიტიკაზე მის მსჯელობას ისმენდით,—წერს ადამ მიცევეჩი, — შეიძლება გეფიქრათ, რომ ეს არის სახელმწიფო მოღვაწე, რომელიც საზოგადოებრივ საქმეებში დაბერებული და ყოველდღიურად კითხულობს ყველა პარლამენტის დებატების ანგარიშს“.

ამიტომაც არის ცხოვრებისეული სიმაართლით აღბეჭდილი პუშკინის შენიშვნები ინგლისურ კაპიტალიზმის შესახებ, ამერიკული „დემოკრატიის“ პუშკინისეული დახასიათება, ჯონ ტუ

ნერის ჩანაწერებზე გამოთქმული მისი შენიშვნები...

ამასთან ერთად პუშკინი წმინდა ეროვნული მოვლენა, რეალისტური ლიტერატურის წარმომადგენელი, მსოფლიო მნიშვნელობის პოეტია. სასტიკად ცდებოდნენ ისინი, ვინც ცდილობდა პუშკინის შემოქმედება დამოკიდებული გაეხადა, მაგალითად, ბაირონზე. მათი შემოქმედება, მათი ცხოვრება იმდენად განსხვავდება ერთიმეორისაგან რომ მხოლოდ ძალზე შეზღუდულს, ძალზე მიყრდნობულს და არა სწორს აზრს შეუძლია გამოიჩინოს სიჯიუტე ამ მიმართულებით.

ეს განსაკუთრებით ცხადი და ნათელი გახდა ჩვენს დროში, როცა პუშკინის პოეტურმა მემკვიდრეობამ ესოდენ დიდი პოპულარობა მოიპოვა იმ ხალხებში, რომლებიც ადრე არც ისე კარგად იცნობდნენ გენიალური რუსი პოეტის შემოქმედებას.

„რამდენადაც საგანი ჩვეულებრივია, იმდენად მაღალ დონეზე უნდა იდგეს პოეტი, რომ ამ ჩვეულებრივისაგან შექმნას არაჩვეულებრივი, რომ ეს არა ჩვეულებრივი იყოს, სხვათაშორის, სრული ჰემარიტება“ (გოგოლი).

ჩვენი დროის სრული ჰემარიტება—ეს არის ჩვეულებრივი გმირობა კაცობრიობისათვის არაჩვეულებრივი ჩვენი თანამედროვეებისა, საბჭოთა ადამიანებისა, რომლებიც აღიზარდნენ და დავაყვადნენ ლენინის გენიით განათებულ ეპოქაში. სწორედ ეს ადამიანები აღნიშნავენ ხოლმე რუსული კულტურის ნათელ საზეიმო თარიღს, რუსული ლიტერატურის უკვდავი შემოქმედის—ჩვენი გულითადი მეგობრის ალექსანდრე სერგეისძე პუშკინის გარდაცვალების 125 წლისთავს.

•••

თავისი სიმდიდრით და ფერადოვნებით, ლიტერატურული აზრების და გამოთქმების სიუხვით, წერის მანერით და ბრწყინვალეობით გასაოცარია ჩეხოვის მიწერ-მოწერა. ხოლო პუშკინის

მიწერ-მოწერა არაჩვეულებრივი განძობრობის განსაკუთრებულ სახეობაა და ამ მხრივ უნიკალურ ძეგლს წარმოადგენს. მაკაიო, დახვეწილი ფრაზა, ულტრესი გულახდილობა, ღრმა აზრი, ცხოვრების მოვლენების ნაირნაირობა, ახალწარმოებთა წინასწარი გეგმები, სხვისი წიგნების და ლექსების გარჩევანი, ლიტერატურული და საოჯახო ყოფის წვრილმანები, სახელმწიფოებრივი, ლიტერატურული, ოჯახური საქმეები, ანექლოტები ან აფორიზმები, მახვილი ოხუეჯობანი და ღრმა მოსაზრებანი,— ასეთია პუშკინის მიწერ-მოწერა.

ამ მიწერ-მოწერით ჩვენ უფრო მკვეთრად ვეცნობით ლიტერატურის მდგომარეობას, ვიდრე მთელი გამოკვლევის წაქითხვით.

პუშკინი პოეტ-დეკაბრისტს რილუევს მისი ლექსთა კრებულის „Думы“-ს გამო სწერს: „აბა, რა უნდა გითხრა ამ ლექსებზე? ყველგან ვხვდებით ცოცხალ სტრიქონებს; პეტრეს მონოლოგის ბოლო სტროფები ძალიან ორაიგინალურია. მაგრამ, საერთოდ კი, ყველა ლექსი სუსტია გამოგონებულობის და თხრობის თვალსაზრისით. ყველა ერთთარგზეა გამოქრილი; ბევრია საერთო ზოგადი ადგილები: მოქმედების ადგილის აღწერა, გმირების სიტყვები და ხნეობის გაკვეთილი ყველგანაა. სახელების გარდა, მათში რუსული, ეროვნული არაფერია (გამონაკლისს წარმოადგენს „ივან სუსანინი“, რომლის წაქითხვით ვიკრძეინ შენში ნამდვილი ნიქი)“. აი სწორი და მოკლე კრიტიკული შეფასების ნიმუში!

ცნობილ კავალერისტ-ქალიშვილს, 1812 წლის სამამულო ომის მონაწილეს, პარტიზან ქალს ნ. ა. დუროვას განზრახული ჰქონდა თავისი ჩანაწერების წიგნისათვის ეწოდებინა „ამორძალის ჩანაწერები“. საინტერესოა პუშკინის პასუხი ნ. ა. დუროვას ამ განზრახვაზე. „ამორძალის ჩანაწერები“ უაღრესად ნატიფი, მაღალფარდოვანი და მანერულია, მოგვაგონებს გერმანულ რომა-

ნებს. სახელწოდებას „ნ. ა. დუროვას ჩანაწერები“—უბრალო, გულწრფელი და კეთილშობილურია. სხვათა გაბედული—გამოდით ლიტერატურულ სარბიელზე ისევე მამაცად, როგორც იმ საქმეში, რამაც სახელი მოგვიგვქათ“.

აი, პეტერბურგის საზოგადოების ნაუცბათევი პუშკინისეული დახასიათება: „ერთი კვირაა პ.-ში ვარ, მეტი არა! მთელი საზოგადოება აქ საოცრად აღვზნებულია. მხიარულებენ თავდავიწყებამდე, ე. ი. მუხლის მოკვეთამდე, ცეკვავენ რაუტებზე, რაც აქ დიდ მოღაშია. აქამდე დიდი ხნით აღრე უნდა მიმხვდარიყავით, რომ ჩვენ გაჩენილი ერთ რაუტებისათვის, რადგან საამისოდ არც ჰკუთხა საქირა, არც მხიარულება, არც საერთო საუბარი, არც პოლიტიკა და არც ლიტერატურა. აბი“ ჯბ სხვების ფეხებზე როგორც ნოხზე, შობილიშებ და ეს ცვლის საუბარს. თვითონ მეც ამ რაუტებით აღტაცებული ვარ—ვისვენებ ზინაიდას (ვოლკონსკაია, ნ. ტ.). „წყვეული სადილებიდან“. რა მომაცვინებელი სარკაზმი, რამდენი ზიზღია ამ სიტყვებში ფუქსავატი და ყოყონა საზოგადოებისადმი, რომელიც დროს ჰკლავს რაუტებში, უაზრო მოღურ თავშეშეცევაში. დიდებულად ატარებენ დროს—არც ჰკუთხა, არც მხიარულება, არც პოლიტიკა და არც ლიტერატურა!“

პუშკინი ვარბის ამ საზოგადოებიდან, მისადმი მტრულად განწყობილი ამ მაღალი წრიდან, სამეფისკარო ცერემონიებიდან, მაგრამ რამდენი სიმწარე და ნაღველია 1835 წლის 21 სექტემბერს მიხაილოვსკოედან ცოლის სახელზე გაგზავნილ ბარათში: „შენ ვერ წარმოიდგენ, რა ცოცხლად მუშაობს გონება. როცა ზიზარ მარტო ოთხ კედელს შუა ან ბოლთასა სცემ მანამდე, ვიდრე ბრუ არ დაგვსხმება. იცი, რაზე ვფიქრობ? აი რაზე: რთი და როგორ უნდა ვიცხოვროთ? მამაჩემი მამულებს ვერ დამიტოვებს, სანახევროდ უკვე გაფლანგული აქვს. თქვენი მამულიც ბეწვზე

ჰკიდია. მეფე ნებას არ მამძღვეს ჩავიროცხო მემამულეებში ან ეურჩაღლისტებში. წიგნების წერა ფულისთვის! ღმერთა მოწმე, არ შემძლია. ჩვენ არა გვაქვს გროშიც კი უტყუარი შემოსავლიდან, უტყუარი გასავალი კი—30.000. ყველაფერი, მთელი იმედი დამყარებულია ჩემზე და მამიდაჩემზე. მაგრამ არც მე ვარ უკვდავი და არც მამიდაჩემი. რა მომელის, ღმერთმა უწყის, ჯერჯერობით... დარდი მკლავს“.

პუშკინის მიწერ-მოწერა თავის შემამარწუნებელი ძალით იმ სასტიკი საუყუნის ეპოქის დოკუმენტია, როცა აუცილებელი იყო პუშკინის გენიის გოლიათური ძალა; რომ ერთი შეორეს მიყოლებით დაგეწერა დიდებული ნაწარმოებები, შეგენარჩუნებინა სულის სიმშვიდე, გქონოდა უდრეკი ნებისყოფა, რომ ყოველ დღე გამკლავებოდი რეაქციის ყველა დარტყმას, ყოველგვარ ვერაგობას, ცილისწამებას და მამეზღარობას ნიკოლოზ პირველის რეჟიმის აგენტ-ლიტერატორებისას, რომლებიც, მსგავსად ყბადალებული ფადვი ბულგარინისა, ფულზე ყიდდნენ სინდისს და პატიოსნებას; ამასთან განუწყვეტლივ გეფიქრა მშობლიური ლიტერატურის ბედობაზე, როგორც საერთო საქმეზე. „მე გგონი, თუ ჩვენ ერთ ჯგუფად შევჭუჩდებით, არ შეიძლება ლიტერატურა არ გათბეს და რაიმე არ წარმოშვას—აღმანახი, ეურნალი, და იქნებ, ვახეთიც კი“ (წერილი პლეტნიოვისადმი. 1831 წ. აპრილი).

• • •

წყნარად შრიალებენ ქალაქ პუშკინის ცაცხვები. ისინი გარშემორტყმიან ყოფილი ლიცეუმის შენობის ახლო დადგმულ მერხს, რომელზედაც ზის ბრინჯაოს ლიცეუმელი მოწაფე.

პოეტის დაბადების დღეს მის მშობლიურ ადგილებში თავს იყრიან ათასობით კოლმეურნენი, რომ ისუნთქონ მდ. სოროტს გაღმა მდებარე ვრცელი ველების სურნელებით და გულს სიამე

მოფინონ სოფელ მიხაილოვსკოეს ხეივანებში სეირნობით.

ძველ მცხეთასთან ახლაც არის კედელი ძველი ტაძრისა. ოდესღაც ამ კედელთან იდგა ოდნავ დაღლილი, მომცრო ტანის კაცი მზიარული თვალებით და ნათელი ღიმილით, გაპყურებდა საქართველოს მთებს, რომელთაც „მწუხრის ბინდი ეფინებოდა“.

ჭარი უბერავს და აყენებს მტვრის კორიანტელს ურალის სტეპებზე, რომლებსაც ახსოვთ პუშკინი, ამ შიდამოვებში მიმავალი, დიდ სახალხო მოძრაობაზე ჩაფიქრებული, სახალხო ბელადზე—პუგაჩოვზე ღრმა ფიქრებით შეპყრობილი.

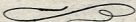
ბეზობდალის უღელტეხილზე, იქ, სადაც ერზერუმს მიმავალი პუშკინი შეხვდა თეირანიდან წამოდებულ გრიბოდოვის ცხედარს, ჩუხჩუხებს ჭავლი ანკარა წყაროსი, რომელიც პოეტის ხსოვნის პატივსაცემად, სოფელ პუშკინოს კოლმეურნეებს ქვის ჩარჩოში ჩაუსვამთ.

ეს მუდამ ცივი ჭავლი დაუშრეტელ და უკვდავია, როგორც პუშკინის ნათელი ლექსი.

ამიერკავკასიის კოლმეურნეობებში წყაროებს ქვის ასეთ ჩარჩოებს უკეთებენ დიდ სამამულო ომში დაცემულ გმირთა სამახსოვროდ და პატივსაცემად.

პუშკინი იყო მამაცი მონაწილე თავისი ღვიძლი ხალხის დიდი ბრძოლისა თავისუფლებისათვის, შეუპოვარი მებრძოლი რუსული ლიტერატურის გამარჯვებისათვის.

პუშკინის ძლიერი შემოქმედების წყარო, რომელიც საზრდოს დაუშრეტელი რუსული ხალხური სიტყვიერების უღრმესი წიაღიდანღებულობს, მთელი ძალით ჩუხჩუხებს, და ეს მზიარული ხმაური ახარებს ყოველ კეთილშობილ გულს ჩვენი საყვარელი დედამამულობის არნახელი აყვავების დღეებში.

გიორგი ლონია

თეთრი შროშნები...

თეთრი შროშნები
ვერცხლის სურაში
ჩაეყარე შენდა მოსაგონებლად...
ასე მგონია,
ვიყო ბურანში,
სევდის უფალი მკერდს მეკონება.

თუ შენ აღარ ხარ;
ვის ვაძლევ სალამს,
შენც დამლეწიხარ, სულის ვეფთარო,
წავიდე რომელ იერუსალიმს,
რომელ ქარიშხალს ამოვეფარო!..

სად,
სად დაეწვია,
რომელ ქურაში, —
ადუღებულ ბორგავს გონება...
თეთრი შროშნები
ვერცხლის სურაში
მიწყვია შენდა მოსაგონებლად.

საიხვე ტბა...

მთაში თოვლი აიხვეტა,
ვერხვნარები ვნახე ჩავლით,
მთის მკერდზე კი საიხვე ტბა
ალივლივდა მზისფერ ჭავლით.

მაგრამ, იხვი აღარ ცურავს,
ჩემს თვალს აღარ ენახებო, —
ის ბუნებამ დალია და...
ტბა კი ნაპირს ელახება.

იუბილეო

ყველა მშობილი,
ყველა დობილი,
ამ დღეს მილოცავს...
ტკბილი ძღვენია! —

თითქოს მომავალს ვემშვიდობები,
ნეტავ იცოდეთ,
რა საწყენია!

ვალი დამადეს გადასახდელი,
ქათინაურიც,
ბევრი მსმენია.
მე სიმღერისთვის მერგო სახელი.
თქვენ რომ იცოდეთ,
რა რიგ მრცხვენია!

ვღგევეარ და ვფიქრობ,
— ეს როგორ არი,
მე ჩემთვის ვაზი ვადმიწვევია,
გამონაფიქრი და ნავონარი,
ვულის ფსკერიდან —
ვის შესწუდენია?

მე ჩემთვის უნდა მეჭირვარაჲმნა,
იქნებ ჩუმადაც ცრემლი მდენია.
პებელის ფრთების ღონეც არა მაქვს,
თავს დამძახიან, — შავარდენია!

ცხენი რომ მიჰქრის
ნაჯირითალი,
ის ქროლვა არი, ვანა ცხენია?
უბრალო რბენა
ლტოლვა რით არი? —
თქვენ რომ იცოდეთ,
როგორ მრცხვენია!

თუ სიტყვა სიტყვას მწყობრად
მივაწყე, —
ხომ ჩემი სულის მონაფმხვენია...
მე ჩემი სიტყვის
მაკრობს სიმარცხე...
თქვენ რომ იცოდეთ...
როგორ მრცხვენია!

9678

ქონსჯანონი გამსახარია

ღავით აღგაშენებელი *

აღდგომის წიგნზე, ბაგრატის ტაძარში ზუთნი იდგნენ პირველნი იკონოსტასის გასწვრივ: დავითი, მარიაში, გვანცა, ვლანგ ერისთავი და კურაპალატისა მელიტა.

მლოცველთა შორის დიდი მითქმამოთქმა დაბადა ამ ამბავმა, დიდი და მცირე დარწმუნდა, რომ, სადაცაა დავით მეფე ცოლად შეირთავსო შამან ერისთავის ასულს, ზოლო მელიტას ვლანგ ერისთავი ირთავს და შემდგომ ამისა ჯვაროსნულ ომში მიდისო ბაგურ ერისთავის ვაჟი.

ამ ამბავს ხელს უწყობდა თავთ მელიტას მიერ გავრცელებული ჭორი. მეორე დღეს გეგუთის ველზე ჯირითი გამართა მეფემ, არგვეთის საერისთავოს, ქუთაისის სამოქალაქოს, საეგროს და აფხაზეთის საუკეთესო ცხენოსნები შეეჯიბრნენ ურთიერთს. ამ ჯირითში განსაკუთრებით თავი ისახელეს გვანცამ და ვლანგ ერისთავმა.

დავითი ყოველდღე დადიოდა გელათში, თვალს ადევნებდა მშენებლობას, მცხეთელ, სამცხელი, ლაზი და ბერძენი ოსტატები ჯერაც ლოდების მოპირკეთებით იყვნენ გართული. სატაძრე ადგილის გარშემო მიწის დამბებს აკეთებდნენ.

წმიდა გიორგის ეკლესიის კარზე დასვა მდა ხუროთმოძღვრებს და ეთათბირებოდა მათ.

უთვალთვალებდა კირითხუროთა, ხუროთა და მოქანდაკეთა მუშაობას.

ნინიასა და ჯონდის ეუბნებოდა ხმა-დანლა:

„მე თუ მკითხავთ, ესენია მარილნი მიწისა, იგინი ქმნიან თავის შრომით უკვდავ ძეგლებს, მაგრამ რა საწყენია, რომ ათასში ერთის სახელი არ დარჩება მომავალ თაობათა ხსოვნაში.“

რამდენ უგუნურ მეფეს ასხამდნენ ხოტბას ჩვენი მემკვიდრენი, ისეთებსაც, რომელთაც უაზროდ ხმლის ქნევისა და ქვეყნის აკლების მეტი არაფერი გაუკეთებიათ.

აბა, რა ვიცით ჩვენ, თუ ვინ შექმნა დიდებული ბაგრატის ტაძარი, ბედიო, წრომი, ყინცვისი, წულრულაშენი, გინდა ბოლნისი“.

ოთხი კალატოზი მოათრევდა უზარმაზარ ლოდს, უკვე გათლილს, გელათის ქვაკუთხედთაგანს ერთს. დავით გაეცალა თავის მხლებლებს, გამოართვა კალატოზებს ლოდი და საჭირო ადგილზე ჩადგა.

ნინია და ჯონდი სახტად დარჩნენ, მეფემ დაამშვიდა ისინი და ოფლი მოიწმინდა მუბლიდან“.

„არაფერია, ჩემო კარგებო, ეს მათ გამხნევენ მხოლოდ. კარგი იქნება, მანდილოსნებს თუ არ გაუშხელთ ამას, თორემ ეს ამბავი დედაჩემს მისწვდება და მას ისედაც გულის მანკის ნიშნები აქვს უკვე“.

1 ავტორისეული რემარკა: ეს ლოდი დღესაც მინიშნებული აქვთ გელათელებს და შეგ მინახეს იგი მრავალჯერს.

მანდილოსნები ერთ ორჯერ ეწვიენ მშენებლობას, მარიამსა და გვანცას ნამეტნავად მოსწყინდათ ბიზანტიელი სტუმრების გართობა.

მზარეულთუხუცესი ხუმრობდა: „რა მალე ინელებენ ეს ოჯახქორები ხბოს ბეჭებსა და მშვილის მწვადებს, მშიერი ხომ არ ჰყოლიათ მათ პატრონებს ეს სტუმრები დაბმული?“

მარიამი და გვანცა მოუთმენლად მოელოდნენ შაბათს, დავითს დათქმული ჰქონდა: დილიდანვე სათაფლიას წაეყვანა ისინი.

დავითს რატომღაც უძიძიდა სათაფლიას წასვლა, ამიტომაც ფეხს ითრევდა. ბოლოს მეორე შაბათი დადგა და მეჯინბეთუხუცესს მზად ჰყავდა მარიამ დედოფლისათვის ეტლი, ხოლო დავითისა, გვანცასათვის, კურაპალატისა მელიტასათვის, ჯონდისა და ნიანიასათვის — ცხენები.

ბიზანტიელი სტუმრებიც თან გაჰყვინენ მათ.

მახარა და ბაზიერთუხუცესი ეღარუნა მიმიწოების საგაზაფხულო ბავლით იყენენ გართულნი. სტრატიგი ნოტარი და დრუნგარი ლასკარის მათ მიეყედლნენ. ბიზანტიელები პირველად ზედადნენ ბავლის გაგდებას.

მახარას თავი ჰქონდა გაბეზრებული მათი შეკითხვებისაგან. ბოლოს ტანმორჩილ ჯორზე აღმხედრებულმა ისეთ ლარტაფებისკენ გადაუხვია, ბიზანტიელების სატალახო ულაყები, რომელნიც ისედაც უოჩნდებოდნენ თავიანთ მხედრებს, ვეღარ მიჰყვენენ მახარას და მის მენადირეებს.

ჯონდი შორიდან დალანდა ისინი, ჰენებით წამოეწია დავითსა და გვანცას, გააფრთხილა:

თუ ცხენები არ ავანჯარეთ, ჩვენი სტუმრები წამოგვეწვიან და თავს წაგვექაძენო კათხვა-გამოკითხვითა.

დავითი დაჟინებით ცდილობდა უგულებლობა დაემალა გვანცასათვის. ყოველი სამლოცველო გზის პირად, ყოველი

მარტოზე, აყვავებული ბროწეულებს მწერივები, დედისიმედს აგონებდა მას.

გვანცა და ნიანია შეუჩინდნენ ჯონდს, ბიზანტიელი სტუმრების გამოჯავრება დაეწყო. ჯონდი ჯერ სტრატიგ ნოტარსავით წაიგრძელებდა კისერს და ტრახახობდა, თუ როგორ შემუსრა მან ქსერიგირდნთან თურქები, მერმე ცერიდან წაიძრო ბეჭედი და ათამაშებდა, ნაირნაირ სახელებს არქმევდა ერთსა და იმავე ნივთს.

ახლა გომბეშოსავით გაიბერა, ლოყები დაბუშტა, თვალები დაკუსა. ებიფანე არამსმელივით ჩამოიფხატა თავზე ჭული და დაიწყო ლალადი:

„ღმერთი არს არსი არსობათა თვით უძრავი, მაგრამ მამოძრავებელი ყოველთა არსთა.

სატანა ბნელეთის თავადია, მაგრამ ხილულეთში განცხადებულა, იგი თრთის მაისოვრის ჩვენის წინაშე შიშით, ვითა ფოთოლი ვერხვისა.

უფლის უფსკრულებში არც დასაწყისია და არც დასასრული, ამიტომაც უჩაქვამს ბრძენს:

უფალი პირველთაგან პირველია და უკანასკნელთა შორის უკანასკნელი, ღმერთი არს ანი და პოე ამ სამყაროისა“.

ჯონდის მანქვა-გრუნამ დავითი და გვანცაც გაამხიარულა.

ნიანიამ ბორცვზე შეაყენა ცხენი და ეუბნება დავითს:

„მოდი, სიჭაბუკე მოვიგონოთ და ცხენები გავაჰქნოთ, თორემ სტრატიგი და მისი ამაღა წამოგვეწვიან სულ მალე“.

დავითმა პირველმა მოუცაცუნა თავის ალერსას დეზი. გვანცას იაბო გაგულისდა და უკან გამოუდგა ულაყს. ნიანია და ჯონდი შესდგებოდნენ, უკან იხედებოდნენ და ისევ აჰენებდნენ ცხენებს.

დავითმა ცხენი შეანელა და გვანცასაც წამუყო, ახლა ორივენი თანაბრად

მიდიოდნენ, ოთხახმით სვლაზე გადასულნი.

როცა ცხენებმა სვლა შეანელეს და-ვითმა სთქვა:

„რა უცნაურია, გვანცა, ბუნებაში რომ არაფერი იცვლება, ათი წელი მის ცხოვრებაში არაფერია. ეგერ საყვარელი ზომლის მთა, აბა, სათაფლიას მიმდგომი კორდები“.

გვანცამ შენიშნა:

„ეს ჩენა ვართ ბედშავნი ცვალებადობის ჭირვეულობის მსხვერპლნი. დედოფალმა მარიაჰმა სამი ჭალარა იპოვნა ჩემს თავზე“.

„ახლა შენ ეგა სთქვი თავათ, როგორ შეიმოსა მხცით მისი მშვენიერი თავი, გინა ცოტა რამ გადახდა ამ წლებში! ჭალარა არაფერია, ხალიფების ცოლები უკვე თექვსმეტი წლისანი იღებავენ თმებს, რათა მათმა ქმრებმა აროდეს ნახონ მათ თავზე ჭალარა“.

„საოცარი ეგაა, მარიამის მარმარი-სებრ თეთრ სახეზე არც ერთი ნაოჭის ნასახიც რომ არა ჩანს.“

წუხელ ჩემს გვერდით იჭდა კარას ველუსის წინ. მკლავი მომხვია და სთქვა: სამი რამ მინდა ვინატრო, — გვანცა, კონსტანტინე პორფიროგენეტის დღეგრძელობა, დავითის დაქორწინება და ისეთი სიკვდილი, რომელიც სახის ვაგლახად დამანჭვას წინ წაუსწრებს“.

მზე სამზეოსკენ მიისწრაფვოდა, ჩრდილები ზოლებად ლაგდებოდნენ კოლხეთის მშვენიერ კორდებზე. გზა დაფნის ტყეზე გადადიოდა, უცნაურად საამო სუნი სცემდათ მხედრებს, როცა მათი ცხენები ტლამა-ტლუშათ მიიკვლევდნენ გზას.

გვანცამ შეაყენა თავისი ცხენი, ზომლის მთას მიხედა და სთქვა: „მხოლოდ მთებსა და მამაკაცებს შვენიით, მეფეც ბატონო, ჭალარა“.

რა ლამაზად არიან შევერცხლილნი გიორგი მეფე, გიორგი ჭყონდიდელი და გვარამ ბექისციხის პატრონი... რამდენი ჩამოვთვალო მხცოვან ერისთავთაგან. ან

ჩენი კათალიკოსების ჭალარა! ის ბერი კირიონიცა, საცოდავ კარიონს, თოვლი-ვით თეთრი წვერი ჭქონდა, — უპირველესი შავი წარბები“.

„ეპ, ჩემო კარგო, სთქვა მეფემ, ჭალარა არაფერია, მთავარზე უმთავრესია სულში არ გაუჩნდეს აღამიანს ჭალარა“.

„არა, მეფეც ბატონო, მე კი ვისურვებდი მეოთხე ჭალარას გაჩენამდის მომისწრებდეს სიკვდილი“.

„არ გეწყინოს და ეს კი ნამდვილი სულმოკლეობაა, გვანცა. უფლის ნებას ვინ შეცვლის, საქმე ისაა, ჩვენ არ გვეკითხება თუნდაც ერთი ბეწვის გაჩენა ჩვენს თავზე“.

„მშველები! მშველები!“ — წამოიძახა გვანცამ. მეფე უძრავად იჭდა მშველის უნაგირზე... აღერსიანი მზერა ესროლა წვეილად მიმქროლავ შუნსა და ხარს.

გვანცა ევედრა მეფეს, გამოეუდგეთ და მოველათო.

„იცი, გვანცა, ახლა შუნები მაკეთარიან, ხომ ხედავ, იმ ორში ერთი რომ უკან რჩება, სწორედ იგია მაკე შუნი. ამ დროს ცოდვება მათი დახოცვა, თორემ შუნი იაბო და ჩემი აღერსაი ჩრდილის უსწრაფესად წამოეწეოდნენ მათ.“

თუ თურქები კვლავ არ გათავებდნენ, ამ შემოდგომის მიწურულში, მე და შენ ავიყოლიოთ ჯონდი და ნიანია, კირიონ ბერი მოვიანხულოთ, მზიანეთის ველზე ვინადიროთ მშველებზე.

მე კოლხეთშიაც ბევრჯერ მინადირონია, მაგრამ იმ ველებს, სადაც მშველები ბინადრობენ, გაეკებულა მისადგომებ-აქვს, ყველა ნადირობს. ამიტომაც მომეტებულად ფრთხალებია აქაური მშველები.

ან მხარეში ბალღებსაც ემარჯვებათ მოიხარობა.

მზიანეთში, როგორც ჩანს, ცხენდაცხენ ვერ ავალოთ, ისეთი დახორგილი ბილიკებია გადასალახა“.

„ენტამც ვიცოდე, — სთქვა გვანცამ, — რას მოინადირებთ გზადაგზა“?

„ამ მხარეში ჩამორჩენილი მწყერი“

ბევრი, რადგან კოლხური ზამთარი ვერას ვნებს მათ ახლა, ალბათ, ტყის ქათმებზე მიუშვებდნენ ქორ-მიმინოთა, შესაძლოა, მშვლებიც დახოცეს. მახარა ამ საქმეში მეურჩება“.

ცხენოსნები ბექობზე შესდგნენ, ველია პირეთიდან მარამ დედოფალი და მისი ამაღა გამოდიოდნენ.

გვანცას რომელიღაც ფრთოსანის ქაქვი შემოესმა.

„ეს ბულბული ხომ არ არის ნეტავი?“

„ბულბული აგვისტომდის არა მღერის, ალბათ მზეწვიანა“.

„ჰო, მაგრამ, აგვისტომდის სადღაა ბულბული?“

„გამოცდილ მენადირეთაგან, მსმენაა და მახარაც მიმოწმებდა ამას წინათ, ბულბული კოლხეთიდან არსად შიდის თურმე. იგი სექტემბრის მიწურულში ნაკრტენს იცვლის ხოლმე, მსცოვანი მონადირენიც აგრე იტყვიან, ბულბული ბელურის ერთ-ერთი სახეობაა, შემოდგომაზე ბელურისფერი ბუმბულით შეიმოსება და დადუმდება.“

მე, როგორც მენადირეს, სარწმუნოდ მიმჩნია ეგ ამბავი, გიორგი ჭყონდიდელს იანერის პირველს მიგვარეს ძიძაშვილის შვილებმა ბულბულები.

გაცეანა თურმე მამი გიორგის. რათ შეაწუხეთ, შვილებო, ეს სამღეთო ფრინველები, მე ხომ ხალიფა არა ვარ, ბულბულის ენებისგან გაკეთებულ კერძს რომ შესანსლავედა ხოლმე. სოქვა, ერთ მათგანს ეამბორა თავზე და გააფრინა ყველანი“.

„ჰო, მაგრამ ამ მშვენიერი გაზაფხულის პირზე რად არ გალობს ბულბული?“ იყითხა გვანცამ.

„გაზაფხულზე ბულბულებს ბარტყევი ჰყავთ დაჩეილა, ვიდრე პატარები არ წამოჩიტდებიან მამალი ბულბული ეხმარება თავის მეუღლეს ბუდის აგებაში, შვალეების გამოკვებაში, მარამოზის თვეში გააფრენენ წამოჩიტებულებს და მამალი ბულბული იწყებს გალობას“.

„რა უცნაური რამეა!“

„ეჰ, ჩემო გვანცა, ამ ქვეყნად იმდენივე საიდუმლოა, რამდენიც ვარსკვლავი ცაზე და შვრიის მარცვალი მიწაზე. როგორც სჩანს, ეს ქვეყანა ჩვენ დაგვიტომო სატანჯველად ღმერთმა, ხოლო იღუმალებათა კლიტენი თავათ შემოინახა“.

გვანცამ უკან მიიხედა; ბიზანტიელები, მათნი მებაჯრენი და მეჯინიბენი ოთხხანით მოაგვლევდნენ ცხენებს. კისერგაფშეკილი სტრატიგი ნოტარი წან მიუძლოდა მათ.

დავითი და გვანცა დიდხანს დაყოვნდნენ გზაში, ბოლოს მანდალოსანმა და რაინდმა საუბარს თავი დაანებეს და დეზი მოუცაყუნეს თავიანთ ცხენებს. კუნებას მონატრულნი მიჰქროდნენ სათაფლიასკენ.

ამ ალვის ხეებმა, ამ დაფნის ბუჩქებმა მოაგონეს დავითს ის ბედნიერი საღამო და ეს იყო მისთვის დედისიმედთან ერთად გატარებული ნეტარი წუთები ელიზიუმის საოცნებო ბაღნარში.

მხედრებმა შორიდან შენიშნეს კოცონები უზარმაზარი გვირაბის წინ.

კოცონებს გადმოღმა მუხის მორები ელაგა, როგორც სახელდახელოდ მოწყობილი ძველი ბერძნული თეატრონი...

დედოფალი მარამი, კუროპალატისა მელიტა ერთ მორს გარს უსხდნენ განმარტობით. შორაახლო ბიზანტიელი სტუმრები ისხდნენ.

მახარამ და მესტუმრეთუხუცესმა კარვად იცოდნენ, ბიზანტიელი სტუმრები ვერ ეგუებოდნენ პურობის წინ დიდხანს ლოდინს, ამიტომაც ადრე მიუსხვეს ისინი ხორაგით ვავსილ ტაბაკებს. ჩქიფების წამოღება დაეიწყებოდა მზარეულოთუხუცესს, მიუხედავად ამისა, ყოველ ბერძენს თითო ბარკალი მშვლისა გარკობილი ჰქონდა პირში.

მზარეულები ატრიალებდნენ შამფურებზე ჩამოგებულ მშვლებსა და ხობებს.

სტრატიგი ნოტარი ოდნავ ნასმურე-

ვრ ეახლა მეფესა და მარიამს და შესჩივლა, „მე და დრუნგარი ლასკარის ქემარიტად საწყალობელნი ვართ, ავგუსტა. ხელში შეგვიკლეს ამ ბერებმა ღმერთისა და სატანის გამო საუბრით.

ჯვაროსნების საქმე ვერ მიდის რიგზე. არავინ იცის, რა მოხდება, განაგრძონოტარმა, იმპერატორი ჩვენი ანტიოქიის გამო ედავება მათ, ბოჰემუნდი ხან იერუსალიმის პატრიარქს ექიშქება, ხანაც ალექსი კეისარს.

აღმათ გეცოდინება ბოჰემუნდი ტყვედ ჩაუვარდა თურქომან ამირას, გულშტეკინ იბნ-დანიშმედს კაპადოკიაში. ამოდ ეცადნენ ჯვაროსნები ძალით მის გამოტაცებას, ბოლოს სომეხმა დიდვაჟარმა გაბრიელმა გამოასყიდა იგი.

საერთოდ, საკმაოდ უგუნურად იქცვიან ფრანკთა ბელადები.

იერუსალიმის მეფეს, გოდფრუა დე ბულონს სტუმრად ეწვია ერთი ამირა, გამარჯვება მოულოცა, დიდძალი ძღვენი მიართვა და ერთი ცვაშლი კედრისა. გოდფრუამ შესჭამა ცვაშლი და იმ ღამესვე გარდაიცვალა.

მოიწამლნენ გოდფრუას კარისკაცები და მოსახლეობა იმ უბნისა, სადაც იერუსალიმის მეფის სასახლეა დღესაც. ბოლოს იერუსალიმის მეფედ აირჩიეს ედესის მთავარი ბალდვინი.

ბოჰემუნდი ზედაედა, დღითი დღე უძღურდებოდნენ ჯვაროსნები. მამაკაცები ომებში იხოცებოდნენ, მოსახლეობის ახალი ნამატი არსად ჩანდა.

ბოლოს გულადრენილი გაემგზავრა ევროპას.

მოგესხენება, ბოჰემუნდი იმპერატორის, კონენის მოსიხარის, რომერტ გენსკარის ვაჟია. თავათაც უდიდესი მტერი ბიზანტიისა. ახლა მოგახსენოთ, რა ხრიკი იხმარა ამ თავაწყვეტილმა რაინდმა. კარგად იცოდა, კეისარი მას კონსტანტინეპოლშივე დაატყვევებდა, ამიტომაც თავი მოიმკვდარუნა, კუბოში ჩაწოლილი აიყვანეს იგი მსლებლებმა

გენზე და აგრე იმგზავრა კორფუს კუბულამდის.

ბოლოს ფრანკების მეფეს, კლოდოვანს ექუს ეახლა პარიზში და მისი ქალი შეირათა. ახლა ხმადაბლა უჩუჩრჩულა დავითს:

„თუმცა მასზე უფრო ლამაზი საყვარელი ჰყავდა, იტალიელი პრინცესათი, მაგრამ მოგესხენება, მეფეთა და მთავართა საერთო ბედაი ავეთი, მათ გულის მიჯნურის ცოლად შერთვა აღკვეთილი აქვთ... ჰი, ჰი...“

ახლა დაეხეტება მთელს ევროპაში ბოჰემუნდი, ოქროსა და ჯვაროსნებს ავოოვებს“.

მოუბარმა შენიშნა, ყურადღებით უსმენდა დავითი, ამიტომ ახლოს მიიწია მისკენ.

„აეის მომთხრობთაგან მაქვს განავთნი, მეფეე ბატონო, მაინც და მაინც არ უყვარხარო დავით მეფესა...“

„რას ბრძანებთ, სტრატეგო, მე მუდამ ვაფასებდი, როგორც დიდ მეომარსა და რაინდს...“ უთხრა დავითმა, ნოტარი გამხნედა და ახლა უფრო ომახიანად განაგრძო საუბარი.

„თუმცა მე მუდამ ვიცოდი, არა არს მართებულ ბრძენის მიერ თავისი სიბრძნის ქადილი, არც თუ რაინდს შეენის თავის საგმირო საქმეთა თავად თხრობა. მაგრამ მიმეტებული ტანჯვა თუ გადახდა ვაჟაკს, ეს ყოველივე მას აკარგვინებს უკეთილშობილესს გრძნობას. რომელსაც თავმდაბლობა გვიქვია“.

„ეგ აგრე არის უთუოდ“, — შენიშნა მეფემ.

„აბა ერთ რამესაც მოგახსენებ, მეფეე ბატონო, მე შენს სამეფოში ჩამოვდივარ სტუმრად, არა მარტო შენო ღვთივემშენიერი მამიდის სანახავად, რომელსაც მე თავიანს ვცემ, როგორც ღვთაებს, სწორედ ასეთია იგი. კონსტანტინეპოლში მრავალგზის დახატეს მისი საზე ეკლესიაში და მე დარწმუნებული ვარ, გელათშიაც ვიხილავთ ჩვენ მის ღმერთშემოსილ სახეს.

ერწუხის ომში თურმე ოციოდე ბერ-

ძენი რაინდი გსლებია, მეფევე ბატონო, და მათ გვაუწყეს შენი იგავმიუწევდომელი გმირობის ამბავი.

ღმერთი მყავს მოწმედ, პირმოთნეობით არ მოგახსენებ, ვინ ბოქმუნდი, ვინ ტანკრედი, ვინ გოდფრუა დე ბუფონი, შენ რომ არ იცავდე კავკასიის სამხრეთს, როგორც ბიბლიური გოგი და მაგოგი, უთუოდ უწინამძღვრებდი ჭვაროსნებს და შავს დღეს გაუთენებდი.

ჩვენ ყველანი აღტაცებულნი ვართ, თუ როგორ დააოკე შინაური მტრები, როგორ დათრგუნე თავგასული ქართველი ერისთავები და გულარძინი ეპისკოპოსები.

ნეტავი ჩვენს ალექსი კეისარს მისცემოდა ასეთი მტერთათვის რისხვის მიძეგმი ძალი, საუბედუროდ, იგი დავვიბერდა, დასნეულდა და გაცილებით მეტ დროს ახმარს ლოცვას, ვიდრე სახელმწიფურ საქმეებს, თუმცა იგიც დიდი გმირი იყო სიქაბუეში.

პირველთქმულს რომ მივუბრუნდეთ, ყოველივე გმირობა, თუნდაც მეფეთა და უდიდესს სარდალთა, საესეებით ამოა, თუ მათ ღირსეული მემართიანე და შეხობტე არ აღმოაჩნდა.

ალბათ არც ოდისე, არც იტაკის მეფე და არც აქილევი ჩვენთვის ცნობილი არ იქნებოდნენ, ჰომეროსი რომ არ აღმოჩენოდა მათ შეხობტედ.

შენ რა გიშავს, მეფევე ბატონო, შენს ქვეყანაში ფრიად ტალანტიანი მწერლები არიან თურმე. დრო გავა და დიდ-დიდნი მესიტყვენი აღწერენ შენს გმირობას.

მწერლები ჩვენცა გვყავს, არც თუ უნიჭონი, მაგრამ სულით მდაბალნი, ისინი ყოველი ახალი კეისრის შეხობტედ მოგვევლინებთან ხოლმე, მოკედება თუ არა ესა თუ ის იმპერატორი, მათი ნაქლამებნი ისევე მიეცემა დავიწყებას, როგორც კეისრისეული ხასები, რომელნიც კურტუმის ქნევით ართობენ ხოლმე ცეკვის დროს იმპერატორებს.

როგორც ამბობენ, ალექსი კომნენი

ანტიოქიას მიპირებს სალაშქროდ წარგზავნას და თუ იქიდან ცრცხლნი მოგზარუნდი, მე კიდევ გეახლები შენს წყაბართვით და თუნდაც მრჩევლად ამიყვანე, ვინდ კოპორტი ჩამაბარე ერთი და, ღმერთმა ინებოს, ტფილისის აღებისას კიდევ ერთხელ ვუჩვენო საქარისტიანოს პაპიჩემისეული ხმლის ელვარება. განა მარტო სახელისათვის, მეფევე ბატონო?"

„სახელი მარტო რა ბედენაა, სახელი სიკედლისა ჰგავს, როცა საქიროა იგი თავათ მოგვაკითხავს“.

სთქვა დავითმა.

„ოჰო, რა კარგად ბრძანე ბრძენაკო...“ ნოტარი დავითოვა მეფეს და ბიზანტიელი თავის შეინახებებს მიეკედლა. ებიფანე არამსელი გამალებული ცლიდა მოზვრის ყანწებს და ყვიროდა:

In vino veritas!

დავითმა მორიგი კერძი მიართვა თავის მაშინდას და უთხრა:

„ეგ ნოტარი არც თუ ისეთი შლეგია, როგორც მეგონა“.

„შლეგი როდია, ნამეტნავად ბევრს ლაპარაკობს და ტრამბობს მაგ ოჯახქორი, ის კი არ იცის, რომ ეს ჩრდილს აყენებს მასვე“.

დავითს აღარ უნდოდა ისევე ნოტარის ვამო საუბარი და ეუბნება მარიამს:

„ეს სათაფლია განა მარტოოდენ მეფეთა და ერისთავთა საღბინო ალაგი იყო, არამედ საჭურჭლეთა და იარალთა სამალი.“

შარშანწინ მახარამ და ნიანია ბაკურიანმა შეინახეს მანდ დიდძალი ოქროვერცხლი, საყდრის იარალი ოქროსა და ვერცხლისა, თორნი ვერცხლისანი, შობორკანული და ზალდადური, დმანისური და ბიზანტიური.

ამ მორებზე მსხდარან პაპა ჩემი ბაგრატი და მამა ჩემი გიორგი...“

მცირე ხნის დუმლის შემდეგ მარიამმა სთქვა:

„ინებოს უფალმა, შენთვისაც საღბინოდ იქნეს სათაფლია, გუთაყვანე. ჩი-

1. ლეონოვა კეშარიტბა.

ნებულ გუნებაზე დამყენა კონსტანტინე პორფიროგენეტის წიგნმა, ერთ-ერთი კუროპალატის ლეიპრდებულოს ქალს ირთავს შემოდგომაზე...“

„უკვე დროა“, — სთქვა დავითმა.

„შენთვისაც დროა, გეთაყვანე, ჩემი ეუბი რაღაც ათიოდე წლით უმცროსია შენზე. გეყოფა მარტოობა, გეყოფა სულ ომებისთვის ზრუნვა... გეყოფა მარტოობა“.

მეფემ ახლოს მიუტანა ტუჩპირი თავის მამიდას და უთხრა:

„მეც გადაწვივით, ავგუსტა...“

„როგორ? ისევ ყიფჩაღთა უმთავრესის ასული?“

„არა, მე მინდა გვანცა შევიერთო...“

მარიამს ლოყები შეუფაქლა სიხარულისაგან.

„სვებედნიერი ამბავი მითხარი, გეთაყვანე, უკეთესს სასძლოს ვერც საქართველოში ვერც საქრისტიანოს სხვა მხარეში ვერ ვიპოვნიდით. მე ხომ პირადად ვიცნობ კონსტანტინეპოლის, მთელი ბიზანტიის ლამაზმანებს...“

სწორედ გვანცასებრი ცოლი დაგამზვენებს შენ. ცოლ-ქმრობის საქმეში განა მარტოოდენ სილამაზეა მთავარი, შენ ისეთი ბოზოქარი ცხოვრება გაქვს, ასეთი მამაცი დიაცი უნდა გედგას ვერდით“.

მცირე ხნის დუმილის შემდეგ დავითმა სთქვა:

„მართალია, მიცემული სიტყვა გამიკუდრდება, მაგრამ როგორც სტეფანოზ წილანელი იუწყება, ოცნებები არ აძლევენ თურმე მშვიდობის გზას ყიფჩაღებს“.

„სიტყვა გამიკუდრებაო? რასა ბრძანებ, გეთაყვანე, ბიზანტიელ კეისრებს რამდენჯინს საქვეყნოდ დაუნიშნავთ სასძლო და მერამე სხვა შეურთავთ. მოგესხენება. მეფეთა მიერ ცოლის შერთვა მეჭადაგეთა დაქორწინება როდია, ხამს აქაც ისე მოიქცევი, როგორც შენი გული და საქვეყნო საქმენი მოითხოვენ“.

„გულწრფელად მოგახსენო, მეც მოწყინდა ლოდინი, დედისიმედის პოვნის

იმედები მიიწურა. გარდა ამისა, დედინემი მებრალება, ამას წინათ თვალცრემლიანმა მითხრა: სწავდნოვლის მალისეო შენი დაქორწინება“.

გეგუსთს ჩამოსვლის მეორე დღესვე აზნაური მორკნეველი წარგზავნე ნაქარმაგვეს და შევეუთვალე გიორგი ჰყონდიდელს, სტეფანოზ წილანელი უკუნიშოს და შარადინიძეს უარი შეუთვალოს დამოყვრების გამო“.

ეგვე ფრიალ ეამა მარიამ დედოფალს. დავითმა დანდობილად შესცვალა საუბრის შინაარსი.

„ნუ თუ არ მოგვიდა, მამიდაც ბატონო?“

„ცხენით სვლამ უცნაურად მომაშვივა, გეთაყვანე“.

დავითმა მშვლის მწვადები მიართვა მარიამს, და თავთაც აპირებდა შექცევის და ამ დროს გაისმა ცხენების თქარა-თქური.

შტორა მორკნეველი და გეგუსთის ციხისთავი შარვაშისძე ეახლნენ მეფეს:

„რა მოხდა, შტორა? რაიმე სიავის მაცნენი ხომ არა ხართ?“

„არავითარი სიავისა, მეფეც ბატონო. ესეცა გიორგი ჰყონდიდელი გაიხლა ძეგუთში და დაუყოვნებლივ ჩამობრძანებდას ვთხოვს“.

მარიამს ლუკმა გაუცივდა პირში. ხოლო დავითი გველცემულივით ზეწამოიჭრა. დავითს უსიამო ყრყოლა მოგვარა მორკნეველის ნაუწყებმა.

მარიამი გადაფითრდა, სტრატეგი ნოტარი მოიხმო და აუწყა: დაუყოვნებლივ უნდა გავბრუნდეთო გეგუსთს.

სტრატეგი ნოტარი შეკრთა: თურქები ხომ არ დაგვესხენო თავს?

„არა, დავით მეფე შეუძლოდ გახდაო. მიუგო მარიამმა. გარდა ამისა, უკვე შეგვიანდა და ამ გზებზე ცხენით მგზავრობა მიმძიმსო ფრიალ“.

სტრატეგი ნოტარი და დანარჩენი სტუმრები უხალისოდ გაეყარნენ მშვლის მწვადებსა და ალადასტურის ღვინოს. მახარა ანუგეშებდა მათ: თუ გნებავთ გეგუთში განგვარძოთო პურობა.

ცხენოსნებს წინ მიუძღოდა თორმეტი თოროსანი რაინდი, მათ უკან მიყვებოდნენ დავით მეფე, მარიამ დედოფალი, გვანცა და მელიტა.

გზის პირად გლეხები ვაზის წალამს სწავადნენ, თითქმის მთელი გზის პირეთზე კოცონები ენთო; ასე რომ ცხენოსნების ლანდები აღმხედრებულ მღვევებს მიაგავდნენ.

გვანცა და მელიტა დაწინაურდნენ.

დავითი დიდხანს ღადუშდა, ბოლოს ეს უთხრა მარიამს:

„ამ რამდენიმე წლის წინათ მახარამ ერთი აცინგანი დიაცი მოგგვგვარა მე და ნიანიას, მკითხავი. იმ დიაცმა დიდხანს უუკერტა ჩემს მარცხენა ხელისგულს და ასეთი რამ მითხრა ბერძნულად:

„შენ სეუბედნიერ იქნები ყოველ ომში, ჰაბუკო, მაგრამ სიყვარულის ღმერთი რატომღაც არა გწყალობს.

ყოველი ქალი, რომელსაც შენ ვაიკვრები, მწუხარებით აღივსება უთუოდ“.

მოგეხსენება, ორგზის ამიხდა ეს და ახლა, როგორც ვხედავ, მესამე ჯერაც...

გიორგი ჭყონდიდელის ჩამოსვლა დიდ რაიმეს მოასწავებს უთუოდ“.

მარიამს სამსქვლივით მოხვდა გულში ეს სიტყვები, მაგრამ განგებისად გულგრილად მიიღო ისინი, ესლა სთქვა მხოლოდ:

„ეჰ, გეთაყვანე. მკითხავენს ბევრი რამ არ დაეჯერება, მეც არა ერთხელ გამიწვდია მათთვის ჩემი მარცხენა, ვინ იცის რა სიივენი არ უთქვამთ წინაშე, კონსტანტინეს გამო, ბოლო ხანს ეგვი მიჩურჩულა ერთმა მკითხავმა:

„აღუქსი კომნენი მოწამვლას გიპირებსო...“

როგორც ვხედავ, ყოველივე კეთილად წარიმართა დვითთ, ჩემი ვაჟი ცოლს ირთაქს უახლოეს შემოდგომაზე, ხოლო კეისარი კომნენი პირიქით, უფრო მეტად დამიმეგობრდა, შემომითვალა კიდევაც სტრატეგი ნოტარის პი-

რით: უშენოდ დიდი მოწყენაო სამეფო ქალაქში“.

სამი ცხენოსანის ლანდი მღვდლებად შევიდა გეგუთის ციხის პირველ გოდოლში. დავითი თორის გაუხდელად გაემართა ჭყონდიდელის საძილო დარბაზისაკენ, მეფის შემოსვლა არც კი შეუმჩნევია, ხმადაბლა ლილინებდა მონაზონი გიორგი:

„ავუარდები უფალსა რამეთუ კეთილ, რამეთუ უკუნისამდე არის წყალობა მისი.

ავუარდები ღმერთსა ღმერთთასა, რამეთუ უკუნისამდე არს წყალობა მისი“.

როცა ხატებით მორთულ კედლიდან გამობრუნდა ჭყონდიდელი, იგი გადაეხვია დავითს, ისე როგორც ხანგრძლივად მასთან გაყრის შემდეგ სჩვეოდა ხოლმე. საჯაროდ დაჯდომა აცალა მეფეს და ეუბნება ხამილუული:

„ლხენა მოგვიხალე, შევილო, მაგრამ განა ეს წუთისოფელი სალხენად მოუნიკებია ჩვენთვის არსთავანმრიგეს? განსაკუთრებით, შენთვის და ჩემთვის“...

დავითს სუნთქვა შეეკრა, რაღაც უნდოდა ეპასუხნა, მაგრამ ღუმილი არჩია.

„მე ავადმყოფი წამოკედი შენს სანახავად, ვხაში გაუცივდი კიდევაც, მაგრამ ეგ არაფერია. წინა კვირას წიგნი მოიწერა სტეფანოზ წილკნელმა, შარალან რაინდი და ასული მისი, მცირე სპით უკვე ჩამოსულან კავკასიონის მისადგომებთან, მაგრამ ოვსთა მეფენი და მთავარნი გზას მშვიდობისას არ აღლევენ.

დაუყონებლივ უნდა გავემგზავროთ შენ და მე დვალეთს, ოვსთა მეფეებს მე კარგად ვიცნობ, ისინი სამეფოს ჩვენის ყმადნაფიცნი არიან, მოგეხსენება, მხოლოდ სიკეთე მიუძღვით ოვსთა წინაშე, უძველეს დროში ჩვენი მეფეები ხაზარბთან ბრძოლაში შველოდნენ მათ“.

დავითი სღუშდა მცირე ხანს და მერმე ეს უთხრა:

„მე აქ გელათის მშენებლობის ამბებზე მქონდა დაულაგებელი, მაგრამ რაკი აგრეა, იყვენ ნება შენი, მამაო გიორგი, ზვალე დავადგეთ გზას“.

„გელათის საქმეები არც ისე საშუაროა, ნიანია ბაკურიანი დავტოვოთ აქ“...

დავითი ამჩნევდა: უჩვეულოდ დელავდა მამაი გიორგი. საუბრის დროს მას ქვედა ყბა უცახცახებდა...

„მე ყველაფერი მესმის, შეილო ჩემო, დიას, შეილო ჩემო, რადგან მე სულიერი მამა ვარ შენი, როგორც ჩანს, ზეარაკად ავირჩია ჩემის პირით უფალმა. ვა, ჩემს სიბერეს, ასეთი მძიმე ტვირთი რომ დამაკისრა არსთაგანშირეგემ.“

რა გაეწყობა, აწ არჩევანი უკვე მომზდარია უფლის მიერ.

განა მე არა ვყოფილვარ ჰაბუცი, განა მე არა მქონია კაცური ვენებანი, მაგრამ ზეარაკი ზეარაკია, შეილო. ლმერთი რჩეულთაგან რჩეულს მოითხოვს ერის ჰიროთა მეურვედ.

ჰყონდილში ერთადერთი მუხა იდგა ჩემს მამაპაპათა ნასახლარზე. იმ მუხას ათასი წლის მანძილზე თაყვანსა სცემდნენ მამა-პაპანი ჩემნი.

თაყვანსა სცემდნენ და თაფლის სანთლებს მიაღწობდნენ ხალმე მის გოლიათურ ტანს.

ამასწინათ მაცნობეს, იმ მუხას მეხი დასცემია და შეუშუსრავს.

ეგ იყო ერთადერთი ხე, რომელიც ატარებდა ჩემს სახელს საქართველოში. ახლა შენ განსაჯე, შეილო, რამდენი სსახლენი და რამდენი ზეგბია დარგული შენს სახელზე და ისინი დღესაც ჰყვებიან“.

დავითი წამოდგა.

„ყოველივე მესმის, მამაო გიორგი. რაც შენა ბრძანე, მე ზვალინდელი დღის სამზადისს შევეუდგები, ცხენები და ეტლები დილაადრიან მზად ეყოლება მე-ჩინიბეთუხუცესს“...

მარიამ დედოფალი უკახმავე დაუხვდა საძილო ოთახში თავის მძისწულს.

მეტეს ისეთი ნაღვლიანი სახე ჰქონდა,

გვანცა და მელიტა ადგნენ და გაეცადნენ იქაურობას.

„ეგებ ძილს ეპირებოდნენ მამიფსუმი, მამატიე ვეზომ გვიან რომ გეახელი, მაგრამ გულში არ დამეტია ბოლმა, ყველაზე უფრო მახლობელისთვის უნდა გემზიარებინა ეს დარდი...“

„მე უსიტყვოდ ვიცი, გეთაყვანე, თუ რად მობრძანდა მამაი გიორგი“...

როცა ყოველივე წვრილად მოუთხრო დავითმა თავის მამიდას, მარიაში გადაფითარდა და საეარძლის ზურგს მიეყრდნო.

დავითი ადგა; ურთხელის მრგვალ მაგიდიდან ვარდის სუნამო გაღმოიღო და ასუნთქვინა გულშეღონებულს.

„რას იზამ, გეთაყვანე, მართალი უთქვამს მამაი გიორგის, შენ შენი ქვეყნის ზეარაკად ავირჩია არსთაგანშირეგემ, ეგ არის და ეგ“...

„მთავარზე უმთავრესი, რის გამოც გეახელი, მამიდაე, ეს არის გვანცას ბედი. შენ იგი თაყვანსა გცემს და დაგიჭერებს უთუოდ.“

ამცნე ჩემი უბედობის ამბავი, თანაც ურიგო არ იქნება, შენებურად ფრთხილად, რუდუნებით ურჩევდე შენის სახელით, ვალანგ ერისთავს ცოლად გაყვეს, უსაჩინოვებს ერისთავის, ბაკურის ნაშიერს, თავათაც ულამაზესს მამაკაცთა შორის“...

მარიაში მცირე ხანს სდუმდა, ხელახლა უყნოსა ვარდის შარბათს, მძიმედ ამოიოხრა და სთქვა:

„ვალანგ ერისთავს? არა მგონია, შენდამი ტრფობა ეგრე იოლად გადაიტანოს გვანცამ, მაგრამ მეორეს მხრით მე აგრე ვფიქრობ, გვანცა ჰყვინი ქალია, განა არ იცის მეფეთა ნაშიერების ბედი. ჩემს მაგალითსაც ვუამბობ, როცა მე ნიკიფორე ბოტანიატის და მიხეილ დუკას მიმთხოვეს, მკითხა ვინმე? ეგ შევრატებ უქცეველ ბედისწერად და დავემორჩილე კიდევაც მას“.

როცა მესტუმრეთუხუცესმა გვანცა მიგვარა დედოფალს, მარიაშს შეცვლი-

ლი ეჩვენა იგი, თითქოს ყოველივე წინასწარ ჰქონდა გაგებულნი და შესმენილი.

გვანცა სასიკვდილო განაჩენსავეთ ისმენდა დედოფლის შეგონებებს, ბოლოს, როცა ისევ ვარდის სუნამოს მისწვდა მარიამი, მრისხანედ მომზირალმა და პირგამეხებულმა სთქვა:

„ეჭა, უმშვენიერესო და უსათნოესო დედოფალო, ჩინებული რაინდია ვიღაც ერისთავი, შესაძლოა მე მისი ცოლობის ღირსიც არ ვიყვე, მაგრამ რაჟი ბედი არა მქონია, მე უმალ სიკვდილს გავყვები ცოლად, ვიდრე რომელიმე შამაკაცს“.

როცა მარიამი მარტო დარჩა, იგი აღვა, ხატების წინაშე დაინოქა, ლოცულობდა, მერმე დააქრობინა შანდლები შესანდღეთუხუცესს. დიდხანს მისტიროდა ბნელში თავისი საყვარელი ძმისწულის ტრაგიულ ბედს.

დავითმა მხოლოდ ერთადერთი შანდლი დაადგმევინა სასთაულთან. ნელი, ნელი ხმით დიდნებდა:

„უფალო ნუ გულისწყრომით შენითა მამრიდე მე,

ნუცა რისხვითა შენითა მსწავლი მე, მიწყალე მე უფალო, რამეთუ უძლურ ვარ,

ვანმკურნე მე უფალო, რამეთუ შემიძრწუნდეს ძვალნი ჩემნი“.

პირველი მამლები უკვე ჰყოფდნენ გვუთის ცახის გარეუბანში. დავითი უკავშირდებოდა დადიოდა ეზოში, მოღუშულ ცახე სულ ორითდენ ვარსკვლავი ბეუტავდა.

აფხორილი ღრუბლები დაღოღავდნენ ცახე. უსიამო ქარი ქროდა. დავითმა ორგზის ჩაუარა ქალთათვის განკუთვნილ დარბაზებს, ჩქამი არსაიდან ისმოდა...

თუნდებოდა, მაგრამ ციხის დერეფნებსა და საძილო დარბაზებში ჯერაც ბნელოდა.

გვანცას დიდხანს ევედრა მელიტა: ტანთ გაიხადე და ისე დაიმჩნეო, ბოლოს

ყური ათხოვა მის მუდარას, მაგრამ როგორც კი დარწმუნდა: სძინავსო ოდნევე დასმურვე მელიტას, ადგა და ფეხაქრეფით გაემართა იმ დარბაზისაკენ, სადაც მთვრალი სტრატეგი ნოტარი და ეპისკოპოზები ისვენებდნენ.

ნოტარი პირაღმა იწვა და ისე ხერიანედა, თითქოს ათასი ეშმა ჩასვლიათ გვამში.

ხატების წინ შანდლები ბეუტავდნენ, გვანცა შიგ შევიდა, ხელის ფათურით მოსძებნა შავი მამაკონის კოლოფი, ღვთისმშობლის ხატთან მიიტანა, ილუცა მცირე ხანს, მერმე ამოიღო ბეჭედი პალას ათინა.

ბედითი ბრწყინვალემა გადასდიოდა ღმერთქალს. სწრაფად და ზედიზედ მოსწოვა ოქროს გველის ენა, გემმა ისევ თავის ალაგას დააბინავა და თითქმის სირბილით მივიდა დერეფნის ბოლომდის და საძილო დარბაზში შევარდა. თავის საწოლზე ცალი მუხლი დააბჯინა, ხელები ზეაღაპრო და შეკვივლა.

კუროპალატისსა მელიტა დაფეთებულნი წამოხტა, თავათაც კივილი მოართო. გვანცა საწოლზე წაიქცა, მელიტა კოცნიდა, ევედრებოდა:

რა მოგივიდაო, სიზმარი ხომ არა გქონიაო უხიაგი რაიმე?

გვანცას კრუნჩხვა წამოეძალა.

ქალების კივილზე გამგეთუხუცესი, შესანდღეთუხუცესი და ბოლოს მარიამ დედოფალი მოვარდნენ.

არავინ იცოდა რა მოხდა, ან რა მოემოქმედნათ.

მეფე იხმეთო, ბრძანა მარიამმა, გამგეთუხუცესი გამობრუნდა.

ჰყონდიდელის დარბაზში არიანო ჩაკტილნი მეფე და ორივე სპასალარი.

მარიამი სტიროდა, გულგახეტეილი დადიოდა, ბოლოს თავათ გაემართა ჰყონდიდელის საძილო დარბაზისაკენ დავითის მოსაყვანად.

მეფემ თურმანიძე ახმობინა.

გვანცას გულისრევა აუტყდა, უკვე მოწამვლის იჭვი დაიბადა, ცხელი რძე მიიძალეს, არ გაიკარა რძე. ღვინოში დაგბოლავილი პილპილი ვსინჯოთო, ეუბნება დავითი თურმანიძეს.

გვანცამ წამალი პირში დაიგუბა და ამონერწყვა.

მეფის ბრძანებისამებრ გამგეთუხუცესმა შეპყარა მეშანდღენი, მესტუმრენი, მზარეულთუხუცესი.

გამოირკვა: იმ საღამოს არათერი უჭამია გვანცას.

ყველანი სდუმდნენ, მხოლოდ მეშანდღლე ლაჩიამ უჩვენა:

„წინაღამის უძილო დერეფანში ეთვლემდი, ფეხისხმა მომესმა, ერისთავის ასულმა დერეფნის ბოლოდან გამოირბინა და სტრატეგი ნოტარის საძილოში შევარდა. მე არ ვიცი მანდ რა მოიმოქმედა, ეს იყო ოღონდ, ე ლანდზე გამოვიდა და ისევ სირბილით მიაშურა თავის საძილოს. მე შემოძლია ეგ მოგახსენოთ, დანარჩენი უფალს ეცოდინება უკეთ“.

მეფემ პირადად დაჰკითხა გვანცა; ქალმა ხელადებით უარპყო მეშანდღლე ლაჩიას ჩვენება.

თურმანიძე თავის საძილოში ჩავიდა, ბოლოს ნაირნაირი, ქართული და არაბული წამლები ამოიტანა. გვანცამ ორივე ხელით დაიმუწა პირი, დავით მეფეს შესცქეროდა ბალღივით ატირებული და ამბობდა:

„გვედრები, მეფეე ბატონო, უბრძანე ყველას: 'სიკვდილი დამაცალონ, ამასაც გთხოვდი, უზიარებლად ნუ მომკლავთ მე ცოდვილს“.

მხოლოდ კარის ეკლესიის მღვდელს, საჩინოს გაანდო გვანცამ თავისი დაღუპ-

ვის ნამდვილი მიზეზი. გათენებისას მან უკანასკნელად წაიტერა დამნობრელმა და ერთი დაიკვნესა საწყალობელად:

„მოვდივარ, დედიკო“.

დავითმა და მარიამმა მუხლი მოიყარეს მიცვალებულის წინაშე, მეფემ აკოცა შუბლზე გვანცას, იგი სიკვდილის ანგელოსივით გადაფითრებული იწვა თავის საარეცელზე.

როცა მღვდელი საჩინო ცხედრის გაპატიოსნებას შეუდგა, მარიამმა დერეფანში გაიყვანა დავითი და ჩურჩულით უთხრა:

„დაგვაქცია იმ ოჯახქორმა ნოტარმა, ვეთაყვანე, გუშინ გვიჩვენებდა თავის საძიალე გემებს, ერთი ბეჭედი იყო მანდა „პალას ათინა“, გველის თავი აქვს ამ ბეჭედს გარშემოგრაგნილი, აგრე ამბობდა: როცა სიკვდილი მომენატრება, ამ პაწია ხრახნის მოვსხნი და იმდენ შხამს მოვსწოვ, სამ სპილოს წააქცევსო.“

მეშანდღლე ლაჩია მართალს ამბობს, გვანცამ ერთი წუთით შეირბინა ნოტარის საძილოში და მოსწოვა გველის გესლი ალბათ“.

მცირე ხნის დუმილის შემდეგ ცრემლი შეიწმინდა დედოფალმა და უთხრა დავითს:

„მართალი უთქვამს იმ ტილა აცინგანს, მკითხავს“.

როცა გვანცას ოთახიდან ჯონდი ერისთავის ტირილი მოისმა, მეფე აჩქარებულ ნაბიჯით ჩავიდა ციხის ეზოში.

დიდხანს დადიოდა თავშიშველი ქარში, ბოლოს გამგეთუხუცესის ვედრებას ყური ათხოვა, თავის საძილო დარბაზში შევიდა, შანდღლები ჩააქრობინა და თავქვე მწოლარეს აღმოხდა:

„ჯოჯობეთო აღახვენ პირნი შენნი და ცოცხლად ჩამიტანე მე“...

(გაგრძელება იქნება)

ნიკოლოზ ჩაჩავა

დაბრუნება...

„გამარჯობა ჩემო თბილის ქალაქო“
ეთიმ გურჯი

ბაბი, ბახჩა.

კენწერონი ხეთა.
თბილისამდე —
ავჰალა და მცხეთა.
გზას მივეყვები,
მაგრამ გული მისწრებს.
აპა, დიღმის
მინდვრებმაც კი მიცნეს,
და შემომხვდნენ
სიმღერით და ფიცით.

სუნი ასდით
აგურის და ფიცრის...
მივისწრაფი —
ვერ ჩამასწროს მტკვარმა.
შორს ვიყავი,
ახლობელი ვჩანვარ.
მოვედი და
ამ ჩემ თბილის ქალაქს
მეც მივახმარ
შემონახულ ძალას.

ჩემთა ფიქრთა...

სალამოა, ვარსკვლავები
ცაზე ჩუმად სხდებიან —
ისინი ხომ ჩემთა ფიქრთა
უტყვი ნაპერწკლებია,
გაათევენ ღამეს ცივად,
დილით ისევ ქრებიან.
ჩემო ფიქრო, საით მიქრი,
სანამ უნდა ვიარო,
სანამ ვინდა შენი ლტოლვა
ზეცას ვაუზიარო,
სულ ერთია, სად წამიხვალ,
ჩემთან უნდა იარო.

მე შეგქმენი, მე გივლიდი,
ასე რატომ თარეშობ,
ღამიჭერე, ვერ იბოვი
ბუდეს არემარეში,
სულ ერთია, ვერ იცხოვრებ
ჩემი სულის ვარეშე.
სალამოა, ვარსკვლავები
ცაზე ჩუმად სხდებიან,
ისინი ხომ ჩემთა ფიქრთა
უტყვი ნაპერწკლებია.
გაათევენ ღამეს ცივად,
ისევ მიბრუნდებიან.

თეიმურაზ ჯანგულაშვილი

ვერ დაამთავრებს დრო შენს სიცოცხლეს

აკაკი ბელიაშვილის ხსოვნას

შენ მზეს შესცივინე ლაღად იმ დილით,
თურმე თავს ღამე დაგკანკალებდა...
და ყურის ძირში მჭდარი სიკვდილი
გზად გადაგიდგა მცხეთის კარებთან.

და დარჩა, როგორც სადღეგრძელონი,
შენი სიტყვები უკანასკნელი...
მკერდს იკაწრავენ მცხეთის მდელიონი,
თბილისი კმუნვეთ შენს გზას
გასცქერის,

მიხვალ, თან მიგყავს ცოლი პატარძლად
და საპატარძლო კაბა არ შეგნის...
თქვენმა დუმილმა გული დაკაწრა,
თუ გაიბუტეთ, როგორც ბავშვები...

წახველ და ქვეყნად დასტოვე
ცეცხლი —

უსაყვარლესი და უმთავრესი,
ვერ დაამთავრებს დრო შენს
სიცოცხლეს

„შვიდკაცასავით“ დაუმთავრებელს.

ოზია იოსელიანი

ცეცხლთან თამაზი

ვეირა დღე იყო. დილიდანვე ისეთი უგუნური ამინდი დაიჭირა, ხასიათს რომ მოგიწამლავს, მით უმეტეს, თუ მარტოხელა, ღარიბი სტუდენტი ხარ. ერთ ვიწრო ფანჯარაში შედილობა გაიხედო, ფანჯრის წინ კი მეზობელი სახლის მაღალი ყრუ კედელია აზიდული. ზევით ცის პატარა ნაჭერს ძლივს ხედავ დარში და ახლა ისიც ტყვიასავით მძიმე ღრუბლითაა დაფარული. წვიმს. მეოთხე დღეა წვიმს... გუშინ და გუშინწინ რა გიშავდა, ლექციები გქონდა. დღეს პირდაპირ რა დააღამებს, არ იცი. არც კითხვა გინდა, არც წერა. ფიქრიც კი რაღაც ისე მძიმე და სევდიანი გაქვს, ფიქრიც კი არ შეგიძლია. არა, სახლში ყოფნა არ გინდა. გარეთ, ქუჩაშიაღარ ვერ გაჩერდები.

მოდი, წავალ სადმე, ვინმე შეგობართან. შენსავით მარტოხელა სტუდენტის გახსენებაც არ გინდა. აქაურებთან ჯობია, ოჯახი აქვთ, ბევრი კარგადაც ცხოვრობს. რაღაცას დაუკრავ, ვინმე იმღერებს, ან მთვრალი იქნება ან ფიზიკელი, და მერე ან გამოიღარებს, ან გუნებაზე მოხვალ ან რაღაც იქნება.

ასეთ დროს ყოველთვის გურამთან ვარჩევდი წასვლას. არაა ცუდი ბიჭი, მამაც მშვიდი და წყნარი კაცი. დღემისი კია ცოტა — „არამკითხე მოამბე“, მაგრამ ამ დილა აღრიან ჩვენთვის სად ეცლება, და, რაც მთავარია, გურამს ორი რადიომიმღები აქვს, მაგნიტოფონი, უამრავი, ჩვენი და საზღვარგარეთული მუსიკა ფირებზე ჩაწერილი! ერთი ცხელი საუზმე კიდევ არ ავცდება და, ერთი სიტყვით, დროს როგორმე მოკლავ, მოკლავ და არც ისე უაზროდ მოკლავ.

დავრეკე ხარი. ერთხანს პასუხი არაა. მეორედ უფრო გრძლად მივეცი ხარი. კარგა ხნის მერე გაიღო კარი.

— პა, რომელი ხარ?
— რომელი ვარ? რა ამბავია, გძინავს?
— არა კაცო, რა დროს ძილია!
— აბა?
— არაფერი, წერილს ვწერდი.
— ეუპ, აბა მთელი დღე წასულხარ ხელიდან.

კამეჩივით ზანტი წერა იცის. ისე მშვენიერად ლაპარაკობს, კაცმა რომ თქვას, მაგრამ წერის დროს სიტყვას სიტყვაზე ვერ მიაბამს, სათქმელს ვერაფრით თავს ვერ მოუყრის.

— არაფერი ისეთი, ორი სიტყვა მაქვს მისაწერი.

— ვიცი შენი ორი სიტყვა...
— შემოდი, რას ატუზულხარ, ნუ გერიდება, სახლში არავინაა.

— არავინაა, მაგრამ შენ თუ წერა არ გადადევნი, რაღაც მაქნისი ვარ!

— გაქვს რანმე სასწრაფო საქმე?
— არაფერი, მარა...

იგი ისევ მაგიდას მიუჯდა, კალმის წვერი ორჯერ გულდაგულ გაწმინდა.

— პო, მაცალე ახლა ცოტა ხანს...
— რაიმეს დაუუკრაველი მაინც...

— მაცა, ორი სიტყვა მაქვს დასაწერი სულ. — და ჩაუჯდა. ფიქრობს, ფიქრობს. მე ხან ფანჯარას მივაბჯინე შუბლი, ხან წიგნების კარადას. გარედან წავიკითხე ყუაზე მიწერილი ავტორები და სათაურები, ოთხჯერ დავითვალე ფიკუსის ფოთლები, არც ერთხელ არ შემშლია.

— რა პქენი, არ მორჩი?
— მოიცა, კაცო, ორი სიტყვა...

— კიდევ ორი სიტყვა...

ისევ დავთვალე ფიქუსის ფოთლები და განჯინის თავზე თეთრ თაბაშირში ჩამოსხმულ ჩახრუხადის ქანდაკებას ვუცქირე.

— წავალ აბა მე და, მერე გამოვივლი. — კარებისაკენ გავიწიე.

— მოიცა, კაცო, სად წახვალ ამ თავსხმაში, დაჯექი, აგერ.

— რა ვქნა, რომ დავჯდე!

— დაწერე რამე, ან დახატე.

— მე რომ მხატვარი ვარ... რა დავწერო!

— წერილი მიწერე სახლში.

— გუშინ გავგზავნე, ლექსებზე დავწერე...

— დღეს სხვაგან გავგზავნე.

— ეს ყოველდღე წერილის წერა რა უბედურებაა, შენ მაინც ვის წერ და რას წერ!

— არაფერი, კაცო, წელს რომ ვისვენებდით...

— შენ და ლილი...

— ჰო, მე და ლილი... ლილიმ ჩინური ქოლგა დაკარგა. მე მგონია, იქ დარჩა. დაუეჩინია, შენ დავრჩა სადგურშიო, მე მამბრალეხს. არა, ნამდვილად იქ დარჩა. რა ეშმაკია ერთი ქოლგა, მაგრამ ლილის უყვარდა, ამას გარდა, მე არა ვარ მტყუანნი.

— ჰო, შენ ახლა ეჩინიანობ, გასაგებია...

— რა ეჩინიანობაა... ვიკითხავ თუ არის. თუ არა და...

— ჰოდა, მორჩი ბარემ.

— მოიცა, კაცო! შენც და, დაწერე რამე.

— კაცო, შენ მართლა ამბობ? ვის მივწერო, ან რა მივწერო, ჭირივით მძულს წერილების წერა.

— არა, არა, მართლა მისწერე.

გურამმა ერთი, დაწყებული საქმის მიტოვებაც არ შეუძლია, რადგან ძნელად დაიწყებს რამეს, მეორეც, ჩემი გამშვება, როგორც არ დაკლავ, არ უნდა.

— მოდი, იცი, ვის მისწერე? მე გეტყ-

ვი, ეს კარგი ოინი იქნება. იქ ერთი გოგო იყო...

— ვინ გოგო, ბიჭო?

— მეზობლის, საოცარი გოგო, არც მდინარეზე დადიოდა, არც ვინმესთან ლაპარაკობდა, ედო ამოდენა წიგნები და კითხულობდა. ლილისთან ვნახე ერთი ორჯერ, ისიც რამდენიმე წუთით. ლილის მისამართი მისცა, ძალიან მიყვარს, როცა წერილებს მწერენო. ლილის მერე არც ვახსენებია, ხომ იცი მისი ამბავი. მისამართიც მე ჩამრჩა ჯიბეში.

— გავიედი, რა მივწერო, მიცნობს, ვიცნობ...

— სწორედ ეს იქნება საინტერესო. ლილი აქებდა, ჰკვიანი გოგოა, მაგრამ ვერაფერს ვაუღებო, ვნახოთ, იქნებ — გიპასუხოს.

მე გამეცინა. სწორედ გურამისაგან მივიკირდა ასეთი ხუმრობა.

— აბა მისამართი... რა ჰქვია?! — იგი მწვანე მეღნით ნაჩხაპნს ჩაახერდა: — თეკლა, თეკლა ჰქვია, ახლა გამახსენდა. აი, რა საოცარი გოგოა, თეკლა ახლა ვის ჰქვია, თვითონ კი თურმე ძალიან უყვარს თავისი სახელი...

— კი, მაგრამ რა უნდა მივწერო?..

— სულერთია, რამე მისწერე. ერთმხრივ, კარგიცაა, ოდესმე რომ ჩახვიდე. ნაცნობი გეყოლება, — იგი ისევ საწერს ჩაუქდა.

მე გამეცინა ამ უჩვეულო თამაშზე.

— რა ნაცნობი იქნება, ახლა, შენ თუ გგონია, მიპასუხებს და მერე კიდევ მე ვაუღვგზავნი პასუხის პასუხს!

— ერთი სიტყვით, თავი დამანებე.

მეც დავექვი. სუფთა ქალაღი გადმოვიდე.

— თეკლა, — დაწერე და გამეცინა ისევ.

— ეს კაცი პირდაპირ გადამრევს, — ეთქვი ჩემთვის გურამზე და ისევ მივწერე — თეკლა, — პირდაპირ უსაქმო კაცის ამბავია, — თეკლა, — ერთხელ კიდევ დაწერე და ძაბილის ნიშანი დაეუსვი.

რა ამბავია ამდენი თეკლა, — გამიკვირდა თვითონ. მინდოდა, ორი წამეშა-

ლა, მაგრამ არ წაეშალე. — იყოს, რა მენაღვლება, მართლა ხომ არ გავუგზავნი!

„თეკლა, დღეს კვირა დღეა, — განვაგრძე წერა, რაც პირველი სიტყვა მომადგა ენაზე, — და ძალიან მოწყენილი დღეა. ვიცი, შენც მოწყენილი იქნები. მართლა, სულ წიგნს ხომ არ იკითხავ კაცი. პო, შენ მოწყენილი ხარ და იხედები ფანჯარაში, იქნებ, გამოჩნდეს ფოსტალიონი და მოიტანოს წერილიო. ჰეც მიფიქრია ხშირად, როცა ძალიან მოწყენილი ვარ, ვინმეს მოსვლა არ მინდა, ვისაც ვიცნობ, ისინი არ მაინტერესებს, მოვიდეს ფოსტალიონი, მოიტანოს წერილი, წერილი სრულიად უცხო ვინმესი, რომელიც არასოდეს არ მინახავს, მაგრამ, როცა წერილს წაიკითხავ, გამიხარდეს, გამიხარდეს, რომ ჩემს ნაცნობ და ჩათესავეს კი არა, ვიღაცას გავახსენდი, გავახსენდი ისე, რომ არ მიცნობდა და იმ წუთს ძალიანაც რომ მინდოდეს, ვერ გავიცნობ. ის შორსაა, მე კილევ შორს. ჰოდა, თეკლა, მე რომ მივიღო ასეთი წერილი, არ ვიკითხავდი, რატომ გამომიგზავნეს, ან საიდან იცოდა, თუნდაც მარტო სახელი ან მისამართი. აბა რა საჭიროა, თეკლა, საიდან, რატომ და რისთვის, როცა ყველაფერი გაიგება. გამოვა, რომ ან მანდ იყო შენს სოფელში, ან შენ იყავი სადმე და გაიგო, ვინმემ უთხრა, თუნდაც ჩიტმა უთხრა. ყველაზე ლამაზი ისევ ის იქნება, რომ ჩიტმა უთხრა. მაგრამ, როცა გაიგებ, რომ ჩიტმა უთხრა, მაინც კარგავს სილამაზეს.“

ასე რომ კარგა გვარიანად შევტოპე და რაღაც რაღაცას მივაბი კილევ. კაცმა რომ თქვას, მე თვითონ მომეწონა ის ამბავი, რომ მართლა გამიხარდებოდა, ამ დილით უცნობი ქალიშვილისაგან მიმეღო წერილი, მიმეღო და არ მცოდნოდა, ვინ და საიდან. ამაზე, ალბათ, მთელი დილა დამჭირდებოდა თავის მტკრევა, სინამდვილეში კი უბრალო ამბავი იქნებოდა: ეტყოდა გურამი ან ბიჭნტი. და მეტი არაფერი.

მერე მიყე-მოყევე ასეთ რაღაცეებზე

და კარგა გვარიანად გამიგრძელდა. უკვე წვიმაც გადაეღო და გურამსაც დაეწერა „ორი სიტყვა“.

— რა ჰქენი, ჯერ არ იწყებდი, აღარ ამთავრებ?

— უჰ, შე კაცო, მე შენ გიცდიდი, თორემ საწერი რა მაქვს... ისე, რაც მომადგება ენაზე. — ავდექი და ქვევით უბრალოდ მივაწერე, — ჯიბო.

— ჰა, შენ კონვერტი!

— მოიცა, მოიცა, დახვდევუს გავგზავნი, — გავიციანე მე და კონვერტს მისამართი დაეაწერე.

— მე ჩაუტყეპი ვარ, მიდი ეგერ და ყუთში ჩაყარე.

— მოიტა, შენი წერილი, ჩემი მართლა არ გავაგზავნი! — ვთქვი და კონვერტი მოვკმუჭუნე.

— სულელო! — ხელებში მეცა გურამი. — გავგზავნე, რა გენაღვლება, და წერილი გაქვს მაინც.

თქვენ წარმოიდგინეთ ამ სიცილ-ხუმრობაში მართლა გავგზავნე. მაშინ არაფერი, მაგრამ საღამოს, როცა მარტო ვიყავი ოთახში, მომავონდა, რომ დღეს წერილი გავუგზავნე უცნობ ქალიშვილს. გამახსენდა და ხელი ჩავიქნიე, გავგზავნე რა, ცუდი ხომ არაფერი მიმიწერია, უბრალო ზრდილობიანი ხუმრობაა და მეტი არაფერი, წაიკითხოს და გადააგდოს. თუ უნდა, სულ ნუ წაიკითხავს.

მერე ლექციებს გადავხედე. ბოლოს დიასახლისთან გავედი, ჩაი მინდოდა ამედულებინა, მაგრამ დიასახლისმა ადულებული დამისხა. სასათუშალში წიგნი დავიდე და დაეწეკი.

დაეწეკი. წიგნი გავშალე, მაგრამ ისევ ის მომავონდა. არა მართლა რომ მიუვიდეს და წაიკითხოს, მომწერს ბასუსს? და რომ მომწეროს, რას მომწერს? რა უნდა მომწეროს? მომწერს, ვიღაც ხარ, დიდი საქმეშემოღეული ყოფილხარო, ანდა არც ამას მომწერს. რაში მოგწერს, ვინა ხარ და რა ესაქმება შენთან.

მეორე დღეს ლექციაზე გამახსენდა და გამეცინა. ხვალ ან ზევ მიიღებს, ალბათ. მიიღოს მერე, წაიკითხავს და რა

მონდა, ბოლოსდაბოლოს, დედა არ მიგინებია და მამა, ის კი არა და არც ცუდად დამიწერია. აგერ ჩვენმა თანაკურსელმა გოგობმა რომ მიიღონ, მე მგონია, უპასუხებენ კიდევ და ყველაფერი მაგალითად, ჩემს წინა მერსზე რომ ზის სოფიკო, მშვენიერი გოგოა და ვთქვათ, მიიღო ასეთი წერილი, მაგრამ რა იცი, ქალია მინც.

— სოფიკო, — ვეუბნები შესვენებებზე და გვერდზე გავიყვანე.

— რა გინდა, ჯიბო, რა საიდუმლო გაგინდა ჩემთან?

— რა და ერთი რაიმე უნდა გკითხო.

— საიდუმლოდ?

— ჰო, მარტო შენი აზრი მაინტერესებს.

— დიდი სიამოვნებით, — სოფიკომ ორივე მხრები აიჩინა.

— ვთქვათ, სოფიკო... იცი, რა მინდა გკითხო? ვთქვათ, შენ მიიღე უცნობი ადამიანისაგან წერილი.

— მივიღე.

— ჰოდა, რომ მიიღო, რას იზამ?

— რა უნდა ვქნა, მივიღებ და ის იქნება.

— არა, თუ წაიკითხავ?

— წაიკითხვით აუცილებლად წაიკითხავ.

— უპასუხებ?

— რა ვიცი, ვაიხნია, ვისგანაა, რას მწერს...

— ვისგანაა, არა, არ იცი...

— მიკო, ასე როგორ... მისამართი ხომ უნდა ეწეროს.

— მისამართი კი, აწერია.

— ჰოდა, ვინაა, — სოფიკომ გადაიხსენსა, — იქნებ, საინტერესო ვინმეა. ჰო, ვაჟია.

— ჰოდა, რას მწერს...

— რას გწერს და... გწერს ისე... განწყობილებასზე, ამინდზე, ლაპარაკობს.

— მამაცხონებულმა, რა უნდა დაწეროს...

— არაფერი არ უნდა, ისე, წერს...

— ისე წერა არ ვიცი მე, ისე დაწერილს, რა უუპასუხო... არ ვიცი, ჯიბო,

რას შეკითხვები, ლექციების მერე მელაპარაკე, ახლა უკვე ზარი იყო.

ლექციების შემდეგ სოფიკოსთან აღარ მილაპარაკია, ან რა უნდა მეთქვა და მეც არ მინდოდა ამაზე მეფიქრა. საერთოდ, არ უნდა გამეგზავნა.

სალამოს ხელი ჩავეჭინე, ჩემს თავს გავუჭავრდი კიდევ. დიდი ამბავი, თუ გავგზავნე და, საერთოდ, რას ავიკვირე ამაზე ფიქრი.

ალბათ, მართლაც ყველაფერი დავიწყებას მიეცემოდა, რომ შაბათს, ნაშუადღევს ლექციებიდან დაბრუნებისას, კარებში გაჩრდილი კონვერტი არ დამხვედროდა. გულში რალაცამ ისე დარეკა. თვითონვე გაფოცდი. მოუთმენლად მინდოდა წამეკითხა, მაგრამ ვერაფრით გასაღები ვერ მოვარგე კარებს, მერე ის იყო გვადე, რომ დიასახლისი გამოძვრა სამზარეულოდან და ხომ არ გაათვალაპარაკია არც მახსოვს, რა მითხრა, რალაცას შეკითხებოდა და ვერაფრით ვერ მივხვდი, რა უნდოდა.

— მერე, მერე, დეიდა მეთქი, — და კარები მივიხუტე.

წერილი ვასაგებები ხელით იყო ნაწერი. ეტყობოდა, ამის დაწვერი თავს ძალას არ ატანდა, ლამაზად ეწერა, წერდა ისე, როგორც გამოუდიოდა. არც შინა არსს ეტყობოდა ძალდატანება. ყველაფერს ისე იწერებოდა, როგორც ფიქრობდა. მან ისიც იცოდა, რომ ყველაზე დიდი, ღრმა აზრი სიმართლესა, ვერც ერთხელ ვერ დავიჭირე „მაღალფარდოვან“ სიტყვებში, რომლებსაც „მე ჰკუის ჰყუღტას ვეძახი“.

„ჯიბო — მწერდა ის ძველი ნაცნობით, — მოხდა საოცრება, პირდაპირ საოცრება. შენი წერილი მივიღე მაშინ, როცა უკვე შინ არავინ იყო. კითხვითაც ველარ ვიკითხე, ყოველთვის როდის ხარ კითხვის ხასიათზე! გარეთ თუ შინანი დღე არაა, შემოღვამის ნესტიან და უხალისო დღეებში, რა ბედნაა გავლა. წერილებსაც თითქმის აღარავინ მწერს, ამ ბოლო დროს ყველას დავავიწყდი და ის იყო ჩვენი ფოსტალიონი მოაღვაქიშვარს“.

— თეკლა, არ გეყურება თეკლა! — ფოსტალიონი საოცრად ელაშა, ასე გგონია, აღმოსავლეთ-დასავლეთს ერთმანად უცქერის. ზამთარ-ზაფხულს ლურჯი ცხვირი აქვს. გადაკვრა უყვარს. რა ჰქნას, ძალიან უყვარს გადაკვრა. ეს მეც ვიცი და ყოველთვის ვუშოვი დასალევს, მით უმეტეს, თუ სახლში არა ვინაა.

— რა იყო, ილო ზიძია, — გამოვკარდი აივანზე, — ჩემი წერილია?

— აბა, — თავს აქნევს იგი, — ვიცოდდი, რომ მოწყენილი იყავი, — იღებს თეთრ ბარათს, — მერე რა წერილია, შენ რომ იცოდლე!

— რავეა, წაიკითხე თუ?

— რად მინდა წაიკითხვა, სუნზე ვატყობ, ვილაც კარგი ბიჭი გიგზავნის.

— მე ბიჭები რომ არ მიგზავნიან წერილებს?

— რატომ, მართლა არ გიგზავნიან თუ რაშია საქმე! — მართლა უყვირს, — იმე, ეს რავეა მოუვიდათ!

— რავე და არ მოეწონება არავის!

— ა, ახლა გამოგიგზავნეს, მარა მე ვერა ვარ ხასიათზე.

— არაფერია, — ვაწყვეტინებ მე, — შენს ხასიათს კი ემველება. მართლაც ორიოდე ჭიჭის შემდეგ მშვენიერ გუნებაზეა.

— არა, ჯიბო, არ იფიქრო არ მაინტერესებდეს ამ წერილის მოწერის მიზეზი, მაგრამ თუ ოდესმე კიდევ მომწერ, მანვე ნურასოდეს ნუ იტყვი ნურაფერს. ამაზე მე ფიქრობ იმას, რაც ყველაზე უფრო მომწონს. მე შემძლია წარმოვიდგინო ის, რაც მინდა. შენ მართალი ხარ. სინამდვილე, როგორი ლამაზიც არ უნდა იყოს ის, ვერასოდეს ვერ ავა ოცნებამდე. ოცნება იმიტომაა კარგი, რომ ოცნებაა, თორემ მართლა ბროლის კოშკში რა აცხოვრებს ადამიანს. მე რომ კეთხო ბროლის კოშკს მიწური ფაცხა მიჩვენებია, შიგ შუა ცეცხლი გვითოს და ელოდე ვინმეს, რომელიც ვერ არ ვინახავს. ელოდე მოუთმენლად, გინდოდეს მისი მოსვლა და არ ჩანდეს.

„სხვას, ალბათ, სისულელედ მოეჩვენება“

ნება ჩემი აზრები, მაგრამ ვიცი, შენ არ გაიკვირებ. შენც რომ არ მიხვდე ამას. მაშინ არ ვიცი, ამ ქვეყნად, ალბათ, ვერაინ გავიგებს. ქვევით ასევე უბრალოდ ეწერა: თეკლა.

გავიგებ თეკლა, კი გავიგებ, იცი, მართლა გავიგებ. აი, ახლა გამახსენდა და მივხვდი. პატარა ვიყავი, ასე, ათი-თორმეტი წლის, ოთხი წელი ველოდიოთ ვარიდან უფროსი ძმის დაბრუნებას, ველოდიოთ და როგორ! ომი დამთავრებული იყო, თვალი ყოველდღე ჭიჭიკისაგან გვეჭირა. არ ჩანდა და არა. არა და, წერილი მოვიდა, ყოველდღე მულოდეთო. აქეთ ტოლებში ყოჩივით დავდივარ, ყველა პატრეს მცემს, ძმა ჩამოუდისო, თამაშში ყველაზე მეტს მე მითმობენ. ჩხუბში ყველა ჩემს მხარეზეა ყველა მე შემომნატრის. მე კიდევ ცა ქუდად არ მიმიანია და დედამიწა — ქალამნად. ყოველ საათში სახლში გავრბივარ და კეთიხლომ: — მოვიდა? არაა, პირდაპირ გულზე ვსკდები. ჩამოვიდეს, კაცო, რა იქნება, შევხედო ერთი და ერთდღეს ვხედავ: ვილაც ფარჯიანი, ზურგში რუხ-ჩანთა-მოგდებული, წვერმომვეიული კაცი ჩამოვიდა ეზოში.

— შეილო! — ივილა დედაჩემმა.

— ბაბა, მოდი, ჩემო ბაბაია? — აღრიილდა მამა.

აქეთ-იქიდან ორიოდე ბიძაშვილი გავმოვარდა. მიიკითხ-მოიკითხეს. მე მხარზე დამკრა ხელი, რამხელა გაზარდილო. სალამომდე მთელი სოფლის ბიჭებმა გვიგეს. მოვიდნენ სირბილით, ახედ-დახედეს და სადღაც ისე გაქერნენ, ვერც შევნიშნე.

ეს ყველაფერი თეკლას მივწერე, მივწერე ისიც, რომ მაშინ ამის ფიქრსაც ვერ ვებდავდი, მაგრამ შენ გამოვიტყულები და გეტყვი, სადღაც გულში მწყინდა, რომ ჩემი ძმა დაბრუნდა, მე მინდოდა დაბრუნებულიყო, მაგრამ მაინც და მაინც იმ დღეს არა, მერე, უფრო გვიან, მეტი.

წერილს გვიანამდე ვწერდი. ვწერდი ათას სხვა აბლაუბლას, რაზეც იმ წუთში ვფიქრობდი და მაგონლებოდა. ვწერდი

და სულ არ მახსოვდა, რომ წერილის წერა ჭირისდღესავით მძულდა. იმ საღამოსვე გავგზავნე პასუხი და მთელი ღამე იმას ვითვლიდი, როდის, რა დღეს, რომელ საათზე მიიღებდა და პასუხს იმ დღესვე გამოგზავნიდა, თუ მეორე დღისთვის გადადებდა. ერთი ფიქრით, იმ აზრისა ვიყავი, რომ იმ დღეს მიღებას, წაკითხვას, პასუხის დაწერას და გამოგზავნას ვერ მოასწრებდა. ვერ მოასწრებდა და ერთი ღამით უფრო გვიან მივიღებდი პასუხს. მეორე ფიქრით კი, რა უნდოდა წერილის წაკითხვას, პასუხს კი დაჭირდებოდა ცოტა მეტი დრო, მაგრამ მაინც მთელი დღის მოუსწრებელი რა უნდა დაეწერა. ბეჯად ისიც მომაგონდა, რომ სტენდალმა ორმოცდათორმეტ დღეში დასწერა „პარმის სავანე“ და ერთი წერილი რა გაჭირდებოდა. ბოლოს საქმე ჩემდა სასარგებლოდ გადაწყვიტე და დავიწყეთ თითებზე თვლა.

ხუთშაბათს საღამოს მივიღე პასუხი.

— პა, იმ დღესვე მოუსწრია, — ვთქვი ჩემთვის, — პირდაპირ გადასარევი გოგოა.

წერილი ისევ თეთრ კონვერტში იდო. უკვირდა, ეს რა მიწერ-მოწერობანა გაემართეთო. შენ საღ გექნება ამდენი დრო, სწავლობ ან მუშაობო. თავისთავზე ისევ არაფერს იწერებოდა.

ფოსტალიონზე წერდა „მეორე წერილი, რომ მომიტანა, პირდაპირ ტვინი წაიღო, ვინაა, ასე რომ გაგიხარდაო. ვუფიცე არც მე ვიცი, როგორ ვითხრა მეტყი. გულში მოუვიდა, მე შენ არ მენდობიო, გაბრაზდა, არც დღია, არც მაღლობა მათქმევინა. დამემუქრა: მეორედ ნახე თუ მოგიტანო. მოტანით კი მომიტანს! არ გაგიკვირდეს ჯიბო, უცოლშვილოდ შეგბერებული კაციო, შენ ვერ წარმოიდგენ, როგორ უყვარს თავისი საქმე. თავს დიდ მესაიდუმლოდ და დიდი საქმის კაცად თვლის. ეტყობა, თავისი სიყვარული გაუმხელელი დარჩა და ამ ტყვიულს სხვის სიყვარულში ჩა-

რევით თუ ხელისშეწყობით იღვას. ასეთია, ჯიბო ადამიანი, ვილაც რალაციით ცხოვრობს, მარტო წერილებს ჩამოტარება და გადაკვრა არაა ცხოვრება და ილაც ცხოვრობს... ღმერთმა ხელი მოუშარათოს...“

მეხუთე წერილზე ვივარძენი, რომ უშუალოდ თეკლზე ვლაპარაკობდი. ვწერდი, გინდა ვითხრა, შენ როგორი გოგო ხარ-მეთქი? მე მოულოდნელად ქუჩაში რომ შემხვდე, თუნდაც იქ ათასი ქალი ირეოდეს, გიცნობ-მეთქი. თუნდაც არ დაილაპარაკო, არც ხმა ამოიღო. შენ ხარ... იცი როგორი ხარ?..

მე მართლა მყავდა წარმოდგენილი თეკლა და მჭეროდა, რომ ნამდვილად ვიცნობდი, მაგრამ რამდენჯერაც დავაპირე ამეწერა, როგორი იქნებოდა თეკლა, ვერაფრით ვერ მოვახერხე. ვიცოდი, რომ მაღალი არ იქნებოდა თეკლა (მე არ მიყვარს მაღალი ქალი!) მაგრამ მაღალს გარდა ხომ ბევრნაირია ადამიანი. რა თქმა უნდა, არც მსუქანი, ეგ ყოვლად შეუძლებელია. თვალები, ვიცოდი, საოცარი ჰქონდა, მაგრამ, რა ფერი, ვერაფრით ვერ წარმოვიდგინე. ცხადად ვხედავდი მის თვალებს, იმ წუთშიაც ცხადად ვხედავდი, მაგრამ თქმა არ შემეძლო. იმას, რაც წარმოდგენილი მქონდა, არავითარი ფერი არ უდგებოდა. მე არ ვფიქრობდი, რომ თეკლა გადასარევი სილამაზისა იყო. პირიქით. გამვლელი ვერც შეამჩნევდა მას, არც მახლობლები იქნებოდნენ დიდად მდელიერი მისი გარეგნობის, მაგრამ თეკლა იყო მაინც ყველაზე უკეთესი, ვინც მე დღემდე მინახავს.

ამის შესახებ, რა თქმა უნდა, მისთვის არ მიმიწერია, მაგრამ მთელი წერილი სულ იმის სინანული იყო, რომ მე არ ვიყავი მხატვარი, თორემ თეკლას ისე დავხატავდი, როგორც ნამდვილად იყო.

იგი სიცილით კვდებოდა ამ წერილის პასუხში. დასანანიო, მეხუთედ იმეორებდა, რომ შენ ფილოლოგიის ფა-

ელტეტის სტუდენტი ხარ და არა მხატ-
ვარიო. ბოლოს ამას მთხოვდა, ამაზე
ბევრს ნუ იფიქრებ, მე როგორიც ვარ,
ამას მნიშვნელობა არა აქვს, შენ როგო-
რიც გინდა, ისეთი წარმომიდგინე, ეს
ხომ ლამაზი ხუმრობაა და დაე, იყოს ის
ლამაზი და მშვენიერიო.

ამ წერილმა მართლა ჩამაფიქრა და
გამახსენა, რომ ეს გურამთან შემთხვე-
ვით გამოგონილი თამაში იყო, რომე-
ლიც შემდეგ არც კი გახსენებია გურამს.
მეც, რა თქმა უნდა, არაფერი მითქვამს.
არა, ეს ყველაფერი რომ იცოდეს, ერთი
თვე ეყოფა სალაზღანდაროდ მაგას და
მის ქარაფშუტა ლილის.

უცერად ვიგრძენი და გული მეტკინა,
რომ ეს თამაში იყო. ეს ისე კარგი, ეს
ყველაფერი ისე მშვენიერი იყო, რომ
დამთავრებულყო, ვერ წარმომედგინა,
რა უნდა მეკეთებია, რისთვის უნდა
მეცხოვრა.

ეს ასეც მიწერე თეკლას და ვთხოვე.
„ნუ მეტყვი, რომ ეს თამაშია, ეს ყველა-
ფერი ხომ ჩვენს ხელთაა, ჩვენ ხომ მარ-
თლა ბავშვები არა ვართ, გახსოვს, შენ
მწერდი ფოსტალიონზე, მარტო წერი-
ლებს ტარება და გადაკვრა არაა ცხოვ-
რებაო. არც ლექციებზე სიარული და
წიგნების კითხვაა ცხოვრება, არც მარ-
ტო მუშაობა და ქამა-სმა. შენ ხომ ასე
ჰყვიანი გოგო ხარ, თეკლა, ჰოდა, მე მიკ-
ვირს, რატომ მწერ, რომ ეს თამაშია, ნუ
მომწერ, იყოს ის, რაც არის, მე არ ვი-
ცი, რაცაა, მოდი, სახელს ნუ დავარქ-
მევთ ამას.“

ზამთრის მიწურულს თეკლა უკვე
ჩემზე მზრუნველობდა. მთხოვდა, თა-
ვისთვის მომეგლო. ახლა გაზაფხული
დგება, უმშვენიერესი გაზაფხული, მაგ-
რამ მაიღურია, აღრეა პალტოს გახდა
და არაა სანდო კოსტუმის ამარა გაი-
აროს კაცმაო. დღისით კიდეც არა უშავს,
მაგრამ საღამოს, ვინ იცის, იქნებ სადმე
შეგავიანდეს, გაცივდები და გრიპს ვი-
თომ არაფრად ვაგდებო, მაგრამ მეც-
ნიერები ამტკიცებენ, თურმე გრიპია

ყველა ავადმყოფობის საფუძველიო.
ჰო, მართლა, ავანდებოდა. მას, მალე
მერცხლები მოფრინდებიან და შენ ვერ
წარმოიდგენ, როგორ მიყვარს მერცხ-
ლების მოფრენა. მე მგონია, ამაზე უკე-
თესი რამ არ ხდება ბუნებაში. ვინ იცის,
იქნებ იმიტომ მიყვარს ასე, რომ მერც-
ხალი ბელურა არაა. მას ყველა უყვარს,
ის ყველა ქვეყნის შვილია, მას არ ეშო-
ნია შორს გაფრენის. მე ჩვენში, არ მი-
ნახავს მკვდარი მერცხალი, მე მგონია,
არც შენ გეყოლება ნანახი. ვფიქრობ,
მერცხლები გადაფრენის დროს იღუპე-
ბიან, ჰაერში ფრთავაშლილი. არასოდეს
არ მიფიქრია სიკვდილზე, მაგრამ თუ
ოდესმე ვიფიქრებ, აი, ასეთი სიკვდილი
კიდეც ჰო. კიდეც ერთი რამ: ილო არ მო-
მეშვა და მეც ვუთხარი, რომ ჩვენ ასეთი
მიწერ-მოწერა გვაქვს მეთქი. ჯერ არ
მისმენდა, ეგონა, ნამდვილს ვუმალავდი,
მერე ისე დაინტერესდა — გაუკვირდა:
ეს რა უშმაკობა გამოგიგონიათო. მერე
შენზე მკითხა, ვინააო. არ ვიცი-მეთქი.
ერთხანს არ დაიჯერა, ბოლოს იფიქრა
და მითხრა: მართალი იქნებაო, რა საჭი-
როა ვინცააო, ისე ძალიან მოეწონა. ეე,
ეს კი კარგიაო. რაა კარგი-მეთქი, კარ-
გიაო, იძახა. რა მოწონდა, მაინც ვერ
მითხრა. მოეწონა კი, მაგრამ ვერ იქნა,
ვერ მოახერხა, ეთქვა, რა იყო კარგი.
ისე, რა კარგად მოვიფიქრიათო. მე ვი-
ცივოდი, ჯიბო, აბა რა მექნა.

ჯიბო ფეხსაცმელი თუ იყილო, ღია
-სანდლებს“ ნუ იყიდი. მართალია, ზაფ-
ხული მომაუალია, მაგრამ მაინც სიცხე-
სა და მარტო დარში თუ გამოგადგება.
ისეც დახურული, ჩვეულებრივი იყიდე.
სანამ ერთი ფეხსაცმელი ვაქვს, სჯობია
— ჩვეულებრივი. წინა წერილში გწერ-
დი: ამ გამოზამთრებულზე გადავწვი-
ტე პალტოს გადაბრუნება და იცი, რა
ვქენი? ერთ დღეს ავდექი, არ ვიცი, სა-
იდან, ჩემს დღეში არაფერი შემიკერია
და თვითონ დავარღვიე. დარღვევისას
კარგად დაუეკვირდი, მერე თვითონვე
შეგვიკრე. არა უშავს, შენ წარმოიდგინე,
უკვირთ კიდეც. კარგი გოგო ვარ ხო,
ჯიბო?

— გადასარევი! — ვიყვირე მე ჩემს პატარა ოთახში და იმ წუთში ისე მომინდა მისი შეხედვა, ისე მინდოდა მისი დანახვა, პირდაპირ ოთახში ვერ დავეცტიე. კი მიფიქრია, ბევრჯერ თეკლასთან შეხვედრაზე, მაგრამ ახლა, სად პალტოს ვადაბრუნებდა და სად ასეთი დიდი სურვილი მისი ნახვისა!

ავდექი და პირდაპირ ასე დავიწყე წერილის წერა.

„ჩემო თეკლა, მართლა და, ბოლოსდა-ბოლოს, ეს რომ ვინმემ გაიგოს მე არ ვიცი, როგორ ფანტაზიორებად მოგვენათლავს. მე თუ მკითხავ, ვერაფერს ვერ დავიჭერებს. თვითონ შენ გჯერა, მე, მაგალითად, არ მჯერა. მაღლობა ღმერთს მერცხლებივით თავისუფალნი ვართ, მატარებელი და მანქანა, ფეხითაც რომ იყოს სავალი, სად უნდა იყო, რომ შენსკენ მოვდიოდე და გზამ დამლალოს, თეკლა, ნუ, ჩემო თეკლა, უარს ნუ მომწერ, მე ავდგები და ჩამოვალ. შენ რა გინდა, თუ გინდა ნურც სადგურზე გამოხვალ. მე თვითონ მოვალ. გზაში შენს კიშკართან ჩავივლი. გესმის? შენ აივანზე გამოიდი, მე დაგინახავ შორიდან, დაეკრავ ფეხს და იმ წამსვე უკან გამოვბრუნდები. მართლა და, შე კაი ქალო, ისე ხომ არ უნდა მოვკვდე, რომ შორიდან მაინც არ მოგკრა თვალი. შენ არ მითხრა არაფერი, არ მითხრა, მე გიცნობ. გინდა, თუ სადგურზე გამოხვალ, განგებ ხალხში ჩადექი, ცალკე არ დადგე, მე იმ წამსვე გიცნობ, აი, ნახავ, თუ არ გიცნობ. მე ვიცი, რომ შენ ნამღვილად ის იქნები, არც მეტი არც ნაკლები, აი, ნახავ, მე არც ისეთი მეოცნებე ვარ, შენ რომ გგონია. წამოსვლის წინ კიდევ დეპეშით შეგატყობინებ. ბოლოს და ბოლოს, ზღაპარში ხომ არა ვართ. ვცხოვრობთ ჩვენს დროში, აი, დღევანდელ დროში, მაგრამ, როცა არ უნდა გვეცხოვრა... ზღაპარშიც რომ ვყოფილიყავით, ოდესმე ხომ მაინც უნდა გვენახა ერთმანეთი. შენ დარდი ნუ გაქვს, ლექციებიდან თავს გავითავისუფლებ... თუ თანხმობას მომწერ, დაველოდები შენს

პასუხს, მაგრამ მალე, მალე, თორემ მართო სიზმრები გადამრევს.“

გავგზავნე და ხომ გამიჩნდა უსაშველო. არ იქნა და არ დაადგა საშველი ჯერ დაღამებამ, მერე გათენებამ. წამედება თვალი, სადღაც მივფრინავ. ჯერ ცხენზე ვზივარ, მერე უცებ რაღაც ფრინველია ცხენისთავიანი, მერე თავი სულ არა აქვს, მართო ფაფარი მიჭირავს ხელში.

— სად მიდიხარ? — მეძახის ვილაც ვინაა. — დედაჩემია.

— ნუ მიდიხარ!

— თეკლასთან მივდივარ, თეკლასთან.

— ე, ბიჭო, რატომ შევები მავას?

— რა გინდა, დედაჩემო, თეკლა ხომ იცი!

— შენ იცი? — მეკითხება, მაგრამ დედაჩემი კი არა, ვილაც სხვა.

— ვინა ხარ შენ და ვინა გკითხავს!

— თეკლა ვარ მე, თეკლა და, სად მიდიხარ!

— თეკლასთან მივდივარ, თეკლასთან...

და სადღაც ვავდივარ გულაღმა გაშლართული, თავზე მადგია ათი, ასი თუ ათასი თეკლა.

— თეკლა! — ვყვირი მე.

— ჯიბო! — იძახის ასი თეკლა.

— თეკლა, ჩემი თეკლა მინდა, თეკლასთვის წამოვედი, თეკლას ვეძებ!

— თეკლა ვართ ჩვენ!

— მე ჩემი თეკლა მინდა!

— ჩვენა ვართ, ჩვენ.

— მომეშვით! — ვფართხალებ მე, — მომწყდით თავიდან, — თეკლა, უუ, თეკლა!

თვითონ ჩემი ყვირილი მალევიძებს. მთლად ოფლად ვარ გაწურული და ისევ ვიმეორებ:

— თეკლა, თეკლა, თეკლა...

როდის, როდის გათენდება, მარა — მთელი დღე არ გინდა გაძლება?

გავდივარ დილით სახლიდან, უამრავი ქალიშვილია გზაში, ტრამვაიში, ინსტიტუტში. ამის სიმაღლის იქნება თეკლა? არა, ასეთი თეკლა ვის გაუგონია, ასეთი გაყოფილი ნიკაბი იქნება თეკ-

ლას? არა, აჰ, სულ სხვაგვარი. ამ გოგოს არა აქვს ცუდი თვალები, არა, თეკლას მაინც სხვანაირი თვალები აქვს. მე არ ვამბობ, რომ უყეთესი. სხვა, სულ სხვა. ამ ფერის თმა...

ვითომ სოფიკოს სიმაღლისაა?

არა, არა...

დარეჯანივით სწორი ცხვირი, პატარა ეურის ბიბილოები ექნება?

დარეჯანი რა მოსატანი იყო ახლა!

აბა მზია...

არც მზია.

ხათუნა... ხათუნას ღრმა და სვედიანი თვალები...

აბა, პა, პა!

სიზმარი...

ცხადი...

სიზმარი...

ელირსა, მოვიდა წერილი.

„ჯიბო, ეს რა გიფიქრია, ჩემო ჯიბო, კი არ გიფიქრია, გადაგიწვევტია კიდეც ჯიბო, დამიჯერე, შენ ახლა არ იზამ ამას. ნურც მომწერ ამაზე. ნუ, ნუ მომწერ, თორემ მე ქალი ვარ. მეც აღამიანი ვარ, და ვინ იცის... ნუ, ჯერ არა, მერე, მერე მე თვითონ ჩამოვალ თბილისში, ხომ უნდა ჩავაბარო გამოცდები და ვიცი, რომ ჩავაბარებ. მერე, ან სხვა ღროს, ოღონდ ახლა არა. გაიხსენე შენი ძმის დაბრუნება ჯარიდან. გაიხსენე, ხომ გახსოვს... ჩვენ უნდა შევხედეთ, ისე როგორ იქნება, რომ არ შევხვდეთ, მაგრამ ახლა არა. დამერწმუნე, ჯიბო, როგორი სასიხარულოც არ უნდა იყოს ჩვენი შეხვედრა, იგი ამ მოლოდინს ვერ აჯობებს. შენ, ვიცი არ გაგიკვირდება, ვიცი მიხვდები. მე ვიცოდი, ბოლოს და ბოლოს, ყველაფერი ქამდე მივიდოდა, მაგრამ ჯერ არა. ხომ იცი, ყველა წიგნი მანამდეა საინტერესო, სანამ ყველაფერი დამთავრდებოდეს. თვით დიდებული შოთა მანამ წერდა „ვეფხისტყაოსანს“, სანამ ტარიელი იპოვიდა ნესტანს, მერე კი ყველაფერი უკვე დამთავრდა. და რომელი ამბავიც გინდა, გინდ დაწერილი, გინდ დაუწერილი. როგორც შენ გინდა, მაგრამ ახ-

ლა არა. იქნებ მე ამ დღეებში სახლშიც არ ვიქნე... თეკლა.“

— არა, მეტი აღარ შემიძლია... რილი გვერდზე გადავდე. — არ შემიძლია. ეს რა ხათაბალა ავიტეხე... სულერთია, მივდივარ... ხვალ დილით მივდივარ... არა, რატომ დილით, ამდამ მივდივარ... ფენსაცმელების ფული მაქვს, რას დავეძებ ფენსაცმელს, მივდივარ... როდის ვადის მატარებელი? სულერთია, სახლში გაჩერება მაინც არ შემიძლია, სადგურში დავიციდი. როცა იქნება, მაშინ წავალ. ასე შენს გემოზე ბილეთსაც იშოვი? იქ ჯობია დაცდა. მოვა მატარებელი და, ჰაიდა!

ჩემი ძმის ჩამოსვლა სხვა იყო. ის, ჯერ ერთი, ძმა იყო, მეორეც — მე ბავშვი ვიყავი. რას ამბობ, თეკლას შეხედვას რა ოცნება და ზღაპარი აჯობებს. მივდივარ... რა მიმაქვს? რა მაქვს წასაღები, პირველსავე მატარებელს გავუყვები. ახლავე, მალე. საბარგო მაინც არ იქნება? დაეჯდები და წავალ...

— ერთი, გენაცვალე, დეპეშა მიიღეთ! — მივერადი სადგურის საფოსტო განყოფილებაში.

— რა მიიღოს, შეავსეთ ჯერ, ახალგაზრდავ! — შემომწყრა კიდეც ჩემს წინ მდგომი.

— ჰო, მართლა, ახლავე! „მოვდივარ ახლავე, მოვდივარ.“ — მივაწერე ცისფერ ბლანკს და გადავაწოდე.

— შევსებულია! — ხელი გავაძვრიე საკმელში.

— მოითმინეთ გენაცვალე, ხალხი დგას აქ.

— ჰო, ჰო, ხალხი დგას, ბოდიში, ჩემო ბატონო, დიდი ბოდიში.

დადექი ახლა და ელოდე!

— ერთი, ჩვენი ძმა, განრიგი სადაა აქ?

— სადა? დარბაზში.

— ჰო, ვიცი, ვიცი!

დარბაზში სალაროებთან ზოგან ხალხია. უმეტესობა მთლად გამოკეტლია.

— ასეა, იდგებიან და გამოკეტავენ

სალაროს, იქნებ ვინმეს ეჩქარება, იქნებ ვინმეს საქმე აქვს. სალაროები დაკეტილია, მატარებლები დგას და რაღაც სულელურ განრიგს უცდიან. წადი კაცო, გაუშვი, იაროს ხალხმა. შენ რა გინდა, ფულს იხდის, მუქთად ხომ არ მიდის. დადგეი ახლა საათნახევარს და ელოდე! საათნახევარს... საათნახევარი იცის მაგ განრიგის დამწერმა რამდენია? მას რა ენაღვლება, აილო და დაწერა საათნახევარის შემდეგო... რომ დაეწერა, საათნახევრით აღრეო, ახლა რა იქნებოდა. მაგრამ მაშინ იმ ხასიათზე იყო და ისე დაწერა. წადი ახლა და უჩიველე!

თუმცა არც ისეა საქმე, რაღაც წესი ხომ უნდა არსებობდეს.

კი, წესი და კანონი უნდა იყოს, მაგრამ საათნახევარი მაინც ბევრია.

— თეკლა, თეკლა, თეკლა, თეკლა!
— მთელი ღამე იმეორებდა მატარებლის თვლები.

— იმაზეთ რა, მაგას რა ჯობია!

ჩემს წინ მსხვილი კაცი იჯდა ფანჯრის მაგიდაზე დამხობილი და მთელი ღამე ხვრინავდა. ვაი, მაგის პატრონს! მაგან რომ იცოდეს, სად მიდის ეს მატარებელი!..

სადგურზე ჩოჩქოლია. ვილაც ვილაცს ეძახის. გამცილებლები მგზავრებს წინ აგზავნიან, ზოგსაც უკან, საითაც გაუხარდებათ.

... და მიდის..

— თეკლა, თეკლა, თეკლა!

მატარებელმა სვლას უკლო. ფანჯარაში დილის მზე იჭყიტება და თვალებს მჭრის.

ხალხი აიშალა.

— გამიშვი, მეგობარო!

— გაგიშვა რა, ჩვენც ჩავდივართ!

— ვიცი, ჩადიხართ, მაგრამ მე მეჩქარება!

— გეცია?..

— არა, გუშინ არ მეჩქარებოდა, აქამდე არ მეჩქარებოდა, ახლა მეჩქარება.

— ვამბობ უკვე გზადგაზა ჩემთვის, — გამატარე შენი კირიმე, გამატარე!

— მივიწვევ წინ.

— კარგები ხართ, ყველა კარგები ხართ, ოქრო ხართ, გამიშვი, წავიდე! მე ისე მეჩქარება..

კიბის უკანასკნელ საფეხურზე ვდგევარ. შორიდან გავყურებ სადგურის ბაქანზე გამოსულ ხალხს.

— თეკლა, მოვედი, თეკლა. აი, ახლავე დაგინახავ ახლავე და კიდევ გადმოვეშვები..

მატარებელი ბაქანზე შევიდა და ნელა, სულ ნელა მიიწვეს წინ.

ვილაც დამხედურმა ფანჯარაშივე იცნო ჩამოსული.

— ირაკლი, ბიჭო, ირაკლი!

— კატო, კატუშა, აქეთ, წინ წამოდი შევილო! — ხელს უქნევს ვილაც ვილაცს.

— კალისტო, სად იხედები, კალისტო!

— თეკლა? — ვკითხულობ მე, — თეკლა სადღაა?..

მატარებელი გაჩერდა.

კიბიდან ჩამოვხტი და ხალხში შევეჩვიე.

— თეკლა!

ბაქანზე ხალხი აირია, ვინ ვის ხელს ართმევს, ვინ ჩემოდნებს და ცარიელ პაწია კასრებს. ვინ ვის ეხვევა, ვინ იციანის, ვინ რას და ჯანდაბას, ყველა და ყველაფერი, თეკლა სადღაა?

ალბათ, სადმე გვერდზე დგას და ელოდება, როდის დავინახავ, მივირბენ და დაეუძახებ:

— თეკლა, აი მე მოვედი!

იგი თავს გაიქნევს.

— მე არა ვარ თეკლა!

— თეკლა ხარ, ვიცი, თეკლა ხარ, აბა ვინ? შენ გგონია, ვინმეში შემეშლები? შენ გგონია, სხვანაირი თეკლა კიდევ არსებობს? თეკლა ერთია, შენა ხარ ჩემი თეკლა.

მას გაელიმება.

— ხომ გითხარი, თეკლა ხარ-მეთქი. ღმერთო ჩემო, აბა ვინ უნდა ყოფილიყავ, რატომ მითხარი, რომ არა ვარო, როგორ შეიძლება თეკლა არ იყო!

ხალხი გასასვლელისაკენ მიდის.

მე პირიქით — აღმა მივყვები. გავდივარ სულ ვაგონების ბოლოში და იქედან ისევ სირბილით მოვყვები.

არაა თეკლა. არის უამრავი ხალხი, თეკლა კი არაა...

გავაღწიე გასასვლელში. მეტი ფეხზე დგომა აღარ შემეძლო. მისვლა-მოსვლაში დავიღალე, დავიქანცე და იქვე ვრძელ სკამზე დავეშვი.

თვალმოუცილებლად მივშტერებივარ გამვლელებს. ვიჩქეჩი ასე, არც ვფიქრობდი, არც არაფერს ვამბობდი.

ხალხი ნელ-ნელა გაიკრიფა. მალე თითქმის სულ მარტო დავრჩი. იქვე ჩემი სკამის თავში ორი, ლურჯ მაკინტოშიანი მამაკაცი და მათ მოშორებით გამბდარი ვოგონა დარჩა ჩემს ახლოს, კიდევ ვიღაც რკინიგზელები და, მგონი, კიდევ ვიღაცები. მერე ის კაცებიც წავიდნენ. ჩემოდანი ავიწყდებოდათ, მაგრამ დროზე მოაგონდათ და წაიღეს.

მერე კი ის ფერმკრთალი ვოგონა მომიახლოვდა და მითხრა:

— თქვენ ჯიბო ხართ?

მე უცებ ავიღე თავი და ქალიშვილს ავხედე.

— ჰო, ჯიბო ვარ, — მერე უცებ გამახსენდა რომ მე აქ არავინ მიცნობდა და ფეხზე წამოვხტი. — ჰო, ჯიბო ვარ, შენ... შენ... — მაგრამ ეს თეკლა არ იყო — შენ თეკლამ გამოგზავნა? სადაა თეკლა? რატომ თვითონ არ მოვიდა?

— თეკლა...

— ჰო, თქვი რა ამბავია, რა მოუვიდა თეკლას! ავადაა? წავიდა სადმე? მითხარი ყველაფერი, მითხარი, შენ რა გქვია, მითხარი, მითხარი, რა მოუვიდა თეკლას?..

— ავადაა...

— რას ამბობ, მერე რატომ ხმას არ იღებ, წამოდი — მე ხელი ვსტაცე გოგონას, — ახლავე წამიყვანე, სახლშია? საავადმყოფოშია? სადაა?..

გოგონა გაჯიუტდა და ფეხი არ გადმოდგა.

— კი, მაგრამ, — დაუწყვირე მე, —

შენ იცი, ვინა ვარ მე? შენ არ იცი მე და თეკლა... უჰ, შენ რა გეტყვინებ!

— ვიცი მე! — თქვა მან ჯიუტად.

— იცი? ჰოდა, მით უკეთესი, თუ იცი. წამიყვანე, შენი ქირიმე, ან მითხარი, სად წავიდე?..

— აქ არ არის.

— არა? არა? სად წავიდა?

— არ ვიცი!

— როგორ თუ არ იცი, თეკლა ყველაფერს გეტყოდა, ან წეროდა დაგიტოვებდა, მომეცი, გენაცვალე, ახლავე მომეცი!

— არაფერი არ დაუტოვებია...

— არც დაგაბარა?..

— არა...

— რას ამბობ? არა, მაინც რაღაცას ვეტყოდა, ჩემი დეპეშა მიიღო?

— დეპეშა?..

— ჰო, ჩემი დეპეშა, წუხელ გამოგზავნე, გამოსვლის წინ.

— არა, — თავი გაიქნია მან, — თუ ჩამოვიდეს, ძებნას ნუ დამიწყებსო, მან იცისო...

— ჰო, ვიცი, მაგრამ ახლა, როცა ჩამოვედი?!

— კი, მაგრამ იცნობთ თქვენ თეკლას?

— ვიცნობ. შენ წამიყვანე ოღონდ. როგორ არ ვიცნობ!

— გინახავთ?

— როგორ არა, რამდენჯერ! მითხარით სადაა, არ ვეტყვი, რომ თქვენ მითხარით, სიტყვას ვაძლევთ.

— მე თქვენ გითხარით, არ არის აქ...

— თქვენც ავად ხომ არა ხართ?

— ჰო, არა ვარ კარგად, ნახვამდის! — ხელი გამომიწოდა.

მე ორივე ხელში ჩავაფრინდი. მას ხელი უთრთოდა.

— მიდიხართ?

— აბა რა გავაკეთო!

— კი, მაგრამ...

— თეკლამ...

— ჰო, რაო?

— არაა საჭირო...

— აბა რა ვქნა ახლა მე?

— რა ვიცი, თვითონ რომ იყოს აქ...
მე მერხზე დავეშვი...

მატარებლის დაბრუნებამდე თავი არ ამიღია. რაღაცას ვფიქრობდი, რაღაცაზე ვიჭყლეტიდი ჭკუას, მაგრამ არ მესმოდა რაზე. მე მაშინ ვერაფრით მიგზვდებოდი რა მოხდა, რა იყო. არ მჯეროდა, რომ დებეშა არ მიიღო, მაგრამ ხომ შეიძლება, მართლაც წასულიყო სადმე და არ მიეღო. არ მჯეროდა, რომ ავად იყო, მაგრამ რაა აქედ დაუჯერებელი, შეიძლება გახდეს ავად, ან საერთოდ იყოს ავადმყოფი. ვინ იყო ის გოგონა და იყო თუ არა მართალი, რაც მან მითხრა. და თუ იცრუა, რატომ? თუ ჩემი ჩამოსვლა არ იცოდა თეკლამ, მაშინ ამ გოგონამ სიზმარი ნახა? იქნებ... მან ისიც თქვა, მე ყველაფერი ვიციო. ალბათ, კითხულობს ჩემს წერილებს. იქნებ, დაა თეკლასი ან ძალიან კარგი მეგობარი. ხომ შეიძლება, ისეთი მეგობარი, ვისაც არაფერს დაუმაღავ. შეიძლება, როგორ არ შეიძლება! სახელი მაინც მეკითხა!

ვერაფერი დასკვნა ვერ გამოვიტანე. ყველაფერში ეჭვი შეპარებოდა, ყველაფერზე ისევ თავიდან ვიწყებდი ფიქრს.

იმავე მატარებლით დავბრუნდი უკან. გვიან, შუალამისას დავბრუნდი ოთახში და წერილის წერა დავიწყე, მაგრამ ვერ იქნა და თავი ვერ მოვაბი სათქმელს. მესაყვედურა? არა, იქნებ, პირობით, მე ვიყავი სასაყვედურო და დამნაშავე ვინ იცის. ნამდვილი ვინ იცოდა, არ მჯეროდა, რაც ვნახე, მე არც იმ გოგონასი მჯეროდა, კიდევ უარესი — არც ჩემი. ამის გარდა, როგორ შეიძლება თეკლას საყვედური! ეს ყველაფერი მართლა ასე რომ ყოფილიყო, ალბათ, ასეც იყო საჭირო, თუ თეკლას ასე უნდოდა, მაშინ მართალი იყო.

მაგრამ ვერც იმას მივწერდი, რომ ეს ყველაფერი კარგი იყო...

დიღხანს ვიმტკრიე თავი და ბოლოს ისევ უბრალოდ ვარჩიე მიწერა, რომ ვიყავი და თეკლა არ დამხვდა. მაცნო-

ბოს, როდის იქნება შინ, ან თუ კარგად იქნეს, სადგურამდე როგორმე ჩამთვლიდეს. ეს გადაწყვეტილად რომ ჩავალ, იმ დღესვე ჩავალ, როგორც კი სახლში იქნება. თუ არა, მაცნობოს სადაც იქნება. ეგ სულერთია, ჩავალ.

ქუჩაში კაცის ჭაჭანება არ იყო, როცა წერილის ჩასაგდებად გამოვედი.

დაბრუნებულს ისევ არ დამეძინა. ახლა ის აზრი ამეკვიცია, რომ ის გოგონა ჩემზე გამწყვარი ჩანდა, თუ საერთოდ, რაღაცაზე გაბრაზებული. როცა მან თვალეში ჩამხედა და მკითხა, ვიცნობდი თუ არა თეკლას, მისი თვალეები მიწყრებოდნენ, რაღაცას მემდუროდნენ, მაგრამ იქვე თითქოს მამართლებდნენ და მე კი არა, სხვას ისევ უწყრებოდნენ. თვალეებს ქვევით, ცხვირის ორივე მხარეს ღია ფერის წვრილი ჭორფლი ჰქონდა გოგონას. მას ცხვირის თხელი ნესტოები ებერებოდა ოდნავ და თითქოს ქვედა ტუჩიც უთრთოდა. ეს მე მაშინ არც შემინიშნავს, მაგრამ ახლა საღაციდან ისევ მომაგონდა, თუ სხვაგან ვნახე და ის გამახსენდა.

გოგონა უთუოდ თეკლას და იყო. მაგრამ თეკლას არ უხსენებია, რომ და ჰყავდა.

ჰო, არ უხსენებია, მაგრამ თეკლას არც ძმები უხსენებია.

კი, და იყო. თეკლა ნამდვილად ავად იყო და და მიწყრებოდა, მიჯაჯრდებოდა, რომ მე ეს თამაში გამოვიგონე. მაგრამ იქვე მამართლებდა, რადგან თეკლას ავადმყოფობა ჩემი ბრალი არ იყო. სადაც თითქოს მადლიერიც იყო მისი თვალეები, ალბათ, იმიტომ, რომ მე ასე სათუთად მიყვარდა მისი და, რომელიც ახლა ავად იყო, მაგრამ ისიც უმალ ახსენდებოდა, რომ ღვიძლი და ავად ჰყავდა, ჩემთვის, საერთოდ, არ ეცალა.

ავადმყოფი თეკლა არ მეჩვენა და საერთოდ, ბუნებრივიცაა. არ უნდოდა ჩვენი პირველი შეხვედრა ავადმყოფს. ისიც სხვისი თანდასწრებით. თეკლა უთუოდ სუსტი და ავადმყოფი გოგონა და ავადმყოფებს არ უყვართ საერთოდ

არც ავადმყოფობაზე ლაპარაკი, არც ასე მწოლიარეს რომ დაადგებიან თავს.

იმ დღეს, როცა პასუხი უნდა მიმე-
დო, ლექციებიდან ორი საათით ადრე
წამოვედი, მაგრამ ისე დაღამდა, არაფე-
რი მიმიღია, არ მიმიღია არც მეორე,
არც მესამე დღეს.

თეკლა უსათუოდ მიმიმე ავადმყოფი
იყო, და ჭერჭერობით უკან არ ჩამო-
იყვანეს. ჩემი წერილი კი... ჩემი წერი-
ლისათვის ვის ეცალა. კარგი იყო, რომ
მისი დის სახელი გამეგო, მას მივწერიდი
წერილს და ვკითხავდი, სადაა თეკლა
და სად მკურნალობს მეტიკი. მაშინ მარ-
თალია, არ მითხრა, მაგრამ ახლა კარგად
აუფხსნიდი, გვაგებინებდი, რომ ყური
არ უნდა ათხოვოს თეკლას სიჯიუტეს,
რა მოხდა, ბოლოს და ბოლოს, ავად ვინ
არ ყოფილა და, საერთოდ, დღეს რო-
გორი ავადმყოფი არ უნდა იყო, ყვე-
ლაფერს ეშველება. თანაც უკვე შეჩვე-
ული იქნება ამ ამბავს და უსათუოდ
მომწერს.

კი მაგრამ, უცებ ერთი ახრი მომივი-
და: მოდი, ფოსტალიონს მივწერ წე-
რილს. მან ზომ მაინც ყველაფერი იცის
და ახლა მაინც რაღა დროს ბოღიშებია
და ან რა მაქვს ვინმესთან დასამალი.
მივწერ და ვთხოვ, თეკლას დას გადას-
ცეს წერილი.

ამაზე ბევრი აღარ მიფიქრია. დავწე-
ე ორივე წერილი და გავგზავნი.

თავის დროზე მივიღე პასუხი.

თეკლას დას მზია რქმევია. ვერაფ-
რით წარმოვიდგენდი, რომ იმ გოგოს
მზია ჰქვია, მაგრამ ახლა მის სახელს
რა თავში ვიხლიდი. მწერდა მოკლე
წერილს. „მართალია, მე თეკლას და ვარ,
ისივე მართალია, რომ თეკლა ავადაა.
ჭერჭერობით ვერაფერს გეტყვით მის
უკეთობაზე. როგორც თქვენ მწერდით,
მე ვიყავი მასთან და ყველაფერი ვუთ-
ხარი, მაგრამ ის სასტიკ უარზეა. თუ
თქვენ მართლა გიყვართ თეკლა და მე
ვიცი მართლა გიყვართ, ნუ გაჭიუტდებ-
ით და ნუ ჩამოხვალთ. თეკლას ასე
სურს. მწერთ, ხანდახან თუ მაინც დგე-

ბა, ფანჯრამდე თუ მიდის თავის ფეხი-
თო. ვერა, ვერ დგება და ისე დასუს-
ტებულია, რომ ვერ იცნობთ, ნურც
წერილს მისწერთ. ის დღეავე თქვენს
წერილზე. მე გაცნობებთ მისი ჯანმრ-
თელობის შესახებ. მზია“.

იმ წამსვე დაუფუჭეკი პასუხის წერას.
ვწერდი ათას რამეს. ვებეწებოდი,
თავს ვაცოდებდი მზიას, ვთხოვდი, ვე-
მუდარებოდი, რომ ზშირად მოეწერა.
მე ყველაფერს ისე გავაკეთებდი, რო-
გორც თეკლას უნდოდა. ვწერდი: რომ
ვიცი, ის ჭავრობს, წუხს, არ უნდა ასე-
თი მეჩვენოს, ჩემთვის ის სულერთია.
მაგრამ რადგან მას ასე უნდა, კარგი,
ასე იყოს, ოღონდ მზიამ მომწეროს. არ
შეიძლება ახლა უკეთ არ იყოს თეკლა.
ექიმებს ნუ უყურებენ, ექიმებს ყვე-
ლაფერს ნუ დაუჭერებთ. ექიმებს რომ
უყუროთ, გადაგრევენ... ახლა შეიძლება
კარგადაცაა. კარგად იქნება და წერი-
ლით არა, დეპეშით მაცნობეთ, დეპეშა
მაღე მოვა, ორ საათში აქ იქნება...

მაგრამ არავითარი დეპეშა არ მიმი-
ღია.

თავის დროზე მივიღე ისევ მოკლე
წერილი.

„თეკლას მდგომარეობა გაუარესდა.
თქვენ კი არა, ჩვენაც არ გვანახებენ.
გაცნობებთ, შემდეგ რა იქნება“.

ჩემს ამბავს ნულარ მკითხავთ. არც
მე გეტყვით არაფერს, მე ჩემი თავისა
თვითონ არ ვიცი, რა საინტერესოა სხე-
დანარჩენი, ეს ვიცი მართო, რომ ვწერ-
დი წერილებს და ვუგზავნიდი მზიას.
ვწერდი ყოველდღე და, ერთსა და იმა-
ვეს ვემუდარებოდი, მოეწერა, მოეწერა
ზშირად; ყოველდღე, დღეში ორჯერ.
ნურაფერს ნუ დამიმალავდა, ყველ-
ფერი ისე მოეწერა, როგორც იყო.

მზიას არ ეცალა, თუ საერთოდ არ
ცხელოდა ჩემთვის, წერილებს მეოთხე-
მეხუთე დღეს გზავნიდა... მდგომარეო-
ბა არ შეცვლილა; ისევ ცუდადაა; წუ-
ხელ თუ გაათენებდა, არ გვეგონაო.

ამ წერილზე კინაღამ გვეგიედი და
ისევ ვრცელი წერილი მივწერე. აუცი-

ლებლად უნდა ჩამოვიდე მეტეი. ვუხსნიდი, რა უბედურებაც არ უნდა იყოს, როცა იქვე ხარ, მის გვერდით, როცა ყველაფერს შენი თვალთ ხედავ, სხვაა, ეჩვევი და მერე იმხელა უბედურება აღარაა, როგორც ის, შორიდან უეცრად რომ შეიტყობ მეტეი. შენ ისეთი გულის გოგო ხარ... შენც ხომ გიყვარს ვინმე, მზია? გეყვარება... მე მახსოვს შენი თვალები, შენი გარეგნობა და როგორ შეიძლება ასეთი გოგო ვინმეს არ უყვარდე. ჰოდა, ახლა შენ თვითონ წარმოიდგინე, მე არაფერს არ გეტყვი და შენ თვითონ მიხედი. უშენოდაც ჩამოვალ, მაგრამ არ მინდა, რომ თეკლას ეწყინოს. შენ უთხარი, შეაჩვიე, გინდ მე მოვწერ ისე წყნარ წერილს და როცა უკეთესად იქნება, წაუკითხე მეტეი.

მთელი ექვსი გვერდი დაეწერე და თითქმის სულ ერთსა და იმავეს ეწერდი.

პასუხი სასწრაფოდ მივიღე.

„არ ჩამოხვიდე, ოდნავ უკეთესადაა. ამ კვირაში ვფიქრობთ თბილისში წამოყვანას. თვითონ უნდა ძალიან გაცნობებთ ყველაფერს. არ ვიცი, მანქანით წამოვალთ თუ მატარებლით“.

— ვაშა! უკეთესადაა, ვაშა, თბილისში უნდა წამოსვლა. აბა როგორ, ამდენხანს როგორ გაჩერდა, მაგრამ ასეც არ ეგონა. ახლა რომ ყველაფერი მალე და კარგად დამთავრდეს, რა თქმა უნდა, მოდის, ამას გარდა, მეც ხომ აქა ვარ და დღე და ღამე მასთან ვიქნები. საავადმყოფოს კარებს არ მოვცილდები, ექიმებს გავიცნობ, დავეუქმებოკლები. წამალი? უჩინარს გვაჩვენ. გურამს ფულს ვთხოვ, კი მასესხებს, მერე ზოგს სახლიდან გამომიგზავნიან, ზოგს ზაფხულში ვიმუშავებ და კი გადავიხდი...

მეორე დღეს სადგურზე წავედი. ვინ იცის, ხომ შეიძლება მატარებლით წამოვიდნენ და, საერთოდ, მატარებლით ჯობს, მანქანაში მეტად შეწუხდებოდა. არა, მსუბუქი მანქანითაც რა უშავს, ახლა მართლა ისე კი აღარ იქნება. ალბათ, იმ ღამეს კრიზისი ჰქონდა, გადაიტანა

და ახლა ყველაფერი კარგადაა. კარგადაა, რა თქმა უნდა. უკეთესადაა, ესე იგი კარგადაა, რა თქმა უნდა, კარგადაა! მატარებელზე არც ერთი ავადმყოფი არ ჩამოსულა. ვარდა ორი ყავარჯიანი ინვალიდისა.

შეიძლება მანქანით წამოვიდნენ და, ვინ იცის, იქნებ ჩემთანაც გამოიარეს... არა, რატომ არ შეიძლება, თეკლა ეტყოდა, ერთი ამ მისამართზე შევანეროთ, ერთი ნაცნობი მყავსო...

ვინ ეტყოდა უარს.

სახლში გულამოვარდნილმა მივირბინე. დიასახლისის ეძინა.

— დეიდა პაშა! პაშა დეიდა!

— რაო, ჯიბო... ჰო, ჯიბო, რავე მუძინება... იმე, ბიჭო...

— პაშა დეიდა, აქ ხომ არავის ვუკითხვიარ?

— რაო, იკითხო... ვინ, ჯიბო, იყო ვინმე? თუ რაა...

— ჰო, თუ იყო ვინმე?

— გუშინ წინ, რომ...

— არა დეიდა, დღეს...

— დღეს... გუშინ...

— დღეს, დღეს, მე რომ წავედი, მე-რე, საღამოს.

— დღეს, საღამოს, ღმერთო ჩემო...

— იყო ხომ? მანქანა მსუბუქი!

— დღეს დარახველიძეები გადავიდნენ ახალ ბინაში, მანქანები...

— არა, ჩემთან თუ იყო პატარა, მსუბუქი მანქანა.

— არა, ბეჩა, სადაა, როდის იყო... ავდგები, აბა...

— არა, არა, იყავი, მეტი არაფერი...

მეორე დღეს ისევ სადგურზე, და მე-რე ისევ მთელი საათი დამჭირდა დიასახლისთან, რომ იგივე უარი მიმეღო.

გავიდა კიდევ ერთი გრძელი კვირა. არც წერილი, არც სხვა რაიმე ცნობა.

რა ვუყოთ მერე, იქნებ, არც დაჭირდა წამოსვლა. იქნებ, უკვე ისედაც კარგადაა და ამ დღეებში თვითონ მომწერს, ჩამოდიო.

როცა კიდევ გავიდა ხუთი დღე, ისევ მზიას მივწერე. ბოლოსდაბოლოს, თუ

კარგადაა, ის მაინც მომწერე მეტქი, და ისევ უპასუხოდ დამტოვა.

მერე კიდევ დეპეშა გავგზავნე და პასუხად იმ, ეს მივიღე:

„ექიმებისათვის რომ დაგვეჯერებინა, ვინ იცის, იქნებ ეს არ მომხდარიყო. მეორე დღესვე წამოვედი. თეკლა ჯერ გახარებული იყო გზაში, მერე უცებ დაკარგა გონი, რის ვაი-ვაგლაბით მოვებრუნეთ ნემსებით. ფანჯარაში გამახედეთო, გვთხოვა. არ გვინდოდა განძრევა, მაგრამ არ დავიშალა. მზე ყოფილა გარეთო, გაუხარდა. იმ წამსვე დავწვა და უკვე ყველას გასაგონად თქვა: ჯიბო, ნეტავ მართლა ჩამოსულიყო, ალბათ, ვეღარ ვნახავო, ალბათ, კი არა ვეღარ ვნახავო. მართლაც მალე გარდაიცვალა. გვინდოდა შენთვის შეტყობინება, მაგრამ ჩვენებმა უარი თქვეს. კვირას დავსაფლავეთ. ვერ მოგწერე, ძნელი იყო ამის მოწერა. ახლა აგერ მეორე კვირაც გავიდა და, თქვენ წარმოიდგინეთ, შევეჩვიეთ. თქვენც უნდა შეეჩვიეთ. რა გავწყობა. მშვიდობით“.

თუ გგონიათ, ვიტყვი ან ხმა ამოვიღე! არავითარი! წყნარად აედექი, წერილი ჯიბეში ჩავიდე და აუჩქარებლად გავსწიე სადგურისაკენ. სხვაზე არაფერზე არ ვფიქრობდი მაშინ. თეკლას ტირილს ყოველთვის მოვასწრებდი. არასოდეს არ იქნებოდა გვიან, თეკლასათვის სულერთი იყო. თეკლა მე სულ უნდა მეტირა და სადაც ორი კვირა დავიგვიანე, იქ ერთ დღეს კიდევ დავაგვიანებდი, მაგრამ საქმე ჯერ ცოცხალთან მქონდა, ცოცხალთან, იმ სამაგვლთან. ო, როგორ მეზიზღებოდა იგი ამ წუთში! „ის!“ მე არ მსურდა მისი სახელის ხსენებაც, არც ის, რომ იგი თეკლას რაიმე ახლობელი იყო. მე არ შემეძლო თეკლა დამედანაშაულებინა რამეში. ო, ის გველის წიწილი კი... ყველაფერში ის იყო დამნაშავე. იქნებ, ვინ იცის, და შურდა კიდევ დის. რატომ, მისგან ყველაფერი შეიძლებოდა. სულ არაა გასაკვირი, რომ თეკლა ისეთი ანგლო-

ზი იყო და ის კი... ხომ ამბობენ, ღმერთი და ეშმაკი ძმები იყვნენო.

მეორე დღით ისევ ვეზიზღებდი იყო. ო, როგორ არ მინდოდა მზის დანახვა, როცა ვაგონიდან გვედიოდი და ფანჯრებიდან შემოსული თვალეშში მცემდა, თვალეშს ვხუჭავდი. სხივები კი არ მათბობდა, მჩხვლუტდა, მბურღავდა.

ნელა ჩავედი საფეხურებზე და ბაქანზე გავედი. თავი არ ამიღია, ანდა რისთვის ამეღო, ვინ მელოდა, ვის გაახარებდა ჩემი ჩასვლა. ნელა გავყვიერ გასასვლელს, მაგრამ შევჩერდი, რალაცამ შემაჩერა. დასწყევლოს ღმერთმა, რა მომდის მეტქი, და წავედი. ორი ნაბიჯი ვერ გადავდგი, რომ შევჩერდი, რალაც ამბავია ჩემს თავს, ვილაც თუ რალაც მაკაეებს, თუ ვგრძნობ ვილაც მიყურებს.

— ვინ უნდა იყოს! — ვამბობ და მივდივარ. — არაფერი არაა გასაკვირი. აქ ხომ რამდენჯერ ყოფილა ღეკლა, რამდენჯერ ვინმეს დახვედრია ან გაუცილებია, ან თვითონ წასულა. ამ სადგურიდან, ამ მატარებლით, ამ მგზავრებთან. ყველაფერი ისეა როგორც იყო. ისევ ისე მიდის მატარებელი, ხალხით ისევ ისევ სავსე ვაგონები, მაგრამ თეკლა აღარაა...

მძიმედ წავედი გასასვლელისაკენ, მაგრამ ვგრძნობ, ისევ არ მიშვებს რალაც. კი, ნამდვილად, ნამდვილად ვგრძნობ. ვგრძნობ ისე, როგორც ხელის შეხებას, როგორც... როგორც ლურსმინის ჩასობას.

იმ ვრძელ მერხამდე ვერ მივალწიეთ, რომ მოტრიალდი და ვილაცას დაგუწყე ძებნა.

— მზია! — ვიღრიალე მე. მე არ ვიცი, როგორი სახე მქონდა. ან რა ცეცხლი მენთო თვალეშში, რომ ეს ჯიუტი გოგო შიშით დაპატარავდა. გამვლულები ერთი წუთით მე შემომჩერდნენ. მზია მოვიდა. ორი თითით ჩემი კოსტუმის ღილი დაიჭირა. მე ვერ გეტყვით, როგორი თვალეშები მქონდა მას.

— ჩემი ბრალი არაა, ჭიბო, მე არა ვარ დამნაშავე!

იმ წუთს, იმდენ ხალხში მეტი ვერაფერი მოვიფიქრე, დავავლე მკლავში ზელო! — წამოდი ჩემთან!

მინდოდა, იმ წუთს ამ ხალხს გავცლოდი, მინდოდა, იმ წუთს საღამე შორს ყვოფილიყავ უცხო თვალისგან.

— წამოდი ჩემთან, — ეიმეორებდი გზადაგზა, — წამოდი, წამოდი ჩემთან, წამოდი!

მე არ მესმოდა იმ წუთს რომ „ის“ რაც არ უნდა იყოს ქალიშვილი იყო, აქ მას იცნობდნენ და მართლა თეკლა და იყო მისი, მაგრამ ჩემთვის ეს სულერთი იყო. მისი ქალიშვილობა და ჩემი უცხოობა და, თუ გინდ, ისიც, რომ თეკლა და იყო მისი. სულ ტყუილია, თეკლა იყო ჩემი, იგი არც არავის და იყო, არც მიძინებელი, არც, თუ გინდათ, შვილი. თეკლა იყო ჩემი და მართლმე დაეკარგე ის. სხვამ არავინ, არავინ. ის ჩემი თეკლა იყო, მასში მე ვერაფერს შემომეზიარებოდა, თუ თეკლა დაიღუპა, მართლმე ჩემთვის დაიღუპა, და ჩემთან უნდა ავოს პასუხი მისმა დამ, მამამ, ვეჩემებმა, და ყველამ, თვით სიკვდილმაც. ყველას ჩემთან აქვთ საქმე.

ჩვენ მივდიოდით, მივდიოდით და მივდიოდით....

უკან მოვიტოვეთ მოსახლეები, გავედით საღამე მინდორზე, მერე ტყისპირს ავყვეით, მერე აღმა აღუხვიეთ. ბოლოს იგი გაჩერდა.

მე მკლავში მოვწიე, მაგრამ იგი აღვილოდან ვერ დავძარი.

— წამიჭვანე! — კბილებში გავცერი მე.

— ვერა!

— წამიყვანე! — დავიღრინე ისევ.

— ვერა, ვერ წაგიყვანს! — იწივლა მან, ხელიდან გამისხლტა და გაიქცა.

— სად წამიხვალ!.. — გამოვედგენე და ათ ნაბიჯზე დავეწიე. — წამიყვანე, საფლავზე მაინც წამიყვანე!

— ვერა, ვერ წაგიყვანს!

— რას ამბობ! — არადადამიანურად ვიყვირე მე და იცით, რა დამემართა?

იგი ცეცხლმომთებულ თვალეშში მომაჩერდა და უცებ ყველაფერი აირია: აირია, თვალეში ამიჭრელდა, ტეხნი ამემღვრა, ყველაფერმა თავიდან გაიბინა ჩემს წინ. ჩვენმა პირველმა შეხვედრამ, წერილებმა, დეპეშებმა, ყველაფერმა ელვის სისწრაფით, ნათლად და ისევ გამეწმინდა თვალეში, ტეხნი, ყნოსვა, ყველაფერი, ხუთივე გრძნობა. ჩემს წინ თეკლა იდგა.

იცით? ნამდვილი, ცოცხალი თეკლა. ხმა ვერ ამოვიღე, ისე ჩავაჩერდა თვალეშში.

— მან ორივე ხელი აიფარა სახეზე.

— შენა, ხარ ჩემი თეკლა! — ამოვიღულულუღე მე.

მან ერთი წუთით ჩამოიღო ხელეში და მერე ისევ აიფარა.

— შენა ხარ ჩემი თეკლა, შე უღმერთო!

— მე...

— შენ, შენ ხარ თეკლა, არავითარი მზია არაა ამქვეყნად, ეს ყველაფერი შენ გამოიგონე.

— არა, არა!

— გაჩუმდი, გაჩუმდი თეკლა! — მინდოდა მეყვირა, მაგრამ ხმა აღარ მქონდა, — მე უნდა მეცნე შენ და თუ მაშინ არა, ახლა მაინც გიცანი. შენ მართალი იყავი, მაგრამ ძვირად დამისვი, თუმცა სხვაგვარად ვერც მოიქცეოდი...

— ჭიბო!..

შოთა ააოზია

ენგურჰესის მშენებლებთან

1. მენაღმე

„ი, მთის გულში შეხმა გაჰყვითა,
მართლაც შეხია, აბა რა ჰქვია!,
მთების წარსული თითქოს აკვნესდა.
ოხვრად ლოდები ამოაფრქვია.“

ცას შეაბერტყა მიწა დაშლილი,
ხელუხლებელი ძველი დროიდან;

წამით დაბნელდა, შემდეგ ტაშევით.
ქვების, კენჭების წვიმა მოვიდა.

გვირაბში ვიცედი სულგანაბული.
ექოს გუგუნნი სანამ მიწყდება.
მენაღმე ხუმრობს: მთის გაზაფხული.
დახე, კენჭების წვიმით იწყება!

2. ლამე ტილოს კარავში

ტილოს კარავში ტყბილი ოცნება,
ტყბილი ღვიძილი ძილის ლოდინში.
ნისლი კნუტივით მოვიცოცდება,
მოიკალათებს შენთან ლოგინში.

ძილი თვალეზში მოგეფერება,
ძილიც მჩატება ტილოს კარავში;
ცხადი სიზმარში ოდნავ გერევა,
ღამეც გერევა „ჰო“ და „არაში“.

ნისლი ბალიშზეც ავა ჩუმჩუმად,
თითქოს კნუტია, ალერსს ჩვეული;
ყურთან გეხება ბეწვი ფუნჩულა,
სუნთქვად ქცეული... სიზმრად

ქცეული.

„გძინავთ? — მთიელი ხმადაბოხებით
კითხულობს, — დედას თუმც ვერ
ვუთხარა:

მე კოსმონავტად, ალბათ, მოვხვდები.
ვაგზავნილი მაქვს კრემლში უსტარს.

„იცით? სამჭიდში ვიყავ ვარსკვლავი.
ვევლა ორძელი იყო საჩემო;
ერთი გენახათ, ბზრიალასავით
მე რომ ვუვლიდი ღერძის გარშემო“

შემდეგ დუმილი... და ჰა, საცაა
დუმილის ენაც თითქმის ისწავლე:
გესმის, ბალახი როგორ დაცვარა.
როგორ აღიღდა გარეთ სიმწვანე.

დილით სხეული ისე მჩატება,
ღრუბლის კალთაზე გინდა თამაში;
თურმე ფილტვებში ქარის ჩატევა
წუხელ ისწავლე, ტილოს კარავში.

პოლიპარკე პეპეპეპე ცხოვრების ჰარა*

კომედია ოთხ მოქმედებად
მოქმედება მისამ

შორს ჩანს ქარხნის საამქრო, წინ დეკორატიული მცენარეები. სიღრმეში ფოთლებიან ბუჩქებს შორის ჩანს ქანდაკების ნაწილი. სცენაზეა ქუჩა და ბაზუკა.

ბაზუკა — ოჯახი უძებს ციციწოს და ნურაეის შეფუთვები, ჩვენ კი დაკითხვაზე მივდივართ.

ქუჩა — არა უშავს, პირველ ქვეს მე შევეშვერ თავს.

ბაზუკა — მერე, ქვესთან ბრძოლაში რომელ თავს მოუვია.

ქუჩა — არა, ჯერ ვერ წავალ. მინდა აქ თორნიკეს უკეთურებს როგორმე კბილება გავუსინჯო.

ბაზუკა — ნუ გეშინია. მუშები იქაღიან, ლობიანეს არ მოეერიდებოთ.

ქუჩა — ლირექტორი ვის მხარეზეა?

ბაზუკა — რა ვიცი, ისეთი ენის კლიტე გამოიგონა, ბეკრი ილაპარაკოს და არაფერი თქვას.

ქუჩა — ო, აგერ მოდის. მე ყოველთვის ღია გულით მესალმებოდა. მინდა გამოველაპარაკო.

(ბაზუკა მიდის. შემოდის გერასიმე)

ქუჩა — პატივცემულო გერასიმე, ცოტა შესაყიხხვეი შექონდა თქვენთან. იქამდე, აი, გუშინაც მიწოდდა თქვენი ნახე და ვერ მოგიღვიძო, ვერც გაზედე.

გერასიმე — თუ ქარხნის საქმეზე ხართ, პატივცემულო ქუჩა, მე უკვე ლირექტორი არა ვარ.

ქუჩა — რა გოგორ!

გერასიმე — გუშინ ერთი დიდი კაცი ჩამოვიდა დედაქალაქიდან და, ესეც არის, გამოვიცხადე, რომ საქმეების გადაბარებას შევედგე.

ქუჩა — მერე, დანაგრულად ხომ არ გრძნობთ თავს?

გერასიმე — არა, ასეთივე ადგილზე გადაყვავართ, სასიამოვნოცაა. კაცი ერთ ადგილას დიდხანს ყოფნით, თანდათან საქმის გარეშე საქმეებით იტვირთება და ეს მუშაობის აფერხებას.

(შემოდის მიკუპუნე)

მიკუპუნე — ო, აქ ქუჩა დაფარულია ოფოფოვით, თორნიკეს ხომ არ გადმოაყურე?

ქუჩა — არა, მხოლოდ, აქ გავიგონე კომისია შემდგარა.

მიკუპუნე — ლობიანე დღეს გაფუტულია შვიდი კომისიისი და დანებრული გამოვიდა. — ო, სიცილი ვერ შევიკავებ.

გერასიმე — მერე, შენ რად გინახია!

ქუჩა — არ მჭერა, სიცილის გუნებაზე იყო, თუ მას ფეხი დაუცდა.

მიკუპუნე — რატომ?

ქუჩა — სულ მისი არ იყავი?

მიკუპუნე — წაქცეულია მე ჩემი თავიც შეხარება.

ქუჩა — ეს რას ნიშნავს, წალმა არ მიდის მისი საქმე?

მიკუპუნე — ნუ მკითხავ!

(შემოდის ლობიანე)

ლობიანე — შენ გეძებ, მიკუპუნე, რა ცივი წყალი გადამასხა კომისიისზე.

მიკუპუნე — ისეთი რიხით მკითხება, თითქოს რაზეც იყდი.

ლობიანე — არა, მითხარი, რა მიყავი!

მიკუპუნე — მაშ, ყმაღი ნაყიდი ხომ არა ვარ.

*დასასრული. იხ. „მნათობი“ № 1. 1962 წ.

- ლოპიანე** — რომ მაქებდი, იმ ლექსების მანც არ გრცხვენია?
მიჭუჭუნე — შენ შეიბხე, სად მქონდა ნაბუსი, როცა ვწერდი.
გერასიმე — მაშ, ის ახლა ვადაგასული ხელწერილივითა?
ლოპიანე — ო, ძვეუნა, შენ აქ გუშინ იყავი და დღესაც წრიალბ?
თაყუნა — შე გგონია, არც მიწის ვამძიმებ და არც თქვენ ჩემი სიარულით.
ლოპიანე — აქ წერაისს რე უტრიალბ, სხეგან ეძიე ბედი.
თაყუნა — შე ბედით კმაყოფილი ვარ.
ლოპიანე — თუ სიყვეთ გინდა თორნიესთვის უთხარი: ხართან მოქიდავე მოზვერს რა არ შერჩება-თქო.
თაყუნა — არც ხარს ეპატება ბბოებს რქებით დაერიოს.
ლოპიანე — წელან შენთან, გერასიმე, ჩემი ყოფილი ცოლი დაეინახე. რა უნდოდა, ალბთ, დროს ეძებს, წიხლი ჩამარტყას მიჭუჭუნესავით.
გერასიმე — არა, ჩემს მეუღლეს ესტუმრა.
თაყუნა — ყოფილი ცოლი? აკი, არც ახსენებდით, სად მეშაობს?
გერასიმე — „განთიადის“ მეურნეობას დირექტორია.
თაყუნა — ოჰ, ის არის? გამიგონია, კირგი ქალიაო.
ლოპიანე — მის უარესს ჯობია.
თაყუნა — რა ნაყლი აქვს?
ლოპიანე — ისე მძიმე აპატანია, კამეჩზე რომ შესვა, წელში გატეხს.
თაყუნა — რით არის მძიმე?
ლოპიანე — შექმნაზე მწყარალადა და ორი შვილი ყავს აქიდებელი.
თაყუნა — შენა არა ის შვილები?
ლოპიანე — ჩემი რომაა, მით უფრო ჩამებლაუჭებთან.
თაყუნა — რა გვლციე ყოფილბარ, სიზმარში მანც არ გაწუხებენ ბავშვები?
ლოპიანე — სიზმარშიც მშენია დაეინახო. — ხინი ქაობში ჩამფლავენ, შე კი მალა ვისწრაფი, არწივით.
თაყუნა — მალა სად?
ლოპიანე — ისე იქ, თუ გახსოვთ, ჩემი საბუღარის უფრო ეშინოდათ, ვიდრე ეფების ბუნავის.
მიჭუჭუნე — მაგ ფიქრები სულ ყვავილაბატონების გამოყოფილი გაქვს, ის მწყინს, რომ მეც ამყოფიე.
ლოპიანე — (მიჭუჭუნეს) ეჰ, ჩემს თაჭ რა ეუთხრა, რომ დროზე არ მივასაყრე.
მიჭუჭუნე — ბნელი კაცი ხარ.
ლოპიანე — მზეზე ბრწყინელადა ლოპიანეო, ხომ ფიცადი!
მიჭუჭუნე — სიტყვით გათეთრებდი, მაგრამ სიტყვა რომ ნამტვილად დებადეს, საღებავების ქარხნები დაბტურებოდა. — ყველაფერს სიტყვით შეღებავდნენ.
ლოპიანე — არა უშავს, მე ისევე ლოპიანე ვარ. კიდევ გაქმეე ჯაბუნას.
მიჭუჭუნე — რას მტრჩი, რაც მომბოხეე, დაეწირე, რედაქციამში გავაძვრინე და კედლებიც მოვასწარი გავკრა, ყველას ენა ჩიუვარდა და ძველებურად იმარჯვებდნ... მაგრამ, როდესაც კომისია გამოზნდა, პარტკომიც დამესხა, პროფკავშირიც და ათასი სხვა... რა შექნა, მეც დაგირთე თავის გაღასარჩენად.
ლოპიანე — აჰ, შენ გგონია წაქცეული ვარ და გიხარია, არა?
მიჭუჭუნე — ის მაქვს სატირალი, როგორც ჩემი ქება ჰევის ვადაგასულ ხელწერილს, ისე — შენი დაპირებაც და სად ეფიხო ლექმა.
თაყუნა — შრომით ყველგან იშოვი, მიჭუჭუნე.
მიჭუჭუნე — ამასთან მხოლოდ სხვისი ნაშრომის წართმევას შეეჩვევი.
ლოპიანე — ეჰ, სად უკაყუნებს, რა გზა გაუკვლიე ჩემს გამოგონებას და ენ მართმევს, ვინ?..
თაყუნა — სად გაუკვლიე გზა?
ლოპიანე — სადაც საჭიროა, აღიარეს, ლოპიანე შემთხვევით არ ყოფილა დიდი ძემაქალიო, გენიოსია და აეწიოთო. ეჰ, ის ჩემს ხელში შარგალიტია, თორნიეც კი ცერცივის ფასს ვერ აიღებს.
თაყუნა — რა ვუყოთ, ზოგი მუშაკი ისე უანგაროა, როგორც ხე არ ვატრობს ბაზარში თავის ნაყოფით — არც ის.
ლოპიანე — დიხ, თორნიეც ხეი, შე კი მებადე ვარ და ჯილდო ლეჟელსათვის შე მერგება.

- მიჭუჭუნე** — გიციობ, რა მოღვაწე ხარ, ხალხს ჯოჯობნეთა რომ მოეწყო, სამოთხეს დაარქმევ-
წუწუნა — მე შენია, კომისია იძიებს: ვინა ეს გამოგონება და რა ხარისხისაა, და არა, —
 ენ რაგორ მოიხმარს.
- ლოპიანე** — თუ ჩემად იცნეს, დიდი ღირსებისაა, თუ თორნიცესად — არაფერს არაა.
წუწუნა — რატომ?
ლოპიანე — დიდი კაცის გაცემებული საქმე დიდაა და, იგივე საქმე, პატარა კაცის გაცემუ-
 ბული, პატარაა.
- წუწუნა** — ეს არ შენისი?
ლოპიანე — აგიხსნი. შენ დღეს მდარე ქალი ხარ. კარგი კმრის ხელში კი უთინათინესი იქ-
 ნებოდი.
- წუწუნა** — გმადლობთ, მოხდენილი ახსნისათვის, ციციონო დაგირწმუნებია, რომ შენს ხელში
 ფარშევანგად იქცევა და ამით მოგვიხიბლავს.
- ლოპიანე** — მომიხიბლავს?
წუწუნა — დიახ, ძალიან!
ლოპიანე — მართლა, ეს კი ვუთხარო: ფარშევანგად გაქცე-ოქო. ასე უცბად გავანდოთ?
წუწუნა — ჩვენ ხომ გულთ-გულთან ვართ და საიდუმლო არა გვაქვს.
ლოპიანე — მაშ, ცალკე მოგელამარაკები უფრო დაწერილებით, — ახლა კომისიაში მენ-
 ქარება.
- მიჭუჭუნე** — კიდევ ბედავ იქ მოსვლას, რაც მე და შენ დღე დაგვაყენეს?
ლოპიანე — უნდა მოვეყვე იმ დიდ კაცს, რა მანებლები დამეხეიენ, მაგრამ ვისაც ჩემიანად
 დავადევი ხელი, ღინწარივით მომსუსხა. შენც ხომ არ ორჭოფობ, გერასიმე?
გერასიმე — ერთი თავი შეგწირე და მეტი არ მახია.
ლოპიანე — ჩემი ურგები თავი ტურამ შევამოს.
გერასიმე — რასაკვირველია.
ლოპიანე — მაშ, ცოტა ხანს დამაცადე, წუწუნა.
 (ლოპიანე მიდის)
- მიჭუჭუნე** — მე ცოტა ვთქვი იმ კომისიაზე, დამატებით მოვასწენებ რა ოქროს ძირიცა
 გაქვს (მიდის).
- წუწუნა** — გუშინ შედიდურობდა ლოპიანე, დღეს კი აწრიალებულია.
გერასიმე — ამ ქარხნის იქით გზა არ აქვს და ხელს ვუწყობ. მაგრამ თავის ძველ ხერხს
 მიმართა.
- წუწუნა** — რომელ ხერხს?
გერასიმე — წინათ თუ რამეს წაახდენდა, პასუხს სხვა ავებდა, სხვის კარგს კი ეს მოითვო-
 ნებდა. ახლა ასეთებს მთავრობამ ბოლო მოუღო და მე რა ვქნა, სიმართლეს ვე-
 რავის დავუკარგავ.
- წუწუნა** — თქვენ ცდილობდით მას ციციონი გააკოლოდა.
გერასიმე — დიახ, ახლაც არ ვაგდებ ფარ-ხმალს. და თუ ციციონს შეგობარს ხართ, თქვენც
 დამეხმარეთ ამ საქმეში.
- წუწუნა** — გიტყობათ, დიდ პატრეს არ სცემთ და რატომ ზრუნავთ მის ბედზე?
გერასიმე — ეჰ, ეს თქვენ კი არა, ცოლს ვერ ავუხსენი. ჩემ მტერს ჩაუვარდა ლაფში მღარ-
 ველ-შეგობარი. ხელს ვაუწოდებ — გსერის, გაქცევი — მოლაღატის ლაჭა
 გეცხება. ჩემი მეუღლე იმ იმედით გამოშვეი, ლოპიანე მიცავდა, ახლა კი მე-
 ლიტინება, ყველგან ხელი შეუშალე და მის ცოლს მიღვე შესატყველადო. ეს
 საქმეა? ვინ იცის, ძველი მეგობრებიდან რას შეთხზავს, რა კაცს მოგვდებს, რომ
 თავის ლაფში ჩაგითაროს.
- წუწუნა** — ასე შეატრია მისი პირველი ცოლი — ხომ ვაათაყვებ?
გერასიმე — არა, ის ქალი უმწიკელია, მისთვის ვერ შეეგუა.
წუწუნა — მაშ, რად გგონიათ, რომ ციციონს შეეწყობოდა?
გერასიმე — ზეფორე და ლოპიანე ერთად ქვა და კირია. — ოჯახს გაამაგრებენ. ციციონოც
 მარბამებს და მეც მომეშვებიან.
- წუწუნა** — თუ ეს საქმე ჩაშლილია?
გერასიმე — ო, მინდ თუ მოეწეა კუდი, ბრმახვითი ჩაგვიძიდებს ხელს, ჩემზე უარეს წყვიარაში
 ზეფორეს ჩაიტანს და დედის წახდენა ხომ ციციონისაც გაამწარებს, ამიტომ რო-
 გორც მეგობარში, ურწინგთ სიხარულით გავყვს.

ჟუჟუნა — ციციონზე იმედა დაიწერეთ. ის სხვისია. — თქვენ შეუძლებს კარგად ურჩევია, ცოლ-შვილთან შეიარაღეთ.

ჯერასიმე — ესეც არ ბერსდება. (იხედება) აბა, ისევ მობრუნდა, აღბათ, გაღიზიანებულია და ცოტა ხანს გაიქცელება. — თქვენ გახოეთ, დაუცადოთ. მხოლოდ, ცხარეს ნერვებს ფერს ეტყვიოთ.

(ჯერასიმე მიდის)

ჟუჟუნა — (მარტო) ჩანს, თორნიკეს საქმე წაღმა მობრუნდა. ო, რა სიამით ტოკავს გულს. — შე თუ დავიჩაგრე, მეგობრების ბედმა მაინც გამახაროს.

(შემოდის ლომიანე)

ლომიანე — ე, ჟუჟუნა, რა ჰქვიანი ქალა ხარი შენ ჩემ დროს არ ყოფილხარ ჩემთან?

ჟუჟუნა — როგორ არა, მთელი კვირათობით ვყავი ატუბული თქვენს კარებთან ქმრის ბედის გასაგებად, მაგრამ ვერ შოვალწივ.

ლომიანე — ო, კვირათობით იღვიე და მაინც ვერ მიაღწიე! ამაში იყო ჩემი ვაჟკაცობა. — რომ ვერ მიაღწიე..

ჟუჟუნა — ვერა.

ლომიანე — ესაც ჩემი ახალგაზრდობა არ უნახავს, სიბერეს ნუ ნახავსო. ეს იმას კი არ ნიშნავს, რომ დღებერდი, არა, ისევ უნა დამაბრუნეს. შენც მიატოვე, ჟუჟუნა, იმ კარებზე აკუნია. ჩვენ ახლად ვიწყებთ ცხოვრებას და მე ზელს ვიწვევო. — კომისიამ რა დასკენაც არ უნდა გამოიტანოს, თორნიკეს ვანიჭებ ნიჭიერ ოსტატის ხარისხს. სამაგიეროდ, შენც თანაგრძნობით მომექცევი.

ჟუჟუნა — რას მთხოვთ?

ლომიანე — დღეს ზეფორე ჩემი და ციციონს ქორწილს აწყობს... მე თანახმა ვარ, — ციციონოც. მაგრამ შენ მასზე ძალიან დიდი გავლენა გაქვს, ვატყობ, ყველა ზრახვის გიზიარებს და მტრულად ნუ მომექცევი.

ჟუჟუნა — აბა, თქვენ გინდათ ციციონს შეირთოთ და მთხოვე ზელი არ შეგიშალოთ, არა?

ლომიანე — ამასთან, სიტყვას გაძღვე, თორნიკეს ყველაფერს ევაბატებ.

ჟუჟუნა — ეს საკითხი გადაწყდა.

ლომიანე — გადაწყდა?

ჟუჟუნა — დიახ, გუშინ.

ლომიანე — პო, გუშინ მომივა სიტყვა. მხოლოდ მე მინდა დღეს დამთავრდეს. შენ კარგად იცნობ მის ზრახვებს.

ჟუჟუნა — დიახ.

ლომიანე — მაშ, აქ თუ ამოვიდეს, მაცნობე, ხომ არ შეუცვლია გუნება.

ჟუჟუნა — როგორ შეიცივლის!

ლომიანე — აბა, მე კომისიისათვის წარდგენილ მოსხენებას შევარბილებ.

ჟუჟუნა — ჩვენ სიმაართლეს გახოეთ, მეტს არაფერს.

ლომიანე — სიმაართლის საქმე ასეა: მექოთნე ქოთანს ყურს საითაც უნდა, იქით გამოაბამს.

ჟუჟუნა — ქოთნის რა მოგახსენოთ, მაგრამ კაცს ისე უნდა ჰქონდეს ყური გამოზმული, რომ სიტყვა სწორად ესმოდეს, — მგონია, ჩემი ვერ გაიგეთ.

ლომიანე — მესმის, საიდან რეკავ. გეფიცებ, შენ და თორნიკეს ერთი ორად გადაგიხდით.

ჟუჟუნა — ეს საქმე გათავებულია. (აპირებს წასვლას. შეჩერდება) აწი ვერც დაგეხმარები და ვერც ზელს შეგიშლი. რადგან ციციონი უკვე...

ლომიანე — (გააწვევინებს სიტყვას) თუ ზელს არ შემიშლი, ჩემთვის ესეც საკმარისია. გმადლობო.

ჟუჟუნა — (თავისთვის) ციციონსაგანაც უკულმა გაუგია და ჩემგანაც ისე ესმის. პო, გერასიმემ მთხოვა, ნუ ვაეცხარებო, — რა ვუყო, როგორც უნდა ისე ვაგაგოს.

(ჟუჟუნა მიდის. შემოდის ქისტოპტორე და ბეჟანა)

ქისტოპტორე — (ჩემად ბეჟანს) აქ მარტო ლომიანეა.

ბეჟანა — ქირს წაუღია. მაგის გასაბერად ემზადება ზეფორე, მაგრამ სუფრაზე ნახავს, ვინ შეიშნობს უკეთესად. ჭერ არ უშლია გააწყოს ნიორ-ნიორება. შე კი ციციონს საძებრად გადმოგავდო.

ქისტოპტორე — ის ეუფუნას გაყვოლია.

ბეჟანა — მაშ, მე ქალიშვილს მოვძებნი, შენ კი მაგას მოეფლიდე, როგორც გჩვევია (აპირებს წასვლას)

ლობიანე — (გადედლობება) პატივცემული ბეჯანი

ბეჯანი — არ მცალია (ქისტოსტორზე) ეს მოკისალმება ჩემს მაგიერ.

ლობიანე — მაღალ თანამდებობაზე ვიქცე, მაგრამ კაცის საღამო ასე აბუჩად არ აბიჯდება.

ბეჯანი — ის თანამდებობა აუგდით, სადაც შენ დაგსვენს.

ლობიანე — (მუქარით) არა უშავს, კიდევ მომიბრუნდება ეამი.

ბეჯანი — რა ღროც არ უნდა დადგეს, შენს წარსულს ზურგს შეაქცევს.

ლობიანე — (ცილოს იცვლის ცბიერად) გაკვირვებული ვარ, რა მოხდენილი ხუმრობა იცი. ბეჯანი, და რა ბრძენის სახე გაქვს.

ბეჯანი — ო, ეს სხეი ვალობაა. შენ სული გაქვს მუქი, მაგრამ თვალში სინათლე არ გაკლია.

ლობიანე — თქვენს ღირსებას ბრძაყ დინახავს, პატივცემული ბეჯანი.

ბეჯანი — არ მცალია, თორემ მასეთ საკენჭით თავის შექცევა მსიამოვნებს.

(ბეჯანი მიდის)

ლობიანე — ისეთი ძაღლია, რა ტუბილადაც არ უნდა დაუწრებუნო, მაინც ვიკებნს.

ქისტოსტორე — თანდათან აიწყვიტა, მაგრამ კიერი არ მოგვამოს, ის ბიჭები ხომ რიგინად მოთურგნე, აქ რომ თავი წამოყვეს?

ლობიანე — ისინი... (თავს უხერხულად გრძნობს) კო, შენ ეს მითხარი, ზეფორე როგორ მყავს?

ქისტოსტორე — მოვეშზადით და იმ დიდ კაცს გულის ძგერით ველით.

ლობიანე — არა, იმ გვარებზე ნაწყენი ვარ.

ქისტოსტორე — მაშ, მარტო მობრძანდებით?

ლობიანე — მარტო არა, მე ყველგან დიდი ძვალმეიჩი მახლავს.

ქისტოსტორე — ჩვენც იმ ძვალმეიჩად გთვლით. მიხარია, ციციოსთან რომ შეთანხმებულხარ და ზეფორე დღეს ვაბარებს ხელში.

ლობიანე — გაგიცხადეს დედამ და შეილმა?

ქისტოსტორე — ზეფორემ სიხარულით გამინდო. — ციციოს ვეძებ მიულოცო.

ლობიანე — ეს ასეა. შენ ახლა ბეჯანი შეიძციე, არ აყვფდეს.

ქისტოსტორე — კი, ბატონო, როცა ვაივებს, ტუნის ასაყრავს მოუნახავს.

ლობიანე — მე გვარსიმეს შეეახურებ.

(ლობიანე მიდის. ქისტოსტორე აპირებს წასვლას. უცბად შეჩერდება, უკან დახევს).

ქისტოსტორე — ო, ეს ხომ გვარამია! ა? ყუყუნას ქმარი... ყუყუნას ქმარი... უი, ფილიმონეა რა ქარმა ვადმოავლო ესენი. კარგი ტაბლაყვარები კა დახედებით, — ამითი ამბავი მთელ სოფელს ააშშორებს.

(შემოდიან გვარამი და ფილიმონე)

გვარამი — ჩვენს დანახვაზე ქისტოსტორე აწრიალდა.

ფილიმონე — რატომ, როგორ გგონია?

გვარამი — ილბათ, ცუდი ამბავი იცის და შეყრა ეძძიმება.

ფილიმონე — ქისტოსტორე-ბატონო!

ქისტოსტორე — რაცხა მეცნობილებით და...

ფილიმონე — ვითომ, ვერ მიცანბი არ მჭერა, — კაცის ხორციელი სახე ისე არ იცვლება, როგორც გული.

ქისტოსტორე — უი, ფილიმონე ხარ, შენ დაღუბულო? მას აქეთ, შენ კი არა, სამი რყული დამაფიწყდა, ეს ნაღდად გვარამია.

ფილიმონე — დიახ, ჩვენა ვართ.

ქისტოსტორე — საიდან, თქვენ უბედურებო!

ფილიმონე — სოფლის პირად მგზობელი შემხვდა და გამიხილა, რომ ჩემი ქოხი იღებულა და ვაყები აქეთ არიან ქარხანაში... ამის გაგონებაზე გვარამსაც გული დუშინდა, ვერ ბედავს უცბად მიადგეს კიშვარს, არ იცის, რა დახედება.

ქისტოსტორე — ეპ, რა გიხბრათ, შენ იქ ცოლი შეირთე, არა ფილიმონ?

ფილიმონე — რას ამბობ, ამდენი წელაწაღია აბედოვით ვიწვები ოჯახის დარღით.

ქისტოსტორე — ვილციამ მოიტანა ამბავი.

ფილიმონე — იმ სიშორიდან მუტი არაფერი არ ჰქონდა იმ მკვდარძაღლს წამოსაღები?

ქისტოსტორე — მაშ, ტყუილია?

- ფილიმონე** — ეჲ, კორიეთო რომ სიმაართლე ვრცელდებოდეს, ქვეყანას რა უჭირს.
- ქისტოსტორე** — გვარაშუბე, სულა ცოდვილო, ვერაფერი გავიგეთ.
- ფილიმონე** — ერთად ვიყავით.
- ქისტოსტორე** — ერთად?
- ფილიმონე** — ჰო, ბარემ გვითხარი, რად იცი, ნუ გეწევალებ.
- ქისტოსტორე** — შენი მეტლე მთელ წელიწადს იწევა საავადმყოფოში, ზოლოს ენახე გადადებულ იყო... მხოლოდ სიყვდილი არ გამოგონია. თუმცა, რა ვიცი, შეიძლება გავიგონე და დამეფიწევა.
- ფილიმონე** — შეილება ცოცხალია?
- ქისტოსტორე** — კი, ამ ქარხანაში გამოგვზავნეთ. ის ქოჩი წაიქცა. ეზო კოლექტივს შევეუბრეთ. გადახნულია. მე ნურაფერს დამაბრალებ, თუ კაცი ხარ.
- ფილიმონე** — მაშ, ვინ დამაქცია?
- ქისტოსტორე** — მაგას ჩიტაც ვერ გეტყვის.
- ფილიმონე** — ეჲ, ვასაკითხი რა მაქვს, როცა აშკარად დამლუბა ზეფორემ.
- ქისტოსტორე** — არა, ზეფორეს აუცი არ გამოგონო, თორემ ცეცხლი შემენთება. ის ჩვენი წმინდანია.
- ფილიმონე** — ნეტავ, შეილება მაინც ენახავდე, თუმცა რა პაჩით ა, აღზათ დაკაცდნენ?
- ქისტოსტორე** — რა ვიცი, უპატრონოს ისეთ კაცად რა გავრდის, რომ მაშას გუხზარდეს.
- გვარამი** — ჟუჟუნასუ ნურაფერს შეტყვი.
- ქისტოსტორე** — არცაა საკითხავი.
- გვარამი** — არაა ცოცხალი?
- ქისტოსტორე** — ცოცხალიცაა და აყვავებულიც, მაგრამ პატრონი ჰყავს.
- გვარამი** — ოო!
- ქისტოსტორე** — რახე გეცვალა ფერი?
- ფილიმონე** — რას იზამ, ჩემი ცოლი მთლად გადადებულაო.
- ქისტოსტორე** — არა, შენ, ფილიმონე, გაიკითხე, ეგებ გადაარჩა ჟუჟუნას დაკავშირება კი იმ ქაბუტან ნამდვილად ვიცი, მე და ზეფორეს ერთად გამოგვიტყდნენ და გონთოვეს ქარხანაში მოგვეყვო, რადგან უსაქმურ ბიჭთან დაქორწინება ერცხეინებოდა, ჩვენც შევესრულეთ თხოვნა.
- გვარამი** — სიყვდილის პირიდან, შეიძლება აღდამიანოს მობრუნება, სამარცხვინო საქმიდან — ვერა.
- ქისტოსტორე** — გეფიცებით, არ მიხარია, ასეთ ცუდ ამბავს რომ გახვედრებთ.
- ფილიმონე** — არ ვიხარია? შენი კილო წინანდელს არ ვაგს, ქისტოსტორე.
- ქისტოსტორე** — ეჲ, ის ენა, შენთან რომ ტბილად ვატრიალებდი, მომთხარეს და სხვა ამომიფიდა.
- ფილიმონე** — მაშ, ეგება, შენი ხელიც ურგვია ჩემ კარ-მიდამოს გადახვანაში.
- ქისტოსტორე** — კი ურგვია, ესეც მართალია, მაგრამ კიდევ რომ ვიგნა სივლახე, მე არ დამაბრალო... სიყვით რომ გავიციეთ, მადლობას ნუ შეტყვი, — არც ის იქნება ჩემგან.
- გვარამი** — მაშ, რა კაცი ხარ?
- ქისტოსტორე** — ჰმ, ისეთ სარკეს თუ მიშოვი, ჩემი ნამდვილი სახე დავინახო, საცხოვრებელს მოვდივარ.
- გვარამი** — მაგ პასუხით მარტო შენს თაგს კი არა, ყველაფერს დამსინი, არც ვეცაკობაა შენგან მოსალოდნელი.
- ქისტოსტორე** — უჲ, ვეცაკობა არ დამწამო, ისე მოვთვინიერდი, ბელურასაც ვერ გავუბუდავ, უთხრა არწიგზე ნაკლები ხარ-მეთქი, თუმცა, ჩემ გულში, თითონ არწიგს ბუზად არ ევადებ.
- ფილიმონე** — რამ წავახდინა ასე?
- ქისტოსტორე** — მკითხე, რამ მოგიყვანა ქუქუაზუ-თქო, — ცხოვრება მინდა.
- გვარამი** — არა, ისე არ წამხდარა ქვეყანა, მარტო შენისთანებს ეცხოვრებოდეს.
- ქისტოსტორე** — როგორ-თუ წამხდარა, მაგ არ გამოგონოთ, ქვეყანა წინ მიდის, მხოლოდ თქვენი ცხოვრება მოიშალა და მე ტყუილად კალთაზე არ ჩამავლოთ ხელი, ვერ გიშველით.
- ფილიმონე** — არც ვიხივო, რომ მწყუროდეს, შენგან წყალს არ მივიღებ.

- ქისტოსტორე** — რატომ, — რომ დამავალონ, ჩემი ზელოთ ედემს მოგვიწყოთ, მაგრამ...
ორმოს გათხრა თუ მიბრძანეს, რა თქმა უნდა, იმასაც ვაჯიყეთებ...
- ფილიპონე** — კარგი მეზობლობა.
- გვარამი** — კი.
- ქისტოსტორე** — თუცა, ერთი იმედი: იმ ბიჭს, ვინცე ეუფუნამ გავცევა, გვარამ, აქ მუშაობა ჩაუფლავდა. კედლის გაზეთშია გაკომელი და ეგებ ახლა დამილოს მათი კავშირი. აქ წარმატებას მოელოდნენ და დღეს ამაზედღენ ზეიმით ქორწინებას. შე, რასაფრეველია, მირჩევნია შენ დაგიბრუნდეს ცოლი, კირში გამოვილი ხარ. ბევრი ვერის წიხლი მოვითქვია და უფრო გამოვადგები, ის ბიჭი კი თავზეხელაღებულია.
- გვარამი** — არა, უმალ ცოცხლად დავიმარებები.
- ქისტოსტორე** — შე, აბა, რა გეყოთ. ვაცნობეთ, რა კაცანათში ხართ და თავის გამოხსნა, თქვენი ჰქუის და უნარის საქმეა.
- (ქისტოსტორე ვადის)
- გვარამი** — დამშვიდდი, ფილიპონ, — შეილები მაინც დავგუდა.
- ფილიპონე** — შენ ჰქუთა მოგივიდა, რომ ჭილდოთი ჩამოდი. უკეთეს ქალს იშოვი.
- გვარამი** — ქალა ხომ ნიეთი არაა, ჭეჩი-ჭეჩი თვალთ ეძიო?
- ფილიპონე** — აბა, სულმა და გელმა ხომ ზედაე, როგორ მოგატყუა, სული ცრუა, ხორცს კი თვალთ მაინც ზომავ.
- გვარამი** — ვალაც ქალებია.
- ფილიპონე** — ის არ იყოს?! მგონია, ასე თქვა, აქ იმდღერება იმ ბიჭთანო.
- გვარამი** — დაიცა... პო... თანდათან ვცნობილობ.
- ფილიპონე** — ის არის?
- გვარამი** — ისე დაქალებულა, გაბადრულა... რა ნამუსით აფრავებია სახე ამ უტიფარს.
- ფილიპონე** — რას იზამ, სული და ხორცი სხვადასხვა კერძით საზრდოობენ.
- ციციანოს ხმა** — რამდენად ჩემთვის თენდებ და ვიხარებ, ეუფუნა, იმდენად გული მწყუდება... რომ შენ ისეე მწუხრში ხარ.
- ეუფუნა ხმა** — როგორც ცისკარი სიბნელეს, ისე ამოებს ყოველ მწუხარებას სიყვარული.
- გვარამი** — სიტყვა-პასუხი პატიოსანი შეგარჩენია, მაგრამ ის მოკვდა და ეს სიტყვა მკვდრისაგან ნაქურდლად ჩანს შენს პირში.
- ციციანოს ხმა** — უი, ლოპიანე და გვარამი შეგიმართებთან, გაეწიოთ.
- გვარამი** — გესმის, ელიცას გაეირდნენ და ჩვენც ავგვორდნენ.
- (გვარამი და ფილიპონე მიდიან, შემოდის ლოპიანე და გვარამი)
- გვარამი** — ვაიგე, რა დასკენა გამოიტანა კომისიამ?
- ლოპიანე** — კი.
- გვარამი** — გამოვონება თორნიკეს მიაყუთუნეს. ასეა... ნუ შეშფოთდები, ლოპიანე, თუ ვაჯიყი ხარ, იტანე.
- ლოპიანე** — შენ, მათ სასარგებლოდ მივიცია ჩვენება.
- გვარამი** — გეფიცები, არაფერი არ შემეძლო. რა ვქნა, ახლა ისეთი დროა, სიმართლეს მკაცრად მოითხოვენ.
- ლოპიანე** — წინათ შენს თვალში, არაფერს, ჩემს წინააღმდეგ მიმართულს სიმართლეს არ ვერქვა.
- გვარამი** — სწორია. შენ და სიმართლე ჩემთვის ერთი იყავით.
- ლოპიანე** — ახლა რა პეპელა ვაგინდა თავში?
- გვარამი** — გეფიცები, ისეე მიყვარხარ.
- ლოპიანე** — კარგი სიყვარულია, — როცა ვამიჭირდა, იმ წინააღმდეგთან დინახე სიმართლესთან მამოშვინებ, სხვა დროაო.
- გვარამი** — რა ვქნა, როცა ყოველ ამინდთან ახალი სიმართლე იბადება.
- ლოპიანე** — მაშ, მთლად გაწირული ვარ?
- გვარამი** — არა, იმ დღემა კაცმა დამავალა გადმოვცე, რომ სხვაგან უფრო დაბალ თანამდებობაზე იქნები გამოყენებული.
- ლოპიანე** — თუ ჩემს დარგს მატარებინებენ, სადმე პატარა ჭკუფის ცოდვა-მადლის გამოთხოვად მაინც დავენიშნე.
- გვარამი** — რას იზამ, ჩემო ლოპიანე.

ლოპიანე — წინათ, თუ რამეს ამოფარქვევდი პირიდან, მეცნიერებს მივზავნიდნენ, — აბა ახსენით მისი სიბრძნე და ხალხს გაავებინეთო, ახლა კი იმ მეცნიერების სისულელეებს მე მაწერენ და კისერზე ძალდი დამაკლეს. კალდე კარგი სხვაგან გავიმარჯვე, თორემ სულ დავიღუპებოდი.

ვერასიძე — სად გიმარჯვე?
ლოპიანე — ზეფორეს ოჯახში. ციციანოზე ვეორწინდები, დიდხანს ითმინა გოგომ და ერთბაშად შევეუყვარდი.

ვერასიძე — ო, ეს შენთვის ბედნიერებაა.

ლოპიანე — აბა, ერთ დროს ზეფორე ამკარა მხვეჭელობისათვის კინალამ დაელუპე, მაგრამ ქალიშვილს ისე ოსტატურად მახარებდა, დავხოვე და ახლა გამომადგა.

ვერასიძე — ჭოგოხეთში ჩავგადგეს, მაგრამ სამოთხის ხერხეა გიპოვნია.

ლოპიანე — საეჭვოა. ერთ ქალიანი სამოთხე ჭოგოხეთად არ იქცეს, მაგრამ იმდენი მოხერხება მაქვს, საკენეს გვამ და მახვში თავს არ ვყოფ. ჭერ ზეფორეს საბუღარში მოვლონიერდები დაბტყენილ ფრთებს წამოვიზრდი, მერკე, თუ ბედმა გამიღიმა, ბუდეს მივანგრე და ზვეით გავფრინდები. აბა, მის კალთაში მოვათავებ ცხოვრებას?!
ვერასიძე — კი არ მოათავებ, მანდ იწყებ ახალს.

ლოპიანე — პო, დსაწყისისათვის ფუძედ ვარგა. ზოგიერთები ახლა მიბღვერენ, სამშობლოს პატრეს არ ცემილიო. იქ ხალხს მიუღერსებ, სუფრას სუფრაზე მოვიდგამ, პატრიოტულ სიტყვებს დავიფრქვევ, რა შენაღვლება, მეც შევიყვარებ სამშობლოს, თუ ჩემთვის ჭობს.

ვერასიძე — რატომ არა, კარგი მომთმენი ქვეყანაა.

ლოპიანე — გულმოწყალე სამშობლო გვაჭვს, თუ სიტყვით მოედერები, შენგან კი არ მოითხოვს მსხვერპლს საბუთად, თითონ შეგეწირება.

ვერასიძე — სულ სწორია.

ლოპიანე — მე კი, თუ პატარა კერბად მიინც არ დავექვტი, ვერ მოვისვენებ.

ვერასიძე — ნათქვამია, შეჩვეულს ნუ მოაკლუბო.

ლოპიანე — ასეა. თუ ჩემ სამშობლო წყალში კაცის ცხვირიდან ერთი წვეთი ძმარი არ ურევია, გული არ ღებულაშს. მე ადამიანი ვარ, ნადირი ზომ არ გავჩენილვარ, სუფთა წყალს დავეწაფო.

ვერასიძე — ჭერ გამოშუშედი, ლოპიანე, მე მისთვის გილოცავ ბედნიერებას, რომ მთლად მშრალზე იყავ დარჩენილი.

ლოპიანე — ახლა იმ მოყრიაღებულ დარბაზში საესე სუფრა იმლება, ფართო ლოჯინი იგება. ყველაფერი ჩემია: ქურჭელიც, სახლაც და ქალიშვილიც. ჭერ-ჭერობით ეს ჩემთვის ნანატრია.

ვერასიძე — ახლავე მიადგეტი.

ლოპიანე — მაშ, დამამშვენე. ორიოდღე მლიქვნელიც წამოიყვანე, ბურის ჰემას გემო მისცენ. ცოტა შენი მომელაქუცე ხალხში, თბივეს ღირსების ასაწვეად.

ვერასიძე — მოეფრინავ, ლოპიანე.

ლოპიანე — მაშ, მანქანაში გელოდები.

(ლოპიანე მიდის)

ვერასიძე — (მარტო) მართალს ვეუბნება ცოლი, მონღუსული უჯახარო. ასეა, თორემ მის ბორცო ზრახვებს სხვა პასუხი ვკადრებოდა. ამ ქორწინში ვაუყუები, გადაულოცავ ზეფორეს და მორჩა, — სათოფეზე არ გავეყარები.
 (ვერასიძე მიდის. შემოდინა: ეუფუნა, ბეჟანი და ქისტოსტორე)

ეუფუნა — რამ აგადლეუთ?

ქისტოსტორე — ციციანო არ წანს გუშინს აჭეთ.

ბეჟანი — შენთან გვეგონა.

ეუფუნა — დიან, ერთად ვიყავით.

ბეჟანი — მერკე, სად არის?

ეუფუნა — თავის გულის ვარდთან.

ბეჟანი — მე ციციანოზე გვეითხები.

შუშუნა — ციციანომ გუშინ ქორწინებაზე მოაწერა ხელი თორნიკესთან. არ იციო?

ქისტოსტორე — თუ ქალი ზარ, ნუ გვეხუმრებთ.

(შემოდინან თორნიკე, ციციანო და ბახუტა)

ბეჟანი — საიდან მოძვრებით ყველის ნაჭამ კატასავით.

ციციანო — (მორცხვად) ჩვენ, მამა, დაგქორწინდით.

ბეჟანი — ეჰ, მაგოდენა პიშიპილი ჭამე და პირს შეჭრის ნაქამივით იტლიკავ!

ქისტოსტორე — ვაი, შე საწყალო ზეფორე, ვის დაუბე საჭორწინო ლოგინი და შიგ ვინ შეგორდა.

ბეჟანი — აი, ახლა კი აფფეთქლები. — ამას სიკვდილამდე ვერ გაბატოებთ.

ციციანო — რატომ, მამა, პირველად შენ არ გვიჩივი!

ბეჟანი — მერე, რა მიპასუხებთ, შეიძლება უფროსის ასე გაცურება, ისიც ბეჟანის?

ციციანო — არა, მხოლოდ მერე დაეფიქრდით შენს რჩევაზე და დაგიჯერეთ. (თორნიკეს ჩუმიად) დედას რა უყუთ, თორემ ამას ადვილად დაეპოშინებთ.

ბეჟანი — მამ, ჩემი რჩევით გადაწყვიტეთ?

ციციანო — დიხ, მამა, ხომ გახსოვს, თქვენ თითონ რამდენი გვეხეწუეთ, როგორ გვთხოვეთ.

ჩვენც... აი... ხათრი ვერ ვავიტებთ.

თორნიკე — დიხ, რასაკვირველია.

ბეჟანი — ქორწილი რატომ გამოშაპარეთ?

ციციანო — უცბად მოხდა.

თორნიკე — ო, ეს უხეშად მოგვევიდა.

ბეჟანი — შენ ბოდინს იხდი?

ციციანო — დიხ, შენს წინაშე, მამა, ორივე ბოდინს ვიხდი.

ბეჟანი — მთხოვთ, გაბატოთ? ვოცი, ფეხებსაც დამიკოცნით.

ბახუტა — რომ აპატიოთ, გადაირგვიან სიხარულით.

ბეჟანი — კარგი, მეორედ მასვთ საქმეს ვერ გააკეთებთ და ამ ერთს გაბატოებთ. იყავით ბედნიერი და არ დაგაფიქრებთ მამის სიუფარული და მისი მათრახის პატრონისკენ.

ციციანო — ახლა გხედავ, მამილო, გულით მლოცავ, მხოლოდ შენი მათრახი რომ არ მახსოვს! ბეჟანი — ორივეს ერთად ვაგვიმბთ.

ციციანო — ერთად სიცილით გადავიტანთ.

ბეჟანი — უყურე ამ ტურებს, ისე გაბარებელი არიან, შექარას ყურშიც არ უშვებენ.

ციციანო — მართლაც, რომ არ გვრცხვენოდეს, ტურებივით ვიკეულვდით სიხარულით.

ბეჟანი — მამ, გახსოვდეთ, მე ვადაგაწყვეტირეთ ეს საქმე, თორემ თქვენ ვერც მოიდგებდით. რად განუძლით, ხომ მართალია.

ციციანო — მართალია, მამა. ასეთ საქმეს პატარა ჭკუა არ ყოფნის.

ქისტოსტორე — მე და ზეფორე რომ ვადაგაყურეთ, შუშუნა არ გახსოვთ!

შუშუნა — ვაი, რომ ვერ დაგსაყე!

ქისტოსტორე — რატომ, რას მერჩი, შე უღმერთო! მედამ დასავით გიყურებდი, ბროლივით შეგნახინე კარ-მიდამო, სულ ვაჯაილებდი, ქმრის საბუღალსთევის არ გელაღატა, თუ ხანდახან ვაგეხუმრებოდი, ვანგებ წაფლიოდი, რომ გამოდხიზლებულიყავი და პატოსნება დაგეცა. შენ კი იმ ტუულით დღეს გამაწითლე.

შუშუნა — ეს ხერხი შე არ შემუფერებოდა, მაგრამ შენგან სული მოვითქვი და ციციანოც და თორნიკეც ვიხსენი ზეფორესავან.

ქისტოსტორე — ეჰ, მე გამომიყვანე მექორე იმ კაცთან, თორემ შენ ისეთი ბედნიერება მოგაღდა მიწაზე ფეხს არ დააკარებ.

ბეჟანი — რომელი ბედნიერება?

ქისტოსტორე — იციო, აქ ახლა რა სასწაულს წაგაწყედი, გვიარამი ენაბ.

თორნიკე — ჩაო?

შუშუნა — გვიარამი?

ქისტოსტორე — დიხ, შენი ქმარი.

შუშუნა — საკუთარი თვლით ნახე? ჩემი გადარევა ხომ არ გინდა.

ქისტოსტორე — მეთხა შენი ამბავი და მეც ისე მოვეუყუეო, როგორც შენგან ვიციოდი. საქმე რო ყავს მეთქი.

შუშუნა — მერე სად არის, ხომ არ ვადამიკარგე ამ ქვეყნხდან!

ქისტოსტორე — არა, ეს-ესა თვალი მოგყარი... აი, — შენერდა, ეს გვიარამია.

თორნიკე — (იხედება) ესაი?

ჟუჟუნა — გვარამი!

ციციონი — ნუ კანკალებ, ჟუჟუნა!

ჟუჟუნა — ის არის! გვარამი! ის არის! (აპირებს წასვლას, წაბარბაცდება, წაქცევა) მიშველეთ, ფეხები გამომაბით. (ერთად მიდიან მოკელი და ბახუტა, ეხმარებიან ჟუჟუნას)

ციციონი — შეხვდნენ ერთმანეთს.

თორნიკე — ხალხის შერცხვით. ყველას გაერიდნენ.

ციციონი — საღ მიიმაღნენ?

ქისტოსტორე — აი, ეგერე კუნჭულში.

თორნიკე — ასეა, ადამიანები მწუხარებას ყველას უზიარებენ, ბედნიერებას კი კუნჭულში განიცდიან.

(შემოდის მიჭუჭუნე)

მიჭუჭუნე — მომილოცავს თორნიკე. ყველა პატიოსან კაცს გაუხარდა ზიპართლის გატანა.

თორნიკე — (მიჭუჭუნეს) შენ კელის გაზეთში ისეთი ამბავი დაწერე, მთლად აგაფორიაქე და ახლა გვეფერები?

მიჭუჭუნე — შე იმ წერილებზე უარი ვთქვი.

ციციონი — მერე, არ გეშინია პასუხი მოგახოვონ?

მიჭუჭუნე — არა, პასუხისგებაში ლაუზობისათვის აძლევენ ის კი მლიქვნელობად ჩამოთვალეს.

ბეჟანი — ყველა სოვლახზეა სასჯელა.

მიჭუჭუნე — მაგ შე მკითხე, მლიქვნელობა, ზეპირიც და დაწერილიც ყველა საქონელზე მოგებიანია.

ბეჟანი — (ციციონს და თორნიკეს) ჩემი კალთის დაფარება მიინც გპირდებით. ზეფორე ისეთა ჯიურია. ახლაც ციციონზე ტრიალებს ლობიანეს შესახვედრად. (შემოდინა ჟუჟუნა და გვარამი. ციციონი და თორნიკე ეგებებიან)

ციციონი — ჟუჟუნა, როგორ გეცვალა ფერი (ციციონს)

თორნიკე — ბედნიერება გეუცხოვა?

(ქისტოსტორე მათ დანახვაზე უჩერებულადაა. აპირებს წასვლას.)

ბეჟანი — საღ მიხვალ?

ქისტოსტორე — იმ დიდ კაცთან. — ჩემსა და ზეფორეს ბედს ვცილობავ.

მიჭუჭუნე — (გადედლობება ქისტოსტორეს) აქ რაღაც სხვა სუნი მცემს.

ქისტოსტორე — თურმე თვალი ავციხივის. გუშინ თორნიკემ და ციციონამ ქორწინებაზე ზელა მოაწერეს. დღეს ეს გამოჩნდა. სულ ყველაფერი გადამბრუნდა.

მიჭუჭუნე — ექ?

ქისტოსტორე — ამ დროს ლობიანე ზის ზეფორესთან საქორწილო შეფედ.

მიჭუჭუნე — აუ!...

ციციონი — გაძებთ, ჟუჟუნა, იქ ლაპარაკით?

ჟუჟუნა — იმდენი გვაქვს სათქმელი, ყელში გამეჩხინა. (ტრისი)

გვარამი — სირცხვილია, ქალო, დამშვიდდი.

ბეჟანი — მაგათი წამალია, სადმე კუნჭულში ერთმანეთს აკოცონ.

ჟუჟუნა — რომ ვაკოცეთ, უფრო აეტირადით.

თორნიკე — მეც მასე მომივიდა გუშინ.

მოკელი — შე და ბახუტა სახლამდე მიგაცილებთ. ჟუჟუნა.

ციციონი — ყველამ გაეაცილოთ და დაეულოცოთ სახლ-კარში გახარება.

გვარამი — შე სახლ-კარზე უფრო მახარებს, რომ ამდენი მეგობარი დამახვედრად ჟუჟუნამ.

მიჭუჭუნე — მეც იქეთ მოვალ, ზეფორეს ჩემი ზენაწერები უნდა გამოვართვა.

ციციონი — შენც — მამა, ჟუჟუნა ხომ მეზობლად ცხოვრობს.

ბეჟანი — ეს რა ლაპარაკია. ჩემი ქალიშვილი დაქორწინდა და სხვის ზეიმში მიდის?

მიჭუჭუნე — შენსას, ბეჟან, ლობიანეა.

ბეჟანი — ჯერ მივალწიო ჩემ კინკართან!

ჟუჟუნა — მამ, შინისაყენ, კეთილებო!...

(ყველანი აპირებენ წასვლას)

მოქმედება ხეობისა

- იგივე სურათი, რაც პირველ მოქმედებაში. სცენაზე ზეფორე და გერასიმე
- ზეფორე** — რა თაიგული შეუტრავს ლობიანეს. შე არც ვიცი, თუ ასეთი ვარდ-ყვავილები იზოვებოდა ჩემს წაღვარებაში.
- გერასიმე** — ციციოს ემზი, ლობიანეს ბაღში ყვავილებს კი არა, ზღვაში მარგალიტებს გამოა-
დებნიანებს. ისე ვახარებელია, თითქოს ქილს პირველად თხოვლობს.
- ზეფორე** — რა რიგ გამაზნვეთ თქვენი მოსვლით, თორემ ციციო რომ არ გამოჩნდა, დაე-
ვეპვი, ეგებ, საქმე ჩაიშალა თქვა.
- გერასიმე** — ეს საიდან იფიქრე?
- ზეფორე** — გუშინ, თქვენგან რომ გამოვედი, ციციოს გადავეყარი: რადგან ლობიანესთან
შეთანხმებულხარ, ბარემ, დიდი კაცების წვეულება ქორწილად ვაქციეთ-თქვა,
მას სახე წამოუწილდა და მიბასუხა დღესვე ვიქორწინებ, ზიცოცხლედაც რომ
დამიქდესო.
- გერასიმე** — მამ, გაეცთებულა საქმე!
- ზეფორე** — შინ რომ არ დამხვდა, ვიფიქრე, ლობიანეს გაყვა ხელმოსაწერად-თქვა და სამზა-
ლის შეედევმა... მაგრამ აქამდე არა სჩანს.
- გერასიმე** — ალბათ, შეგობრებს იპატიეებს.
- ზეფორე** — ახლა მგზობლებმა გადმოშახა, ეუფუნას ქმარი ჩამოუვიდა და იქ ტრიალებსო.
მეწყინა, რომ ასეთ დროს სხვებისათვის იცლის.
- გერასიმე** — შენი ზეფორაბაც ამაშია, გასაჭირში არ დაიბნევი.
- ზეფორე** — დასაბნევი რა მაქვს. ცოტა გულს შაკლია, ის დიდი კაცი რომ ვერ მასტურმრეთ.
მაგრამ, რაკი ციციო და ლობიანე შესმატკბილდნენ, აწი ქვითორივით ვაგზავრ-
დები შეგნადან.
- (მოისმის მხიარული ხმები)
- ალბათ, ეუფუნას მოყვრებია? ამ კონკრეტთან ჩამოვილიან.
- გერასიმე** — ო, ეხედავ!
- ზეფორე** — შემობრძანდით სახლში. თუ მათთანაა ციციო, ეახარებ რომ აქა ხართ. (გერასიმე
მიდის, შემოდინ: გვარამი, ეუფუნა, ქისტოსტორე, ბეგანი, ციციო, თორნიცე,
მოგელი, ბახუტა)
- ციციო** — უი, დედოცო კონკრეტანაა!
(თორნიცე და ციციო ცდილობენ ვინმეს ამოეფარონ).
- ბეგანი** — ნუ გეშინიათ, შე მიყურეთ.
- ზეფორე** — სად ხარ, ციციო, წუხელის აქეთ გეძებ. იცი, ვინ გეწვივა? ლობიანე!
- ციციო** — ის შენი სტუმარია.
- ზეფორე** — ზეინივით თაიგულით გიცდის...
- ციციო** — თითონ უსუნოს.
- ზეფორე** — რაო? ვის ეფარები... ეს თორნიცე არაა? სად მიდისარო? ო, ეუფუნა, გენაცვალე-
მომილოცავს, რომ ეს ქმარი მეორედ შეიძინე.
- ეუფუნა** — გმადლობ, ჩემო ზეფორე, ქმარი კი ერთხელ შევიძინე. დამლოცე, მეორედ არ
მომიანატრონ.
- ხმები** — ეუფუნა! ეუფუნა!
- ეუფუნა** — ჩვენები გეძახიან. დავწინაურდეთ და გამოგვეყვებიან.
- (ეუფუნა გვარამი, მოგელი და ბახუტა მიდის)
- აბა, ჩემო ზეფორე, რაღა დავიმალო, აქ ნანატრი საქმე გაეთდა, ძვირფასი სა-
მხარობლო მოამზადე.
- ზეფორე** — ვერ მითხარი.
- ქისტოსტორე** — თორნიცეზე არ, ასეთ შესანიშნავ ეაჯზე, გათხოვდა შენი ქალიშვილი.
- ზეფორე** — ა... (ყველას გადახედავს) გაჩუმდი!
- ქისტოსტორე** — მე თუ გინდა, ენას მოვიკვეთ, მაგრამ ხელი მოაწერეს ქორწინებაზე.
- ზეფორე** — როდის, ჩანაირად!
- ქისტოსტორე** — გუშინ.
- ზეფორე** — ა... ნამდვილად? მითხარიო და მიშეეღო, თუ შეგიძლიათ.
- ქისტოსტორე** — რა გომეღოთ, რამდენს იყვირებ უფრო შორს გადააფრენ.

ზეფორე — მგონია, მართალია, ამოიღე ხმა ვოკო.

ციცინო — მართალია, დედოქო, მხოლოდ ეს მშაბლაეს, შენ რომ შეფოთავ.

ზეფორე — უი, ჩემს ვაჩენას, ამისთვის ვაფეხბირდი ამისთვის გველუბოდი თავს, შე კაპუტო.

ბედანი — ბედია და დაჭერდი.

ზეფორე — უი, რას მოვესწარი, გამაჯავეთ, ყველამ შემშოქეთ, თორემ ჩემ თავს რაღაცას ვეზამ!

ბედანი — ქოთანს ტირილით ვერ გაიმთვლებ.

ზეფორე — ვთქვით, ჩემი შეილი სულელია. შენ რა კუთით გაბედე მაგის შერთვა?

თორნიკე — შეც მაგისტანა სულელი ვარ.

ზეფორე — არა, ქონების სხნარბით შეუჩონდი, მაგრამ არ გაღირსებ.

თორნიკე — არც მინდა, პატივემულნო, ღმერთმა დამისხნას სხვისი ქონებისაგან.

ზეფორე — უი, როგორ მისპობს ყველაფერს. არა, ციციანო, აღიარე, რომ ძალად მოგაწერი-
ნა ხელი.

ციცინო — როგორ ვთქვა, როცა მე თვითონ დავაძლე.

ზეფორე — რა კუთით, დედა არ გყოლია მასეთი ხალოსი, არც შამა და მამინაცვალს გა-
მოემსგავსებ!

ბედანი — კი, მე მგაფს, სიტყვ ძნელი მომიყენა, ჩემ ჰირს არ დაგდებს.

ზეფორე — დიდებში გამორჩეული, ჩვენი დამსახლებული, წარსულში ვეფხვი და მომავალში
მეცნიერი კაცი სახლში მოვიტყუე და ვინ აირჩიე? რა გავრთებს ამ ბიჭთან.

ციცინო — სიყვარული.

ზეფორე — უი, სიყვარულით...

ქისტოსტორე — პო, ეს ისეთი სენია, ლოგინი თუ არ დაუბე ცულის ტარზე დაწვებიან.

ზეფორე — ქისტოსტორე, შენც უბას მიტყუე, ასე გამწირე?

(შემოდის ლოპიანე)

ლოპიანე — ციციანო, შენი ტუბილი ხმა ოთახში მომესმა და არ შემოღიხარ. პირისანახეს
ხომ არ უცდი ჩემგან.

ზეფორე — უი, გამიშაედეს პირი!

(შემოდან ძუძუნა და გვარამი)

ძუძუნა — გელოდებით, ციციანო, თორნიკე!

გვარამი — მიგვაცილეთ სახლამდე, ნათელივით.

ძუძუნა — აბა, თორნიკე! (ჩააკიდებს ხელს)

თორნიკე — პო, წაეიდეთ, როგორმე.

ლოპიანე — მოითმინე, ციციანო!

ციცინო — რა გნებაეთ?

ლოპიანე — ვის ეტმასნები, მაგ ქვეშ-ქვეშამ მადლობის მაგიერ ქარხნიდან ფეხი ამილაგა.

ზეფორე — რაო? ვინ ავილაგა ფეხი?

ქისტოსტორე — თორნიკემ გაიმარჯვა.

ბედანი — ჭიღლოზე წარადგინეს, როგორც კი დაელოცე.

ქისტოსტორე — კი.

ზეფორე — უი, რას არ გაიგებ ადამიანი!

ციცინო — გუშინ თორნიკე წასაქცევად იყო და ბიჭვად ამოუვდექი, დღეს კი ფრთაზე შე-
მისვა.

თორნიკე — პო, ადრე გამართლდა იმედები.

ლოპიანე — იმედები, თორემ ძვალქიჩის ადგილზე არ დაჯდე.

თორნიკე — ჩვენ სჯამა კი არა, შესაფერს საქმეს ვეძებთ.

ციცინო — ჩვენითვის შესაფერს, ხოლო ქვეყნისათვის სახარტებლოს. ხომ სწორედ ვთქვი,
თორნიკე!

თორნიკე — ოქროა.

ლოპიანე — ეს რა გამართლებაა, ციციანო; ერთ დღეში გამოიცილება?

ციცინო — არ ვიცი; ნუთუ მეტყობა რამე. (სხვებს) მეტყობა რამე ერთ დღეში?

ქისტოსტორე — არაფერი, ბოძია, რაც თვითონ იცი, თორემ ჩვენ ვერაფერს ვერ ვხედავთ.

ლოპიანე — მართლებს უსომ ზალამოს და დამწეარს არ შეკარებენ?

ციცინო — რამ დაგწეათ, რამ დაგზარათ?

ძუძუნა — ლოპიანე, დანიგრული არა-და დამზავრელია კი მასსოცს.

ლოპიანე — ეჰ, ნეტავ, იმ ლოპიანეს ნახევარი ვიყო.

გვარამი — ღმერთმა დაგვიფაროს.

ბეჟანი — გვარამი უჩინელი იყავი.

ქისტორტორე — კი.

ლოპიანე — მლიქვნელები მქმნიდნენ უჩინულად.

გვარამი — ამ ბუნდოვან დღესაც მიმწარებს შენი უკანონობის გახსენება, კარგად ვიცნობ ძველქვეყნის.

ლოპიანე — ბუნდოვანი, თორემ ხელში შოლტს არ ატრიალებდე.

გვარამი — ისეთ შოლტის აღმართვამდე ხელი გამიხმვს.

ლოპიანე — შე კაცო, ახლა კი არავეს ვაფეთებ, ხილსაც თავის სიმკვებისა და დატვობის დრო აქვს. დღეს მარტო ამით ვნეტარობ, რომ ზეფორეს ოქანში შემოვდი და ციციის გულის ვარდად დამეკონება.

ზეფორე — ეპ, ისე დაბრმავებულხარ, კიდევ ვერაფერს ამჩნევ.

(შემოდის შოგელი და ბახუტა)

შოგელი — თორნიკე გაეგებინეთ ზოგიერთებს შენი ამბავი.

ბახუტა — მოვუყვებით, ლოპიანე რას გეპირებდა.

ლოპიანე — ლოპიანეს ძეალი დავესოთ გულზე.

ბახუტა — შენ არ შეგეპებათიყე ჩვენს ნაშრომზე?

ლოპიანე — კუთა რომ გქონოდათ, თითონ შემომამაჩვენებდით. შე დემად გადაუქცევი და თქვენც მოვითლადით.

თორნიკე — ეცი, რასაც მოგვაშაგებდით.

ბახუტა — სხვის ზურგზე ვჩვევია გასუქება.

შოგელი — დღეს კარგი მუშები აყვარებენ სამშობლოს და არა შენისთანები.

ზეფორე — უი, რა ყოფილხარ, ლოპიანე!

ლოპიანე — შენც გამწირე, ზეფორე!

ზეფორე — აბა, წკვარამში ჩაყვები?!

(შემოდან გვარამი და მიქუტუნე სხვადასხვა მხრიდან)

ლოპიანე — რა ბრუალა ქამე, ზეფორე. არა, ციციის ნაზი გული აქვს, შენსათვის ვაუტანელი არ იქნება.

ბეჟანი — თორნიკეს უხაროდეს.

ლოპიანე — თორნიკესთან რა საქმე აქვს?

ბეჟანი — მიწი ქმარია. კიდევ ვერ გაიგე?

ლოპიანე — თორნიკე? ა. რაო...

ზეფორე — დიას, წაიყვანა, — შეერთო ცოლად.

ლოპიანე — (თორნიკეს) ეს ქალიც შენი გამოგონება ხომ არ არის?

ბეჟანი — სიყვარული შენ მუცლის მოთხოვნით გამოიგონე. ამით კი გულში ქონდათ.

გვარამი — ესენი, თურმე, გუშინ დაქორწილდნენ, ახლა გაიყვე. სად მომიმატიყე?

ზეფორე — მე ვისთვისაც ვხარდიდი ქალიშვილს, კიდევ ჩავაბარე.

ლოპიანე — ქო, ატეა საქმე?

ეფუფუნა — დიას.

ლოპიანე — მომკიდე ხელი; გვარამი, აქედან შენი ნიგვზის ძირში მიმიყვანე, იქ საჩემო *ნიაგია. სულ მომამბრუნებინე.

გვარამი — იმ ნიგვზის ძირში შენი ყოფილი ცოლი ზის სტუმრად.

ლოპიანე — აი... აბა არ ყოფილა ჩემი სამშველი!

გვარამი — არც ისეთი უსამშველო გვიხარ.

ლოპიანე — რა არ მჭირს, მთავრობამ გადმომაგდო, ცოლმა გამაგდო, თანამშრომლებს ევალებო, ხალხი წინს მიგებს... ძველი საყვარლები თუ შემდეგთნენ, ტუნზე ფურთხს იყენებენ.

მიქუტუნე — შე ხომ გაფრთხილებდი: დრო დადგება, როგორც სისტემის ლოგინებს არ ახსოვთ, შედ ვინ იწავა, ისე არ ემისოფრები საყვარლებს-თქვა...

ლოპიანე — იფ, რა მალამო წამისვი გულზე?... აქ ერთი სკყერი მაქვს, მანად დადგა ჩემი ქონება, წამოვიღებ, მანქანამდე მიმიაცილებ.

მიქუტუნე — მე მისთვის ამოვედი, იმ სკყერში ჩემი ხელნაწერებია.

ბეჟანი — სკყერში? ო, ის სულ მესობოდა თვალში; — სამოუნებით ჩავაბარებთ.

გვარამი — აქ ეკლებზე ვარ, ზეფორეს დავემშვიდობებ და დამწიფე.

ზეფორე — სასწრაფოდ ჩააბარე სკივრი, ბეჟან, ძალან ეჩქარებათ, რა. ვქნა, გულით დაე-
პატოე, მაგრამ დრო არა აქვს.

ბეჟანი — მე ეს ადრე ვითხარო.

(ბეჟანი, ლოპიანე და მიჭუჭუნე სახლში შედიან, თორნივე და ციცილო
თავისთვის ელაპარაკებიან ერთმანეთს. გერასიმე და ქისტოსტორე
ზეფორეს უახლოვდებიან)

გერასიმე — პატრიცეზული ზეფორე, ვიცი, დიდი სამზადისი გაიღე ჩვენთვის, მაგრამ ახლა
გამახსენდა, რომ გადაუღებელი საქმე მაქვს იმ დიდ კაცთან.

ზეფორე — იმ კაცთან? დიცი, ქისტოსტორე, რა დიდი კაცი ნახე?

ქისტოსტორე — ვნახე... მომხსნეს, მაგრამ პასუხისგებაში არ მიძღვევ.

ზეფორე — ჩემზე რა ვითხრა?

ქისტოსტორე — აღმოუხვრილა ხარ ყველა თანამდებობიდან.

ზეფორე — უი, როგორმე ახლავე უნდა ენახო.

ქისტოსტორე — უარი თქვა შენს მიღებაზე.

გერასიმე — დიხ, დილას მეც მითხრა, არ დამენახოსო. აქამდე ვიპალავდი.

ზეფორე — რისთვის, რას მერჩის, მე უბედურს?..

ქისტოსტორე — ვხეველიაო. მუშა-ქალის სახე დაკარგა, გადაკვარდაო.

გერასიმე — სწორია, მეც ასე მითხრა.

ზეფორე — უი, ჩემს დღეს, მოსაბოძლი ვუოფილვარ.

(შემოდის ბეჟანი)

ბეჟანი — (აიენიდან) სკივრი გადავეცი, მაგრამ შოგ რაღაც ისეთი-ცოფდა აქვთ, ვერ ვაიფვეს
და შენ ვიხმეს, გერასიმე.

(გერასიმე და ბეჟანი მიდიან)

ზეფორე — საით გაიბრუნეთ პირი, ძუტუნა, გვარამ; ერთად-ერთი ქალიშვილის გაბედნიერე-
ბას მოუტყარი და მის მაგიერ რომ დაამშვენოთ, კიშკრიდან მტაცებთ?

მოგელი — ჩვენ მუშეშმა ძუტუნა და გვარამი გამოვაცილეთ.

ბახუტა — დიხ, სტუმრობა არავისთან არ გვიფიჭრია.

ზეფორე — ო, რას ბრძანებთ, საყვარელო მუშეშო, მე როგორც კი ვაიფვე, რომ თქვენი ამზა-
ნავი ჩემს ციციონზე დაქორწინდა, როგორც წესია, სამზადისი გეგაძლე და ახ-
ლა სულით და გულით გთხოვთ, ქორწილში გეუწვიოთ, ძუტუნა ეს ლხინი ცი-
ცინოს და თორნივეს ქორწილიც თქნება და თქვენი წალმა მობრუნების დალოც-
ვაც (ყველა ერთმანეთს გადასვდა)

გვარამი — წესიერად ბრძანებთ, ზეფორე... მხოლოდ რაღაცის თქმა უნდათ და გერიდებთან...
ნება მოგვეცით, აგერ მოფარებულში მოვილაპარაკოთ.

ზეფორე — კი ბატონო. კარვის მეტი არ გექნებთ სათქმელი.

(ყველანი მიდიან ქისტოსტორეს და ზეფორეს გარდა)

ქისტოსტორე — თასი თქვან, — აქ გვეწვივან.

ზეფორე — მაშ, შენ შემოტეხი; მე სამზადისს გადავხედავ. (სახლის კარი იღება) აი, ისინიც
გამოდან წასამაყებლად.

(გამოდან ლოპიანე სკივრით, მიჭუჭუნე, გერასიმე და ბეჟანი,

ზეფორე სახლის უკან მიდის. ქისტოსტორე მიწვეულ სტუმრებისაყენ მიდის)

მიჭუჭუნე — გახსენი სკივრი, ლოპიანე, ჩემ ნაოფლართან რა ხელი გაქვს. დამეხმარეთ, კაცე-
ბი არა ხართ!

ბეჟანი — წაიღოს, რა შევ ჰირად გამოგადგება.

მიჭუჭუნე — დამიბრუნე, — ჩემი პოეტური ქმნილებაანი.

ლოპიანე — მე რომ მაქმბდი, იმიტომ გერიდებოდენ, თორემ, შენი პოეტობა ვის გუგვია, ბი-
ჭოს ისეთი მლიქნელური ლექსება დაბეჭდოლი წიგნებიდან ამოავდეს, დაუ-
ბეჭდავში ვინ რას მოგცემს.

მიჭუჭუნე — ტუფილად მაკოფილე, წამახინე კაცი და ქებაც დავიტოვო?

ლოპიანე — შენ არ მაქმბებდი სიამეზე? ცოლ-შვილი რომ ჭუნაში გადავადე, პოეზით შე-
მაქე. უღანაშულოთა დინაგერა ვგირობად ჩამითივლე. სამშობლოს უპატიცემ-
ლობა — ეპოპრიობის სიყვარულად, რა ენა იტყვის, როგორ გამათახსრიე.

მიჭუჭუნე — ჩემი ენის კლიტე შენს ხელში იყო, როგორც ვინდოდა ისე ატრიალებდი.

ლოპიანე — არა, ყველაფერი დაინახა პარტიამ და, ბოლოს შენისთანებს პიროვნებათა გაბერ-

ვა აუტრიალა. მაგრამ მლიქვნელები მოუშორებელი ხარ. დაწესებულებასაც ბილწავთ და ოქაბურ სუფრებსაც. ეს მინდა იმას საბუთად, თუ რა მიცდურები შემომინდით.

მიუტუნი — შენს წინაშე შეშით ყველა გამოგონილ სახეს იღებდა, გამოგონილ კანაზე ლაპარაკობდა და მეც ისე ვარაყიანად ვწერდი.

ლოიანე — აი, ვაგხსნი და წაიკითხეთ; სხვის დაძალებით ენის ისე მოლექნილობა შეიძლება? (ლოიანე სკივრს ხსნის)

გერასიმე — შე ორივეს გამართლებთ.

ლოიანე — ეს რა გამოდის! ესე იგი, ორივე მართალი ვართ; როცა ვლანძღავთ ერთმანეთს?

გერასიმე — ერთი სიტყვით — მორიდდით.

ლოიანე — აი, შე ორჯოფო, აქ შენი კაიკაცობაცა მაქვს.

გერასიმე — ჩემი? მომეცი ზელში, თუ კაცი ხარ.

ლოიანე — (ფურცლავს) ბეგანის, ზეფორეს... და...

ბეგანი — ეს ოქროს ვარაყიანი წიგნი საიდანაა?

ლოიანე — ეს კონდრატი სუქინელის რომანია, ჩემდამი მოძღვნილი. ყველამდე ვაეამდიდრე და ახლა ზედმეც არ მიყურებს.

ზეფორე — (აღებს სახლის კარებს. ეგებება ქიშკარში) აბა, ია და ვარდა გვენიათ. (სტუმრები არ იძვრიან) რა გაფურხებთ?

თორნიკე — პატივცემული ზეფორე, შენს ეზოში ჩამოსასვლელად არ გეცალია.

ზეფორე — რა პასუხია, არ გეცალიათ.

თორნიკე — სიმაართლე ვითხრათ, გულიც გეიშლის.

ზეფორე — ეს კარ-მიდამო მარტო ჩემი არაა, — შენც, ციციონო მისპინძლები ხართ.

თორნიკე — ჩვენ ამ პირობით შევერთდით, — ჩვენზე ზრუნვით არ შეგაწუხოთ.

ზეფორე — უი, ჩემ დღეს!

თორნიკე — ეიცხვრებთ, როგორც მოგახერხებთ.

ზეფორე — მაშ, შეილი წამართვი და წიხლსაც მთავაზობ?

თორნიკე — არა, გუნებით არა ვართ უმადურანი.

ზეფორე — აბუჩად იგდებ. მთელ ჩემ ნაღაწის რისთვის? რა დაგაშავე!

თორნიკე — ჩვენთვის არაფერია... მაგრამ ასე ვთვლით წესიერად.

ზეფორე — სიტყვას ნუ ტეხავ, პირდაპირ თქვი.

თორნიკე — მაშ, გატყუო: ყველაფერი ისე გაქვს მოხვეჭილი, კანონს რომ დაეცემალით, ხალხს კაცხვას ვერ გაუძევევით.

ზეფორე — უი, რა მიწას მაყრის ცოცხალ გულზე! ვის კადრებს... ეინ მიზნდავს ასე აგდებას! ლოიანე! სადა ხარ, ჩემო დიდგინა ლოიანე!

(ლოიანე გასწევს ჩამოფარებულებს)

(ლოიანეს ვერ ხედავს) სადა ხარ, ჩემო ლოიანე, მიშველე!

ლოიანე — პო, აქა ვარ, რა მოგივიდა?!..

ზეფორე — არა, შენ დიკარგე, მე იმ ლოიანეს ვეძახი, არწივივით რომ ფრამ-ფრამობდა.

ლოიანე — ეპ, იმ ლოიანემ მხოლოდ ეს სკივრი დამიტოვა თქვენნი ნაბედრაკალით.

ზეფორე — (მრავლით) საცხოვრებელს ვთავაზობ და მინც იღრინება.

ბეგანი — სწეს, დედაკაცო!..

ზეფორე — რა გამაჩუშებს, — ქალი შეშველ თეძოებს ყველათი ვიფარავდი, ასეთმა ხაწყალ-მა შევიძინე, რისაც ხედავთ. ტყუილად კი არ მოუტოვით. — ცხრა თანამდებობა ერთად მქონია და ცხრა კაცის შვიტერ მიღეწინია.

ბახუტა — უკაცრავად სიტყვისათვის და — ლოიანე უფრო დიდი მოღვაწე იყო, მაგრამ ანგარიში რომ გაუსწორეს, იქით დაედო ქვეყნის ვილა.

ზეფორე — ლოიანეს მადარებთ, — ღმერთო მომკალი!

ლოიანე — ეს რა გადმოიშვირა.

ბეგანი — მეტიც გვეუთენის.

გერასიმე — მართალია.

მიუტუნი — შავ სკივრით ისე გვიკარჯ ტუჩს, ხმა ვერ ამოგვიღია.

გერასიმე — ჩემი სული შეგებყრია როგორც ეშმაკს და ლანდივით დაედვიარ.

- ლოპიანე** — მაშ, ყველა მე მომდევნო, არა თორნიყე, ერთად მოდიო, ამითი ცოდვები სტე-
რა გატენილი მაქვს და ცოფი ერევათ; მეც არ მაღირს თრეველ და დაეუბრუნებ
მიგრაჲ მინდა მოწყმედ დაგვესწროთ.
- (ყველა თვალს დააცეცებს)
- ხმები** — ენაბოთ რა უბედურებაა! ო. ენაბოთი დაფარული ემშაყისაა
- ლოპიანე** — აი, შენი მომართვა, გერასიმე. შენი ხელით მწერ, რომ კაცი კი არა კაცის უირო
ხარ. მემუდარები, რომ ხანდახან წიხლი მოგარტყა, რათა ცოდვებისაგან განიწ-
მინდო — ამას ვარდა, ფიცავ, (გადსაცემს წერილს თორნიყეს) ბოლომდე წუ-
კითხე ყველას. (ყველა უახლოვდება თორნიყეს)
- თორნიყე** — (კითხულობს თავისთვის) არა, ამას ახალგაზრდებს ვერ წავეუკითხავ, კმარა, რაც
გაიგონეს. (გადსაცემს წერილს გერასიმეს)
- ბეჟანი** — ოო, სულ ამას ენატრობდი, რომ თქვენ ერთმანეთის სიგლაზე გამოგეტანათ სო-
ნათლებე.
- ლოპიანე** — მაშ, შენს აღსარებასაც გაავლენებ, წმინდანო ბეჟან. (შლის წერილს) შენ
მწერ, ზარმაცადა ხარ ვინეილი და საკუთარი სტომაქვის მეტი არაფერი გწამს. მე
კი მზეს მაღარებ, რომელიც კვეყანას აციცხლებს და იყვავებს.
- ბეჟანი** — ისე ღმერთი ვმწერ.
- ლოპიანე** — (წერილს შლის) აი, შენი დაწერილია.
- ბეჟანი** — მაშინ შიშით სული არ შედგა და მკედარს რომ კალამი ჩაუდო ხელში და დააწერა-
ნო, მის აღსარებად ჩაითვლება?
- გერასიმე** — კარგად ვითხრა. ასეა, შენი შიშით ვცოდავდიო. ეს უმშაირტებაა.
- ლოპიანე** — მეც შიშით ვასრულებდი დეკაჟიანის უკანონო დავალებას. მაშ, როგორ გვო-
ნიათ, თქვენ თუ ტყავს უფრთხილდებით, მე ძაღლის ხორცი მჭონდა? თქვენ მარ-
ტო მლიქვნელობით რჩებოდით, მე კი დეკაჟიანი საქმესაც მთხოვდა და, ბოლოს
ჩემისთანებს, სუველას ცხვირპირჩამტყვეულს გზავნიდა საიქოს.
- ბეჟანი** — განცხრომაში ხომ იყავი!
- ლოპიანე** — შიში და ნეტარება ერთად არ თავსდება.
- ზეფორე** — უი,ახლა არ მიკვირს, თორნიყე, რომ ეზოში ვერ ჩამოდიხარ. — კარით მოეწევა
ამათ ნაცვალეცს.
- ლოპიანე** — ხომ ასე, ზეფორე! შენი ბარათი სციერს ვერ ენდებ და უბეში მაქვს. (იღებს წე-
რილს უბიდან) აი, წერალობით მიცხადებ, რომ აჭაურო სკოლისა და კლუბის
თანხიდან აიშენე ეს კარ-მიღამო. მთხოვთ, გაპატრო და პირაბას დებ, რომ შენს
ქალაქილს შემართავ და, აწხითებ, თუ ვიკადრებ. წაეკითხე ხალხს, თორნიყე!
- თორნიყე** — (დახედავს წერილს ლოპიანეს ხელში. ციციროც თვალს მოკრავს და უკან დაი-
ხევს) არა, ამას ვერ გამოგარტმევ, ვერც გადაეცემ... ეს სხეაგან არის მისატანი.
- ლოპიანე** — იქ შიტანა არც მე გამომაღგება, ჩაიბარე, ზეფორე.
- ზეფორე** — (ჩუმიად ხეის წერილს და ნამკეცებს ფარულად სპოხს) ეს რა გამოიგონა. ვესმის,
ციცირო, რა ცილს გეწამებს?
- ციცირო** — იმდენად შორს ვარ მეც საქმიდან, ენას დაძვრაც სიბილწედ მიმაჩნია.
- მუჟუნი** — სწორია.
- ლოპიანე** — მიჰუბუნებე ლაპარაკიც არ ღირს. თითონ იციტხოს და ისამოვნოს თავის კალმის
ნარწყევი. (აძლევს ხელნაწერებს დიდ დასტას)
- მიჰუბუნე** — (გამართმევს) ამას გემოზე დაეწეაე!...
- ზეფორე** — ეს რა ითავხედა ლოპიანე! თქვენ თვალწინ ქალაქი ვადმოშცა და ურცხვად,
დაატანა, წერილიაო. დახედვე: სუფთა ქალაქია.
- ლოპიანე** — სუფთა ქალაქი იყო?
- ზეფორე** — (ამოიღებს სუფთა ქალაქს) აგერ არაა?
- ლოპიანე** — თორნიყემ ნახა, რაც არის.
- ზეფორე** — ჩანს შენი ნაჩხიბი მოჩვენე. უპ, რა მოვიტყვი სულს!...
- გერასიმე** — (დახია ქალაქი) როგორც იქნა, ჩადგა გული საგულეში. აწი ლოპიანე, სადაც
შემხედე, გზა დამოცილე.
- ლოპიანე** — უუუერ, როგორ დაეკავადა ეს გლახა ჩემს სკივრში იყო შენი ხელი?!..
- მიჰუბუნე** — ჩემ გზას მე მაინც მოვინახავ.
- ბეჟანი** — მე ვგავარ ელინთა სიზარმაცის ღმერთს მომოსს, რომელიც თვითონ არაფერს ქმნი-

და, მხოლოდ ქმნილებაში ნაკლებ პოულობდა... ჩემს ხანში ცხოვრების გამოცე-
ლა გვიანდა, მაგრამ პატივისცემა მომოსსაც ვერგება, რაც უნდა იყოს, ციერია/
ლოპიანე — მე ცარიელი სიყვარით მივადგები კარზე ჩემს ყოფილ ცოლ-შვილს, რე ვაქედეს,
— ეს იქნება სამოთხის კარი.

(ლოპიანე, გერასიმე და მიჭუჭუნე გამოდიან ეზოდან. აბრებენ
წისვლას, ზეფორე ანიშნებს ქისტოსტორეს და ის სახლის უკან მიდის)

ლოპიანე — ჩვენ შორის ბიდი ჩატყდა.

ზეფორე — თ, ჩატყდა? რას იხამ, თქვენ ვალმა გაგიმარჯოთ და ჩვენ გამოვბა.

ბეჯანი — შეაში უფსკრულია.

(შემოდის ქისტოსტორე)

ქისტოსტორე — გაწუობილია ყველაფერი. კარებში საინიც დაკდევით ვასატეხად.

ზეფორე — შემობრძანდით, საყვარელო სტუმრებო, აბა, წინ სიძე-დედოფალი.

(სტუმრები ყოყმანობენ, უუტრებენ თორნიკს)

ზეფორე — ...სიძე დედოფალი.

(თორნიკე და ციციო არ მიდიან)...
ახლა მაინც რა გაბრკოლებთ?

თორნიკე — მე, არ შემძლია სამართლის წინაშე შიშს ვგრძნობდე, ჩემს გულში მუდამ მარ-
თალი უნდა ვიყო.

ზეფორე — ეეთილი, ბატონო, შემობრძანდი მასმინდადაც და მოსამართლედაც, რააც
მეტყვი, კანონად მივიღებ, მტერი რა ექნა.

თორნიკე — გულწრფელად ამბობ?

ზეფორე — გამომცადე.

თორნიკე — ჩემს სამართალს არ გახევე, დამიყვრებ თუ არა შენი ნებაა.

ზეფორე — ბრძანეთ.

თორნიკე — სანამ დრო გაქვს, ათ ოთახს გადასცემ სკოლას.

ზეფორე — კარგი, მე, თუ ვინდათ, გაეჩუქება, მაგრამ თქვენ სად მიდიხართ? ბევრი ცხოვ-
რობს მშობლების ხელწყობით. თქვენი ნაშრომით შეძლებთ ოდესმე ასეთი ქე-
რის შექმნას?

თორნიკე — ჩვენ პარაზიტების ფუფუნება ვეაშფოთებ. ჩვენ გვიყვარს დედა-საქართველო
და ვიცით მსხვერპლს ითხოვს. უმსხვერპლოდ: სიყვარული მლოქვენლობაა და
პატიოსნება — მხოლოდ მანკეა.

გერასიმე — აუ, რა მწარე ენა აქვს!

მიჭუჭუნე — არ დამაყრეოლა...

ლოპიანე — ჩემი ცოლიც ასე მელაპარაკებოდა, როცა წაეჩხლებებოდით.

ზეფორე — ციციო, შენ გესმის ამის პასუხი?

ბეჯანი — ეჰ, ახლა მართლა დაეფიქრდი. — თუ ყველაფერი დაემახეთ, ჩემი სტუმრები ცის
ქვეშ ყელის გაუსველებლად ხომ ვერ მადღებრძელებენ მე და სამშობლოს?

ციციო — ჩვენ საკუთარ ცხოვრებას ვიწყებთ და ეამბობთ: ჟერ საქართველო და მერე ყვე-
ლაფერი. ხომ ასეა, თორნიკე?

თორნიკე — სამშობლო საქმეს ითხოვს და არა ლოთების ბოღვას.

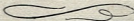
ზეფორე — კარგი, რადგან ასე დატრიალდა ჩემი ცხოვრების ჯარა, ყველაფრიდან მოშხსნეს
და თქვენც გამწირეთ, რევიზიამ ცილისწამება რომ არ წამოიწყოს, ვით უპატ-
რონოდ დეიარდნილზე, ათ ოთახიან შენობას დღესვე ვაჩუქებ გადასატანად
კლუბს და სკოლას. მე კი სამზად ოთახში მოვეწყობი და ისე დავიწყებ მუშეო-
ბას, როგორც ქალიშვილობაში.

ლოპიანე — მეც ცრუ დიდებას ვგმობ და შრომას ვიწყებ, სადაც იქნება.

მიჭუჭუნე — ახლა გმობ, როცა კული ამოგისკენს?

ლოპიანე — მაშ, საკუთარი სიბრძნით ვინ დავიკვებნის. ადამიანებს ატრიალებს ცხოვრების
ჯარა.

(ფარდა)

პირობა ზეგინიძე

გაგაფხუდი დაიწყო აღნი...*

V

იღმა მისი, გაზაფხულის ბოლო თვე, ბუნების სრული გაფურჩქნის ხანა. ამ დროს განსაკუთრებულ ზრუნვაში არიან ბავშვები, გამოცდები ეწყებათ და ემზადებიან. ისიც ირკვევა, თუ როგორ სწავლობდნენ მთელი წლის განმავლობაში.

გოგი უკვე მეოთხე წელში გადავიდა. მისი ერთადერთი საზრუნავი ის იყო, დედის გამგონე ყოფილიყო, დედა კი არიგებდა ისე მოქცეულიყო, რომ არავინ შეეწუხებინა. ასეც იქცეოდა. გოგი ბუნებით ცელქი არ იყო, მაგრამ როდესაც მისი ტოლები და მასზე უფროსებიც თამაშის დროს ხმაურობდნენ, მისი ხმაც ისმოდა იმ ხმაურში.

ამ დილას გოგიმ ისაუბრა, აივანზე გადადგა და ეზოში გადაიხედა. ბავშვმა გულისტკივილით შენიშნა, რომ ეზო ცარიელი გამოიყურებოდა. ბავშვების ქაჯანება არ იყო. ნაწყენი შებრუნდა ოთახში.

თინა სავარძელში იჯდა და სარკეში იცქირებოდა. ის ათვალეირებდა იმ კორფლის ტალს, რომელიც ცხვირზე და აქა-იქ ლოყებზე დასჩნეოდა, თინა სწუხდა, ეშინოდა კიდევ სახეზე არ დარჩენოდა ეს ლაქები. გულნაკლულად გრძნობდა თავს, უმძიმდა მუშაობა. თავესებურად ცქრიალით სიარულს ვეღარ ახერხებდა. დადიოდა მძიმედ, წყნარად. ადვილად იღლებოდა და ხშირხშირად ჯდებოდა, რომ სული ამოეთქვა. ახლა, როდესაც თინა სარკეში თავის ტალმოღებულ სახეს შესცქეროდა, ამჩნევ

და, რომ აღარ გავდა თავის თავს. გულში შეეკუმშა, იგრძნო რაღაც აუხსნელი ნაღველი, რომელიც, თვითონაც არ იცოდა, საიდან მოდიოდა.

ამ დროს გოგი დედასთან მივიდა. მკერდზე მიეკრო და ჰკითხა:

— დედიკო, ავადა ხარ?..

— არა, გენაცვალე, მე ძალიან კარგად ვარ! — ბავშვის შეკითხვამ გამოარკვეია იგი, ნაღველიანი ფიქრები შემოეფანტა.

— მაშ რატომ არ მელაპარაკები?..

— როგორ არ გელაპარაკები, იცოდე. დედიკო ჩემდაც რომ არის, მაინც შენ გელაპარაკება! სულ შენზე ფიქრობს. ფიქრი გამოოუთქმელი ლაპარაკია!..

გოგი ვერ მიხვდა ამ აზრის მნიშვნელობას. თინა კი ამას უფრო თავისთვის ამბობდა, ამით თავისთავს ელაპარაკებოდა.

— ეზოში წავიდე?.. — ჰკითხა გოგიმ. მაგრამ ეს შეკითხვა კი არ იყო, თხოვნა იყო, ეზოში გამიშვიო.

— წადი, გენაცვალე, ოღონდ არ იცეღქო. როცა დაგიძახებ, მამინე გამოიქეცი, კარგი?..

თინა მთლად მარტო დარჩა. საქმის გაკეთება უჭირდა, თორემ მუშაობაში გულს გადააყოლებდა. მხოლოდ მოგონებები და ფიქრები... ტკბილიც და მწარეც... არ ეშვებოდა!

„ვარ თუ არა ლევანთან ბედნიერი?“ — გაუელვებდა ხოლმე თითო წამით. „მაგრამ... რად მებადებდა ასეთი კითხვა?.. არაფერიც არ შეეძებდა!.. ცხადია, ბედნიერი ვარ!.. ეეჰ, რა საჭი

* დასასრული იხ. „მნათობი“ № 1.

როს ამაზე ფიქრი... სჯობს, სხვა რამეზე ვიფიქრო... ნეტავი როგორ არის ჩემი ძმა?... ვინ იცის, როგორ უმძიმს ცხოვრება? უფრო ბედნიერი ვიქნები ცოტა ხნის შემდეგ, როდესაც ლევანს დაებადება მანური გრძნობა, ნამღვლილი მამური გრძნობა!... საწყალი სოსო, სუმგაიტ-შია, წაყიდა უცხო მხარეში და მუშაობს ცეცხლის მხურვალე ღუმელებთან. დედაც მასთან არის, მე კი სანახავადაც ვერ მივდივარ დედასთან. მას ხომ სიარული უმძიმს. ფეხები დაეხუთა. ამბობს, დარდითო. მაგრამ რა დარდით?... როგორ თუ რა დარდით? ოჯახი დაენგრა. მამა მიწას მივაბარეთ... იქურდუო... შენ თვითონ იქურდე. დაე შეგერგოს, თუ შეგერგება! შორს არის დედა, შორს არის სოსოც. დედას თვეში ერთხელაც ვერ ვნახულობ. აი, მოვრჩები და უსათუოდ წავალ დედასთან... უსათუოდ. ხშირად წავალ ხოლმე, ხშირად ვინახულებ. გაეხარებ კიდევ... მაგრამ, ვინ იცის, გაეხარდება? „ნეტარება იმასო, ვისაც პირველი სიყვარული ბოლომდე გაჰყვებაო!“ — ასე ამბობდა დედა.. მერე? გამყვა? მაშ რატომღა გაუხარდება?!“ — ფიქრობდა და ჩურჩულებდა თინა... ფიქრობდა და თვალწინ ეხატებოდა დედაც, მამაც, ძმაც...

თინამ ორივე ხელი თავზე შემოიკიდო და შუბლი დაადო სარკეს. დიდხანს გატრუნული იჯდა. აღარც ფიქრობდა, აღარც ჩურჩულებდა. ცივმა მინამ შუბლი გაუგრია და გამოერკვა. წამოდგა. აათს დახედა. დილის ათის საათი იყო. ადრეა. ყველაფერს მოასწრებს. სარკე საწოლზე დადო და ოთახის დაღაგებებს შეუდგა... სადილიც უნდა დამზადოს. რა ესმით მამაკაცებს, რამდენს შრომობენ ქალები ოჯახში. ფეხზე ტრიალისაგან მუხლები ჩამოწყვეტილი აქვთ. წელი სტკივათ. ისინი კი, მამაკაცები, მზამხარეულზე შემოქსნდებიან სუფრას და შენიშვნებსაც იძლევიან. თუ არ გავუღიმეთ, ეწყინებათ... მიავდებენ ამ შენს დამზადებულ კერძს, სულაც არ მიეკარებიან და უფრო დაგწყვეტენ

გულს. ამაოდ ჩაგივლის მთელი დღის შრომა... რას იზამ, სიყვარულისთვის უნდა ავტანოთ, უნდა მრავთმინოთ. ვიტანოთ კიდევ!

ახლა თინას გულისყური ეზოსაკენ ჰქონდა. ცალი თვალი იქით ეკირა, ეზოსაკენ. გოგი იქ არის. ხშირ-ხშირად იხედება აივნიდან და, როდესაც ბავშვს თვალს მოჰკრავს, დამშვიდებული ბრუნდება ოთახში.

VI

თინა იწვა ღონემიხილი, გაფთხრებული. ღია წაბლისფერი თმა ბამბასავით თეთრ ბალიშზე გადაშლოდა.

თინა ამ დილით გამოიყვანეს სამშობიაროდან და ჭერაც ვერ მოეცილებინა ის მძიმე ბურუსი, მთელი ერთი კვირა თავს რომ უმძიმებდა.

გოგი საწოლთან იყო მიმდგარი და ჩვეუდ დაყრილ შოკოლადის კამფეტებს, რომელიც ბრჭყვიალა ქალადებში იყო ვახვეული, ხსნიდა და ტიტიკებდა:

— ეს მე მომიტანა რეზომ?..

— შენ მოგიტანა, გენაცვალე.

— კარგი ბიჭია რეზო?..

— კი, გენაცვალე, ძალიან კარგი ბიჭია..

— მაშ რატომ ტირის?..

— აი, ახლავე გაჩუმდება, ახლავე! — უთხრა თინამ, ცალ მკლავზე წამოიწია, და თოთო ბავშვის პაწაწა ტუჩებს მკერდი მიუშვია.

— აი, ხედავ, უკვე გაჩუმდა...

— ხოო, მე ვიცი, რეზო კარგი ბიჭია..

— საიდან იცი?..

— შენ არ მითხარი?!

თინას გაეღიმა და გოგის თავზე ხელი გადაუსვა.

ასეთ მძიმე დღეებში დასახმარებლად სუმგაიტიდან თამარი ჩამოვიდა. ის თავს დასტრიალებდა თინას. მართალია, მუხლები სტკიოდა, სიარული უმძიმდა, მაგრამ არ იმჩნევდა.

ხშირ-ხშირად ირეკებოდა ზარი, მოდიოდნენ თინას მნახველები.

სუფრა დილიდანვე გაშლილი იყო. მაგიდაზე ეწყო ღვინო, კონიაკი, ვარდის ტბილი სასმელი.

— შეილი დამილოცეთ! — თხოვდა ლევანი სტუმარს, — რომლით ისურვებთ, ღვინით თუ კონიაკით? — და ლევანი ჭიქებს აფერადებდა ხან ღვინით, ხან კონიაკით, ხანაც ვარდის სასმელით.

ემაყებოდა ლევანს. მამა გახდა. ოცდათხუთმეტ წელს გადააბიჯა და კარგა ხანს უღებლოდ მოსიარულე კაცი შეიღს ეღირსა, ისიც ვაჟს, ლევანი არ უცდიდა სიდერს, ხანში შესული ქალის ნელი მოძრაობის გამო ნერვიულობდა. თვითონვე იღებდა სერვანტიდან ჭიქებს და თეფშებს, რაც კი დასჭირდებოდა. პირველს თვითონ გადაჰკრავდა ხოლმე, მაგალითს აძლევდა სტუმრებს, რომ სმის ეშხზე მოეყვანა ისინი.

აგერ კიდევ დაირეკა ზარი. კარი გააღეს. ხელგამწილი და სახეგახსნილი შემოვიდა გაიოზი. უღვაწეებში ეღიმებოდა, თვალები უცინოდა. მისი მაღალი გაშლილი შუბლი გულწრფელ სიხარულს გაენათებინა.

— აქ მომგვარე ეგ ყურები, რომ მაღლა აგწიო! — მიმართა მან ლევანს, მერე საწოლში მწოლიარე თინას გადააჩედა და გაიხუმრა, — ძალიან კარგად მოიქცეთ, რომ ბიჭი გააჩინეთ და არა გოგო!

თინას გაეღიმა...

გაიოზი ვაჟს უპირატესობას აძლევდა. გვარს აგრძელებსო, შთამომავლობას ამრავლებსო, ამიტომ დააყოლა:

— რაღა გიჭირთ შარაშიძეებს, მთელ საქართველოს მოედეთ. დაე, აგრე იყოს, იმრავლეთ, იმრავლეთ!

ლევანი მიუახლოვდა და ხელი გაუწოდა. ჭერ ერთმანეთს ხელი ჩამოართვეს, მერე ერთმანეთს გადაეხვივნენ და გადაკოცნეს. გაიოზმა ახლა თინასაკენ გაიწია, დაიხარა და ხელზე აკოცა.

გაიოზმა სიამტკბილობით გადახედა გაშლილ სუფრას. უყვარდა სუფრა და „სმა-ჭამა დიდად შესარგი“... ხშირად იმოწმებდა ხოლმე შოთას, ეს რომ ცუ-

დი ყოფილიყო, ჩვენი დიდი მგოსანი ასე არ იტყოდაო. გაიოზმა ახლა უბეში ჩაიყო ხელი და სიფრიფანა ქალაქში გახვეული საჩუქარი ამოიღო.

— აი, ესეც პირის სანახავი. ახლა კი ნება მომეცით დახედო ბავშვს, — მან ნელინელ შემოაყალა სიფრიფანა ქალაქი და ოქროს ფილა გამოაჩინა.

თინამ ბავშვს თეთრი აბრეშუმის პირბადე გადაუწია და გაიოზს ახლადდაბადებული დაანახა:

— აი, ჩემი პაწაწინა! — დააყოლა აღერსით.

— ამ ფილით უნდა დავლოცო ეს მოქალაქე. რაღას უყურებ, რას ვაჩერებულხარ, დამისხი ღვინო!... — შესძახა გაიოზმა ლევანს.

ლევანმა სახეც ბოთლს ხელი წაატანა და მალა აიტაცა. ოქროსფერ ფილაში გამდნარი გიშერი რაკრაკით იღვრებოდა.

— რა ღვინოა, ბიჭო? — ხმადაბლა ჰკითხა გაიოზმა და ბოთლს დახედა, — შენ მე აქ ხუთი ნომერი არ შემომამართ!

— არა, შენ რომ ვიყვარს, სწორედ ის არის!..

— ყოველი წელიწადის დღევანდელ დღეს, ვიდრე თორმეტს არ შევასრულებ, თითო ასეთ ფილას საჩუქრად მოვართმევ აი იმ ამხანაგს, იქ რომ გასუსულა და არხეინად მიერთმევს ძუძუს. მრავალკამიერი იყოს მისი სიცოცხლე!.. — თქვა და შესვა.

ფილა ხელიდან ხელში გადავიდა. ლოცავდნენ, სკლიდნენ და აწვდიდნენ ერთი მეორეს.

გოგის თავისი ტკბილეული გადაავიწყდა. ის შესცქეროდა უფროსებს, რომელთაც მხიარული ქრიაბული გაჰქონდათ.

ლევანი ხშირხშირად მიდიოდა თინას საწოლთან, დახედავდა ხოლმე ბავშვს და ისევე სუფრას მიაშურებდა.

გოგი ჩუმად შესცქეროდა სტუმრებს, რომელნიც ასე გახარებულნი იყვნენ. ბავშვი ხან ერთს ამოუდგებოდა გვერდში, ხან მეორეს. არავის ახსოვდა იგი.

ერთი კუთხიდან მეორე კუთხეში გადადიოდა.

კიდევ დაირეკა ზარი. ლევანი წამოხტა და კარისაკენ გასწია. ამ დროს მის წინ გოგიმ გაიარა.

— გაიწი, ბიჭო, ფეხებში ნუ მებლანდები! — მიძახა ლევანმა ბავშვს და გვერდი აუარა, კარისაკენ გაეშურა.

თინამ ყური მოჰკრა ამ სიტყვებს და ბავშვისაკენ გაიხედა. გოგიმ საწყალობლად შეხედა დედას.

გულში სიმწვავემ გაჰკრა თინას.

„გაიწი, ბიჭო, ფეხებში ნუ მებლანდები!“ — გაიმეორეს მისმა ტუჩებმა.

ლევანი შემობრუნდა. ხელში დეპეშა ეჭირა. დეპეშა სუმგაიტიდან იყო. დას და სიძეს შვილის შექმნას ულოცავდა სოსო.

თინა სახეში მიაჩერდა ლევანს. ისე დაეინებოთ და ისე ჩაშტერებოთ უცქეროდა, რომ შეშფოთდა. ლევანი დეპეშის წაკითხვას აპირებდა, მაგრამ გაჩუმდა.

— ლევან, ეგ ბავშვი ჩემთან მოიყვანე, თორემ ხომ ხედავ, ფეხებში გებლანდები!

— ხოო, მეშინია ფეხი არ დაეადგა — თქვა და ორივე ხელით აიყვანა და საწოლისაკენ გადასვა.

— ჩემთან იყავი, გენაცვალე, ნუ მომშორდები!..

— შენთანაც და რეზოსთანაც, კარგი?

— ხოო, გენაცვალე!..

ლევანის მტეტი ვერავენ მიხვდა, ასე უცებ ჭატომ ჩამოვარდა ასეთი გულჩათხრობილი სიწყნარე.

ლევანი გამშრალი იჯდა, ხმას ვერ იღებდა. საცოდავი ღიმილით აეგრინხა სახე. თინა სტუმრებისაკენ არ იხედებოდა, პაწიას საფენებს უსწორებდა, მომიზეზებით და განგებ, ვითომ ბავშვს ვუვლიო, ხელებს აფათურებდა.

გაიოზი განცვიფრებული შესცქეროდა ხან ლევანს, ხან თინას.

— თუ თქვენ არ გინდათ ღვინო და გვალევისით, ბარემ თქვით და ჩვენც წავალთ!.. — წამოიწყა გაიოზმა. — აბა,

აიღე ჰიქა, — ბრძანების კილოთი უთხრა მან ლევანს. — ყველამ, ყველამ იღეთ და საკუთარი ხელით ააგსეთ, მე უნდა ვადღეგრძელო თინა, — გადახედა ხალხს, ცოტა დააყოვნა და განაგრძო: — ვისურვებდი თინა ისეთი დედა ყოფილიყოს, რომ ეს პატარები არავის დააჩაგვრინოს. ისე აღეზარდოს, დაეაყვებულეები მუდამ მხარში ედგნენ აღმზრდელ დედას. დედა იგივე სამშობლოა. თუ დედას იცავ, მამასადამე, სამშობლოს იცავ!.. ასე არ არის, ლევან?.. ასე არ არის, მეგობრებო?.. — მიმართა ჯერ ლევანს და მერე ყველა იქ მყოფს.

— ასეა!

— რასაკვირველია, ასეა!.. — გამოეხმაურნენ.

— მაშ თუ ასეა, დავლიოთ ეს სანუკვარი სადღეგრძელო!..

თინა გულისყურით, ოღონდ საშინლად გულდაწყვეტილი უსმენდა.

ლევანმა ხმაამოუღებლად დალია. ვერაფრით ვერ გახსნა ბაგე. ის თავის გულში იხედებოდა, უნდოდა გაერკვია, ხომ არაფერი ხდებოდა შიგ?!

ცოტა ხნის შემდეგ ლევანმა სტუმრები გააცილა. როდესაც შემობრუნდა, თინა ბალიშში სახეჩარგული დახვდა. გაჩუმდა და ყური მიუვლო.

ქვითინი მოესმა...

VII

— რაღა ვქნა, რა დიდი სიცხე აქვს! — წამოიძახა შეწუხებულმა თინამ, როდესაც თერმომეტრს დახედა.

გულში წვიმა მოდიოდა. ბავშვი ეზოში თამაშობდა, თურმე შიშველი ფეხებით ჩადიოდა წყლის გუბებში. თინამ დროზე ვერ ამოიყვანა და, აი ახლა, ბავშვი სიცხით იწვის. მაჯა გაუსინჯა და მოეჩვენა, რომ ძალზე სწრაფად უცემდა.

გოგის ბალიშზე თავი უმწეოდ ჰქონდა მიგდებული. სიცხისაგან აღეწილა სახე თეთრ სასთუმალზე მთლად აღისფრად მოუჩანდა. თინა ტუჩებით დაეკონა შუბლზე.

„იწვის, ნამდვილად იწვის!“ — გაიფიქრა და ტელეფონს მივარდა. ლევანს დაურეკა ჰიდროელსადგურის მშენებლობაზე. ქვაბულში არისო ჩასული, წყალს აშრობენო.

— მოძებნეთ, თქვენ გენაცვალეთ. სთხოვეთ/დიახ, მეუღლე ვარ! — ნერვიულად ელაპარაკებოდა თინა მორიგე ინჟინერს. თინა მღელვარედ ელოდა ლევანს. ცალი თვალი საწოლისაკენ ეჭირა, შორიდან შესცქეროდა გოგის.

— ლევან, შენა ხარ?.. ხოო, თინა ვარ. გოგი ავად მყავს. დიდი სიცხე აქვს, იწვის ბავშვი!

— მერე აგრე რამ შეგაშინა? დაწყნარდი, ნუ ღელავ, მორჩება, — მოესმა პასუხი ტელეფონის სასმენში.

— კარგი, მესმის, მესმის, შენ როდის მოხვალ? იცი, მარტო რომ ვარ, ათას რამეს ვფიქრობ, სწორედ ცუდს, მაშ, მაშ, ცუდს!..

— ნუ გეშინია. მე ცოტა დამავიანდებდა. რატომ? მძიმე მდგომარეობაა, საბირკელის ჩასაყრელად ქვაბულს ვამზადებთ!

— კარგი, ეცადე მალე მოხვიდე. — თითქოს დამშვიდდაო და გულნატკენმა ტელეფონის სასმენი ჩამოჰკიდა.

ეს სიმშვიდე ორიოდ წუთს გავრძელდა. ვიდრე ლევანის ხმა ესმოდა, მხნედ გრძნობდა თავს, მაგრამ საწოლთან მივიდა თუ არა, შეხედა ბავშვის უაზრო თვალებს და ისევ შეშფოთდა.

— რა ვუშველო? დღე მინც იყოს! ამ შუალამისას სხვას ვის მიემართო?!.. ათიოდე წუთს გასუსული უსმენდა ბავშვის მძიმე სუნთქვას.

„ვაიმე, რამე რომ დაემართოს, მერე რაღა ექნა?!“

„რა უნდა დაემართოს, ხომ არ გაგივდი?“

„ჩემი გოგი იცოცხლებს, იცოცხლებს! აბა, რას ვამბობ? იცოცხლებს. მაშ რა იქნება?!.. მაგრამ რომ არ ვიცი რით არი ავად?“ — ფიქრი ფიქრს ენაცვლებოდა, ერთმანეთზე მწველი და ერთმანეთზე საშინელი.

მარტოობა იგრძნო.

„ლევანი მინც მოვიდოდეს... იმე-
ლია, ნუგეში!“ — ინატრა.

— დედა! — გაისმა მერე საწოლიდან რეზოს ხმა. ბავშვს გაღვიძებოდა და გვერდში დედა რომ ვერ იგულა, ტორილით მოიკითხა. ის ჯერ ორი წლისაც არ იყო.

თინას რეზოს ხმა მისუსტებულად ეჩვენა.

„იმას რაღა დაემართა. ისიც ხომ ავად არ არის?..“

ახლა რეზოსთან მივიდა. მშფოთვარედ დააეჭვრდა. ბავშვი გატრეცილი ეჩვენა.

„ვაიმე, ესეც ავად არის, რა მეშველება?“

შუბლზე ხელი დაადო. შუბლი გრილი ჰქონდა. დაწყნარდა.

— დაიძინე, გენაცვალე!

— წყალი!..

იქვე მდგარ გრაფინიდან წყალი დაუსხა და დააღვეინა. რეზო შებრუნდა და მაშინვე მიეძინა.

თინა ისევ გოგისთან მივიდა.

გოგი პირს აცმაცუნებდა. ტუჩებზე ნერწყვი შეხმობოდა, იმშუშნებოდა, თვალს ვერ ახელდა.

„ოჰ, ლევანი მინც აქ იყოს! რა იქნება, რომ ცოტა ადრე მიატოვოს სამუშაო?.. განა უიმისოდ მუშაობა შეჩერდება?“ — ლაპარაკობდა თავისთვის. მერე ჩაფიქრდა და თავისი თავი გაჰკიცხა... ბავშვს ცუდად უვლიდა, უყურადღებოდ ჰყავდა. გაუშვებდა ეზოში და აღარ კითხულობდა, სად იყო, რას აკეთებდა. ხანდახან აივნიდან გადახედავდა, თუ დაინახავდა, არც გამოელაპარაკებოდა, მხოლოდ დანახვას სჯერდებოდა.

„ცუდი დედა ვარ, ცუდი, ცუდი!“ — ჰკიცხავდა თავის თავს.

ისევ შეწუხდა, უფრო მოუსვენრად იგრძნო თავი. კიდევ დარეკა ტელეფონი. კვლავ მშვიდი და ალერსიანი ხმა მოესმა.

— ნუ ღელავ, თინა, ნუ ღელავ, ხვალ

ექიმს გამოუძახებთ. მოვარჩენთ, ნუ გეშინია!

— ლევან, იცი რა?..

— რა? —

— ავად რეზოა... გოგი კი არა არის ავად, რეზოა ავად, რეზო!..

— რეზო?..

— ხო!

— რა დაემართა?..

— ხომ ვითხარი, დიდი სიცხე აქვს მეთქი. ზღალმდე როგორ მოვიცადო?..

თინას პასუხი აღარ გაუგონია. სასმენში მძიმე ამოსუნთქვა გაისმა, ოხერის მსგავსი. ლევანმა სასმენი დადო.

შეწუხდა თინა. ქმარს თავი მოაბეზრა შეილების ავადმყოფობით. მოსვენებას არ აძლევს, კაცი სამუშაოზეა. პასუხისმგებელია. ეს კი, ბავშვი ავად არისო, რას მივაცივდი, დედა ვარ და უნდა მოვუარო!

ათი წუთიც არ იყო გასული, რომ ზარის წკრიალი გაისმა.

— როგორ არის? — დერეფანშივე გაისმა მშფოთვარე შეკითხვა...

თინამ არაფერი უპასუხა. ლევანის ასე სწრაფად მოსვლა ეუცნაურა.

ლევანი საწოლ ოთახში შევიდა.

თინას სახეზე აღმურმა გადააქრა, ყურებამდე გაწითლდა. მოატყუა...

— ბოლოს და ბოლოს გამაგებინე, რომელია ავად? — იკითხა ლევანმა მწყრალად.

— გოგია ავად, — უპასუხა თინამ ნაღვლიანად.

ლევანი ხმაამოუღებლად მიუახლოვდა გოგის საწოლს... დახედა ბავშვს და კისერში ხელი ჩაუყვო.

— მართლა სიცხე აქვს! — თქვა და ახლა ის გაწითლდა. ისიც ყურებამდე... თავს მალა ვერ სწევდა. თინასათვის თვალებში ველარ შეეხედა. დანაშაული იგრძნო. დანაშაულის დაფარვა უნდოდა, მაგრამ არ იცოდა რით და როგორ.

— წავალ, ექიმს მოვიყვანო... — წაიღულღულდა.

— შეგაწუხებო?... — ეს სიტყვა ისე უთ-

ხრა, როგორც უცხოს. სამღურავეი გარსმა ხმაში.

ლევანს პასუხი არ გაუცვივდა. გარეთ გასულიყო, რომ თინას თვალებში არ დაენახა. ეს ძვირფასი და საყვარელი თვალები, რომელიც საყვედურით სავსე იყო.

კარისკენ გაემართა.

— ექიმს მოვიყვანო! — ყრუდ გაისმა სიტყვები მეორე ოთახიდან.

„ექიმს შეილს წამა არ ჰყოლია! გაიფიქრა მწარედ, — მე კი მარწმუნებდა, ნამდვილ მამობას გაუწყვეო.“

ნახევარი საათის შემდეგ ექიმი თავს ადგა გოგის.

— ფილტვების ანთებაა!.. — თქვა ექიმმა.

ლევანმა იმავე დამეს მოიტანა წამლები. ძალიან ცოტა ეძინა მას. თინასთან ერთად გაათია ღამე. ლევანი მეტადრე მაშინ ფიზიოლოგია, როდესაც თინას სთვლემდა. მაგრამ თინას თვალში ამას ფასი აღარ ჰქონდა. ლევანს გულში ღრმად ჩამალულა გრძნობა გამოამყარავდა.

გათენებისას ბავშვმა გაიოხებდა. თინას გულზე მოეშვა. რეზო საწოლში წამოჯდა და გაფაციცებულ ეძებდა დედას. დაინახა და მიიბრუნა ფეხშიშველმა, დედას კალთაში ჩაუჯდა. თინამ ბავშვი მკერდთან მიიკრა და დაღონებულმა, როგორც მოზრდილ ადამიანს ეტყვიან, უთხრა:

— გოგი ავად არის!..

რეზოს ენა ახლად ადგმული ჰქონდა. რასაც ყურს მოჰკრავდა, იმავე წუთს იმეორებდა, ახლაც გაიმეორა, — გოგი ავად არისო.

გულში ბზარს ვრძნობდა თინა. ამ ბზარიდან წვეთავდა სინანულის ცრემლები. არ უნდოდა ბავშვებრისათვის ცრემლი დაენახებინა. სახელოში მალავდა სახეს.

— რათა ტირი? — მიიწე შენიშნა რეზომ.

პატარა ხელებით ცდილობდა დედის სახისათვის ხელები მოეცილებინა და

პაწაწინა თითებით მოეწმინდა მისი ცრემლები...

თინა წამოდგა და რუზო საწოლში ჩასვა.

თინა დამწვიდდა ასე იცის ცრემლმა, გულს მოუფონაეს, სიმშვიდე დილაშე შემოიტანა. დილაშე ასე იცის, მზე რომ შემოანათებს, ყველაფერი რომ გაბრწყინდება, ახარებს გულს, დაკვირვდა...

ლევანი მშენებლობაზე წავიდა.

აფთიაქში ერთგარამიანი ღოზით პრეპარატი არ აღმოჩნდა და ორგარამიანი მისცეს: თინას შუაზე უნდა გაეყო და ისე დაეღვეინებინა. ეს თინას გადაავიწყდა და ორმაგ ღოზას ასმევდა. ბავშვი შეწუხდა.

— დაიძინე, გენაცვალე! — ეხვეწებოდა თინა, მაგრამ გოგი ვერ იძინებდა, შფოთავდა.

გული ერეოდა და თავს იკავებდა, დედა არ შევაწუხო. მერე ცოტახანს წასთვლიდა.

ღღის ოთხ საათზე წამალი კიდევ დააღვეინა. ახლა კი ბავშვს პირისღებინება ატყდა.

— რა მეშველება, მინინგიტი არ ჰქონდეს!.. მაშ რად აღებინებს?.. სიცხეც მალალი აქვს! — გაუელვა მწვავე ფიქრმა.

ერთი საათის შემდეგ გოგის კიდევ აღებინა.

გოგი ბურუსგადაკრული თვალებით გამოიყურებოდა. დროდადრო ტიროდა კიდევ.

თავზარი დაეცა თინას. „ვამიე, ხელში არ გამოთავდეს!.. მამამისს მაინც შევკატყობინო, მოვიდეს, ნახოს... იქნებ ბავშვსაც გაუხარდეს და გამოკეთდეს!“

მაგრამ სახლში როგორ შემოეღუშვა ის არამზადა. თუმცა შავმა კირმა წაიღოს მისი თავი. მოვიდეს, შემოეთრის, ოღონდ გოგი კარგად გამიხდეს და რას დავეძებ! — ფიქრობდა გამწარებული.

— გოგი, მამიკო გივი არ გინდა ნახო? — შეეკითხა.

— სად არის? — ბავშვს ნახვის სურვილი დეტყო სახეზე.

— დაუძახებ და მოვ?

— მოვიდეს.

სავონებელში ჩავარდა თინა. როგორ მოძებნოს. თითქმის სამი წელიწადია არ უნახავს. იმ დღიდან, რაც მათ სახლში მთერალი მოვიდა და ჩხუბი ატეხა. განქორწინებაც ისე მოხდა, რომ სასამართლოს არც ერთხელ არ დასწრებია. თინასაც ეს უნდოდა. არ დაწახა. არ გაეგო მისი ხმა. პირველ წელიწადს სხვადასხვა ხმები მოსდიოდა: ზოგი ამბობდა ცოლი შეირთო; ზოგი, ყამირზე წავიდეთ. იმსაც ამბობდნენ, ციხეში ზისო. სულ არ ენადღელებოდა მას და ყურადღებას არ აქცევდა ამ ამბებს. ახლა კი, როდესაც მისი ნახვა დასჭირდა, შეწუხდა. იქნებ მართლა ციხეში ზისო, ან და ყამირზე იმყოფებო. რაღას მოვა, როგორღა ანახვებს შეწუხებულ ბავშვს?!

ტელეფონთან მივიდა. გაუბედავად აიღო მილი და აკრიფა ნომრები, რომლებიც ჯერ კიდევ არ ამოშლილიყვნენ მისი მეხსიერებიდან.

გამოეპასუხენ. გივის დედა იყო. თინას წამით ენა დაება. როგორ მიმართოს. ერთ დროს ხომ დედას უძახდა. მაგრამ რა დედობა გაუწია, რომ ახლაც დედა უწოდოს?..

— მე თქვენი ყოფილი რძლის თინას მგზობელი ვარ. — მოისაზრა თინამ უცნებელი ტყუილი. — გადაეცი თქვენს ვაქს, გოგი ძალიან ავად არის. მოვიდეს, ნახოს, რაც შეიძლება მალე არ დააციონოს!

შეეშინდა თინას, ხმაზე არ მაცნოს, არაფერი გამოემკითხოსო და მაშინვე ჩამოკიდა მილი.

არც მარო უყვარდა თინას. კარგად ახსოვს, სასამართლოში გივის მაგივრად ის მოდიოდა და აცხადებდა, ბავშვს ჩვენ ავიყვანო, მამამისი არა მუშაობს და საზრდოს ვერ გადაუხდისო.

— როგორ თუ თქვენ აიყვანო, ვანა ბავშვს დედა არა ჰყავს, რომ თქვენ აიყვანოთ?! თავცოცხალი როგორ დაგანებებთ შვილს, ვიდრე სული მიღვას!

არ მინდა თქვენი საზრდო. მე შევძლებ გავზრდას! — ასე უპასუხა მაშინ ცეცხლმოკიდებულმა თინამ, — შეილი ვერ გავზრდეთ ხეირიანად და შეილიშვილს გავზრდით? — გაჯავრებულმა ესეც კი უთხრა.

ისე შემოთოდა თინა, რომ ისიც კი დააფიქსა ეკითხნა, შინ იყო თუ არა, ან და საერთოდ თბილისში იყო?

ახლა საგონებელში ჩაეარდა — მოვიდოდა თუ არა?!

თინამ ეს ლევანს არ აცნობა. ან რატომ უნდა ეთქვა?.. გაახსენდა მისი წუხანდელი საქციელი და გული ემდულრებოდა.

თინა იჯდა საწოლთან, ხელებში თავჩაქინდრული, მტანჯველ ფიქრებში წასული და ლოცვასავით იმეორებდნენ მისი მკრთალი ბაგეები:

„ნეტავი შინ იყოს!.. ნეტავი შინ იყოს!..“

მერე გოგის დააქტერდა... რალაც ეუცნაურა.

— რა გემართება, შეილო?!

გოგიმ უღონოდ მისდო ბალიშზე თავი, თვალები უმწეოდ მილულა და გაიხსნა.

აღმოდებული სახე ისე მოღლილმოქანცული მოუჩანდა, როგორც ეს ჰირვარამგადავლილ ადამიანს ემართება ხოლმე.

სულგანაბული დასცქეროდა თინა. ხმას არ იღებდა, ეგებ ჩაეძინოსო. დასცქეროდა პატარა, საყვარელ არსებას, ყური კი კარისაკენ ჰქონდა მიპყრობილი.

„ნეტავი შინ იყოს!.. ნეტავი შინ იყოს!..“ — კვლავ ჩურჩულებდა გულში.

გივი მართლაც ყამირზე იყო წასული, წელიწადზე მეტ ხანს იმყოფებოდა იქ, მაგრამ ამ ერთი თვის წინათ ჩამოვიდა. შეცვლილიყო მისი ცხოვრება. ეტყობოდა, თვითონაც შეცვლილიყო, რომ საღამო ხანს შინ იჯდა.

გაისმა ზარის ძლიერი წყრიალი.

თინამ კარი გააღო. მართლაც გივი შემოვიდა.

ისე შემოაბიჯა ოთახში, გამარჯობაც არ უთქვამს. მაშინვე იბრუნა ნაცნობი საწოლი. ის ბევრჯერ მჯდარა ამ საწოლზე, ბევრჯერ მიაღერებია თავის პირმშოს, გასთამაშებია და სიცილ-ხიზბით-ში ჩაუძინებია ბავშვი.

— რა მოგივიდა, ავად გაგხადეს, ცუდად გივლიდნენ? განა არ ვიცი! — პირველსავე წუთებში მწარედ უჩხვლიტავივით თინას.

— არა, მამიკო, მე თვითონ გაგხდი ავად! — უპასუხა გოგიმ და შესცინა. ხელები გაუწოდა.

გივიმ აკოცა გოგის. ბავშვმა წამოიწია, ცალი ხელი კისერზე გადახვია. კარგა ხნის უნახველ, მონატრებულ, მულამ შორს მყოფ, თითქმის გადაჩვეულ, მაგრამ მისთვის, რატომღაც მაინც ასე საყვარელ ადამიანს.

გოგის რალაც უნდოდა ეთქვა, მაგრამ ისევე აერია გული. თინამ მოიბრინა და ხელით შუბლი დაუჭირა. გივიმაც შეაშველა ხელი და მათი ხელები ერთმანეთს მოხვდნენ. მივიწყებულმა, მაგრამ ნაცნობმა სიტბომ ორივეს სხეულში დაუარა, ოღონდ არც ერთმა არ შეიმჩნია.

ამ დროს ლევანმა დარეკა ზარი. თინამ კარი გაუღო. მან შემოაბიჯა ჩვეულებრივი სიღინჯით. გივი დანახა და სახე აელეწა, ეწყინა... მისი დანახვა არ ესია-მოვნა, მაგრამ „გამარჯობა“ მაინც წაიბურტყუნა.

— გოგი ძალიან ცუდად მყავს. მამამისს შეგატყობინე. იქნებ კარგად იმოქმედოს და მალე მორჩეს! — დამნაშავესავით წარმოთქვა თინამ, ისე, თითქოს პატივბასაც სთხოვდა უმისოდ გადამგმული ნაბიჯის გამო.

— პროფესორი მოვიწვიე. ის ახლაც მოვა! — მიუგო ლევანმა მშრალად.

გივიმ უხერხულობა იგრძნო, თითქოს ხელები შეუტერესო. ის საწოლის ფეხთით იდგა, თინა კი თავით მოექცა. ორივენი სასოებით დასცქეროდნენ ბავშვს. მეტადრე, თინა. მათი დარდი საერთო იყო... ეს საწუხარი მხოლოდ მათ ეკუთვნოდა, მხოლოდ ისინი განიცდიდ-

ნენ შიშიმე ხვედრს, როგორც მშობ-
ლები...

„ხომ მორჩება ჩვენი საუნჯე?“ —
უსიტყვოდ, თვალებით ეკითხებოდა
თინა.

„არ ვიცი!“ — ჯიუტად უპასუხებდა
გივის კოპებშვილის სახე.

თინა თავზარდაცემული იყო და გოგ-
ნებული შესცქეროდა გივის. ყურთან,
ლოყაზე თინას ერთი კულული ჩამოე-
ვარდა. თინამ ხელი გაპკრა ამ კულულს,
უკან თმაზე გადაიგდო, მაგრამ კულუ-
ლი ისევ გადმოვარდა.

გივი დააცქერდა თინას. ვახსენდა
შორეული, განვლილი წლები, შორი
დღეები, გაიხსენა ის საღამო, სუფრაზე
რომ შეხვდა ლილის დღეობაში. იქაც
კულული გადმოუვარდა, მაშინაც ასე
შვეწოდა... რამდენი წელი გავიდა მას
შემდეგ, რამდენი ვარამი გადაიტანა თი-
ნამ, მაგრამ მაინც ისეთივე მშვეწიერია.
აი, მისი ნათელი თვალები, ახლა მოწყე-
ნილი, მაგრამ მაინც ლამაზი, მოწმენ-
დილ ცასავით საამური შუბლი, პატა-
რა ბაგეები, ისევე ბავშვურად გაბუტუ-
ლი ტუჩები... შესცქეროდა გივი და ეს
ფიქრი უნებლიედ გულს უკაწრავდა. —
„რა ვქენი?! რა ვქენი?! როგორ დავკარ-
გე, როგორ?... როგორ?!“ — ნანობდა.

თინამ დაიჭირა გივის ეს მზერა, მის
სახეზე თითქოს განაფიქრიც ამოიკით-
ხაო. ძლიერ ნაცნობმა, ოდესღაც ძლიერ
ახლობელი ადამიანის თვალებმა კვლავ
ჩახებდა მის სულში და ეს ჩახედვა
იგრძნო თინამ... შეკრთა. შეშფოთდა...
დაიბნა კიდევ, სახეც აელეწა თავი დაბ-
ლა დახარა და მძლავრად აღარ აუხედავს.

„არა, არა, უკან ვერ გავიხედავ... რაც
იყო იყო, ის აღარ დაბრუნდება!“ გაუ-
ელვა გონებაში და ისეთი მკაცრი გამო-
მეტყველება მიიღო, რომელსაც მიიღებ-
და ძუ ლომი, თუ კი მის ლეკვს ვინმე
მიეკარებოდა.

ლევანი კარებთან გაუნძრევლად იდ-
გა. მიხვდა თუ გულმა უგრძნო, რომ ეს
ორი ადამიანი წარსულის მოგონებამ
შეიბურა. წარსულის ნაყოფიც რომ იქ-
ვე ეწვიათ!

ლევანი ნელი, მოწყვეტილი ნაბიჯით
გავიდა მეორე ოთახში. ის ნაწყენა იყო.
გარკვევით არ იცოდა, რა სწყინდა,
ოღონდ ძალიან გულნაკლულად გრძნობ-
და თავს.

ამ დროს პროფესორი მოვიდა. ლევა-
ნი ნაძალადევი ღიმილით შეეგება მას.
ჩამოართვეს პალტო, შლიაპა, ჯოხი. იგი
ყველას დარბაისლურად მიესალმა.

ბავშვის საწოლთან სკამი დაუდგეს.
ის ჩამოჯდა და მუხლებზე ხელები დაიწ-
ყო.

— აბა, მომიყევით, რა მოხდა, რამ
შეგამფოთათ?...

უცხო კაცის დანახვაზე გოგამ ბაჭი-
სავით დააქყიდა თვალები. მოეწონა კი-
დეც მისი შევერცხლილი მოხდენილად,
გადავარცხნილი თმა, მოკლე, ჯერ კიდევ
შავი უღლეაშები და ოდნავ შეთეთრებუ-
ლი, კონტად შეკრებილი წვერები.

პატარა რეზოც მოცუნკულდა და
ბავშვური ცნობისმოყვარეობით შესც-
ქეროდა მას.

— წამოგქეი! — ბრძანების კილოთი
მიმართა პროფესორმა გოგის.

გოგი ციყვივით წამოხტა და დაჯდა.
— ყოჩაღ! — შეაქო. — ისუნთქე! —
კვლავ უბრძანა, როდესაც ლითონის
მილი მკერდზე დაადო.

გოგამ ამოისუნთქა.
— კიდევ!..
გოგამ კიდევ ამოისუნთქა.

— ბატონო პროფესორო, მთელი დღე
გული ერეოდა. მეშინია, ვაითუ?! —
სიტყვა ჩაურთო თინამ.

თინა ისე შეშინებული და ამავე დროს
ისეთი ნდობით შესცქეროდა პროფე-
სორს, როგორც დმერთს, რომელიც
უსათუოდ განკურნავდა მის შვილს.

— ვნახოთ, ვნახოთ! — თქვა პროფე-
სორმა და ისევ ბავშვს მიმართა. —
ისუნთქე. აგრე, აგრე!.. ყელი ხომ არ
გტყვია, არა?.. აბა, ვნახოთ... ყელში ჩა-
ხედა მერე თითების კაკუნით ზურგიც
მოუსინჯა, მერე თვალებში ჩახედა, სი-
ნათლისაკენ გაახედა. მუხლების კვი-
რისთავებზე გაშლილი ხელის ირიბუ-
ლად დარტყმით ფეხები გაუსინჯა და

განცვიფრებულმა შეხედა თინას, რად-
გან ის იყო ღედა, მაშასადამე, მომვლე-
ლიც.

— რაშია საქმე, გული რატომ ერე-
ოდა? — იკითხა პროფესორმა ფიქრია-
ნად. მერე მაგიდიდან რეცეპტები აი-
ღო და გასინჯა... პროფესორმა გაიღი-
მა და თავი გააქნია...

პროფესორის მკაცრსა და მოღუშულ
სახეზე თინამ ღიმილი რომ შენიშნა,
გულზე მოეშვა.

— გულის რევას ეს წამალი იწვევდა.
აღარ დააღვივინოთ, აღარ სჭირდება!..
სულ მალე ფეხზე წამოხტება ჩვენი ბი-
ჭუნა, ოღონდ აღარ გაგიცივდეთ!

პროფესორმა ახალი წამლები გამო-
სწერა და წავიდა. გულთბილად დაემ-
შვიდობნენ, მაღლობა გადაუხადეს, პალ-
ტო ჩააცვეს, შლიაბა და ჯოხი მიაწოდეს
და კარებამდე მიაცილეს...

გივიმ ირგვლივ მიმოიხედა, ვეღარა-
ვინ დაინახა. ლევანი აივანზე გასული-
ყო, თინა — სამზარეულოში.

გივი გოგისთან მივიდა და შუბლზე
აკოცა.

— მშვიდობით, ჩემო ბიჭუნო. მალე
მორჩი. ყოჩაღად იყავი!..

— მამიკო ჩქარ-ჩქარა მოდი ხოლმე.

— არა, მე აღარ მოვალ. შენ რომ კა-
რგად გახდები, დედაშენს ხელი მოჰკი-
დე და ორივენი მოდით ჩემთან!..

— მამიკო ლევანი?..

— შენ იმას მამას ნუ უძახი, შენი
მამა მე ვარ! — გაუწყრა გივი.

— დედამ მითხრა, შენი ამზრდელი
მამა არისო!..

— დედაშენს არ დაუჭერო!..

ბავშვი ჩაფიქრა.

მამასა და შვილს წინათაც ჰქონიათ
მსგავსი ლაპარაკი. ერთხელ გივი ბაღში
შეხვდა გოგის.

— მამიკო, რატომ არ მოდიხარ ჩემთან?

— ჰკითხა ბავშვმა.

გივიმ ცივად უპასუხა:

— დედაშენს ჰკითხე.

მერე თვითონ შეეკითხა:

— შენ ლევანს რას უძახი?..

— ლევან-მამას. — მიუგო ბავშვმა.

— შენ იმას მამას ნუ უძახი, გენმის!
— დაუტია გივიმ, — შენი მამა მე ვარ.
ის კი არ არის!..

— თუ ჩემი მამა ხარ, რატომ არა ხარ
ჩემთან?! — გულუბრყვილოდ, მაგრამ
გულმართლად უპასუხა ბავშვმა.

ისევ ის პასუხი მიიღო გოგამ — დე-
დაშენს ჰკითხეო.

გოგის დედისთვისაც უკითხავს ეს.
მაგრამ გასაგები პასუხი ვერც მისგან
მიუღია. ან რას გაიგებდა ამის მიზეზს,
რომ აეხსნათ კიდევ.

გივიმ შენიშნა, რომ განზრახ არაფერს
გამოდოდა და დაუმშვიდობებლად წა-
ვიდა.

როდესაც თინა სამზარეულოდან გა-
მოვიდა, გოგის თვალებზე ცრემლები
შენიშნა.

— რა გატირებს?..

— მამა წავიდა! — სლუკუნით თქვა.

„ნეტავ შენ არ ყოფილიყოს!..“ — წა-
იჩურჩულა თავისთვის.

თინა იმ ღამეს გათანებამდე ტანთ გა-
უხდელი იჯდა საჯარძელში. შიგადაშიგ
სთვლემდა, მაგრამ გოგი შეინძრეოდა
თუ არა, მაშინვე თვალს ახელდა და
ალერსით ეუბნებოდა:

— დაიძინე, გენაცვალე. დაიძინე!..

ბავშვს მშვიდად და კარგად ეძინა.
გათენებისას თინასაც მაგრად ჩაეძინა.
ლევანი ისე წავიდა მშენებლობაზე, რომ
თინამ ვერც კი გაიგო.

გოგი მთელი დღე მზიარულად იყო
საწოლთან მომდგარ რეზოს ეთამაშე-
ბოდა. რეზოც დაუღალავად ტიტინებდა
ხან ეჭიმს აჯავრებდა, ხან გოგის.

თუმცა თინა ღიმილით შესცქეროდა
ორივეს, გოგის გამოკეთებულთაც გახა-
რებული იყო, მაგრამ ის მაინც რაღაც
ჭრილობას გრძნობდა გულში.

თინა დარწმუნდა, რომ გოგი არ უყ-
ვარდა ლევანს. მან უნებლოდ გამოამე-
ღა თავისი თავი. გოგის ავადმყოფო-
ბის გაგებაზე მშვიდად და არხეინად
უპასუხებდა, არაფერი, მორჩებო, მა-
გრამ როდესაც რეზოს შესახებ იგივე
გაიგო, მაშინვე თავაქედმოგლეჯილი

მოვარდა. თინასთვის კი ორივე — გოვიცი და რეზოც ძვირფასი და საყვარელი არსებებია. ერთნაირად უყვარს და ერთნაირად განიცდის მათ სიხარულსა და ვარაშს.

„ნუთუ ასეთი პატარა უნდა იყოს ადამიანი, რომ უცოდველ და უმწეთ ბავშვში რაღაც არასასურველს ზედაედეს და ფარულად, გამოუმყვადებლად ევაგრებოდეს?! მაგრამ რას ვავალდებულე მე ლევანს ჩემი შვილის, თუ სხვისი შვილის სიყვარულს?.. იქნებ მართალია ლევანი?.. რა ვიცი, იქნებ მართლაც მართალია იგი?.. არა, არ არის მართალი!.. მე ეს უსათუოდ უნდა ვუთხრა. უსათუოდ უნდა ვკითხო... მაშ როდემდეს უნდა ვაგრძელებდეს ეს დანაღმული სიჩუმე?.. დაე, აფეთქდეს ეს გულჩათხრობილი დუმილი და რაც მოხდება, მოხდეს!..“ — მთელი დღე ამაზე ფიქრობდა თინა.

„ვუთხრა, თუ არ ვუთხრა? — განუწყვეტილად ვკითხებოდა თავის თავს. — უნდა ვუთხრა!..“ — გადაწყვიტა მტკიცედ.

თინას ახლა უფრო ძალიან შეუყვარდა გოგი. სიბრაღული იგრძნო მისდამი. მიხვდა, რომ გოგი მამით ობოლი იყო, მიუხედავად იმისა, რომ მამა ცოცხალი ჰყავდა, მამობილიც თავს ადგა და არც საკმელო აკლდა, არც სასმელი, არც სითბო და არც ტანსაცმელი, მაინც ობოლად მიაჩნდა იგი, რადგან გოგის აკლდა ყველაზე ძვირფასი და ყველაზე სასურველი რამე: — მამის თვალი. მამის დამახილი. დაე, მკაცრი, სასტიკი, თუ ვინღ ბრაზით სავსე დაყვირება და მოქნიული ხელი, ოღონდ მამისა, ნამდვილ მამისა... ბავშვს ვერ გაზრდის მხოლოდ დედის აღერისი, დედის ტკბილი დაყვავება, ვერც მისი გულჯავრიანი ყვირილი და ცემაც კი, რადგან დედის ცემაც, ჯავრიანი დაყვირებაც, იგივე აღერისია, იგივე მოფერებაა. სულ სხვაა მამის შეძახილი!.. დედასთან ერთად ბავშვს მამაც ვერღში უნდა ჰყავდეს, მამაც!..

დარწმუნდა თინა, რომ ტყუილი იყო ყველაფერი ის, რასაც ლევანი ეუბნე-

ბოდა გოგის შესახებ. ეს ხომ ერთხელაც გამოამყვადენა, კარგაა, ბუნებრივად რეზოს დაბადების დღეს... „უცხოებში ნუ მებლანდებიაო“, — უგულოდ რომ უთხრა პატარა გოგის.

სალამოს შვიდი საათი იქნებოდა, როდესაც ლევანი სამუშაოდან მოვიდა. ის ჩუმად შევიდა სასადილო ოთახში და მაგიდას მიუჯდა. თინამ გადმოუღო ყველი და პური, კარაქი, ძეხვი. დღეს სადილი არ გამიკეთებიაო, ვერ მოვიცალეთ.

ორივენი მაგიდას შემოუსხდნენ. თინამ თავი ვერ შეიკავა. პურის ქამაც არ დააყვია, წყნარად, მაგრამ შემპარავად შეეკითხა:

— რა დაგიშავა პატარა ბავშვმა?..

ლევანმა შეხედა და ყურადღება დაქიმა.

— რა თქვი?.. — შეეკითხა ყრულ

— რა დაგიშავა-მეთქი პატარა ბავშვმა, რომ ასე გძულს?! — გაუმეორა თინამ. მან სიტყვა „გძულს“ განსაკუთრებული ხმით გამოთქვა.

ლევანი სდუმდა, თან დანა-ჩანგალს ატრიალებდა თეფშებზე, აშკარად ეტყობოდა, რომ ნერვულობდა.

დუმილში ორიოდ წუთი გავიდა და თითქოს გონს მოვიდაო, სახის რაღაცენაირი ულამაზო ამოძრავებით მიუგო:

— დიახ, მძულს!..

თავზარი დაეცა თინას. სულ არ ეგონა, თუ ასე უპასუხებდა, თუ მართლად უდასტურებდა იმას, რასაც თვითონ გულში ფიქრობდა, მაგრამ მაინც დარწმუნებული არ იყო.

გამტერდა. განცვიფრებული შესცქეროდა იმ ადამიანს, რომელთანაც ორწელიწადზე მეტს ცხოვრობდა ერთ პერქვეშ, ერთ სუფრასთან, საერთო ინტერესით, საერთო მისწრაფებებით და მხოლოდ დღეს შეიცნო მისი ნამდვილი სახე.

— მე ვერ ვიტან მაგას იმ დიდი სიყვარულის გამო, რომელიც მე შენდამი მაქვს! როდესაც მას ვხედავ, როდესაც მას ვუცქერი, თვალწინ მესხატება ის ვიგინდარა, რომელსაც წლების განმავ-

ლობაში სიყვარულს უზიარებდი, მერე როგორ სიყვარულს?... პირველ სიყვარულს!..

— მერე, განა შენ არ მეფიცებოდი, წარსულს არ გავიხსენებო?! — ქალურმა სისუსტემ დასძლია თინას და უკვე ტირილით უპასუხა.

— არ გავიხსენებდი, მაგრამ ყოველ წუთს თვალწინ რომ მიდგას, მაინც მაგონებს შენს წარსულს და გულს მიღრღნის, გულს მისერავს!..

— მაგისთვის მე უნდა გძულდე და არა ბავშვი. ან მე რად უნდა გძულდე? როდესაც პირველად გავთხოვედი, შენს წინაშე ხომ არაფრით ვალდებული არა ვყოფილვარ?! მიპასუხე, რა დაგიშავა ბავშვმა, რომელიც აქ არაფერ შუაშია?! —

შენი წარსულის სახსოვარი ეს არის. მე არ მინდა ეს სახსოვარი გამუდმებით თვალწინ მედგას... და მე არ შემძლია, სიმართლე არა ვთქვა! აი, მე შენ გთხოვ, ჩემთან არ მოეფერო მაგას, არ აკოცო. როდესაც ეგ ხელებს შემოგხვევს ხოლმე, ასე მგონია მისი ხელები გეხვევა-მეთქი!

— რად გინდა ისეთი სიმართლის თქმა, რომელიც სინდისს დაგაჯარგვინებს?!. მაშ შენ ისიც გავგებარდებოდა რამე დამართოდა ბავშვს და ხელიდან გამომკლოდა?..

— მე მისთვის სიციცხლე არა მშურს, იციცხლოს და გაიზარდოს, ოღონდ გაუგზავნე მამამისს, მის მშობლებს. განა ისინი ვერ მოუვლიან?... არ მიიღებენ?!

— არა, მე მაგას გულიდან ვერ მოვიგლეჯ; ეგ მე გულში მყავს შეზრდილი, მაგას ნუ ელოდები. ეგ არა, ოდეს აუ მოხდება. იცოდე, მე იმასთან ვერ ვიციხოვრებ, ვინც გოგის დაჩაჯვრას მოინდომებს!

— დედაა... — გაისმა ამ დროს გოგის ხმა.

თინა მაშინვე წამოდგა და საწოლ ოთახში გავიდა. გოგის თმები გადაუწია, თვალელებში სიყვარულით ჩახედა და ალერსით ჰკითხა

— რა გინდა, ჩემო სიციცხლე? რითვის დამიძახე?..

— რეზოს ერთი მამა მყავს, მე კი ორი, ეს როგორ არის? — მოულოდნელი იყო თინასათვის ეს შეკითხვა და სახტად დარჩა. ვერაფერი უპასუხა. ბავშვს თვალელები დაუკოცა, გულში ჩაეხუტა, ცდილობდა ალერსით გაეჭარწყლებინა ბავშვის გონებაში წამოჭრილი უცნაური საკითხი... გულში კი ფიქრობდა: „ორი კი არა, შენ ერთიც არა გყავს, ერთიც!..“

IX

სალამოს ექვსი საათი სრულდებოდა. ლევანი უნდა მოსულიყო მშენებლობიდან. სწორედ იმ წუთებში თინამ მეზობლის გოგონას მახლობელ ბაღში გოგი გააყოლა. სთხოვა გაასეირნო, ბავშვებში ითამაშოსო.

გოგის ძალიან გაუხარდა. კარგა ხანია გარეთ არ უშვებდნენ, ახლა კი ბაღში წასვლის ნება მისცეს.

— მე, დედიკო, ბევრს არ ვიბტუნებ, რომ ოფლი არ მომივიდეს და არ გავცივდე. ლალის ყველაფერს დაუჯერებ! — აღუთქვა გოგამ. მერე მოძებნა თავისი ქუდი, სავაზაფხულო პალტო, ყელსახვევი და საჩქაროდ გამოეწყო. ეშინოდა დედას მისი გაშვება არ გადაეფიქრებინა.

— დედიკო მე? — იკითხა რეზომ.

— შენ ჩემთან იყავი, დედა ხომ მართო არ დარჩება?..

რეზომ მაშინვე დაუჯერა.

თინა სუფრის გაშლას შეუდგა.

რეზო სულ კუდში დასდევდა. საითაც თინა მიდიოდა, კაბის კალთაში ხელჩაკიდებული რეზოც იქით მიჰყვებოდა.

ნახევარ საათში ლევანი მოვიდა. მღუმარედ მონახა ბიჭამო და გადაიცვა. მერე ხელი დაიბანა და სუფრას მიუჯდა.

ორივენი ხმამაღულდებლად შეეცეოდნენ. მხოლოდ რეზო ტიტინებდა, მაგრამ ყურადღებას არ აქცევდნენ მის

ლაპარაკს. არც რეზო მოითხოვდა პასუხს.

— დღეს გემრიელი სადილი დაგიმზადებია! — თქვა ჩამქრალი ხმით ლევანმა.

— მხოლოდ დღეს?... — იკითხა თინამ, — შენ არასოდეს არ გითქვამს სადილი უგემურიაო.

— მართალია...

ორივენი გულჩათხრობილად გრძობდნენ თავს.

ასე უცბათ და ასე ადვილად არ მორჩებოდა სიტყვით დაპირილი გული... ამისათვის დრო იყო საჭირო, დრო კი ნელა მიდიოდა.

ლევანი ჩუმად წამოდგა სუფრიდან. ხმაამოუღებლად გავიდა საწოლ ოთახში, აივანზე, ეზოშიც გადაიხედა. ვერსად ვერ ნახა გოგი, მაგრამ ვერ გაბედა კითხვა, სად არისო. ჩუმად მივიდა ოტამანკასთან, რომელიღაც ქურნალი, სწორედ დღეს რომ მოეტანათ, აიღო და წამოწვა. მხოლოდ ფურცლავდა, არ კითხულობდა. სათაურებს გადაავლო თვალი. ორმოცდაათი გვერდი რომ ჩაათვა თავიდან დაიწყო ფურცლვა.

რომელიღაც ლექსის ორიოდე სტროფი წაიკითხა. ვერაფერი გაიგო. ხელმეორედ წაიკითხა, კიდევ ვერ გაიგო... მესამედ კი ყურადღება დაქიმა და მიუხედავად ავტორის. გაუკვირდა, გაეცინა თავის თავზე. რა იყო აქ გაუგებარი? მარტივად თქმული სტრიქონი იყო, ის კი ელოდა მაღალ მხატვრულ ფორმაში გამოთქმულ დიდ სიბრძნეს... „და ამას სწერს პოეტი?“ — ჩაილაპარაკა. გაჯავრებული წამოდგა და ქურნალი მიავლო. მერე კარებს მიუახლოვდა. მიაყურადა. რაღაც ხმაური მოესმა. კარი გამოაღო. გაიფიქრა, იქნებ გოგი მოიყვანესო. არაფერი იყო. აივანზე გავიდა, ეზოში გადაიხედა. ბავშვები თამაშობდნენ... ელიზა, ნონა, მიხა, ციცი, მაგრამ მათ შორის გოგი არ იყო.. რა მოხდა?.. სად არის?!

ოთახში შევიდა და თინას მიაცქერდა. მაინც ვერ ჰკითხა, სად არისო.

— ბორჯომის წყალი მინდოდა დამე-

ლია, ვერავის გაგზავნი მოსატანად? მიმართა ფრთხილად.

— მე წყალ ბორჯომის მოსატანად

— არა, რატომ შენ, მე თვითონ წავალ!..

— როგორც გსურდეს!..

ლაპარაკობდნენ, ოღონდ ერთმანეთს არ უცქეროდნენ.

ლევანმა ტანსაცმელი გამოიცვალა და წავიდა. ჰერზე რომ გავიდა, გულზე მოეშვა. შინ ძალიან დაძაბულად გრძობდა თავს.

თინა რეზოს მიუჯდა და სურათებიან წიგნს უკითხავდა. რეზო ზეპირად იხსომებდა დედის წაკითხულს.

ცხრა საათი იქნებოდა, როდესაც ლალიმ გოგი მოიყვანა. სუფთა ჰერზე კარგა ხანს თამაშისაგან გოგი მთვრალივით იყო. დედას მოუჯდა და სთხოვა:

— ხვალაც გამიშვი, დედიკო, ბაღში?..

— გაგიშვებ, შეილო.

გოგის გაუხარდა და ზღაზღვნიტ წავიდა საწოლისაკენ. ჩაიც კი არ დაუღუვია. ტანთ გახადეს, მიწვა და მაშინვე მიეძინა.

ლევანი გვიან მოვიდა. იქიდანვე მშენებლობაზე წასულიყო. ორთაქალის პიდროსადგურის კაშხალს აგებდნენ და დილიდან შუალამემდე თავს ადგნენ ინჟინრები, სამუშაოთა მწარმოებლები, მეტადრე, მშენებლობის უფროსი და თვითონ მთავარი ინჟინერი.

დილით ისე წავიდა, რომ ბავშვებს ეძინათ. არც ერთთან არ მივიდა. გოგისთან მისვლას ვერ ბედავდა, ამიტომ აღარც რეზოსთან მივიდა. არ იფიქროს რომ მხოლოდ თავის შვილს ეალერსებაო. აქამდე, სამუშაოზე წასვლამდე, ბავშვებს ყოველთვის გაეთამაშებოდა ხოლმე.

საღამოს ექვს საათზე თინამ ისევ სასეირნოდ გაისტუმრა გოგი. ბავშვი კვლავ ხალისიანად გაეშურა ბაღისაკენ. ლევანი სამუშაოდან დაბრუნდა. ისევ შინ არ დაუხედა ბავშვი. განცვიფრებული შესცქეროდა ცოლს, უსიტყვოდ, ხმისამოუღებლად.

ასე გაგრძელდა ერთ კვირას.

ერთ საღამოს გოგამ გასეირნებაზე უარი უთხრა დედას, არ მინდაო თინამ მკაცრად მოსთხოვა, უნდა ვასეირნრო. გოგი ეხვეწებოდა, შენთან ყოფნა მირჩევნიაო, მაგრამ არ შეიწყენარა მისი თხოვნა, ძალით გაგზავნა სასეირნოდ.

ასე ყოველ საღამოს ასეირნებდნენ გოგის, ისე რომ ლევანს იგი თვალთ არ დაენახა. ბავშვს კი უკვე სასჯელად ვადაეცქა ეს სეირნობა.

ერთ საღამოს თინამ გადაკერით ჰკითხა ლევანს:

— ახლა ხომ მოსვენებული ხარ?!

— რატომ? — იკითხა ლევანმა. უცებ ვერ მიხვდა შეკითხვის აზრს.

— თვალში აღარ გითამაშებს საძულველი არსება!..

— საძულველი!..

თვალწინ წარმოუდგა ლევანს ხუთი წლის ბიჭუნა. უმწიკვლო, ციმციმა თვალეზიანი, შუბლზე გადმოვარდნილი ხუტუტა თმებით და მოუხვეწარი, დაუღალავი ბაწაწა ხელებით, რომლებიც ხან რას აკეთებდნენ საეშმაკოს და ხან რას.

— ხომ აღარ გაწუბვებს?.. — გაუმეორა კითხვა თინამ.

— დიახ, აღარ!.. — ჭიუტად უპასუხა ლევანმა — ჩანდა, გრძნობა, რომელიც ერთხელ აღეძრა გულში, ისევ ცოცხლობდა...

ასეთია ყოველი მამაკაცი... მისი გულის რომელიღაც კუნჭულში, საღდაც ღრმად ყუჩობს მიძინებული გრძნობა სინანულისა თუ იქვისა, ღვარძლისა თუ ბრაზისა, რომელიც შემდეგში უსათუოდ იღვიძებს და აშფოთებს მას... ვეღარაფერი ვერ ამთელებს იჭვმოკიდებულ გულს...

„საძულველი შენა ხარ!“ — გაუელვა თინას და ზიზი იგრძნო ლევანისადმი. მასში დაინახა მთლად უცხო, სულ სხვა ადამიანი და გაუკვირა კიდევ: თუ როგორ ცხოვრობს მასთან.

მაგრამ იყო ხოლმე ისეთი წუთები, როდესაც ლევანი გულში ნანობდა, რატომ გამოვთქვიო გულის ნადები, რად ვავამხილეო ჩემი მტანჯველი გრძნობა.

გული გაუტყდა თინას. გულწრფელი სიყვარულით ასე ამაღლებული, ასე განდიდებული ადამიანი მის თვალში უცებ დაბატარავდა, დაკნინდა, დაეცა. აღარაფრად თვლიდა მის ბრგე ტანადობას, მის აღაეღებულ სახეს, ძალღონით სავსე ნამდვილ მამაკაცურ მკლავებს. პატარა ადამიანისთვის ჩვეულმა სულმოკლეობამ. რაც ლევანმა გამოიჩინა, დააკნინა მისი მხარბევიც, მისი მშვენიერი აღნაგობაც. მისი გულის ხმაც, რადგან თინას თვალში და თინას გულში სული გამოეცალა ამ კარგად წარმოქმნილ სხეულს...

„ჩემს შვილს არავის დავაჩავგორინებ!.. არავის! — ფიქრობდა თინა, — მამ რაღა დედა ვარ, თუ კი ვინმე შვილს დამიჩავგრავს?.. ცხოვრების გზა დამებნა... სიყვარული ჩამეფერფლა... შვილებილა მყავს საამაყოდ და დედაც აღარ ვიყო?!. აღარავინ მინდა... აღარავინ. შვილების გარდა!.. ჩემი იმედი, ჩემი სიყვარული და ჩემი სიცოცხლე ესენი არიან, ესენი!..“

X

როდესაც თინა სახლიდან გამოდიოდა, სარკეშიც ჩაიხედა, თმაც შეისწორა, წარბებზეც გადაისვა ხელი. ტუჩებზე არ ისვამდა, ისედაც წითელი ჰქონდა. მწიფე ალუბლისფერი. მას ეგონა, ჩვეულებრივად გამოიყურებოდა. ოვითონაც ვერ ამჩნევდა, რომ შფოთავდა... ჩქარი ნაბიჯით ჩაითვალა კიბეები... ეჩქარებოდა კიდევ... დედასთან მიდიოდა. თუმცა არც კი იცოდა, რასთვის მიდიოდა დედასთან, მაინც არაფერს ეტყოდა მას, გულის ფიქრს არ გაუზიარებდა, არც შესწივლებდა, არც გაუმხელდა, რომ ბოღმა ჰკლავდა. ის მაინც მიდიოდა დედასთან, რადგან მის სიახლოვეს, მის გვერდში იგრძნობდა იმედს. რაღაც ძალას. მის ხმას ხომ ვაიგებდა?.. მის ნათელ სახეს ხომ დაინახავდა? იმ კალთის სითბოს იგრძნობდა, რომელიც აიზარდა.

გაოგნებული მიდიოდა დიდი ბოლ-

მით გულში. ვაფაციცებთ იყურებოდა ირგვლივ; თქოს ვინმეს ეძებდაო, მაგრამ ვერაფერს ხედავდა. ზოგი ესალმებოდა კიდევ, მაგრამ მისალმებას ისე გვიან ამჩნევდა, რომ საბასუხოლ სალმის მიცემას ვერ ასწრებდა.

— აი, პირისპირ შეეფეთა თამარ მასწავლებელს. შეეფეთა და შეჩერდა კიდევ სხვანაირად არ შეიძლებოდა.

— არ უნდა მომესალმო?.. — სამდურავით მიმართა დარბაისელმა ქალმა.

იგი ექვსი წელიწადი ასწავლიდა თინას. მეხუთე კლასიდან. მის ხელში გაიზარდა. ახლა კი სალამსაც არ აძლევს!..

— არა გრცხვენია?.. — გაიმეორა მოხუცმა ქალმა. — ასე უნდა დაგვივიწყო?!

თინას სახეზე ღიმილი ვამოგებატა, მაგრამ ისეთი უცნაური, ისეთი მწარე. თითქოს მისი ტუჩები ნაღველით ყოფილიყოს შელესილი.

მასწავლებელი დააცქერდა და ვანცვიფრდა.

— რა დაგემართა?.. რა როხდა?.. შენ მე ყოველთვის მზიარული მახსოვლი. ცელქი... ცელქი კი არა, გიჟი კი. ასე რამ დაგაღონა?..

— არა, მასწავლებლო, მე არა ვარ დაღონებული!.. განა მე არ ვიღიმიები?..

თინამ გაღიმიება სცადა, რომ სიხარული გამოეხატა.

— არა, არა!.. — განაგრძობდა მასწავლებელი, — შენ არ იღიმიები.. შენ ტირი, ნამდვილად ტირი!..

მაჯამო ხელი ჩასჭიდა და გვერდზე გაიყვანა: შესახვევში აატარა. იქ პატარა ბალი იყო, სულ პატარა. ოციოდენ ნაძვი, რამდენიმე ცაცხვი და ერთი ქაღარი ამშვენებდა იქაურობას. ქაღარის ქვეშ გრძელი სკამი იდგა. ბალისაკენ მიდიოდა თამარ მასწავლებელი. თინა გვერდით მიჰყვებოდა. უფრო მსუბუქად გრძნობდა თავს -- მასწავლებელი თვალბში არ უტყვეროდა, რაც ხალიან მძიმე და აუტანელი იქნებოდა თინასათვის.

— ცუდი რამ შეგეპოხება? მითხარი, არ დამიშალო... მე ამას შენს სახეზე

ვკითხულობ. არ დამიშალო, ყველაფერი მითხარი!..

მეტივენი

თინა დედასაც არ ვაღმბგვლდა... მისი გულისნადებს. ჭიუტი იყო, ზედმეტად თავმოყვარე, გულჩავეული... მას რცხვენოდა თავის ღარდისა...

— სულერთია, არ მოგეშვები, უნდა მითხრა... უნდა მითხრა!..

— იცით რა, მასწავლებლო?.. ჰო, არ ვიცი, რა ვთქვა?!

— თქვი, სათქმელს გულში ნუ ჩაიკლავ.

— იცით, რა.. თქვენ მე ოთხებსა და ხუთებს მიწერდით, კარგად ვსწავლობდი, მაგრამ თქვენ მე ცხოვრება არ მასწავლეთ, როგორ უნდა მეცხოვრა, როგორ უნდა შემეცნო აღამიანები, თქვენ მე ეს არ მასწავლეთ... თქვენ დიდ შეცდომას უშვებთ. ძალიან დიდ შეცდომას. ასწავლით საგანს ცხოვრებისაგან მოწყვეტილად. მართო საგანს... მართო... მართო... დაგვამთავრებინებთ სკოლას და ვაკვირვებთ, წადით და იცხოვრეთო. ჩვენ კი უსუსურები ვართ!.. სამდურავეს გიბედავთ, მასწავლებლო, სამდურავეს!.. თქვენ არასოდეს არ ვიამბინათ ჩვენთვის თვითონ თქვენ როგორ ცხოვრობდით... როგორ მიაღწიეთ იმ აღამიანურ სიმალეს, რომელსაც თქვენს შესახებ ყველა აღნიშნავს?! რა იქნებოდა ერთხელ მაინც გვამბნათ ჩვენთვის, როგორ ვიყვარდათ, როგორ უყვარდით. როგორ შეინარჩუნეთ ბოლომდე ეს სიყვარული? რა ძალით, რა ნებისყოფით, რა გაცდებით?! როგორ აზარდეთ საკუთარი შვილები, ასე საამაყოდ რომ მოჩანან ჩვენს საზოგადოებაში.. მადლობელი ვარ იმ ნიშნებისათვის, რომლებსაც მიწერდით, მაგრამ რომლებიც არაფერში არ გამომადგა... მე ფრიადიც მიმიღია, თურმე უცოდინარი კი ვყოფილვარ, რადგან ის ფრიალები ცხოვრებაში ცუდ ნიშნებად გადამეცქა!

სახტად დარჩა თამარ მასწავლებელი. ის ამას არ მოელოდა. ზმას ვერ იღებდა. ახლა თვითონ არიდებდა თვალბს. ჩა-

ფიქრდა... ენიშნა... მართალია, გადაწყვიტა გულში...

ნიშნებს უწერდა გაზეპირებულ ლექსებში, მოთხრობების შინაარსის მოყოლაში, ნაწარმოების გმირების შეფასებში. მსჯავრს დებდა მათ გრძობებს, განცდებს, მათ მისწრაფებებს. აქებდნენ ან აძაგებდნენ მათ. აბა შენ თვითონ როგორი იქნებოდი, როგორ მოიქცეოდი?.. ვანა სათავილო იქნებოდა საუბარი სიყვარულზე, თუ გინდა შენს პირად სიყვარულზე?..

ყმწვილები ხომ თვალხილულნი არ არიან?... გინდ ვაჟი, გინდ ქალი, სულერთია.. ოხინი ხომ გულით ხედავენ. ამ დროს მათი თვალიც და გონებაც გულშია. გვიან ეხილებათ გონების თვალი, მათი გონება გვიან თავისუფლდება გულის ტყვეობისაგან და ვისაც უკვე ახელილი აქვს გონების თვალი, ვისაც გულის ტყვეობიდან გონება დაუხსნია, მან უნდა შთაგონოს ახალგაზრდობას, რომ მხოლოდ გულით ცქერა, გულით ხედვა არ შეიძლება!..

თამარ მასწავლებელი უკვე ჰადრის ქვეშ გრძელ სკამზე იჯდა. აკანკალებულმა მუხლებმა ველარ გაუძღეს და, რომ არ ჩაჩოქილიყო, ჩამოვდა.

„საყვედურს გეუბნებით, ჩემო საყვარელო მასწავლებელო, და მპატივით!“ ზარივით წკრილებდა ეს სიტყვები თამარ მასწავლებლის ყურებში.

თინას ტირილი არ შეეძლო. ჭიუტობდა და ამიტომ არა ტიროდა, კარგი იქნებოდა ამ დროს ტირილი, რამდენიმე ცრემლი მაინც, გულს მოეშვებოდა, მისი მწარე ზოდმა და ნალველი ცრემლებად დადნებოდა.

თამარ მასწავლებელმა ძლივს მოითქვა სული. ისედაც დაღარული სახე უფრო დაეღარა, დაუხიაოქდა. მან, როგორც დიდმა დედამ, დიდმა აღმზრდელმა, რომელმაც თავის სიცოცხლეში ასოებით ქალ-ვაჟი აღზარდა, პირველად მიიღო საყვედური და ღრმად განიცადა. საყვედური და ისიც მოხუცებულობის დროს, მაშინ, როდესაც უკვე ამთავრებდა თავის მოღვაწეობას.

თინამ მასწავლებლის სახეზე წუხილი შენიშნა და თვითონაც შეწუხდა. მიხვდა, უზომო ტკივილი მიაყენა მას. გვერდზე მიუჯდა... მოეფერა... მითაღერსა.

— თუმცა, თქვენ რა ბრალი მიგიძლივით, დამნაშავე მე ვარ, მხოლოდ მე!... მასწავლებელმა თინას ხელი გადახვია და შეეკითხა:

— მაინც რა დაგეძარათ, რა მოხდა შენს თავს?!

თინამ უამბო, რაც თავს გადახდა. უამბო როგორც აღმზრდელ მშობელს და ბოლოს მწარედ ჩაილაპარაკა, თითქოს თავისთვის წარმოთქვა:

— მიჩივით, თამარ მასწავლებელო, როგორ მოვიქცე?!

— საღ იყო ამ დროს დედაშენი, ან მამაშენი რას აკეთებდა?

— მამა აღარ მყავს... დედა?.. ეჰ, დედაჩემს ხელმეორედ ველარ მოეუკლავ გულს!..

— ამხანაგები მაინც არ გყვანან?..

თინა გაჩუმდა და გონების თვალთ წარმოიდგინა ყველა, ვაჟიც და ქალიც, ვისაც კი ბავშვობიდან იცნობდა. ისინიც კი გაიხსენა, ვისთანაც ბურთი უთამაშნია. კლასობანაში უხტუნავია. მაგრამ, საღ არიან ახლა ისინი? აღარაღის ახსოვდა თინა. მოსწყდა მათ, მთლად ჩამოსცილდა. ყველა თავთავისი გზით წაიდა. თინა კი მარტო დარჩა... მთლად მარტო... ვერაღის ხედავს თავის გარშემო, რომ მხარში ამოუდგნენ, ან უფეშონ, რამე ურჩიონ!..

— ამხანაგები?.. — იკითხა თინამ. — ამხანაგები? — გაიმეორა, თითქოს უნდოდა ტყუილად მაინც დაესახელებინა ვინმე, მაგრამ ვერაღინ გაიხსენა. — მასწავლებელო, ჩვენი ცხოვრების გზები გაიყო და ჩამოვეცილდით ერთმანეთს. მე მათთვის არა მცალოდა, იმათ-ჩემთვის!..

თანაგრძობით და სიბრაღელოთ უცქეროდა თამარი თინას. „საბრალოა უამხანაგო აღამიანი!“.. — ფიქრობდა გულში თამარი...

— კომკავშირელი არა ხარ?..

— არა!

— ხომ იყავი?

— ვიყავი და გამოვედი.

— რატომ გამოდი?..

— იძულებული ვავხდები...

— ჩემო თინიო, კარგად ვერ მოქცეულხარ. მარტო ვერ გასცურავ ცხოვრების ვეებერთელა ზღვას. ვერ გასცურავ და რა ვქნა? ერთი ნაპირიდან მეორე ნაპირამდე მარტო ვერასჯიხით ვერ მიხვალ... კომკავშირიდან არ უნდა გამოსულიყავი. კომკავშირი ხომ არ მიგატოვებდა, მოგივლიდა... გზის დასაწყისში არ დაგტოვებდა...
 თამარი წამოდგა და წელში გაიმართა: სახე გაუბრწყინდა. თვალეები აუღვარდა...

— გვიან არ არის, ჩემო შვილო, ნუ შეშინდები. შენი ტოლები მაინც შენი ამხანაგები არიან. კომკავშირი მაინც გაგიწევს მეგობრობას! ჩვენს ქვეყანაში მარტო არაფერია არ დაჩივება! ჩვენი საზოგადოება ყოველ ადამიანზე ზრუნავს, ყოველ ადამიანზე. მარტოდ არავის არ მიატოვებს!..

თინაც უნებლიედ წამოდგა და შეაკერდა თამარს, უტკეროდა იმედითა და რწმენით, როგორც მხსნელს...

— კომკავშირში მიდი, შენს თანატოლებს მიმართე, ისინი ხელს გამოგიწვდიან. უსათუოდ.. უსათუოდ მიდი!..

თინა ახლა უკვე დარცხვენილი იდგა თამარის წინ, მტკიცე გადაწყვეტილებით გულში.

XI

სხვას რომ დარდი გაუზიარა, რომელიც გულში მიიმედ უტრიალებდა, თინამ შეება იგრძნო, თანამგრძნობი ჰყავდა, მერე როგორი თანამგრძნობი, აე-კარგის გამგები და სიმაართლის მოყვარული. თინა დედასთან აღარ წავიდა, ბავშვებთან დაბრუნდა შინ...

გოგის და რეზოს ვახეზრდათ დედის დაბრუნება, კალთაზე შემოეხვივნენ, ეტიტინებოდნენ.

— დედიკო, აღარსად აღარ წახვიდე. დედიკო, თუ წახვალ, ჩვენც წავვყავანე...

— არსად არ წავალ, გენაცვალეთ, სულ თქვენთან ვიქნები, სულ თქვენთან! — ეუბნებოდა და ხან ერთს ჰკოცნიდა, ხან მეორეს.

ბავშვები ადრე დააძინა. თვითონაც ადრე დაწვა. ლევანის მოსვლას არ დაუცადა. გული გაუცივდა. საჭიროდ აღარ ჩათვალა მეგობრული ყურადღების გამოჩენა.

ჩაწვა ლოგინში და ფიქრებს მიეცა...

„როგორი სიცოცხლით აღსავსე, წმინდა სიყვარულით გამთბარი გულით შევიდა ცხოვრებაში?.. მას ეგონა რომ ყოველი ადამიანი მასავით გულწრფელი; მასავით ალალი გულისა იყო. გულუბრყვილოდ ენდობოდა ყველას, ყოველი ვაგონილი სიტყვა მართალი ეგონა... მან ყველას გადაუშალა თავისი წმინდა გული... მაგრამ ვერ გაიგეს იგი... არაფრად ჩათვალეს მისი სისპეტაკე... ვერ გაიგო გვიმ... ვერ გაიგო ლევანმა.. ადამიანის სისპეტაკის დაფასებისათვის სენდისია საჭირო, სენდისი კი ადამიანის თანდაყოლილი თვისებაა, უფრო სწორად რომ ვთქვათ, ნიჭია, არც ეს ნიჭი შეიძლება ყველას დაჰყვეს, ისე, როგორც ყველას არ შეიძლება დაჰყვეს შემოქმედების ნიჭი.

ჭკვიანად რომ მოქცეულიყო? ჭკვიანად კი არა, ცივად, უგულოდ, თავნებად, შეიძლება სულ სხვანაირად წასულიყო მისი ცხოვრება... თინა ესწრაფვოდა ლამაზ ცხოვრებას, აზრიანსა და მშვენიერ ცხოვრებას, მაგრამ სულ სხვანაირად დაეწყო მისი სიცოცხლე...

კარგად ახსოვს თინას ერთი საღამო მამის ოჯახში. სტუმრები ჰყავდათ. მათ შორის ერთი მწერალი იყო. ვერ ახლავაზრდა, მაგრამ ტკბილად მოსაუბრეს სიყვარულით შესცქეროდა თინას, უღიმოდა მთელი გულით, შესცივოდა, შეხაროდა, ამბობდა, რა მშვენიერი ქართველი ქალიშვილი იზრდებაო! მან თინას სადღეგრძელო რაღაც განსაკუთრებული ყურადღებით შესვა. თქვა:

„იცოცხლე, იდღეგრძელე, ოღონდ ისე სუფთად, ისე წმინდად, რომ არასოდეს მცირეოდენი ბოროტება არ ჩაგედინოს, მთელი შენი ცხოვრების გზაზე გველოს პატიოსნად, სინდისიერად, ადამიანური სინათლით... როდესაც დაბერდები და უკან მოიხედავ, როდესაც თვალს გადაავლებ ცხოვრების გავლილ გზას, არც ერთი ლაქა არ დაგენახოს, არც ერთი შავი წერტილი, არაფერი ცუდი და უსიამოვნო არ გაგხსენებოდეს, რაც შენს გულს ეკლად მოხვდება. გაგხედოს განვლილ გზისაკენ და გეთქვას: რა ბედნიერი ვარ, რა ლამაზად მიცხოვრია, რა წმინდად გამიტარებია მთელი ჩემი სიცოცხლეო!“

გაახსენდა ეს სიტყვები და ახლა, როდესაც ის მარტოა, მართლაც ვონების თვლით გაიხედა თავისი ცხოვრების განვლილ გზისაკენ და შეშფოთდა... „ვერ გავაპართლე. რამდენი უსიამოვნო ლაქაა, რამდენი!... ცხოვრება ჯერ კიდევ წინ მაქვს. ჯერ ოცდასუთი წლისაც არა ვარ!.. ოჰ, რა ცუდად დავიწყე!“

ჩაეძინა.

შუალამისას ძილის ბურანში ესმოდა ლევანის ფეხის ხმა, მაგრამ მისკენ არ გაუხედავს. ერთხელ თუ ორჯერ შემოესმა კიდევ : — თინა!.. — მაგრამ ხმა არ გაუცია.

დილას ადრე გაეღვიძა თინას. ბავშვებს საკმელი დაუშადა. ლამაქებზე რძის ფაფა დაუსხა, შუაში თითო კოვზი კარაქი ჩაუღვლო.

ლევანი რამდენჯერმე მიუახლოვდა თინას, რალაცის თქმა უნდოდა, მაგრამ თინა ზედაც არ უტყუროდა.

— სუფთა ცხვირსახოცი მომეცი, — სთხოვა ლევანმა.

— არა მცალია. — მიუგო მშრალად. ცოტახნის შემდეგ ლევანი კიდევ მიუბრუნდა თინას და უთხრა:

— მე მივდივარ!

— ვინ გაკავებს?

— რამე მაქამე.

— პირი გაქვს და ხელები, გამოიღე და ჭამე...

„შენისთანა ცოლი!“ — ჩაილაპარაკა

ლევანმა და ტანთ ჩაიცვა, ქუდი დაიხტრა. მეტი აღარაფერი უთქვამს, წავიდა... კარი მაგრად გაიჯახუნა.

ყური მოჰკრა თინამ, კარებშიც გაიმეორა — შენისთანა ცოლიო.

„დიახ, ცუდი ცოლი ვარ, ცუდი მეგობარი!.. თუ უნდა წავიდეს, მომწყდეს თავიდან, ოთხივე მხრივ გზა უფენია!“

თინამ ბავშვებს სუფთად ჩააცვა, ორივეს აკოცა და აივანზე სათამაშოდ გაუშვა. თვითონ მშვიდად, აუჩქარებლად ტანთ ჩაიცვა. „სარკის წინ კარგა ხანს კოპწიაობდა, მოსწონდა კიდევ თავისი თავი... მეზობელთან გავიდა, ლალი შემოიყვანა და სთხოვა ბავშვებთან დარჩენილიყო.“

— მე მალე მოვალ. ჰკვიანად იყავით! — დაუბარა და წავიდა.

ისე ჩქარა მიდიოდა, თითქოს საღმე უგვიანდებოდა, რალაცას ესწრაფვოდა და ეს სწრაფვა თითქმის მიაქროლებდა მას. პლუხანოვის პროსპექტზე გავიდა. კომკავშირის რაიკომის შენობაში კიბეები აირბინა სწრაფად, ცოცხლად, ხალისიანად, როგორც აურბენია წინათ, ხუთი-ექვსი წლის წინათ, ქალიშვილობის დროს, როდესაც სკოლის ორგანიზაცია რაიმე დავალებზე გზავნიდა.

რაიკომის მდივნის კაბინეტში მხოლოდ ერთი ახალგაზრდა ვაჟი იყო. ის ფეხზე დგომით ელაპარაკებოდა მდივანს, ეტყობოდა უკვე წასვლას აპირებდა.

თინამ ოთახის კარი შეაღო, თავი შეჰყო და დაიძახა:

— შეიძლება?!

— მობრძანდით! — მოესმა სასიამოვნო და ამავე დროს ნაცნობი ხმა.

თინა შევიდა.

— ჩვენ დავამთავრეთ, არა?.. — მიმართა რაიკომის მდივანმა კაბინეტში მყოფ ვაჟს და ფეხზე წამოდგა.

— დიახ! — თქვა ვაჟმა, თავი დაუქნია და კარისაკენ გაემართა.

როდესაც რაიკომის მდივანი თინასკენ შეტრიალდა, მას სახე გაუბრწყინდა, გაეხარდა, დიდხნის უნახველი მეგობარი დაინახა.

— თინა, ეს შენა ხარ?.. გამარჯობა, თინა! რომელმა ქარმა ვადმოგავდო ჩვენსკენი..

— ეუუუნა! — ალტაცებით წარმოთქვა თინამ.

ნელა მიუახლოვდა, თითქოს არა სჯეროდა, რომ ეს ეუუუნა იყო.

ხელი ჩამოართვეს, ერთმანეთს სიყვარულით მიანათეს თვალები. მერე ერთმანეთი გადაჰკოცნეს.

— დაჯექი, ჩემო თინიკო, მოდი, დაჯექი, როგორ გამეხარდა შენი ნახვა, როგორ გამეხარდა, სადა ხარ, გოგო, ასე უნდა, რომ მთლად დაგვივიწყე?..

— ჩემი ბრალი არ არის!..

— აბა ვისი ბრალია?..

— არ ვიცი... არ ვგეგონოს, რომ ვტყუი, მართლა არ ვიცი... შენ რაიკომის მდივანი ხარ?..

— შენ არც ეგ გცოდნია.. არა გრცხენია? თანაც ერთ სკოლაში ვსწავლობდით!..

— რა გქნა, აკი ვითხარი, ჩემი ბრალი არ არის-მეთქი!..

— აბა, მოჰყევი ამბავი ტარიელისა...

— მოსაყოლი კი მართლაც ძალიან ბევრი მაქვს.

— მოჰყევი, მოჰყევი, რა ვაწუხებს, თქვი, პირდაპირ თქვი, კომკავშირულად. არ მიკიბ-მოკიბო. ჭერ ეს მითხარი, კომკავშირის წევრი აღარ ხარ?..

— არ გახსოვს ჩემი სულელური გადაწყვეტილება?..

— როგორ არ მახსოვს. არაფერია. ყველაფერს ეშველება, თუ გული გულობს!..

აქამდე ისინი ფეხზე იდგნენ. მიხვდა ეუუუნა, რომ რალაც ვაჰირეებამ მოიყვანა თინა მასთან და უბრალო და ლალი მოქცეებით მაშინვე შეეცადა საუბრისათვის თავისუფალი განწყობილება შეექმნა. ეუუუნა საწერ მაგიდასთან მიღვმულ მაგიდის წინ ჩამოჯდა, თინაც ვეერდზე მოისვა. ის არ ჩამქდარა თავის რბილ, მაღალ სავარძელში, რომელიც საწერ მაგიდასთან იდგა, რომ ოფიციალური სახე არ მისცემოდა მათ შეხვედრას... ელაპარაკებოდა გულთბილად,

უსმენდა ყურადღებით, ლაპარაკში წაურთავდა ხოლმე განცვიფრების, სინანულის, კმაყოფილების გამოძახატველ სიტყვებს. კარგა ხანს უყვებოდა თინა თავის ამბავს, ხან წითლდებოდა, ხან ფითრდებოდა, ხან თავს დაბლა ხრიდა: რომ მისი სახე არ დაენახა... როდესაც თინა ჰყვებოდა ლევანისა და გოგის დამოკიდებულების ამბავს, სუნთქვა შეეკრა, ძლივს მოითქვა სული, თვალზე ცრემლებიც მოადგა, ლაპარაკი შეწყვიტა...

სწორედ ამ დროს კაბინეტში ახალგაზრდა ვაჟი შემოვიდა. მას ხელში ეჭირა საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი რალაც მიმართვა.

ეუუუნა მას მიუბრუნდა.

— დაბეჭდვინე? — და ხელი ვაუწოდა. ქალაღი გამოართვა. გადაიკითხა, მერე ხელი მოაწერა და უთხრა:

— ხომ იცი, რა პასუხისმგებლობა გაწევს, რეკომენდაციას ჩვენი რაიკომი გაძლევს. ეს იმას ნიშნავს, რომ არც შენი თავი უნდა შეარცხვინო და არც ჩვენი!..

— მე ეს კარგად მესმის, ამხანაგო ეუუუნა!.. უპასუხა ვაჟმა, ქალაღი გამოართვა და ოთახიდან გავიდა.

თინამ ამ ხნის განმავლობაში სული მოითქვა, მოწოლილი ჭავრი გაიჭარვა.

— მერე, მერე!.. — მიმართა მას ეუუუნამ.

თინამ ვანავარძო, დაამთავრა და ბოლოს დააყოლა:

— უნდა ვაგზორდე, ისეთ კაცთან ცხოვრება შეუძლებელია, რომელსაც შენი შვილი სძულს!..

ეუუუნა წამოდგა, ფანჯარასთან მივიდა, ქუჩაში გაიხედა, თითქოს იქ, ფანჯრის იქით, ხალხში ეძებდა სათქმელს.

— თინა, მოდი აქ! — დაუძახა ეუუუნამ.

თინა მაშინვე მივიდა მასთან. ეუუუნამ მას მხარზე ხელი დაადო და უთხრა:

— როგორ ფიქრობ, თინა, აგერ იმ ხალხს, იქ რომ დადის, დიდს, პატარას, ქალს, კაცს, მოხუცსა და ახალგაზრდას დარდი არა აქვს?..

ჟუჟუნამ დააცადა თინას რამე ებასუნა, თინა კი სდუმდა.

— შეიძლება მათ შორის ვინმე ერთს უზრუნველი ან უდარდელი, მაგრამ უმეტესობას უსათუოდ აწუხებს რაიმე დარდი, შეიძლება ძალიან დიდი ჯავრიც და ვარამიც, მაგრამ ყველა ისინი ცხოვრების ურყევ კანონებში არიან მოქცეულნი და აზრიანად და შეგნებულად განაგრძობენ შრომას, ზრუნვას, საქმიანობას. აბა, წარმოიდგინე, მავათ რომ დაუფრქვებლად იმოქმედონ იმის-დამხედველი, თუ ვის რა ბოლმა ჰკლავს, როგორ აირეოდა ხალხის ცხოვრება, როგორ აიძღვრებოდა საზოგადოებრივი ურთიერთობა. გონიერებაა საჭირო, მე შენ არ გირჩევ იმოქმედო ნაჯახით ხელში. პირდაპირი დარტყმით გინდა მოჰკვეთო, გადასჭრა ის მტიკვენული კვანძი, რომელიც შენსა და შენს ქმარს შორის შეინასკვია. რა პასუხს აძლევ ბავშვებს. ერთი დაობლდა და მეორეც გინდა დაობლო?.. არა, თინა, ასე არ შეიძლება!.. ისიც ხომ აღამიანია!.. იმასაც ხომ აქვს გული, გრძნობა. ისიც ხომ ვანიცდის იჭვისავან რაღაც სიმწარეს... მის გულშიც ჩაიხედე... ასე არ შეიძლება, ნამდვილად არ შეიძლება. ძალიან მკაცრად იქცევი! გულიდან უნდა ამოიგდო განშორებაზე ფიქრი. შენ და ლევანს ერთმანეთის უნდა გესმოდეთ. ერთმანეთს პატივს უნდა სცემდეთ. აი, მხოლოდ ამ შემთხვევაში არის სიყვარული ძლიერი და მტკიცე... შენ კი არ გესმის მისი დარდი, მისი გულისტკივილი. როგორმე მოურჩინე ეს იარა და ნახე როგორ გეყვარებათ ერთმანეთი. მიუაღერსე, მიეფერე, ტკბილი სიტყვით გაგიგებს!.. უსათუოდ შეიცვლება!..

თინა ბურანში გახვეული იდგა და ხმის ამოღებას ვერ ახერხებდა. ვერც პოს ამბობდა, ვერც არას.. არც რამე აზრი მოსდიოდა თავში, რომ ეთქვა. ოღონდ გული აუჩქროლდა.. თავისი დანაშაულის, ბავშვებისადმი სიბრალულის, ლევანისადმი სიყვარულისა და საერთოდ, აღამიანობის ფაქიზმა გრძნო-

ბამ ერთად იფეთქა მასში, თვალები ეწვა და სახეზე ხელი აიფარა...

ჟუჟუნა შემოტრიალდა და მხარზე ხელი დაადო. თვალბზე აფარებული ხელი რომ შენიშნა, არ ესიაშოვნა.

— ცრემლი არ დამანახო! — უთხრა მომთხოვნად, — მოდი აქ, — მიმართა უფრო მკაცრად, შეიძლება ითქვას, ბრძანებითაც კი. ჟუჟუნა საწერ მაგიდისაკენ გაემართა, საფრძელში ჩაჯდა. მისი ლამაზად მოყვანილი სახე სერიოზულში გამომეტყველებამ ისე შეჰკრა.. რომ მის კუშტ გამომეტყველებას ვეღარ არბილებდა მისი ვიშრისფერი თვალების ბრწყინვალეობა, ნახი, მოვარდისფრო პირის კანი და თეთრი კბილების ქათქათა ზოლი.

თინა მღუმარედ მიაცქერდა. ის ვეღარ ხედავდა ამ ჟუჟუნას, რომელმაც ათიოდე წუთის წინათ ისე გულთბილად, ისე მეგობრულად, ისე უბრალოდ მიიღო. ახლა მის წინ იჯდა ზრუნვით აღსავსე სერიოზული ქალიშვილი, რომელთანაც არ შეიძლებოდა რაიმე უაზრო მოქმედება.

— ახლა რამდენი წლისა ხარ?

— ოცდახუთის მალე გავხდები!..

— ჯერ კიდევ კომკავშირის ასაკისა ხარ, მართალია ჩვენი რიგების მიტოვებით შენ დანაშაული ჩაიდინე, მაგრამ არ მიგატოვებთ! დაწერე განცხადება შენი აღდგენის შესახებ. მე ამას მოვახსენებ ბიუროს. ვიმსჯელებთ. შეიძლება აღგადგინოთ!..

თინას აშკარად დაეტყო სიხარული. აღელდა. შეშფოთდა.

— კომკავშირში? — იკითხა, — ისევ?..

— დიახ, ისევ! — უპასუხა ჟუჟუნამ და ქალაღლის ფურცელი მიაწოდა, — დაწერე, დაწერე, რაღას უცდი?..

თინა წერდა. სიტყვები ერეოდა. ზოგიერთი წინადადება სწორად არ გამოთქვა, მაგრამ განცხადების მთავარი აზრი მკაფიოდ იყო გამოხატული. ჟუჟუნამ თინას განცხადება წაიკითხა, მაგიდის უკრამი ჩადო და ფეხზე წამოდგა. ახლა ისევ გაულიმა და დააყოლა:

— ზომ არ დაგავიწყდა, რაც გითხარი. მის გულშიც ჩაიხედე!.. ახლა კი მშვიდობით, — უთხრა და ხელი ჩამოართვა.

— მშვიდობით! — თითქოს ეუუენას ნათქვამი გაიმეორაო, ისე წარმოთქვა თინამ და ოთახიდან ჩქარი ნაბიჯით გავიდა.

შენობიდან გამოვიდა 'თუ არა, მაშინვე ტროლეიბუსის გაჩერებისაკენ გაიქცა, ტროლეიბუსი ჩამომდგარი იყო. დაყოვნება არ შეიძლებოდა, ის საჩქაროდ უნდა მისულიყო შინ... არც კი შეუხედავს რომელი ნომერი იყო. სულერთი იყო მისთვის, ოღონდ რაც შეიძლება მალე ჩამქდარიყო. თუ მესამე ნომერი იქნებოდა, დინამოს სტადიონთან გადაჯდებოდა ტრამვაიში, თუ მეორე, რკინიგზის სამმართველოსთან. მესამე აღმოჩნდა. ავიდა და, თუმც ადგილი ბევრი იყო, მაინც არ დაჯდა. ეჩქარებოდა და როგორ დაჯდებოდა, ფეხზე იდგა, თანაც კართან ახლოს, რომ უცებ ჩასულიყო.

„რა ნელა მიდის ეს ტროლეიბუსი?!. რა ხშირია გაჩერებები?.. უნდა შემცივრდეს გაჩერებები, ტყუილ-უბრალოდ იკარგება დრო!.. — ფიქრობდა თინა. — მის გულში უნდა ჩაიხედო!.. მართალია. მის გულშიც უნდა ჩავიხედო, უნდა გავიგო, რა ბოლმა უტრიალებს ლევანს!.. უსათუოდ უნდა ჩავიხედო, უსათუოდ!“.

„ძლივს! — როგორც იქნა მივიდა ბოლო გაჩერებამდე. — ოჰ, ახლა ტრამვაის უნდა ვუცადო. ტრამვაიც მოდის, სწორედ მეათე ნომერია. კარგია რომ დროზე მოვიდა, არ დაიგვიანა. ხალხი ბევრია. მუშები ფაბრიკისაკენ იჩქარიან, მაულის. ფაბრიკისაკენ. სამი ვაგონი ერთად გადაბმულა. ყველა მოთავსდება. მეც“.

ვაგონში ავიდა. არც აქ დაჯდა. ეჩქარება და რა ქნას?! აი, მისი სახლიც, ვაგონიდან გადმოვიდა და უფრო მეტი საჩქარით გაიქცა სახლისაკენ. მეორე მართულზე აირბინა...

ზარი დარეკა და მოუთმენლად დაელოდა კარის გაღებას. მის გულშიც უნდა ჩაიხედო!.. უსათუოდ, უსათუოდ!“.

ლალემ კარი გააღო...

— იცი, ლალი, მე ახლაც უნდა უკან გავბრუნდე. ლევანს დილით არ უსაუზმია. თანაც სუფთა ცხვირსახოცი არა აქვს. არ მიმიცია. შენ პატარა ხანს კიდევ იყავი აქ. მე წავალ, მალე დავბრუნდები! — უთხრა სხაპასუხობით და კარადის უკრა გამოასწია. დაკეცილი და უთოებელი ცხვირსახოცი ამოიღო. გიბეში ჩაიღო. მერე აივანზე გავარდა, ბავშვებს დახედა, მოეფერა, აკოცა. რაღაც უთხრა. შეაქო, კვიციანი ბიჭები ხართო. სამზარეულოში გავიდა. პალტო არც კი გაუხდია. საუზნის მზადებას შეუდგა. დიდი არაფერი — კარტოფილი მოუხრავა. სუფთა ერბოში ხახვთან ერთად. წინაღუეს დარჩენილი კატეტები ორი ცალი ზედ დაადო, ეს ყველაფერი თხლად დაჭრილ პურზე დააწყო, თეთრ ქაღალდში შეახვია, მერე გაზეთიც შემოაფარა და წავიდა.

— ბავშვებს უყურე, ლალი, შენ გენაცვალე, არაფერი აიტეხონ. მე მალე დავბრუნდები! — უთხრა მეზობლის ბავშვს დარჩევით და გაეშურა.

ორთაჟალაში უნდა წავიდეს. შორია, მაგრამ ტრამვისათვის და ავტობუსისათვის შორი არ არის. უცებ მივა, მიქროლდება და მართლაც, თინა მიქარის, მისწრაფის სამასი არაგველის ხილისაკენ, ორთაჟალის ჰიდროსადგურის მშენებლობისაკენ... აბა, მაშ რა ქნას, არც სუფთა ცხვირსახოცი წაუღია ლევანს, არც უსაუზმია. იცის მისი ხასიათი, მთელი დღე მშვიერი იქნება თავისთვის ვერ მოიცილის!..

მივიდა...

რამდენი ხანია არ ყოფილა აქ. მხოლოდ ერთხელ იყო, ისიც სამი თვის წინათ. ველარც კი სცნობს იქაურობას. მტკვარზე ხარაჩოები აუგიათ. ქვა, ცემენტი, ხე-ტყე, ბულდოზერები, ავ-

ტომანქანები. რას უშვრებიან ამ მტკვარს?! ფსუსსიოა შენი ძალა, შენი ტალღები, იმუშავე, გაგვინათო! აქვალაში ხომ გაანათა?... საკმარისი არ არის. კიდევ, კიდევ გაგვინათო!... კიდევ გაანათებს! კიდევ!... კიდევ!... იმიტომაც აშენებენ ახალ სადგურს. უცნაურს, ძალიან საინტერესოს. აშენდება კაშხალი, ეს კაშხალი ამავე დროს ხიდიც იქნება. კაშხალს ექნება მექანიკურად მოქმედი ფარები, რომლებიც წყალდიდობის დროს თავისთავად აიწევიან მაღლა და ზედმეტ წყალს გაუშვებენ. აი, ისეთი წყალდიდობის დროს, ერთხელ ბორანი რომ მოიტაცა მტკვრის ტალღებმა.

თინა დასცქერის მტკვარს და აგონდება ის დღე, როდესაც ლევანმა მტკვარიდან ამოიყვანა. ეს მან გადაარჩინა უმძველ დაღუპვას, ნამდვილ სიკვდილს!..

— სად არის ინჟინერი ლევან შარაშიძე? — ეკითხება დარაჯს შესავალ კართან.

— ამხანაგი შარაშიძე ხარაჩოვზეა, აგერ, იქ, მაღლა! — მიუთითა დარაჯმა.

თინამ იქით გაიხედა, საითაც თითო იყო მიმართული და მართლაც დაინახა ლევანი, მაღალ ხარაჩოვზე მდგარი. ქვევიდან ლევანი ცის ფონზე მოჩანდა. ცა კი ლურჯი იყო და ამავე დროს მზით გაბრწყინებული.

— შეიძლება ვნახო? — იკითხა თინამ.

დარაჯი შეეყოყმანდა.

— შე მისი ცოლი ვარ! — დაუმატა მაშინვე, შეეშინდა უარი არ მიეღო. რა იცის თინამ, იქნებ ისეთი ჭიუტია ეს დარაჯი, იტყვის არაო და მერე ვეღარ გადაათქმევინებ!..

— მიბრძანდით, რადგან ცოლი ბრძანდებით!..

— დიახ, დიახ, ნამდვილად!..

და თინა შევიდა მშენებლობის მოედანზე, ხარაჩოვზეც შედგა ფეხი. ხარაჩოვებმა თვითონ იცის გზის გაკლე-

ვა. თვითონ წაგიყვანს, თვითონ აგიყვანს რომელ სართულზეც უნებავთ... და თინა აღიოდა ხარაჩოვზე. ლევანმა შენიშნა თინა და შეერთა.

— რა მოხდა, ცუდი ხომ არაფერია? — იკითხა შინით.

— არა, ლევან, ცუდი არაფერი, ყველაფერი რიგზეა!..

გულზე მოეშვა ლევანს და გავლიდა. მოუხდა ეს ღიმილი. მშვენიერი იყო იგი, მეტადრე, ცის ფონზე. ასე იგრძნო თინამ.

— ლევან, სუფთა ცხვირსახოცი მოგიტანე. ხომ არა გქონდა სუფთა? — და თინამ ჯიბეში ხელი ჩაიყო. ცხვირსახოცი ამოიღო, ფაქიზად დაუთოებელი. მიაწოდა. ცხვირსახოცი ორი აღმოჩნდა ერთის ნაცვლად ორი!

— ორი წამომიღია. არაფერია, ორივე დაიტოვე! ერთით ოფლი მიიწმინდე. მეორეც გქონდეს, დაგქირდება. საუზმე მოგიტანე, ლევან, შენ ხომ ამ დილას არაფერი გიჭამია?! ვიცი შენი ხასიათი. შენთვის ვერ მოიცლი და მთელი დღე მშვიერი იქნები!

გულს მოეფონა ლევანს. სულ არ ელოდა ასეთ ზრუნვას, ასეთ ყურადღებას. შინ მისვლაც კი ეზარებოდა. გულს უკლავდა თინას სამღურავეები, წყრომა, ცივი სიჩუმე... ახლა კი თვითონ მოვიდა აქ, ამ სიშორეზე, მშენებლობაზე და სთხოვს, ახლავე ისაუზმეო.

ორივე მაღლა იდგნენ, ხარაჩოვზე, გადასცქეროდნენ მტკვარს. მტკვარი აქ უკვე გაშლილად მიედინებოდა, გადასცქეროდნენ თბილისის ბოლოს, მარჯვნივ ნავთლულს, მარჯვნივ სოღანლულს.

ლევანმა ხელი ხელში ჩასჭიდა. იგრძნო სითბო და სიხარული, ახლობელი ადამიანის სიახლოვე და ერთიანობა...

— კარგი, ახლავე ვისაუზმებ, ხმადაბლა და მორჩილად უბასუბა. — ჩავიდეთ დაბლა.

თინას უნდოდა მიჰკვროდა ლევანის მკერდს, მინდობოდა მას, მაგრამ ირგვლივ ხალხი იყო...

ისინი ფრთხილი ნაბიჯით ჩადიოდნენ დაბლა...

— ლევან, მე მინდა, რომ შენ ბედნიერი იყო... — ჩურჩულით უთხრა თინამ. — მე მინდა შენს გულში ჩავიხედო... ხომ არაფერი გაწუხებს, ლევან?..

— ახლა აღარაფერი. თუ კი სწორად გამიგებ, აღარაფერი არ შემეწუხებს, აღარაფერი!..

— უკვე გავიგე, მე მესმის შენი წუხილი. მაპატიე, რაც გაწყენინე. ოღონდ, შენც უნდა გამიგო!

ამ დროს მშენებლობის ხმაურში ისეთი ხმები გაისმა, რომ ლევანი შემფოთდა... სმენა დაჭიმა, ყური მოსტაცეს ამ ხმებმა. თინამ შეატყუო, რომ ლევანი ფიქრით მასთან აღარ იყო და უთხრა:

— მე ახლა წავალ... ხელს გიშლი!..

— ხელს არ მიშლი, მაგრამ...

ლევანი მზრუნველი გამომეტყველებით შებრუნდა ქვაბულისაკენ, სადაც ბუღლოზერები მუშაობდნენ.

სალამო ხანს თინა პატარა ჩემოდანში გოგის საცვლებს ალაგებდა. თინამ მოაგროვა ყველა ის სათამაშო, რომელიც გოგის ეკუთვნოდა. სკამის ზურგზე გადაჰკიდა მისი ზამთრის პალტო, ზედ დადო პატარა ნაბღის ქუდი, რომელიც უკვე გაცვეთილიყო, აღარ იხურავდა, მაგრამ მაინც ინახავდა, როგორც ნაჩუქარს. ჩააწყო სურათებიანი წიგნები, რომლებიც ბევრჯერ აქვს გადასინჯული და ზეპირად იცის სურათებში გამოხატული შინაარსი, ის ალაგებდა ყველაფერ ამას თვალებზე ცრემლმომდგარი.

რამდენჯერმე მიუახლოვდა გოგი და შეეკითხა:

— დედიკო, აგარაკზე მივდივართ?..

თინა არ უპასუხებდა, მხოლოდ თავისთვის ჩურჩულებდა:

„მის გულშიც უნდა ჩავიხედო!“..

ერთხელ კიდევ მივიდა გოგი დედსთან და შეეკითხა:

— დედიკო, რეზო არ მოდის?..

— არა, რეზო აქ დარჩება.

— მარტო უნდა წავიდე?

— ჰოო, მარტო შენ, აი, ჩემო შვილიკო, შენ გივი მამასთან უნდა წავიყვანო. არ გინდა მამასთან?..

— შენც წამოხვალ?..

— მე არა, მე აქ ვიქნები.

მეტი ვერაფერი თქვა თინამ, ხმა ჩაუწყდა...

ამ დროს კარი გაიღო და წითელი ბურთებით ხელში შემოვიდა ლევანი...

გოგი მისკენ გაიქცა, მიიჩინა და მუხლებზე შემოეხვია. ლევანი შედგა: ის ბავშვისაყენ არ დახრილა. ზევიდან ვადახედა თინას, შეეცადა გაეგო რას აკეთებდა, რამდენიმე ნაბიჯი წინ წადგა და შენიშნა, რომ თინა ჩემოდანში ბავშვის საცვლებს ალაგებდა.

შეუქმნეველმა ღიმილმა გადაურბინა ტუჩებზე, ის ჩუმად, ხმაამოუღებლად გვერდზე მიტრიალდა და საწერ მაგიდაზე პატარა შეკვრები დააწყო.

თინამ ლევანს ახედა.

ლევანი სდუმდა.

ცოლი ელოდა ქმრის გამოლაპარაკებას. „შეკითხოს მაინც, რას ვაკეთებ?“ — გაიფიქრა და მიაცქერდა. მაგრამ ლევანი არაფერს ეუბნებოდა. ის მიხვდა, რას აკეთებდა თინა და თავის თანხმობა და კმაყოფილება დუმილით გამოხატა.

— გოგი უნდა გავგზავნო თავის მამასთან! — ვედარ მოითმინა თინამ და თვითონვე გამოელაპარაკა.

ლევანმა პატარა ხანს იყუჩა და წაიბუზღუნა:

— ჰოო? — ეს სამი ბგერა ისე გაისმა, როგორც თანხმობა ისეთ უმნიშვნელო რამეზე, ვთქვათ, ფინჯანი რომ გადაედგათ ერთი ადგილიდან მეორეზე.

— თანახმა ხარ? აჰა, მივხვდი რაც გინდა! არა, არა! ეს არ მოხდება!.. — წამოიძახა თინამ და წამოსადგომად წა-

მოიწია, მაგრამ უცებ სხეული მოუღუ-
ნდა, მოეშვა და ორივე მკლავი მოწყვე-
ტილივით ჩამოუვარდა, მუხლები მო-
კვეთა, დაეცა და თავი ჩემოდანზე და-
უვარდა. ლევანმა ეს ვერ შეამჩნია ის
უკვე მეორე ოთახში იყო გასული.

... შუბლზე და საფეთქლებზე სალ-
ტეებს უჭერდნენ. სალტეები რკინისა
იყო და სტკიოდა შუბლი, კეფა, საფე-
თქლები, ზუზუნნი გაჰქონდა ჰაერს.
უცნაური ხმაური ირეოდა ერთმანეთ-
ში. ლურსმნებით ჰედავდნენ რაღაცას,
მის კეფაზე ფეხებით იყვნენ შემდგარ-
ნი და ფეხის ქუსლებს ურტყამდნენ.
ესმოდა ტკაცანი თითქოს რაღაც იმ-
ტვრეოდა, ესმოდა ჭახჭახი, თითქოს
ცხენების ტორები გადარბოდნენ მას-
ზე, მერე მოესმა შრიალი მთელი ტყის,
ვევბერთელა ტორები სახეში სცემდა.
ბოლოს მძლავრი წყალვარდნილი ეცე-
მოდა მკერდზე. აქაფებული წყალი ეღ-
ვრებოდა სახეზე და იგრძნო ზამთარი,
გამთოშავი, გამყინავი...

ის საწოლზე იწვა ღონემისდრით, სა-
ხეზე ზაფრანის ფერი გადაჰკვროდა,
მოსხლეტილი მკლავები ისე ეწყობოდა მის
გვერდში ორივე მხარეს. თითქოს მისი
არ ყოფილიყოს. ტუჩები ჩაჰკვროდა
ერთმანეთს, ყელი გამოშშრალი ჰქონ-
და, თვალს არ ახეღდა...

— რა მოხდა, რა დაგემართა? — ევი-
თხებოდა საწოლთან მიმჯდარი ლევანი.
თინა პასუხს არ აძლევდა.

— თქვი, ჩემო თინა, თქვი, აბა ამოი-
ღე ხმა!..

ჰაერი ოდნავადაც არ ირხეოდა...

გული ჩასწყდა თინას.

ხმას აღარ იღებდა. კაცი, რომელიც
შვილის მოცილებას სთხოვდა, მისთვის
აღარ არსებობდა...

მაგრამ მას დარჩა ცხოვრების ინტე-
რესი, ის იყო დედა. მას ჰყავდა ორი
შვილი, ორივე ვაჟი და ორივე ჩვილი,
რომელთაც აღზრდა სჭირდებოდა. მას
უნდა ეცოცხლა მათთვის და ეს ამხნე-
ვებდა მას

პალკინან ჩაუკრივილი პროზის სიმფონია

ფაბრიკას შესასვლელ ჭიხტრში ქალბაა კაცო ზის ელექტროქოქრისთან, ნაჭაფარ ხელეებს ითბობს და საჩქმლიდან ფაბრიკაში შესასვლელ ბილიკს გაქურტებს. ბილიკი მოასფალტებულა და მასზე უამრავი თეთრი ფანტელები ცვოვა დაუსრულებლად მოდიან ფანტელები და ბილიკზე სხდებიან...

კარისკაცი ფიქრობს, რომ უთოვლო ზამთარი უღამაზოა.

ბილიკი ვიდათუტრდა და ქალბაა კაცს შთობეჭვდილუბა შეექმნა, თითქოს გზაზე თოვლი კი არა, ქათქათა აბრეშუმი აფენია. შემდეგ დაფენილ აბრეშუმზე გამოჩნდა ფეხსაცმელები. ისინი ერთმანეთს უსწრებენ და მოიჩქარიან ჭიხტრისკენ.

- გამარჯობა, ძია სანდრო!
- შენაღლე მშვიდობისა, სანდრო ძია!
- მშვიდობა ნუ მოგაშალოს ღმერთმა, შევილი!

ახალგაზრდებმა ფაბრიკისკენ გასწიეს, კარისკაცმა კვლავ გახედა საჩქმლიდან, მაგრამ აბრეშუმში აღარაა წყლიანდელივით ქათქათა...

ფანტელები კი ისევ მოდიან და ბილიკს დაუსრულებლად ეფინებიან.

„ნაფეხურები რომ ამოიფეხება, ისევ აბრეშუმს დაემსგავსება“ — ფიქრობს. — მაგრამ ფიქრის დამთავრებაც ფერ მოახწრო, რომ ახლა უამრავი ფეხი გამოჩნდა. უმრავლესობა მალალ ქუსლებზე შემდგარა. მოდიან სანდროს ჭიხტრისკენ და მოსყვებით ხალისიანადსაბაკი, სიცილ-კისკისა.

„მგორავ ცელა მოდის“ — გაიფიქრა კარისკაცმა და წამოღდა.

ზოგი მივსალმება ქალბაა კაცს, ზოგი — არა. სანდროც ზოგს იცნობს და არა სთხოვს საბეთს, ზოგს სთხოვს. ისინი მორჩილად ჩერდებიან და ჭიხტრში პირადობის მოწმობებს ეძებენ. კარის კაცი ამ დროს გუნებაში თავის მართლებას იწყებს: „რა გქნა, შვილებო, თქვენ ბევრნი ხართ, მე — ერთი. ყველას აბა, როგორ დავიმახსოვრებთ. აი, ამ ქალიშვილებს სულაც პირველად ვხედავ“.

- საბუთო, ქალიშვილებო!
- გოგონება შეჩერდნენ.
- ძია სანდრო, მეც გარეუთო საბუთი!

— შევილი, ნეტა შენსავით ცნობილი ვსენიცი იყვენენ.

ქალიშვილებმა, როგორც იქნა, იბოვეს საბუთებო.

— იცნობთ ვინ არის? — კარისკაცმა გოგონებს თვალთ ანიშნა ფაბრიკისაკენ მიმავალ ტანმორჩილ ქალიშვილზე.

გოგონებმა — არ ვიცნობთო.

— აბა, მაგან უნდა თქვას, ქალი ვარ და მქსოველი მქეიაო... ეთერ სოლომონია!

— ეთერ სოლომონია? — თავისთვის ჩიოლამარკეს ახალბედა გოგონებმა და თვლი გააყოლეს ფაბრიკისკენ მიმავალ ქალიშვილს. გარეგნულად აგი სულაც არა ჰგავდა გმირს. თოვლმა ეთერს გაახსენა 1946 წლის 17 დეკემბერი...

იმ დღეს თბილისში თავაუღებლად თოვდა. ძლივს მოძრაობდა ტრანსპორტი.

ისეთი დიდთოვლობა ეთერს არც ახსოვს თბილისში.

იმ დღეს პირველად შედგა ფეხი აბრეშუმ-საქსოვი ფაბრიკის ეზოში. წინ მამიდა მიუძლოდა. მამიდამ ჭიხტრში კარისკაცს უთხრა, ბავშვი საჭარხნო-საფაბრიკო სკოლაში მიმდგარო. ეზოში შევიდნენ თუ არა, ეთერმა ნაძვების ძირში ჩამოშდარა კერძოღელი დაინახა. დაინახა და დაეღვენა დასაჭერად. კერძოღელი იქვე სორობი შევიდა, გაშვილებულმა გოგონამ კი თოვლიან ტანსაცმელს ფერობვა დაუწყო.

მამიდა გაუწყრა, ისევ ცხაკიაში, ნოსირის მინდვრებში ზომ არა გგონია შენი თავით. ეთერმა სიცილი დაიწყო, გარეული მეგონო.

— რა იმედი უნდა ჰქონდეს ადამიანს შენი... სირცხვილში ჩამავდებ, წამოდი, წამოდი, სახლში დაბრუნდეთ! — თქვა გაჯერებულმა მამიდა.

ეთერი მოხეცია — ეს ერთილა მამატე, ამის შემდეგ ყოველთვის წესიერად მოვიქცევი.

მამიდამ შეისმინა მუდარა...

ეთერის სოფელს ნოსირი ჰქეია. მის ბავშვობაში ქვეყანა ნოსირში იწყებოდა და იქვე მთავრდებოდა.

მამს ბეგლარი ჰქვია.

ღუღას — ჭენია ერთვა.

ბეგლარ სოლომონია რომ დაქვრავდა, ხუთი შეილი დარჩა ვასარდელი. ყველაზე უფროსი რვა წლისა იყო, ყველაზე პატარა — ერთი წლისა.

ჯახირში გადიოდა დრო და იზრდებოდნენ დედით ობლები.

და-ძმებში ეთერი ყველაზე ანცი და მოუსვენარი იყო, ყველაზე ყოჩაღი; ერთხელ თუ კარგს ვაყვებოდა, მეთრედ უთუოვ და-ძმებზე და რამეს...

მამს უნდოდა ეთერს სკოლაში ესწავლა. მან კი ჭრა-კერვა უნდა ვისწავლოთ, ამოიჩუნა.

არც ვაყვარება ვადიოდა, არც დარიგება. ადგა და მარტოხელა კაცმა აბტაჯანა ვოგო მამისს გაატანა თბილისში, ჭრა-კერვა მაინც ისწავლესო.

მამილამ კარგად იცოდა ჭრა-კერვა და ეთერსაც ასწავლიდა. მაგრამ მათთან ხშირად მოდიოდა აბრეშუმსაქსოვი ფაბრიკის მქსოველი ნინო მიქელაძე. იგი ხშირად პყვებოდა ფაბრიკაზე, სააშქროებზე, დაზგებზე, აბრეშუმის ქსოვაზე...

ერთხელ დეიდა ნინო ქორწილში ყოფილა მიწვეული. მისულა და პატარბლისათვის საჩუქრად მიურთმეოდა საკუთარი ხელით მოქსოვილი აბრეშუმის საკაბე. მთელ ქორწილს გაუვიო ეს ამბავი და ღიად მოსწონებოდა.

ეთერს დეიდა ნინოს მონაყოლიდან სწორედ ეს ჩარჩა გულში... თუი მქსოველად წარმოიდგინა, წარმოიდგინა, რომ ერთ დღეს ნოსირში ჩაივდა მამისა და და-ძმების სანახავად. ღუღს; ცაცას, დარჯანს, მერტლის საკუთარი ხელით მოქსოვილი აბრეშუმის საკაბეები ჩაუტანა. შემდეგ ნოსირელი ვოგოები ეხეოდნენ ეთერს და უჯირდათ, ნუთუ მართლა შენმა ხელემმა მოქსოვეს ასე ლამაზი საკაბეებიო...

ვინ იცის, კიდევ რას არ ფიქრობდა... და ერთ მშვენიერ დღეს ჭრა-კერვის სწავლაზე უარი განაცხადა, ფაბრიკაში წამოყვანეთ, აბრეშუმის ქსოვა მინდა ვისწავლოო. მამილამ ჯერ შეიცხადა, მერე ტკბილი სიტყვებით დაუწყეო დარიგება: შეილო, ნათქაამია, ავგორებელი ქვა ხავს ვერ მოიკიდებსო. შენც ერთი საქმე უნდა ამოიჩინო და ის ისწავლო.

ეთერს ვერაფერმა გადაათქმევინა ამოხმებულო.

რა მეტი ვხა ჰქონდა. ამასაც ვცდიო, თქვა მამილამ. თან იმას დარდობდა, ეთერი მალე მქსოველობაზედაც იტყვის უარსო.

...ფაბრიკის ეზოში შესვლისას კი ეთერი კურდღელს გამოეკიდა დასაუერად!

• • •

ეთერმა რკინის კიბეები ათივს მხრეშიდან თოვლი გადაიბერტყა და დერეფანში წაქცნობებს მიესალმა, შემდეგ კანცელარიაში შევიდა.

— ვამარჯობათ, ვოგოებო! — საერთო სალა-მი ოქვა.

— გავიმარჯოსო ეთერ, თბილისის კომიტეტლან დარჯეს, ორშაბათს თორმეტ საათზე პლენუმიაო.

— თორმეტ საათზე? ჰო, კი შემიძლია დასწრება. შესამე ც-ლაში ვიქნები ორშაბათს.

— იი, ეს წერილია კიდევ! — მდივანმა ნაც-რისფერი კონვერტი გაუწოდა.

ეთერმა დახედა თუ არა, მაშინვე იცნო, ივანოელი მეგობრის იულია ვეჩეროვის ნაწერი. შემდეგ თაგი ვადახია კონვერტს და წერილი გამალა:

„სალამი ჭვირფასო ეთერ!
მიგულე თქვენი გამოგზავნილი წერილი და საახალწლო ამბათი, ნეტა იცოდე, როგორ გამახარა ყოველივე ამან. გილოცე ახალ ბინაში გადასვლას. ახალი წელი ახალ ბინაში, ახალი სიხარული და ახალ-ახალი წარმატებები... ასეც უნდა, ამა რა!

ვისურვებ 1962 წელი კვლავ დიდი წარმატებების წელი ყოფილიყოს ჩვენთვის, ჩვენი ხალხისათვის და საშრობლოსათვის.

მოკითხვა თქვენი ბრიგადის ყველა წევრს. მოკითხვა თქვენს მამასა და და-ძმებს.

იულია ვეჩეროვა“.

ეთერი უზომოდ გაახარა წერილმა. ვახსენდა, 1960 წლის დეკემბერში როგორ გაიცნო იულია ფაბრიკა „სოლოდარნოსტიში“. ეთერმა ბევრი საინტერესო და საგულისხმო მეთოდი ვაღმოილო იულისაგან, ბევრიც თვითონ გაუზიარა.

შემდეგ სოციალისტურ შეიბრებაში ჩაებნენ სოციალისტური შრომის გმირები და იმ დღიდან ერთმანეთს მიწერ-მოწერით ატყობინებდნენ მიღწეული წარმატებების შესახებ. 1961 წლის გეგმა 27 სექტემბრისათვის შეეასრულეო. — დეკემბით, აცნობა ეთერმა მეგობარს...

წერილი ჯიბეში ჩაიკეცა და საათს დახედა. ჩვენი ცვა უკვე მოვიდოდაო, — თქვა გუნებაში ეთერმა და კანცელარიაიდან პირდაპირ საქსოვ სააშქროსაკენ წავიდა.

• • •

ღვას ახლა ეთერი თავის ოთხ მეგობართან — ოთხ დაზვასთან, და ხმაურობს სააშქრო. მატკობები უღვის სისწრაფით დაძვრებთან ქსელში და ლილეებზე ნელა ეხვევა აბრეშუმის ქსოვი-ლო.

უცხოვდ შემოსულები ამბობენ, თქვენ საამქროში გამაყრუებელი ხმაურიაო. ეთერს კი ეს

გვეყენი შრომის დიდ სიძნელად ესმის. ვინდ დაიყრეთ, ვინდ არა, ამოღევა ვეგენში ეთერს მხოლოდ თავისი თხი მეგობრის სიმღერა ესმის. ესმის და უხარია, რომ ხმაშეყო-ბილად შლერბან... საქმარისია, რომელიმეს გაუთავდეს მაქო, რომ კვარტეტი ტროიდ შეიყვ-ლება, ეთერს დააქვდება ერთი მეგობრის ხმა. იმ წამშივე გამოუცვლის ცარბელ მაქოს და ევლავ ვეგენდებმა დაზვებში, შლერბან ქარ-თულ აბრეშუმსა და მეაბრეშუმეებზე...

ეთერს ახლა ერთი დღეც არ შეუძლია არ მოამინოს შრომის ეს დიდი სიძნელე. ეს ახ-ლა, თორემ პირველად რომ შედგა ფეხი ფაბ-რიკაში, ეს სილაპაზე როდი დაინახა მაშინვე.

დაღუბნული, დამძიმებული უძრავი ჰქონ-და იმ დღეს, იმ ღამეს...

დღედა წინ უმტკიცებდა, შეეჩვევი და შე-კვივარდებო. ეთერიც ხედავდა, ფაბრიკაში რა არხინად გრძნობენ თავს ძველი მეშები, ძველი მქაოველები. ხედავდა და მოთმინებით ევლდა, როდის მიეჩვეოდა ამ გამაყრუებელ ხანებს.

ინსტრუქტორი ლუბა ადამია ორ წელიწადს ასწავლიდა აბრეშუმის ქსოვას... ეთერმა სწავ-ლის დაწყების მკათე დღეს უკვე შეძლო დაზ-გაზე დამოუკიდებელი მუშაობა. მაღე ნორმაე დაწერეს, ხოლო საქარბან-საფარბაკო სკო-ლის დამთავრებისთანავე დაიწყო დამოუკიდ-ბელი მუშაობა ვერ ერთ დაზგაზე, შემდეგ ორ-ზე, უფრო გვიან მესამეე ანდეს, ბოლოს მე-თხე დაზგა თვითონ მოითხოვა.

... და ახლა ოთხი განუყრელი მეგობარი ჰყავს ეთერს.

მათი რიტმული, სიციცილით სავეე გვეყენი სიმღერა მშვიდობაზე, ბედნიერებაზე, კომე-ნიზმზე...

გრიალებს საამქრო, შლერბან დაზგები და ეთერი ამ დროს მთელ ქვეყანაზე ვაფანტულა ფიქრებად და ოცნებებად. მაგრამ ეს ხელს არ უშლის ცარიელი მაქოები სწრაფად გამოცე-ალოს, ვაწვევტილი ძაფი წამში მოძებნოს და ვადაბას...

ასე სწრაფი არ ყოფილა ეთერი თავიდან, მაგრამ თვალ შეაჩვიო, აღლო ავლო, ხელი გა-იწაუა და ქარხანა ილაპარაკადა ნოსირელი ქა-ლიშვილის საქმიანობაზე. შემდეგ ვაბუთებში დაიწერეს კომკავშირელი ეთერის წარმატებები. ბელგარბა ვაბუთში ნახა ქალიშვილის პორტ-რეტი და შემდეგ მადლობის წერილი მოსწერა — შენი წარმატებები ჩემი ამავის დაფსებათ. უხაროდა, რომ მამა კმაყოფილი იყო მისი შრომით. მაგრამ მამის ყველაზე დიდი თხოე-ნა მაინე შეუსრულებული ჩნებოდა. დრო ვადიოდა და ეთერი სწავლის ვაგრძელებაზე არაფერს ფიქრობდა. ბოლოს ამ საქმესაც მოა-ბა თავი — 1956 წელს ფაბრიკაში დამთავარ

მეშა ახალგაზრდობის საშუალო სკოლა. 1960 წელს კი მისაღები გამოცდები ჩაატარა მხო-ლისის პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში და წყუ-ბუქი მრეწველობის ფაქულტეტზე ჩაირიცხა.

— ეთერ! — ციცი ახამიანე ხელი წაავლო შვალეზე და ფიქრებიდან გამოარკვია. — წა-მოვიდა რა, ცოტახანს.

— კი, ვინაცვალა! ციციმ დაზგები ეთერის მეზობლად გრია-ლებენ. მას ერთროულად რამდენიმე ძაფი ჩის-წყვეტოდა და ახლა მოხმარება სკირდებოდა.

ძაფები აღადგინეს. ციციმ მეოთხე დაზგა-მაე დააწყო ქსოვა და ეთერი კვლავ თავისას მიუბრუნდა. ორი დაზგა უმოძრაოდ დაზვდა. მაქოებზე ძაფი გამოლეოდათ. მაგრამ ეს რა სათქმელია. თვითონ ეთერს რამდენჯერ დას-კირებია მოხმარება და ციციისათვის დაქმე-ვია ხელი, მოდიო. ასეა ერთ ბრიგადაში, ერთ საამქროში, მარტო აღამიანი ქამაშიც ცოლ-ვაო — ნათქვამია.

მაქოები რამ გამოცვალა, ეთერმა წამით ფანჯარაში ვაიხებდა. ვარეთ კვლავ ბარბანად თოვდა. შემდეგ 1960 წლის ოთხი მარტი ვაახ-სენდა. ამ დღეს საქართველოდან ქალთა დე-ლეგაცია მიდიოდა მოსკოვში, ქალთა საერთა-შორისო დღის მ მარტის ორმოცდაათი წლის-თავის საზეიმოდ. ეთერიც იყო ამ დელეგაცია-ში. საღვურზე მეთორმეტე ბრიგადის ვოგოები მოვიდნენ ეთერის ვასაცილებლად.

შემდეგ მატარებელი წელა დაიძრა და ატყსა ხელების ქნევა — კარვად იყავით, კეთლი მგზავრობო.

შვიდ მარტს დილით, მოსკოვში დელეგაციის წევრები ებეგოდნენ ეთერს, კოცნიდნენ, ულო-ცავდნენ. ეთერი პირველად ვაშტერდა, ბოლოს ვაიგო — ამხანაგებს უკვე მოესწროთ ვაბუთში გამოქვეყნებული ბრძანებულების წაკითხვა, რომ ეთერს საციალსტური შრომის ვმირის წოდება მიენიჭა. მარტო ეთერს კი არა, იმ დღეს ექვს ქართველ ქალს ხვდა წილად ასეთი ბედნიერება.

იმ წუთშივე აფრინეს დეპეშები თბილისის აბრეშუმსაქსოვ ფაბრიკაში და ნოსირში, ბეგ-ლარ სოლომონას სახელზე.

დიდი სიხარული გამოეწვია ფაბრიკაში დე-პეშას. მეთორმეტე ბრიგადელები საღვურზე დაზვდნენ საამყო მეგობარს.

სიხარული... მილოცვები...

ფაბრიკაში შეხვედრა და საჩუქრები... მოზღვაიებული დეპეშები...

„სულთა და გულით მოგილოცავ საცი-ალსტური შრომის ვმირის მადლი წოდების მინიჭებას, ვისურვებთ ბედნიერებას, ჯანმრ-თელობას და შემდგომ წარმატებას მუშაობა-ში“ — წერდა საქართველოს კომუნისტური

პარტიის ცე პირველი მდივანი ამხ. ვასილ პავლეს-ძე შევანძაძე.

ეთერს თუ ჰკითხავთ, აქ ყველა გმირია და პატივსა და მშრომელა. ისინი ეთერის გვერდით დახვედნად დგანან, საქმის ცოდნით და სიყვარულით ქსოვენ. ყველას ერთი მიზანი აქვს; კომუნისტურია პარტიის ახალი პროგრამით დასახული ამოცანები დროულად გადაჭრან, ფაბრიკის შეიღწევაში გეგმა ვადაზე აღრე შესრულდეს.

ზარის წყრილი ვისმა.

ეთერმა საათს დახედა. შესვენების დრო წმინდელიყო. საამქროში ნელ-ნელა იყო ხმაურმა და ბოლოს ყველა დაზგა დადუმდა.

• • •

ბეჭემაში ორი მაგიდა აბოვებს და ერთმანეთის გვერდით დადგეს. გოგოებმა გახეთები გადააფარეს. სახლიდან წამოღებულ საჭმელებში გააწყვეს და გაიშარათა სახელდახელო სუფრა.

ასე იციან მეთორმეტე ბრავადელებმაო — ამბობენ მუნობელ საამქროში.

ხუმრობდნენ, იციონდნენ ახალგაზრდები.

— ეთერ, ვიბეში რა ვიდგეს, შეყვარებულის წერილი მიიღე? — ჰკითხა ბრავადეობმა ნოდარ მაისურაძემ.

— ჰო, შეყვარებულის წერილია.

— რაო, ამ წელს მოეაწერათ ხელიო?

— ჰო, მოეაწერათო, მაგრამ ქორწილში ნოდარი არ დაბატოეთო.

— აუჰ, მღუპე! მეგონა, ცხოვრებაში ერთხელ მაინც ვიწინებოდა გმირის მაყარი და ახლა ამას შეუბნები?

— ბიჭო, შენ მართლა სხვა რაზე არ გეგონოს, იულისა წერილი მივიღე! — ეთერმა ხალათის ვიზიდან კონვერტი ამოიღო და ნოდარს გაუწოდა.

— კი, ბატონო, ვისავებიო ბიჭები ასე იოლად ვერ გაუბედავენ გმირ ჭაღიშვილს სიყვარულის ახსნას!

— ოხ, ნოდარი!

— ჰო, კარგი, აღარაფერს ვიტყვი.

ერთხანს ჩემად იქდა ნოდარი, მერე ისევ ეთერს მიუბრუნდა:

— ეთერ, მართლა, ხუმრობის გარეშე, იულისამ იცის, რომ შენ ახლა 1964 წლის ანგარიშიში მუშაობ?

— იცის!

— ისიც იცის, რომ შეიდი წლის გეგმის შესრულებას ხელნახევარში აპირებ?

— როგორ არა, ჩვენ ხომ ერთმანეთი ვმოვიწყვეთ სოციალისტურ შეჯიბრებაში.

— აღარ აპირებ იულისთან წასვლას იენი-ვიში?

— ვერ ის უნდა ჩამოვიდეს ჩემთან.

— წერილს რომ მისწერ, ჩვენგანაც ვადაცო მოკითხვა და საუკეთესო სურვილები!

ბოლოს ზარმა ისევ დაიწკრილა.

გოგოებმა ალაგეს სუფრა და თავ-თავის დაზგებასავე გაეშურნენ.

საამქროში ნელ-ნელა იშმატა დაზგების გრილობა, თანდათან გაძლიერდა და კვლავ შრომის დიდ სიმღონიად იქცა.

• • •

პირველი ცეცა მეორემ შეცვალა.

სამუშაო საათები დამთავრდა. დირექციისა და ბუღალტერიის თანამშრომლებიც გამოვიდნენ ფაბრიკიდან. შემდეგ კარისკაცი კვლავ მიუჭდა ელემტორქერას. ზის და ნაჟაფარ ხელებს ითბობს, დროდადრო იფშენებს და კვლავ ვაჟურებს პატარა ხარკმლიდან ფაბრიკაში შესასვლელ ბილიცს.

კარგა ხანმა ვანელთ ასე.

შემდეგ კვლავ ვანეორდა წებანდელი სუჩათი. კვლავ მოაწყდნენ შესასვლელს ახალგაზრდები. „მესამე ცეცა მოვიდაო“ — გაიფიქრა კარისკაცმა.

მესამე ცეცა რომ შევიდა, მეორე გამოვიდა ფაბრიკიდან. კარისკაცმა ახლა უკვე იცნო ახალბედა გოგოები და გაუღიმა.

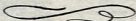
— ლამე მშვიდობისა, ძია სანდრო, — დამეშვიდობა ეთერო.

— მშვიდობა ნუ მოვიშალოს ღმერთმა, შეილაო. უკვე მიღობათ სახლში? ასე მგონია, წედან შემოხვედითო.

ეთერმა გაიციხა და გაიარა.

კარისკაცმა შეიღი საათის წინ მომხდარ ამბავზე თქვა „წუღანო“.

შენ რა იცოდა, რომ მის შემდეგ მარტო მეთორმეტე ბრავადამ 618 მეტრი აბრეშუმი მოქსოვა, ხოლო მარტო ეთერმა — ოცდახუთთა ქაღალის კაბისათვის — საკმარისი აბრეშუმი.

ბ. შივაუკი

არაგვერთა შუაშურა

შეადგე, ნაზმატლიანი ცხერის ფარა ძოვით მაქცევბა ბირუზიკის ველს. პატარა გორაკების უბეში ქარისაგან შეგრთილი თოვლი ნისლის ქველებივით გაქცრია მიწას. ხმელი ბალახი ფრთალად ნიაზე ნელა ირწევა. ცაზე ამადლებული მზე ძალადკარგულ სითბოს დაუხოვავად აფრქვევს შიდაშოს.

იოსებ ლავანაშვილი სიყვარულით გასცქერის სამწყემსოს და კმაყოფილია შრომის ნაყოფით, კარგი შანგენებლებით დაამთავრა ვასული წელი. იოლი ზომ არ არის, ყოველ 100 სულ ცხვარზე 117 ბატანი გამოხარადო, თვითველი ცხერისაგან კი 6 კოლოგრამზე მეტი მატყლი მიიღო. კომუნისტური შრომის ბრავადის სახელისათვის მებრძოლი ვაჟაკი სატყვას არ ტყბს.

ფეროპანქანის ყრუ გუგუნი შემოსმა. ტრამალში ყოველი ფეროპანქანის გამოჩენა ახალი ამბის მარწყვებელია. გუმანი გაუმართლდა იოსებს. ზის წინ სოფელ ჩორნირინოკის მწყემსთა კულტურის სახლის მუშაკები იდგნენ. კითხვა იოსებმა დასწრო:

- საით გავიწევიან?
- თქვენთან, დეშულ მეცხვარებთან მოვედით.
- რას გვეტყვიან, ახალს?
- ახალს და სასახარულოს რა გამოლევს. წერილები და ეურნალ-გაზეთები მოგატანეთ.
- ალბათ, კინოსურათი?
- არც ამაზე დამწყვეტთ გულს. ამაღამ „ბალადა ჯარისკაცზე“ უნდა ვიჩვენოთ.
- ო, ეს კარგია. ამ სურათზე ბევრი ჭება ამომიკითხავს გაზეთებში.
- კარგია, ნამდვილად კარგია, ჩემო იოსებ, მაგრამ დღეს შენთვის ეს წერილი უფრო საინტერესო იქნება, — უთხრა გივი წიკლაურმა და თეთრი კონვერტი გაუწოდა.
- „აბას მელიკოვი“, — ჩამარცვლით ჩაიკითხა მეცხვარემ და უღამებში ჩაეღამა.
- აი, ეს გაზეთებიც გამომართვი, ჩვენ სხვა ფურმებაც შემოვივლით და საღამოს ფეიდალად გეწვევით ბინაზე.

იოსებ ლავანაშვილს კულტურის სახლის დირექტორის უკანასკნელი სატყვები აღარც კი გაუგონია, მეგობრის წერილს კითხულობდა, მის თვალწინ ბირუზიკის ველი კი არა, არაგვის ხეობა ვიწლილიყო. რა დაეიწეებს აბასთან შეხვედრას...

ერთი წლის წინათ დადესტრის ავტონომიური რესპუბლიკის გუნბის რაიონის დელეგაცია მის მშობლიურ სოფელს ქართალს ეწვია, სხვი მოწინავე მეცხვარებთან ერთად, იოსებიც აღტაცებით შეხვდა სტუმრებს. მალე დაუმეგობრდა თავის კოლეგას — მეგების ტელმანის სახელობის კოლმეურნეობის უფროს მწყემსს, აბას მელიკოვს... და მაშინ კარგად მოიფიქრეს — ორი მეცხვარე ერთმეორეს შეეჯიბრა, კონკრეტულ ვალდებულებებზე მოაწერეს ხელი.

— რაიონს რაიონი ეჯიბრება, კოლმეურნეობას კოლმეურნეობა, მწყემსს მწყემსი, აი რას ჰქვია შეჯიბრება! — თქვა მაშინ აბასმა.

ტამის გრაილში ერთმეორეს გადაეხვედნენ მეცხვარეები. ლხინი გაიზღა მწეანედ აბითნებულ მოღზე, მთელი ქალი ღიმილით წელავდა გარმონს, ოქროსფერფაფხინი, გრძელუღვაში სტუმარი დეტურს უვლიდა.

ღირსსახოსვარი წუთების გახსენება ბედნიერებას უორკეებდა იოსებს. კითხულობდა აბასის წერილს და ვაყოფილა იყო მისი წარმატებებით. ნაკისრი ვალდებულება აბასსაც ვინაღლებინა...

ნამდვილად კარგი ამბანიე შეიძინა ლავანაშვილმა; ჩანლინით ხავსე, მარდი მუხლისა და ძეოილი გულის მქონე აბას მელიკოვს მეგობრობის გაწევა არ გაუქირდება.

ბრიგადირის ფიქრები ომახინმა ხმამ მოიტაცა. ფილზე ოგზიდე აღდლებით ჩასცქეროდა თვალზეში ნაცად ზელმძღვანელს.

- ცუდი ამბანიე ზომ არა არის რა?
- არა. აბასის წერილი მივიღე. აი, გუნბელი მეცხვარე რომ შეჯიბრება.
- რაი ვიცი, მაქანის წისკლის შემდეგ ერთ ადგილას დარჩი ხესავით. შემეშინდა, უცხო თუ რაიმე შეიტყუ-მეთქი, და გამოვეშურე.

— დღემდე, დაღამებამდე დიდი ხანი აღარ არიო ფარას გვხი ბინისაკენ ააღებო, მე დავწინაურდები. ვახუშტებს ვადავთავლიერებ. საღამოზე საუბარს ჩავიჭარებთ, ხომ გაინტერესებს ახალი ამბები, ჩვენი ხალხის სასახელი საქმეები.

ცხვარში გაბლარაგებულმა მივიღმა კეთილი თვალთ გაყოლა ფართო ნაბიჯით მიმავალ ბრავადირს და ამხანაგებისაკენ გასწია.

ცხვრის ფარა მადიანად ჰოვდა ხმელ ბალახს, ზღვის ტალღასავით მიორწოდა ტრამალზე...

დღემთის რაიონის ქართლის კოლმეურნობაში 15 ათასზე მეტ ცხვარს ითვლიან. აქ რამდენიმე წლის წინ 500 სული ნაზმარტყლიანი ცხვარი შეიძინეს და მოსავლელად იოსებ ლავანაშვილმა ჩააბარეს. გამარჯვებულმა ვალე აუღო ალღო ჭიშინ პირუტყვის, მისი მოვლა-პატრონობა სათანადო დონეზე დააყენა და სულაღობა 2 ათასამდე გაზარდა. მისი ფარა იმდენივე შეშისავალს აძლევს კოლმეურნეობას, რამდენსაც ნახევრადნაზმარტყლიანი ცხვრის 3 ფარა. შრომაც ორმამდე უნდა. ჭიშინი ცხვარი მომთაბარეობას ვერ იტანს და იოსები და მისი ამხანაგები ზამთარსაც და ზაფხულსაც კასპიისპირეთში ატარებენ. ისინი მოკლებულნი არიან იმ სიხარულს, რასაც სხვა შეეშისებმა გაზაფხულზე განიცდიან, რაიც შრომითი მთებისაკენ მოეშურებოან...

იოსებ ლავანაშვილის ბრავადირს მიღწეებით მთელი რაიონი ამყოფს. წარმატების საღამომოვებს თუ კითხავ, იოსები დამაჯერებლად გიბასუხებს:

— მონდომება და საქმის ცოდნა მთავარი. ბატკანი დაბადების დღიდან საყუთარი მეთვალყურეობის ქვეშ მყოფს. დღის მიმდინარეობის დროს დღედა პირუტყვის დამატებით ვაძლე კომბინირებულ საკვებს. ბატკნებს ვაძლე დღეში ორჯერ და, სანამ მუხლს არ მოიპავრებენ, ცივ პაერზე არ ვუშვებ. საბატკნეებში ვიცავ ნორმალურ ტემპერატურას და სისუფთავეს... ვშრომობ და ვგაბნობ, რომ შრომა არის ყველა სიმდიდრის წყარო და ფუძე...

ასე იმბობს არავევლთა შექურა და ამ ქვეშაობიტებას მისი ბრავადირს წვერებიც ადასტურებენ. შრომისმოყვარე შეეშისები გულმოდგინედ სწავლობენ მეცნიერების ახალ მიღწევებს, მოწინავე გამოცდილებას და სხვასაც ასწავლიან. შემთხვევითი რაღაცა, რომ ავტობატრობა ფერამი სწორედ იოსებ ლავანაშვილს დაავალეს...

მე თვალწევდნ ტრამალზე მთქვა. ზღვიდან გრილი ნაევი შემოაყვა ბირუხიკის ველს. მწვემსებმა ფეხს აუჩქარეს და ფერამს მიამურეს. კასპიისპირეთში ზღვისფერმა საღამომ შემოაბიჯა.

შეცხვარებებმა ფართო ოთახში მოიყარეს თავი.

მშვიდად დაბარავობდა იოსები, ასახელებდა კონკრეტულ ციფრებს, იშველიებდა ვახუშტებს, მან ნათლად გააშუქა პარტის 22-ე კრებობის/გადამწვერტილებათა განხორციელებასახევის/მარტულაში მოპოვებული პირველი წარმატებები. კომუნისმის მშენებელ ადამიანთა ვმირობა და მამაკობა. არც კოლეგები დავწყებია, კებილი ახსენა ძველნაგვირ მეცხვარე ჩალბაშვილი, რომელმაც მტკიცედ დანერგა შემშვიდრობელი დოლი და პირუტყვის სულადობის ზრდაში სარეკორდო მიჩვენებლებს აღწევს.

— ამ მიზნისათვის ხომ ჩვენც ვიბრძვიო, — შეეხმიანა ბრავადირს ვლადიმერ ციხელაშვილი.

— ვიბრძვიო და უნდა მივალწიოთ კიდევაც ამიტომაც კარგად უნდა ვისწავლოთ ჩალბაშვილისა და მის თანამოსამქმთა შრომითი მეთოდები. უახლოესი ამოცანა კი ასეთია: წელს ყოველ 100 სულ ცხვარზე გამოვზარდოთ 130 ბატკანი და თვითველ ცხვარზე მივიღოთ 7 ცილოგრამი მატყლი.

ლავანაშვილმა საუბარი ასე დაამთავრა: — თვითველი ადამიანი თავისი შრომით ახლოებს კომუნისმს, ახლანდელი თაობა კომუნისმში იცხოვრებს!

ამ საყოველთაოდ ცნობილმა ქვეშაობიტებამ ფოლადივით გაიწკრილა მწვემსების ოთახში. ლავანაშვილმა ოდღიანი შუბლი ზელის გულით მოიწმინდა, ვახუშტით დაეკეცა და მწვემსების ჭველს შეუვტოდა. მისი ყურადღება არსენ ვიგარმა მიიპყრო, 20 წლის ქაბუკი ვანმარტოვეებით იდგა კედელთან და თეალები ნაკვრჩხლებივით უელავდა, ეტყობოდა, რაღაცის თქმა უნდოდა.

იოსები ახლო მივიდა, მოფერებით ვადაუსვა ზელი ჭოიორზე, მერე მხარზე დაალო და თითქმის საიდუმლოს ანდობს, დაბალ ხმაზე შეეკითხა:

- რაო, არსენ, ხომ არაფერი გაიუხებებს?
- არა, საუბარი მომეწონა!
- ოცნება მალე სინამდვილედ იქცევა შენ კომუნისმის ჭარისკაცი ხარ, — წყნარად უთხრა ლავანაშვილმა და ახლოგაზარდა მეცხვარე ფართო მკრდრზე შეიღივით მიიყრა.
- მე, მართლა, არსენ, ზეად სოფელში მივდივარ, იქნება ვინდა რამე დამაბარო?
- ჩემ თანატოლებს ვადაეცო, სიტყვას ნუ დალატობენ. ცხვარში ჩვენც წამოვალთო, რომ მიპრდებოდნენ, აქამდე სად არიან. ისიც უთხარო, რომ აქ სამიში არაფერი. კმაყოფილი ვარ ჩემი ზელით.

— ვეტყვი აუცილებლად, და იმასაც ვეტყვი, რომ შენ მონდომებით ეუფლები მეცხვარის საინტერესო პროფესიას, მოწინავეთა რიგებში დგამარ, კვიციანი და მუყათი ბიჭი ხარ. არსენს სიწითლემ ვადაპკრა. თავი დაღუნა. ღრმა პატეისცემა იგრძნო ბრავადირისადმი. ამ

კაცმა ჩააბა იგი შრომის ფერხულში, ერთი წუთით არ აკლებს უფრადლებასა და ზრუნვას. ლაგაზაშვილის სახელი ააბობს და გზასაც უშუქებს მამაც მწყემსებს. არსენ გიგორი საშუალო სკოლის დამთავრებისთანავე შემთხვევით როდი წავიდა ცხვარში. მას ძია იოსების ვაჟაკური საქმეები უხმობდნენ. ახალბედა მწყემსი თევობითა მოცილებული სოფელს, ახლობლებს, და სინონებს მაინც არ გრძნობს. მწყემსთა მოსი-ვერარულე კოლექტივი მისთვის მშობლოდ რჯა-ხად იქცა...

არსენს შერბე თათხიდან მზიარული სიცილი და ხმამაღალი ლაპარაკი შემოესმა. კარებს მი-აშრა. კელტურის სახლის მეშვეები მოსული-ყუნენ, კინოშეჭანიკოსს აპარატი შემოეტანა და კედლის გვერდით დგამდა. მეცხვარეებიც ეხმა-რებოდნენ. ზოგს ფირბით სავეს ყუთები თერ-მოქონდა, ზოგი კახელს ქიშვიდა. არსენმა თეთრ მატერიას წამოაგო ხელი და ვერანის მოწყობა იკისრა, აპარატის პირდაპირ დიდი ოთახის კე-დელზე გააკრა. მზად იყო ყველადერი. მწყემსე-ბმა ადგილები დაიკავეს, ბევრი კინომოყვარე-ლი მეზობელი ბინებიდანაც მოსულიყო. მოთ-მენლად ელოდებოდნენ ფაღის დაწყებას.

არსენი ბრიგადირის გვერდით დავდა. აღტა-ცებით უღლებდა უფრს მის საუბარს, რომელიც კინოსურათს ეხებოდა. შეცხვარეები გუთაებე-ლად აქლედნენ კოხებებს, აწუხებდათ ჯარის-კაცის ბედი. ბოლოს იოსებმა სიცილით მიმარ-თა ამხანაგებს:

— შეც გაზეთში წაითხულს გიყვებით. წა-კიოხულსა და მოყოლილს კი ნახული სჯობია... აი, ვნახით და შერე ვილაპარაკით. თითქოს ამ სიტყვას ელოდებოდათ, კინოშეჭანიკოსმა მო-ტარი ააგრილა, სინათლე ჩააქრო და სამამულო ომში საბჭოთა ხალხის გმირული ბრძოლა ვერა-ნზე გააცოცხლა.

ერთი მეორეს სცვლიდნენ კადრები... ახალ-გაზრდა ჯარისკაცი ვეფხური შემართებით უტე-ვდა მტერს. მან ნამსხერვებულ აქცია მომხდურ-თა ტანყო... გამარჯვებული ვაჟივინდა ალყიდან... უცქეროდა ამას იოსები და გონების თვალით საკუთარ წარსულს სჭერტდა...

ალყაშემორტყმულ სევისტომოლში ყუმბარის ნამსხერვებმა დაფლითა ლაგაზაშვილის სხეუ-ლი. მძიმედ დაქრული ჯარისკაცი გერმანელებმა ჩააგდეს ტყვედ... კრემენჩუგის ბანაკი ჩონჩხად-ქცეულ აღამიანებით იყო სავეს. ნახევრადმი-შველ, გიუბარსავ, დაუბანელ და მშორ ტყვეებს

მათარხის ცემით ამუშავებდნენ... შვეი სიცილი-ლი პირბასრი ცელით დათარეშობდა ბრველიე, მიწა ველარ იტევადა გვამებს... ჯარისკაც და ბოლშის ველარ იტევადა გულო... გაქცევა გასაწყვილბ იოსებმა და აღარც ვალადუქეამს. ორ რუს მე-გობართან ერთად, კუპრისფრად ჩაქვფრულ ლამეში უკან მოიტოვა მავთულხლართები, ექვს-თვიანი ტყვეობა. თავისუფლების წყურვილმა ფოთოლოვით გაიტაცა იგი...

აქ კი, კინოსურათში, სახელოვანი ჯარისკაცი სახლისაკენ მიეშვრება. სახლის სახურავი უნდა შეეკეთოს... მას ფერბასავით მიპყვება ფრთა-შესხმული სიყვარული...

რამდენგვარია ჯარისკაცის ხვედარი. უცქერის იოსები ეკრანზე ვაცოცხლებულ მებრძოლის ცხოვრებას და თავს მაინც ვერ აღწევს საკუთარ ფიქრებს...

...ცოცხალმკვდარმა ლაგაზაშვილმა პარტიზა-ნებამდის მიიღწია. მერე კვლავ არმიის რიგებში ჩაღდა და გერმანელ ჯალბებს ქალაქ ჰრადამდე მისდია. იგი 1945 წელს დაუბრუნდა საყვარულ ოჯახს. სიამედოდ მოიშენა ბარები და მეცხვა-რის კომბალი მოძებნა ისევ.

კინოსურათის მთავარი გმირი კი აღარ გამო-ჩნდა... დედა ლოღინში გაქაღარავდა... რა მე-ცრია ჯარისკაცის ბედი...

კინოსურათი დამთავრდა. ვეება ტანით წამოი-მართა იოსები. მის წამწამებზე ცრემლები ეკი-და. შაკური წარსულით გამოწვეული ნაღველი სანთლოვით დილენეთა ვაჟაკის გულზე... ხმა-აძოვლებულად გვიდა გარეთ. კარგი ამინდი იყო ხევსურის ხალათით ვბრელებული ცა ეხურა ნაცრისფერ ტრამპლს. ქალიშვილივით ნახობდა მოვარე და ფერმკრთალ ნათელში ახვევდა მი-ღამოს. ლაგაზაშვილმა ანთებული ჭრავით ჩა-მოიარა ფარხები. მამღარი ფარა იწეა და იცო-ხნიდა. ცხვრები წყნარი თვალებით შესწერებოდ-დნენ თავიანთ მოამავეს. უწყინარი პირუტყვის ნახვამ გუნება დაუწმინდა ლაგაზაშვილს. ვაღა-ვიწყა ომის დღეები. მზიარული დაბრუნდა მწყე-მსთა ბინაზე. შვეგვერემანი სახე ღიმილით ჰქო-ნდა განათებული, მისი ღიმილი ამხანაგებსაც გადაეგო. დიდხანს ოხუნჯობდნენ და ლაპარა-კობდნენ. ჩონგურზე მღეროდნენ შრომასა და გმირობის სიღიდებულს.

მათ ხელში ხმატკილად კენსოდა საღამერი, წკრიალებდნენ ფანდურის სიმები. ამღერებულ სიცილებზე ჩქეფდა ბირეზიაკის ველზე.

დომინე როსკოვსკი კომუნისტის დედა

კომკავშირელმა დატოვა სკოლა, სადაც გაიზარდა და დავაჯაცდა, წავიდა ფრონტზე და იქ, თავისი ცხოვრების ყველაზე დიდი გამოცდის ეპოსი, შევიდა პარტიის რიგებში.

ახლა ყველამ იცის საქართველოშიც და მთელს ჩვენს დიდ ქვეყანაში, როგორი სიკვდილი არჩია ვეარდის უმცროსმა სერჟანტმა, თბილისის შევიდრმა, შოთა გამცემლიძემ. იციან, თუ როგორ დასწვა მტრის ორი თვითმავალი ზარბაზნი და ჯავშანტრანსპორტიორი და მკერდზე შემოკრული ყუმბარებით როგორ შეუდარდა ფაშისტების „ვეფხვის“ მუხლუბობებს; იციან მისი უმავალთო თავგანწირვისა და გმირის ოქროს ვარსკვლავის შესახებ. შორეულ ქალაქ აულოვენენში პატარა ბორცვზე, განსვენებულ საქართველოს მამაცი შვალი, აქ უკვე შემოქმედებულა გვახუბულია. მზისაგან მიიღებთან აფრევებულა თეთრი გვირილები.

მაგრამ ყველამ როდი იცის, როგორ გაზარდა გმირი დედა — ნინო ალექსანდრეს ასულმა გამცემლიძემ. ნაკლებადაა ცნობილი, მაგალითად, ისიც, თუ როგორი საუბარი ჰქონდათ დედა-შვილს ათას ცხრას ორმოცდა ერთი წლის ზაფხულის დილას თბილისში.

შოთა ეშვოდომბოლა დილას და შეგობრებს ფრონტზე გამგზავრების წინ. დედამ სთხოვა:

— თავს გაუფრთხილდი, შოთა. შენ ზემი ერთად-ერთი ვაჟი ხარ, თავს გაუფრთხილდი.

— დარდი ნუ გაქვს, დედა — უპასუხა შოთამ და თვალები ეშმაკურად გაუბრწყინდა. — გაუფრთხილდები ორპირ ქარს, რომ არ გაუცოდვ.

როგორც ყოველი დედისათვის, ისე ნინო ალექსანდრეს ასულისათვის ძნელი იყო ვაჟი-შვილთან განშორება, მაგრამ შოთას ზემობაზე მაინც გაეღიმა, რადგან ასეთი — მხარტული, გულბატონებელი, მტკიცე ნებისყოფიანი — თავად აღზარდა იგი.

— რა ხემარა ხარ, — უთხრა დედამ, შემდეგ კი სერიოზული სახე მიიღო, ვაჟიც გარემდა, ისინი დილასს უსხდნენ მაგიდას, ერთმანეთის პირისპირ და, აღმათ, თვითველი მათგანი ერთსა და იმავეზე ფიქრობდა...

წასვლისას შოთამ თქვა:

— იცი, დედა, რაზე ფიქრობ? — იმაზე, თუ როგორი უნდა იყო ფრონტზე.

— როგორი? — შეეკითხა ნინო.

— შენ რომ არ შეგვრცხვეს, როდესაც ქუჩაში გაივლი, ანდა სკოლაში მიხვალ, რომ თქვენ შენზე: „ეს შოთას დედა!“

ნინომ უპასუხა:

— შე შეგრა, რომ შენ იქნები მამაცი, პატიოსანი ქარისკაცი!

ვაეიშვილი დაუფარავად წერდა ყველაფერს. დედა ხსნიდა ჯარისკაცულ სამკეთხა წერილებს. ზოგი წერილად აღწერილი ამბებით იყო საესე. ზოგი ძეწწად, დებეშისმაგვარად. და მათი კითხვისას ნინოს თვალწინ ედგა უსასრულო ველები, ესმოდა გამკვალავი, სუხსიანი ქარის სისხნი, გრძნობდა ბალახის სურნელებას მთის ღარბალებში, ზრამების სინორივეს; დედა ზედბოდა სტრეიჭონებს შორის, როდის უჭირდა შვილს და ეჩვენებოდა, რომ შვილთან ერთად მიღის შეტევაზე და შვილთან ერთად ვანიცდის მისი შეგობრების დაღუბვას...

თუმცა დედა ბევრს ჯავრობდა, მაგრამ შვილის დაღუბვაზე არასოდეს უფიქრობია. ეს ყოველი დედისთვის დამახასიათებელია — ყოველთვის დედას და ყოველთვის კარვის იმედი აქვს. მისი ფიქრები იმ წლებში მარტო შვილს როდი გუფთხონდა, მას ბევრი საქმე და საზრუნავი ჰქონდა და იგი არ გრძნობდა თავს მარტოხელად, როგორც წინათ, ჭარბველ ბავშვებს რუსულ ენას ასწავლიდა, მრავალ წერილს დებულობდა ფრონტიდან ყოფილი მოწაფეებისაგან. იგი არა მხოლოდ შოთასი, ყველას დედა იყო.

ნინო გამცემლიძეს მარტოხა მამინაც კი არ უგრძნობია, როდესაც შვილის გმირულად დაღუბვის ცნობა მიიღო. მწუხარება მსუბუქდება, თუ სხევიც გაიზიარებენ. მას მოსდოდა წერა-ლეხი სრულიად უცნობი ადამიანებისაგან და ეს ამხნევებდა, აკაფებდა შგლოვარე დედას.

მთელი სიცოცხლის მანძილზე შრომობდა დედა. შეილიც მთარეა შრომას. შოთა იმ სკოლაში არ სწავლობდა, სადაც დედა მსაბურობდა და ნინო შშობელთა კრებაზე ყოფნისას, ანდა მასწავლებლებთან საუბრის დროს, განსაკუთრებულად ინტერესით ადევნებდა თვალყურს, როგორი იზრდებოდა მისი ვაჟიშვილი. პატიოსანია თუ არა, ხომ შეუძლია ცხოვრება კოლექტივში, იცის თუ არა შეგობრობის ფასი, შრომის მოყვარეა თუ არა. შეუძლია შოთა-

სთვის ეპატიებია ყუველგვარი დანაშაული, მაგრამ ვერ აპატიებდა უზატიოსნობას და ცბიერებას. უნდოდა დახმარებოდა ეაქოშვილს, როდესაც შოთას უძნელდებოდა ამოკანის გაღწევა და ხანდახან გვონა კიდევ, რომ მის ვერასოდეს გადაწყვეტდა, მაგრამ დედას არ უნდოდა უსუსური შვილი ყოფილიყო. შეუბრალებელი იყო, თუკი შეიტყობდა, რომ მისი ვაჟი უსამართლოდ მოექცა, ანდა აწყენინა მასზე სუსტს, ანდა ვერ გამოიხსნა ამხანაგი მძიმე წუთებში.

მკაცრი და მომთხოვნი დედა იყო და, ალბათ, ამიტომაც, ყველაფერი, რასაც ასწავლიდა შოთას სკოლა, პიონერთა ორგანიზაცია, კომკავშირი, — დედის სურვილებს ეთანხმებოდა. ყოველი ახალგაზრდის კომუნისტად აღზრდა — ამაში ხედავდა სახალხო მასწავლებელი და დედა თავის მოვალეობას. მისი ვაჟი სწორედ ასეთი უნდა ყოფილიყო — ადამიანი, რომელიც არ ინანებს უაზროდ და უნაყოფოდ განვილიო წლების გაყოფა.

შოთა, მართლაც, ასეთი გაიზარდა. გაიზარდა და კომუნისტი გახდა. ყველაზე მძიმე წუთებში შევიდა პარტიის რიგებში. გააკეთა ის, რასაც თხოვს კომუნისტი პარტია, — არ დაიშურა არაფერი, საკუთარი სიცოცხლეც კი სამშობლო-სათვის, ზალხისათვის. ამხანაგებმა ამას თავგანწირვა უწოდეს, ზალხმა უკედვეყო შოთას სახელი გმირის ოქროს ვარსკვლავით. სკოლის პიონერული ორგანიზაცია, სადაც შოთა სწავლობდა, მის სახელს ატარებს, მისი სახელობისა თბილისში ოქტომბრის რაიონის ერთ-ერთი ქუჩა. თავდაცვის მინისტრის ბრძანებით შოთას სახელი შეტანილია ნაწილის პირადი შემადგენლობის სამუდამო სიაში, სადაც იგი მსახურობდა.

ახლან ნინო ალექსანდრეს ასულს ნაწილად წერს მთელი ცხოვრება, იტყობინებდნენ, რომ პირველი ასეულის ყაზარბაში დადგმულია საწოლი, რომლის თავთანაც მისი ვაჟის სურათია ჩამოკიდებული. ეს იმას ნიშნავს, რომ მებრძოლებსათვის იგი ცოცხალია, ყოველთვის მათთანაა, მათ გვერდით, მათ შორის. ნაწილი შექმნილია მუხუმი, რომელშიაც თავმოყრილია ექსპონატები, დაკავშირებული შოთას ნათელ ცხოვრებასთან. ახალგაზრდა ჯარისკაცები სწავლობენ, თუ როგორი უნდა იყოს საბჭოთა მებრძოლი. ჩამობრძანდით ჩვენთან, ძვირფასო ნინო ალექსანდრეს ასულო, წერდნენ შვილის თანაბოლევები.

ნინოც აპირებს სტუმრად ჩასვლას მებრძოლებთან. იცის, რომ მისთვის ადვილი არ იქნება ცარიელი საწოლის დანახვა, რომელიც შოთას

ვეუთვნოდა, მაგრამ ისიც იცის, რომ მისი ვაჟის ამხანაგების წრეში სითბო და ალერსი შეხედება ეს მებრძოლებიც რომ დინდნანია მისი შეილება გახდნენ. დასტა-დასტა წერალები უღვეს თაობზე ნინოს. ნაწილში მოსულ მებრძოლებს — სადაც მსახურობდა და ცვლიდა განაგრძობს სამსახურს მისი დაღუპული ვაჟი, — რუსებს, უკრაინელებს, ლატვიელებს, სომხებს, აზერბაიჯანელებს, თურქენებს, განუწყვეტელი მიმოწერა აქვთ ქართველ ქალთან. როგორც მშობელ დედას, ისე უზიარებენ მას თანხანაგი ცხოვრების წერლმანებს. ახალგაზრდა მებრძოლების წერილების კითხვისას ნინო იმაზე ფიქრობს, თუ კიდევ რამდენი რამ აქვს ცხოვრებაში გასაყვებელი. უკვე დროა მისი პენსიაში გასვლისა, მაგრამ არ წავა დასასვენებლად, არ შიატოვებს სკოლას და თავის აღსახლებებს. პედაგოგურ სარბიელზე რთხი ათეული წელი ვაატარა. სკოლა და ცხოვრება, სწავლა და შრომა — მხოლოდ, ასე შეიძლება თითმთა აღზრდა, რომელთაც კომუნისტის ამე-ნება და კომუნისტში ცხოვრება მოელოთ.

არა, ნინო არ წავა დასასვენებლად. მას, საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს დეპუტატს, დიდი მოვალეობა აქვს ზალხისა და საზოგადოების წინაშე. ზალხმა ჩააბარა საპარტიო საქმე — იგი არჩეულია მშვიდობის დაცვის რესპუბლიკური კომიტეტის წევრად. ვის შეუძლია მასზე უკეთ გაუფრთხილდეს სხვა დედების მუხუბრებას. არა, არ წავა დასასვენებლად. იგი მხოლოდ კომუნისტის დედა კი არაა, თავდაც კომუნისტია. ეს კი ბევრს ავალებს, ძალიან ბევრს...

დილით, როცა სახლიდან გამოდის, ნინო გაცემლიძეს ხელში პორტული უჭირავს, პორტულში მოწაფეების რვეულებია. ქუჩაში გამოვლულები გულთბილად მიესალმებიან, იციან: ეს შოთას დედაა. სკოლის დერეფანში მოწაფეები ეხვევიან გარს, მზიარული ყიყინით მიაცილებენ სამსწავლებლომდე.

სამაყით ვცხვება გული ზანშიშესულ მასწავლებელს. მოხდა ისე, როგორც მის ვაჟს სურდა. „ეს შოთას დედაა“, ამაზე დიდი ჯილდო მისთვის არაა იქნება.

თქვენ დამისახურეთ ეს ჯილდო, ძვირფასო ნინო, თქვენ აღზარდეთ წმიდა და დაუცხრო-მელი გულის ადამიანი, პარტიისანი აზრებითა და კეთილშობილი გულით, შთაბერეთ მას სამშობლოს მზურველ სიყვარული. თქვენ აღზარდეთ ნამდვილი კომუნისტი და ამისათვის დედმა თქვენი!

დავით ბიხურაძე

სოციალიზმის მსოფლიო სისტემა

სოციალიზმი ათეული წლების მანძილზე იყო მხოლოდ მეცნიერული თეორია, რომელიც რევოლუციონერულად იქცა 1917 წლის დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის შედეგად.

ოქტომბრის რევოლუცია მოასწავებდა ძირეულ მოძრუნებას კაპიტალიზმის ბედობაში. მან პირველმა გაარღვია იმპერიალიზმის მსოფლიო ფრონტი და პოლიტიკური კავშირების სისტემის განუყოფელ ბატონობას მთელ მსოფლიოში, პრაქტიკულად ცხადყო, რომ კაპიტალიზმი არ არის საზოგადოების ერთადერთი შესაძლებელი ფორმა, როგორც ამას ბურჟუაზიის დამცველები ჭაბუკებდნენ.

საბჭოთა კავშირი მეოთხედ საუკუნეზე მეტ ხანს იყო მსოფლიოში ერთადერთი სოციალისტური სახელმწიფო.

საბჭოთა კავშირის მოსახლეობა 12 სახელმწიფოდან თერთმეტი მეორე მსოფლიო ომამდე კაპიტალის კლანჭებში იმყოფებოდა. ახლა შეიღობა სახელმწიფო (პოლონეთი, ჩეხოსლოვაკია, უნგრეთი, რუმინეთი, ჩინეთი, მონღოლეთი, კორეის სახალხო-დემოკრატიული რესპუბლიკა) სოციალისტურ ბანაკში. არის ორი მსოფლიო საზოგადოებრივი სისტემა: დროშოჭმული კაპიტალიზმი და მზარდი სასიცოცხლო ძალებით აღსავსე სოციალიზმი, რომლის მზარდობა უკვე კვეყნის მშრომელთა სიმბათიები.

მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ ისიც, რომ მეორე მსოფლიო ომამდე დედამიწის მოსახლეობის უმეტესობა ნაწილი (შვილარდნაგებები ადამიანი) ცხოვრობდა კოლონიურ და ნახევრად-კოლონიურ ქვეყნებში, რომლებიც იმპერიალიზმის პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სანებდრო-სტრატეგიულ რეზერვებს წარმოადგენდნენ. მთლიანად მსოფლიო იმპერიალიზმის გავრთიანებული ძალები ბევრად სჭარბობდნენ საბჭოთა სახელმწიფოს ძალებს.

ასეთ პირობებში სწავთა ხალხის მთავარი ამოცანა იყო კომუნისტური პარტიის მეთაურობით დაეცა და განემტკიცებინა მსოფლიოში პირველი სოციალისტური ქვეყანა, მისე მრეწველობის განვითარების საფუძველზე უმოკლეს ეტაპში გადაეცია საბჭოთა კავშირი მძლავრ

ინდუსტრიულ სახელმწიფოდ, რომელსაც ყველა საჭირო საშუალება ექნებოდა იმპერიალისტი აგრესორებისაგან თავდაცვისათვის.

მეორე მსოფლიო ომის წლებში საბჭოთა ხალხმა გაანადგურა მსოფლიო იმპერიალისტური რეაქციის დამცველი ძალები და ამით ხელსაყრელი პირობები შეიქმნა სახალხო-დემოკრატიული რევოლუციების გასამარჯვებლად ევროპისა და აზიის რიგ ქვეყნებში.

ძლიერდებოდა დამთავრებული ომის შედეგად ფაშისტურ გერმანიასა და იმპერიალისტურ იაპონიასთან ერთად განადგურებულ იქნენ ის რეაქციული რეჟიმები, რომლებიც მრავალი ათეული წლის განმავლობაში ჩაგრავდნენ ევროპისა და აზიის ბევრ სახელმწიფოს ხალხებს და ეროვნულ კატასტროფამდე მიიყვანეს ისინი. ევროპისა და აზიის ქვეყნებში მომხდარმა

სოციალისტურმა რევოლუციებმა ახალი მძლავრი ლხვარი ჩააცეს იმპერიალიზმს პოზიციებს. განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ჩინეთის რევოლუციის გამარჯვებას. ევროპისა და აზიის ქვეყნებში მომხდარი რევოლუციები მსოფლიო ისტორიის ყველაზე დიდი მოვლენაა 1917 წლის ოქტომბრის შემდეგ.

ორი სისტემის ძალთა თანაფარდობა შეიცვალა სოციალიზმის სასარგებლოდ. იმპერიალიზმის მსოფლიო ფრონტის გარღვევამ უდიდესი მასშტაბი მიიღო. სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვება ჩინეთში, ევროპისა და აზიის მთელ რიგ ქვეყნებში წარმოადგენს ოქტომბრის რევოლუციის პირდაპირ განგრძობას. იგი ამავე დროს არის მეცნიერული სოციალიზმის თეორიის, რევოლუციური მარქსისტულ-ლენინური მოძღვრების უდიდესი გამარჯვება.

მეორე მსოფლიო ომამდე მეურნეობის სოციალისტური სისტემის წილად შედიოდა დედამიწის ტერიტორიის 17 პროცენტი, მოსახლეობის დაახლოებით 9 პროცენტი. და მსოფლიო სამრეწველო პროდუქციის დაახლოებით მეათედი ნაწილი. ახლა სოციალისტური ქვეყნების წილად მიღის ჩვენი პლანეტის ტერიტორიის 26 პროცენტი და მთელი მსოფლიოს მოსახლეობის მესამედი, მსოფლიო სამრეწველო წარმოების მესამედზე მეტი. ხო-

ლო მარკსელების მსოფლიო წარმოების თითქმის ნახევარი.

მარქსიზმ-ლენინიზმი გვასწავლის, რომ პროლეტარიატის დიქტატურის საბჭოური ფორმა წარმოადგენს მუშათა კლასის პოლიტიკური ძალაუფლების უმაღლეს, მაგრამ არა ერთადერთ ფორმას.

ევროპისა და აზიის რიგ ქვეყნებში — პოლონეთში, ჩეხოსლოვაკიაში, რუმინეთში, უნგრეთში, გერმანიის დემოკრატიულ რესპუბლიკაში, ბულგარეთში, ჩინეთში, კორეის სახალხო-დემოკრატიულ რესპუბლიკაში, ვიეტნამის დემოკრატიულ რესპუბლიკაში მომხდარი სოციალისტური რევოლუციების შედეგად წარმოიშვა საზოგადოების პოლიტიკური ორგანიზაციის ახალი ფორმა — სახალხო დემოკრატია, რომელიც პროლეტარიატის დიქტატურის ერთ-ერთი ფორმაა. მან ასახა სოციალისტური რევოლუციის განვითარების თავისებურება იმპერიალიზმის შესუსტების და სოციალიზმის სასარგებლოდ ძალთა თანაფარდობის შეცვლის პირობებში. მასში აისახა აგრეთვე ქვეყნების ისტორიული და ეროვნული თავისებურებანი. შეიქმნა სოციალიზმის მსოფლიო სისტემა — სოციალისტური, ეკონომიური და პოლიტიკური თანამეგობრობა თავისუფალი, სუვერენული ხალხებისა, რომლებიც მიდიან სოციალიზმისა და კომუნისმის გზით, შემტკიცებელი არიან საერთო ინტერესებისა და მიზნების ერთიანობით, საერთაშორისო სოციალისტური სოლიდარობის მქონდრო კავშირით.

საკვ ახალ პირობებში ნათქვამია:

მსოფლიო სოციალისტური სისტემისა და მსოფლიო კაპიტალისტური სისტემის განვითარება წარმოებს პირდაპირ საწინააღმდეგო კანონების მიხედვით. თუ კაპიტალიზმის მსოფლიო სისტემა უაღიბნებოდა და ვითარდებოდა გაფართობელ ბრძოლაში მის შემქმნელ სახელმწიფოთა შორის, ძლიერი ქვეყნების მიერ სუსტი ქვეყნების დამორჩილებისა და ექსპლოატაციის, ასეველი მილიონობით ადამიანის დამონების, იმპერიალისტური მეტროპოლიების კოლონიურ დანაშაუტებლ მთელი კონტინენტების გადაქცევის გზით, მსოფლიო სოციალისტური სისტემის შექმნისა და განვითარების პროცესი წარმოებს სუვერენობის, სრული ნებაყოფლობის საფუძველზე და ამ სისტემის ყველა სახელმწიფოს მშრომელთა ძირეული სარსებო ინტერესების შესაბამისად.

თუ კაპიტალის მსოფლიო სისტემაში მოქმედებს უთანაბრო ეკონომიური და პოლიტიკური განვითარების კანონი, რომელსაც მოსდევს შეტაკებანი სახელმწიფოთა შორის, მსოფლიო სოციალისტური სისტემაში მოქმედებენ საწინააღმდეგო კანონზომიერებანი. რომლებიც უზ-

რუნველყოფენ მასში შემავალ ყველა ქვეყნის ეკონომიკის განხორციელებას, გვემზარებენ სრულ კაპიტალიზმის სამყაროში ამა თუ იმ ქვეყნის წარმოების ზრდა აღრმავებს წინააღმდეგობებს სახელმწიფოთა შორის, აძლიერებს ურთიერთ კონკურენციულ ბრძოლას, ხოლო ყოველი სოციალისტური ქვეყნის განვითარებას მოსდევს მთლიანად მსოფლიო სოციალისტური სისტემის საერთო აღმავლობა და განმტკიცება. თუ მსოფლიო კაპიტალიზმის ეკონომიკა სული ტემპით ვითარდება, კრიზისებსა და რყევას განიცდიდს, მსოფლიო სოციალიზმის ეკონომიკის ახალი თემებს ზრდის სწრაფი და მყარი ტემპები, ყველა სოციალისტური ქვეყნის საერთო განუწყობიელი სამეურნეო აღმავლობა.

სოციალისტური სახელმწიფოების ეკონომიური საფუძველია წარმოების საშუალებათა საზოგადოებრივი საკუთრება. სოციალიზმის ქვეყნების პოლიტიკური სისტემა, რომელიც განითავტება მუშათა კლასის დიქტატურის გამარჯვებით, თავისი ბუნებით ინტერნაციონალურია. ამ ქვეყნების იდეოლოგიური ერთიანობას საფუძველად უდევს მარქსისტულ-ლენინური თეორია. მათი განვითარება განისაზღვრება სოციალისტური მშენებლობის მთავარი კანონზომიერებით, რომელიც დამახასიათებელია სოციალიზმის ბანაკის ყველა ქვეყნისათვის. ყველა მოძვე ხალხის წამყვანი ძალა, კომუნისმისათვის მებრძოლთა ერთიან ფრონტად დარაზმების სული და გული არიან კომუნისტური და მუშათა პარტიები, რომლებიც დაეცხრომლად ზრდიან მშრომელებს სოციალისტური ინტერნაციონალიზმის სულისკვეთებით, ნაციონალიზმისა და შოიენიზმის ყველა გამოვლინებისადმი შეუთრეებლობის სულისკვეთებით.

სოციალისტური თანამეგობრობის ქვეყნების ურთიერთობის დამახასიათებელი ნიშნებია: სრული თანასწორუფლებიანობა, დამოუკიდებლობისა და სუვერენიტეტის პატივისცემა, მშრთი ურთიერთდამხარება. სოციალისტურ ბანაკში წარმოდგენილ არცერთ ქვეყანას არა აქვს და არც შეიძლება ჰქონდეს რაიმე განსაკუთრებული უფლება და პრივილეგია.

სოციალისტური სახელმწიფოები შეავსობრებული არიან ერთიან თანამეგობრობად იმით, რომ სოციალიზმის საერთო გზას ადგანან, საერთო აქვთ სოციალურ-ეკონომიური წყობილებით და სახელმწიფო ხელისუფლების კლასობრივი არსა, ურთიერთ მხარდაჭერისა და დახმარების საჭიროება, საერთო აქვთ იმპერიალიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის, სოციალიზმისა და კომუნისმის გამარჯვებისათვის ბრძოლის ინტერესები და მიზნები.

თანამედროვე ეტაპზე მსოფლიო სოციალისტური სისტემა თავისი განვითარების ახალ ეტაპ-

ში შევიდა. საბჭოთა კავშირი წარმატებით ახორციელებს კომუნისტური საზოგადოების გავლელ მშენებლობას, სოციალისტური ბანაკის სხვა ქვეყნები წარმატებით უყრიან საფუძველს სოციალიზმს, ზოგიერთი მათგანი კი უკვე შევიდა განვითარებულ სოციალისტური საზოგადოების მშენებლობის პერაოდში.

მთელი სისტემის მასშტაბით სოციალიზმმა გადაწყვეტი გამოაჩვენა მოიპოვა. ეს გამოაჩვენა მოწმობენ მაქსიმალური ნიშნის გამოაჩვენებს და ნათლად უჩვენებენ კაბიტალის უღელმედად მყოფი ყველა ხალხს, რომ ამ მოძღვრების საფუძველზე მოწყობილი საზოგადოება უსაზღვრო შესაძლებლობებს ქმნის ეკონომიკისა და ენტერის აუცილებლობის, ადამიანთა ცხოვრების მაღალი დონის, მათი მშველიანი და ბუნებრივი ცხოვრების უზარუნველყოფისათვის.

სოციალიზმის მსოფლიო სისტემის ქვეყნებს შორის ეკონომიკურად ყველაზე განვითარებული სახელმწიფოთა საბჭოთა კავშირი, რომელიც გადაწყვეტი როლს ასრულებს ამ სისტემის ძლიერების განმტკიცებაში. სსრ კავშირის წილად მოდის მთლილი სოციალისტური სისტემის ტერიტორიის 64 პროცენტი, მოსახლეობის 21 პროცენტი და სამრეწველო წარმოების 60 პროცენტზე მეტი.

საბჭოთა ხალხი წარმატებით ასრულებს რა სახალხო მეურნეობის განვითარების შედეგიან გეგმას, სწრაფი ტემპით ქმნის კომუნისტურ მოტივალურ-ტექნიკურ ბაზას, საბჭოთა მეცნიერებაში მთელი ეპოქა დაიწყო მსოფლიო ცივილიზაციის განვითარებაში, დასაბამი მისცა კოსმოსის ათვისებას, ცხადყო სოციალისტური ბანაკის ეკონომიკური და ტექნიკური ძლიერება.

საბჭოთა კავშირი უკვე 1965 წლისათვის ერთ სულ მოსახლეზე სამრეწველო პროდუქციის წარმოებაში უკან ჩამოიტოვებს ინდოეთსა და გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკას და პირველ ადგილზე გამოვა ევროპაში;

მრეწველობის ზოგიერთი უმთავრესი დარგის პროდუქციის აბსოლუტურ წარმოებაში გადაკარბებს, ხოლო ზოგიერთ დარგში მიუახლოვდება ამერიკის შეერთებულ შტატების ახლანდელ დონეს;

სოფლის მეურნეობის უმთავრესი პროდუქტების წარმოებაში მთლიანად ერთ სულ მოსახლეზე გადაკარბებს ამერიკის შეერთებული შტატების ახლანდელ დონეს;

საბჭოთა ხალხი კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით წყვეტს თანამედროვეობის ძირულ პრობლემას — კაბიტალიზმთან სოციალიზმის მშვიდობიან ეკონომიკურ შევირებაში დროის მაქსიმალური მოგების პრობლემას.

საბჭოთა კავშირი ისტორიაში პირველი უკუდავს კომუნისტის გზას მთელ კაცობრიობას.

იგი ყველაზე მეტყო მავალით და ყველაზე ძლიერი ბურჟია მთელი მსოფლიოს, ხალხურ-სათვის მათს ბრძოლაში მშველიანად, დემოკრატიული თავისუფლების, ეროვნული დამოუკიდებლობისა და სოციალური პროგრესისათვის.

სახალხო ხელისუფლებამ ევროპისა და აზიის სოციალისტურ ქვეყნებში ცხადყო თავისი ურყევი სიმტკიცე. სახალხო მეურნეობაში გაბატონებულ როლს ასრულებს სოციალისტური წარმოებითი ურთიერთობა: სიმუდამოდ მოსაბოილია ადამიანის მიერ ადამიანის ექსპლუატაცია. სოციალისტური ინდუსტრიალიზაციის პოლიტიკის წარმატებით განხორციელებას მოკვეყნა სოციალისტური ქვეყნების ეკონომიკის აუცილებლობა. სოციალისტური სახელმწიფოები გაცილებით უფრო სწრაფად აეთაბებენ თავიანთ მეურნეობას, ვიდრე კაბიტალისტური ქვეყნები. წარსულში ჩამორჩენილი აგარარული ქვეყნები ინდუსტრიულ-აგარარული გახდნენ ახლებიანი.

სოციალიზმის ქვეყნების ეკონომიკის განუწყვეტელი ზრდა უზარუნველყოფილია მეურნეობის სოციალისტური ფორმების განვითარებით მრეწველობაში, მშენებლობაში, ვაჭრობაში და ტრანსპორტზე, იმით, რომ ამ ქვეყნების სახალხო მეურნეობაში გაბატონდა სოციალისტური სექტორი.

ამჟამად სახალხო დემოკრატიის ქვეყნების ეროვნულ შემოსავალში დიდად სჭარბობს სოციალისტური მეურნეობის წილი.

თითქმის ყველა სოციალისტურ ქვეყანაში მთელი სამრეწველო პროდუქციის 90-100 პროცენტს სოციალისტური საწარმოები უშვებენ, ასეთივე მდგომარეობაა საქონელბრუნვის დარგშიც.

წარმოების სოციალისტური წესი კოოპერაციული წყობილების სახით გაბატონდა სოციალიზმის ქვეყნების სოფლის მეურნეობაშიც. თითქმის ყველა სოციალისტურ ქვეყანაში ფაქტურად დამთავრდა ამ მთავრებმა გლეხურ მეურნეობათა საწარმოო კოოპერირება. ამროგად, ლენინის კოოპერაციულმა გეგმამ დამტკიცა თავისი დიდი სიეთცხლსუნარიანობა.

სოციალისტური ქვეყნების ეკონომიკა, რომელიც წინათ სხვადასხვა წყობისაგან შედგებოდა, გახდა, ან თანდათანობით ხდება ერთწყობიან სოციალისტურ ეკონომიკად.

ეკონომიკის სოციალისტურად გარდაქმნის საფუძველზე ძირულად შეიცვალა სახალხო დემოკრატიის ქვეყნების სოციალური სტრუქტურა. საბოლოოდ მოსაბოილია შემამულეთა და კაბიტალისტთა კლასები. მშრომელი კლასების მატერიალური ბაზა გახდა სოციალისტური წარმოება. მას შემდეგ, რაც გლეხობა დაადგა სოციალისტური განვითარების გზას, ვანმტკიცდა მუშათა კლასის კავშირი გლეხობისთან და

წარმატებით გადაწყდა სოციალიზმის მშენებლობის ყველაზე რთული საკითხი.

ახლა დედა არა მარტო საბჭოთა კავშირში, — თქვა ე. ს. სრუშოვიმ პარტიის XXII ყრილობაზე, — არამედ აგრეთვე ყველა სოციალისტურ ქვეყანაში ლეგიტიმირებულია კაპიტალიზმის რესტავრაციის სოციალურ-ეკონომიური შესაძლებლობანი. ახალი მსოფლიო სისტემის მზარდი ძლიერება უზრუნველყოფს სოციალისტური ქვეყნებისათვის მათი პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიური მონაპოვრების ურყევობას, ნამდვილად თავისუფალი ხალხების თანამეგობრობის ფარგლებში უზრუნველყოფილია სოციალიზმის სრული გამარჯვება“.

სახალხო-დემოკრატიული წყობილების ერთ-ერთი დიდი მონაპოვრია ლენინური ერთობის პოლიტიკის განხორციელება. სრული თანასწორობებისათვის საფუძველზე აღმშენებლობის განიციდის ყველა ერის ეკონომიკა და კულტურა. სოციალისტურმა იდეოლოგიამ გადამწყვეტი გამარჯვება მოიპოვა ბურჟუაზიულ იდეოლოგიაზე.

სახალხო-დემოკრატიულ ქვეყნებში ანტი-ხალხური რეჟიმების დამხობასთან ერთად დაშლილ იქნენ ფაშისტური პარტიები და ორგანიზაციები. რეაქციული პარტიებისა და ჯგუფების, აგრეთვე, ფაშისტური სასამართლოს, პროკურატორის, ენდარმენტის მოსპობამ, რეაქციული ელემენტებისაგან არმიის გაწმენდამ, აველი ანტიხალხური სახელმწიფო აპარატის დაშლამ, რაც კომუნისტურმა და მუშათა პარტიებმა განახორციელეს, უაღრესად დიდ როლი შეასრულა ახალი სახელმწიფოებრივი წყობილების გამარჯვებაში, სახალხო დემოკრატიის ფორმით პროლეტარული სახელმწიფოს შექმნასა და განმტკიცებაში.

სახალხო დემოკრატიის ქვეყნებს საბჭოთა კავშირი სამართლიანად მიანიჭათ ისეთ ძალად, რომელიც უდიდეს დახმარებას უწევს მათ დემოკრატიულ განვითარებას. ის პროგრესული რთული, რასაც საბჭოთა კავშირი ასრულებს საერთაშორისო ასპარეზზე, ყველაზე უფრო მეტად ჩანს სახალხო დემოკრატიის ქვეყნებთან მის დამოკიდებულებაში. საბჭოთა კავშირის დაუხმარებლად აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებს მოელოდათ ის ბედი, რასაც დამოკიდებული და კოლონიური ქვეყნები განიცადნენ. საბჭოთა კავშირმა საშინაო და არ მისცა იმპერიალისტებს მოესპოთ აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში შექმნილი სახალხო დემოკრატიის რეჟიმი.

მოლოდ საბჭოთა კავშირის დახმარებით შეძლეს სახალხო დემოკრატიის ქვეყნებმა თანდათან ტერიტორიული მილიანობის შენარჩუნება.

საბჭოთა კავშირის სახალხო დემოკრატიის ყველა ქვეყნებთან დადებული აქტს ხელშეკრულება მეგობრობის, თანაშრომლობისა და ურთიერთდახმარების შესახებ. ეს ხელშეკრულება ბანი მიხნად მსახვეს სოციალისტური ქვეყნების ხალხებს შორის მეგობრული თანაშრომლობის განმტკიცებას მათი დამოუკიდებლობისა და ეროვნული სუვერენიტეტის ურთიერთ-პატივისცემის საფუძველზე.

სახალხო დემოკრატიის ქვეყნების სავარეუო პოლიტიკის საფუძველი გახდა ბრძოლა ერთგული დამოუკიდებლობისა და სუვერენიტეტისათვის, სახალხო დემოკრატიის საქმისათვის.

იმპერიალისტური სახელმწიფოების, პირველყოფისა, დასავლეთ გერმანიის მილიტარიზმის აგრესიული ზარბაზნის გამო, საბჭოთა კავშირი და ევროპის სახალხო დემოკრატიის ქვეყნები იძულებული გახდნენ შეექმნათ თავდაცვითი ორგანიზაცია — ვარშავის ხელშეკრულება. იგი საფუძველად უდევს სოციალისტური ქვეყნების თანაშრომლობის სამხედრო დარგში და ექსპანზიურება მხოლოდ ხალხთა მშვიდობისა და უშიშროების ინტერესებს.

ვარშავის ხელშეკრულებას მშვიდობისმოყვარულ ხასიათს მუაფიოდ აღასტურებს ის ფაქტი, რომ ამ ხელშეკრულების დადების შემდეგ სოციალისტურ ქვეყნებს კი არ შეუხსუსტებიათ მშვიდობისათვის ბრძოლა, არამედ კიდევ უფრო გააძაღეს იგი მშვიდობიანი თანაარსებობის ლენინური პრინციპების საფუძველზე.

ამჟამად სოციალისტური ბანაყის ქვეყნების ხალხებს ისევე, როგორც მთელი მსოფლიოს მშრომელებს, ერთ-ერთი ძირითადი ეროვნული და ინტერნაციონალური ამოცანა იმის თავიდან აცილება, იმპერიალისტური ბურჟუაზიის აგრესიული წრებების მხილება და ოსოლიცა. მტკიცე მშვიდობისათვის ბრძოლა ახლა განსაუფრებით მჭიდროდ უკავშირდება მშრომელთა ბრძოლას სასიცოცხლო ინტერესებისათვის, თვისუფლებისა და ეროვნული დამოუკიდებლობისათვის, სოციალური პროგრესისათვის. ამ ბრძოლის წარმატება, უწინარეს ყოვლისა, დამოკიდებულია მთელი მსოფლიოს მუშათა კლასის, მშრომელთა ინტერნაციონალურ დარაზმულობაზე, შეგნებულობასა და ორგანიზებულობაზე. მათ აქტიურ მხარდაჭერაზე სოციალისტური ქვეყნებისადმი, რომლებიც მშვიდობისმოყვარე ძალების ავანგარდში ღვანან.

განამტკიცებენ რა მშორ მეგობრობასა და თანაშრომლობის ურთიერთობის, სოციალისტური სახელმწიფოები თანმიმდევრულად იბრძვიან იმისათვის, რომ გააფართოვონ და განამტკიცონ ურთიერთობა და თანაშრომლობა მსოფლიოს ყველა ქვეყანასთან თანასწორობის, ურთიერთსარგებლობისა და ერთიანობის საზიანო საქმეებში ჩაურევლობის საფუძველზე.

სოციალისტური სისტემის ქვეყნებს მშრომელნი, საერთაშორისო პროლეტარული სოლიდარობის დროის ერთგულნი, აქტიურ მხარდაჭერას უწევენ კაბიტალის ქვეყნების პროლეტარიატს მის თავდადებულ ბრძოლაში იმპერიალისტური ბერკეტების წინააღმდეგ. წმიდად იცავენ რა პროლეტარიატის კლასობრივი ბრძოლისა და ერთგულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობათა ერთიანობის მარქსისტულ-ლენინურ პრინციპს, სოციალისტური ქვეყნები გადაჭრით ეჭვრენ მხარს კოლანობისა და დამოკიდებულ ქვეყნების ჩაბრუნებას განმათავისუფლებელ ბრძოლას კოლანობისა სრული მოსპობისათვის.

• • •

კომუნისმი იზრდება სოციალიზმიდან და წარმოადგენს მის განგრძობას. სოციალიზმიდან კომუნისმზე გადასვლის ძირითად პირობაა საწარმოო ძალებისა და საზოგადოებრივი შრომის ნაყოფიერების ზრდის განსაკუთრებით მაღალი ტემპის უზრუნველყოფა, კომუნისმის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის შექმნა. კომუნისმზე გადასვლა რომ განახორციელდეს, სოციალისტურმა სისტემამ უნდა მიადვილოს გაცილებით უფრო მაღალ ეკონომიურ დონეს, ვიდრე აქვს აქვლავ განვითარებულ კაბიტალისტურ ქვეყნებს, გაუსწროს მათ შრომის ნაყოფიერებით, ერთ სულ მოსახლეზე პროდუქციის წარმოებით და უზრუნველყოს თავისი ხალხებისათვის ცხოვრების ყველაზე მაღალი დონე მსოფლიოში. მასშალამ, კომუნისმზე გადასვლის პროცესში სოციალისტურმა ქვეყნებს განვითარების მეტად არსებითი ნიშანი იქნება ის უდადესი წარმატებები, რომლებსაც ისინი მიადრევენ მთლიანად კაბიტალისტურ სისტემასთან და განსაკუთრებით კაბიტალიზმის, ყველაზე განვითარებულ ქვეყნებთან მშვიდობიან ეკონომიურ შეჯიბრებაში.

მსოფლიო სოციალისტური ეკონომიკა ვითარდება ბევრად უფრო სწრაფი ტემპით, ვიდრე კაბიტალისტურა ეკონომიკა, სოციალისტურმა ქვეყნებმა 1960 წელს სამრეწველო წარმოების მსოფლიო 1937 წელთან შედარებით გააძლიერეს, რამ-ყერ, მაშინ რაჟა კაბიტალისტურმა ქვეყნებმა 25-ყერ და უფრო ნაკლებად. სოციალიზმის ქვეყნების წილი მსოფლიო სამრეწველო წარმოებაში, რაც 1955 წელს შეადგენდა 27 პროცენტს, 1960 წელს გაიზარდა დაახლოებით 36 პროცენტამდე.

ყველა სოციალისტურ ქვეყანაში შეიძლება თანადარობა სასოფლო-სამეურნეო და სამრეწველო წარმოებას შორის. სამრეწველო პროდუქციის ხვედრითი წილი სწრაფად იზრდება. საშუალოდ სოციალისტურ ბანაკში იგი ამჟამად შეადგენს დაახლოებით 75 პროცენტს. სოციალიზმის მსოფლიო სისტემის სახალხო

მეურნეობის განვითარებას ინტუსტირული მიმართულება იქვს.

თანამედროვე ეტაპზე მთლანად სოციალიზმის ქვეყნები უკვე დაწყეს უპროდუქტიულობის მსოფლიო სისტემას ერთ სულ მოსახლეზე სამრეწველო პროდუქციის წარმოების მხრივ. 1965 წელს მსოფლიო სოციალისტური სისტემა მოგვიცემს მრეწველობის მთელი მსოფლიო პროდუქციის ნახევარზე მეტს. ამ დიდი გამარჯვებით სოციალიზმის ქვეყნები უზრუნველყოფენ თავიანთ ეპირატესობას კაცობრიობის ცხოვრების გადაწყვეტ სფეროში — მატერიალურ წარმოებაში.

მსოფლიო სოციალისტური თანამეგობრობის ქვეყნები წინ უსწრებენ კაბიტალისტურ სახელმწიფოებს მეცნიერული და ტექნიკური პროგრესის მთელი რიგი უმნიშვნელოვანესი დარგების განვითარებაში. იმპერიალიზმის ქვეყნებმა დაჯარჯეს თავიანთი წარსული მონაპოვითა წარმოების საშუალებებით მსოფლიო არასოციალისტური ბაზრის მონარაგების, აგრეთვე კრედიტების, სესხებისა და ტექნიკური მომსახურების დარგში.

ისტორიული განვითარების თანამედროვე ეტაპზე უფრო მეტად, ვიდრე წინათ, მნიშვნელობას ინარჩუნებს ვ. ი. ლენინის მითითება იმის შესახებ, რომ თავის მთავარ ზემოქმედებას საერთაშორისო განვითარებაზე სოციალიზმი ახდენს თავისი სამეურნეო წარმატებებით. სოციალიზმისა და კომუნისმის მშენებლობის მზარდი ყოველმხრივი ზემოქმედება არასოციალისტური ქვეყნების ხალხებზე ის ფაქტორია, რომელიც არეკოლუციურებს, აჩქარებს მთელი კაცობრიობის განვითარებას პროგრესის გზით.

სოციალიზმის მსოფლიო სისტემის ქვეყნების სწრაფმა განვითარებამ დასვა საკითხი, რომ საკბიტარა შეიმუშავდეს ახალი შეხედულება კომუნისმის მშენებლობის პერსპექტივებზე, მისშტაბებსა და ისტორიულ ვადებზე.

გერმანიის ერთიანი სოციალისტური პარტიის V ყრილობაზე ნ. ს. ხრუშჩოვმა განაცხადა, რომ არ შეიძლება ესა თუ ის ხალხი ცალცალკე მიდლოდეს კომუნისმისაკენ, მოწყვეტილი იყოს თავის ქმებს — სოციალისტურა ქვეყნების ხალხებს. უნგრეთში ჩეკელის მეტალურგთა წინაშე წარმოქმულ სიტყვაში მან ხაზგასმით აღნიშნა, რომ საკბიტარა სოციალიზმის ყველა ქვეყნის წარმოებისა და მოსახლეობის ცხოვრების დონის შეთანასწორება. ამის შევსებით, თქვა მან, ყველა ქვეყანა ეცდება მიადვიოს მოწინავეთა დონეს, რომლებიც აგრეთვე არ შედგებიან ერთ იდგოზე. ჩვენ ყველანი ერთად უნდა შევიდეთ კომუნისტურ სამყაროში.

„მსოფლიო სოციალისტური სისტემის გამოცდილებაში დადასტურა, — ნათქვამია სკკ პროგ-

რამე, — რომ სკიროა იმ ქვეყნების უმჭიდროესი კავშირი, რომლებიც კაპიტალიზმს სცილდებიან, მათი ღონისძიებების ვაერთიანება სოციალიზმისა და კომუნისმის მშენებლობაში; ის გეზი, რომ სოციალისტური ქვეყნების მსოფლიო თანამეგობრობისაგან იზოლირებულად, განკერძოებულად აშენონ სოციალიზმი, ესაფუძვლა თეორიულად, რადგან ეწინააღმდეგება სოციალისტური საზოგადოების განვითარების ობიექტურ კანონებს. იგი მავნეა ეკონომიურად, რადგან იწვევს საზოგადოებრივ შრომის ფლანკებს, წარმოების ზრდის ტემპების შენელებას და კაპიტალისტურ სამყაროზე ქვეყნის დამოკიდებულებას. იგი რეაქციული და საშიშია პოლიტიკურად, რადგან კი არ აჯეშობებს, არამედ თიშავს ხალხებს იმპერიალისტური ძალების ვაერთიანებულ ღრწობის წინაშე, ასაბრძოლებს ბურჟუაზიულ-ნაციონალისტურ ტენდენციებს და საბოლოო ანგარიშით შეიძლება გამოიწვიოს სოციალისტურ მონაპოვართა დაკარგვა*.

საესებით რეალურია შესაძლებლობა კომუნისტურ საზოგადოებაში სოციალიზმს ქვეყნების მეტნაკლებად ერთსა და იმავე დროს გადასვლისა, მაგრამ ამისათვის არსებულ პირობებთან ერთად, სკიროა შეიტანოს ზოგიერთი სხვა დიდწინაშეწინააღმდეგობრივი წინამძღვარები. სოციალისტურ სახელმწიფოთა ეკონომიური და კულტურული განვითარების საერთო ხაზის შეთანხმობა, წარსულში ჩამორჩენილი ხალხების ამაღლება მოწინააღმდეგე დონემდე სოციალიზმს ყველა ქვეყნის ეკონომიკისა და კულტურის შემდგომი ზრდის პირობებში, — ერთერთი წინამძღვარია.

სოციალისტური ქვეყნების ეკონომიკისა და კულტურის შემდგომი აღმავლობის საწინააღმდეგო მზარდი თანამშრომლობა და ურთიერთდახმარება, რაც სოციალიზმის მსოფლიო სისტემის განვითარების კანონი ვახდა. საეპარო-სია ოქჯის, რომ სსრ კავშირის დახმარებით მოქმე სოციალისტურ ქვეყნებში აშენებულა 500-მდე სამრეწველო საწარმო და ობიექტი; ამასთან მათ მაქსიმალურად ხელსაყრელ პირობებში საბჭოთა კავშირმა მისცა კრედიტები 7,8 მილიარდ მანეთის (ახალი სავალუტო მანეთებით) რაოდენობით.

თავის მხრივ სოციალიზმის ბანაკის ზოგიერთი ქვეყნები — პოლონეთი, ჩეხოსლოვაკია, გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკა, უნგრეთი ტექნიკურად უწყობენ ხელს საბჭოთა კავშირს რაგი სამრეწველო საწარმოების მშენებლობაში, მისცეს მას ცემენტის, შაქრის, სოკონერეო ქარხნების, მომრავი ელექტროსადგურების კომპლექსური მოწყობილობა. ეს ქვეყნები მნიშვნელოვან ტექნიკურ დახმარებას უწყვენ, აგრეთვე, სხვა მოქმე ქვეყნებს სოცია-

ლისტური ინდუსტრიალიზაციის საქმეში. სახალხო ზინეთი ტექნიკურ დახმარებას უწყვენ აზიის სახალხო-დემოკრატიულ ქვეყნებს სამრეწველო საწარმოების მშენებლობაში.

ჩვენი რევოლუციის ზოგიერთ ნიშანთვისებას, გვასწავლიდა ვ. ი. ლენინი, არა ადვილობრივი, არამედ საერთაშორისო მნიშვნელობა აქვს. ასეთ ნიშანთვისებებს გუთუნის: მუშათა კლასის პოლიტიკური ხელისუფლების დამყარება მისი ავანგარდის შეთავაზობით; გლენობასა და მშრომელთა სხვა ფენებთან მუშათა კლასის კავშირის განმტკიცება; სამრეწველო საწარმოების, ბანკების, ტრანსპორტის კაპიტალისტური საკუთრების ლიკვიდაცია; წარმოების ძირითად საშუალებებზე საზოგადოებრივი საკუთრების დამყარება; ეკონომიკის გვერდინი ხასიათი; თავიანთ სოციალისტურ სამშობლოთა დაცვა რევოლუციის მტრების ხელყოფისაგან.

ამასთან, სახალხო-დემოკრატიული ქვეყნებისათვის აუცილებელია ის, რომ იღვათა ერთობის მიუხედავად, მათ პრაქტიკული განხორციელება მოხდეს თეთიული ქვეყნის თავისებურების გათვალისწინებით.

ვ. ი. ლენინი წერდა: ყველა ერთ განახორციელებს სოციალიზმს; ეს აუცილებელია, მაგრამ ყველა განხორციელებს არა საესებით ერთნაირად. თეთიული შეიტანს თავისებურებას დემოკრატიის ამა თუ იმ ფორმში, პრაღატრიანტის დიქტატურის ამა თუ იმ სახესხვაობაში, საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვადასხვა მხარეთა სოციალისტური გარდაქმნის ამა თუ იმ ტემპში*.

იმ ლენინურმა დებულებამ, რომელიც დადასტურა სოციალისტური მშენებლობის პრაქტიკამ სახალხო დემოკრატიის ქვეყნებში, შემდგომი განვითარება პოვა საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XX და XXII ყრილობაზე, კომუნისტური და მუშათა პარტიების წარმომადგენელთა თათბირებზე.

სახალხო დემოკრატიის ბევრი ქვეყნის განვითარების ერთერთი თავისებურება ის არის, რომ მუშებმა და გლეხებმა ძალუფლება ხელში ჩაიგდეს ისე, რომ იქ არ მოხდარა სამოქალაქო ომი.

ეკონომის სახალხო დემოკრატიის ქვეყნებში არ განხორციელებულა მუშის ნაციონალიზაცია, როგორც ეს მოხდა ჩვენში.

ზინეთის სახალხო რესპუბლიკაში კაპიტალისტური საკუთრება მრეწველობაში, სოფლის მეურნეობასა და ვაჭრობაში სოციალისტურ საკუთრებად გარდაქმნა მშვიდობიანი გზით.

მაგრამ ეს და სხვა თავისებურებები როდია სოციალიზმში სხვადასხვა ქვეყნების ვადსე-

ლის მთავარი და განმსაზღვრელი ფაქტორი. სოციალიზმის მშენებლობისათვის ამა თუ იმ ქვეყანაში მთავარი, გადაწყვეტად მნიშვნელოვან როლს სოციალისტური გარდაქმნათა საერთო ეკონომიკური ფუნქციონირებას.

სოციალისტური მშენებლისათვის ახალი კონონომიურებთან როლის დამკვიდრება და ეროვნულ თავისებურებათა გახვედრება ზიანს აყენებს სოციალიზმის საქმეს, რევიზიონიზმის კაობში ჩაჯვარდნას იწვევს.

თავისუფალ ხალხთა თანამშრომლობასა და ურთიერთდამხმარებას საფუძვლად უდევს პროლეტარული ინტერნაციონალიზმისა და მოამე ქვეყნებში სოციალისტური წარმოებითი ურთიერთობის ბატონობის პრინციპები. ეს თანამშრომლობა და ურთიერთდამხმარება ხორციელდება იმ ეკონომიური კანონების შესაბამისად, რომლებიც მოქმედებენ თვითმუშა სოციალისტური ქვეყანაში და მთლიანად სოციალიზმის მსოფლიო სისტემაში. დიდი გავლენით, პროპორციული განვითარების კანონის როლი წინათ ჩამორჩენილი ქვეყნების წამოწევაში მოწინავეთა დონემდე. ამ კანონის გამოყენება გამოიხატება სახალხო-სამეურნეო გეგმების კოორდინაციით და სოციალისტური სახელმწიფოების საწარმოო ღონისძიებების გაერთიანებით მათ საერთო ბრძოლაში სოციალიზმისა და კომუნისმის აწეებისათვის. იგი საშუალებას იძლევა აგრეთვე განზორციელდეს შრომის საერთაშორისო სოციალისტური განაწილება.

შრომის საერთაშორისო კაპიტალისტური განაწილების სისტემა იმპერიალისტური სახელმწიფოების მიერ სუსტად განვითარებული ქვეყნების ექსპლოატაციის სისტემაა. სუსტადგანვითარებული ქვეყნები, რომლებიც მრეწველობის მხრივ განვითარებულ კაპიტალისტურ სახელმწიფოებს ერთიორად აღემატებიან მსახლეობის ოდენობით და ტერიტორიით, 34-ჯერ ჩამორჩებიან მათ ფორალის გამოდნობაში და 13-ჯერ ელექტროენერჯის გამომუშავებაში.

იმპერიალისტური სახელმწიფოები, რომლებმაც სუსტადგანვითარებული ქვეყნები გადაქციეს თავიანთ სანდღვეულო-აგრარულ დანამატად, ავაზაყურად ძარცვავენ ამ ქვეყნების ხალხებს და ბუნებრივ სიმდიდრეს. ამის მკაფიო მაგალითია აფრიკა. ცნობილია, რომ აფრიკა პირველ ადგილზეა კაპიტალისტურ სამყაროში ოქროს, ალმასის და ბოქსიტების მარაგით, ხოლო მეორე ადგილზეა ნავთობის, ქიმიკატების, ფოსფორიტების, ქრომის, რენიუმის მადნეულის და ქვანახშირის მარაგით. მაგრამ ზღაპრული სიმდიდრის ეს კონტინენტი კოლონიალიზმის ბატონობის პერიოდში სიღატაკისა და შიმშილის კონტინენტად გადაიქცა. აფრიკის წილად მოდის მსოფლიო სამრეწველო წარმოების მხოლოდ 1 პროცენტი, მაშინ როცა იგი შედ-

ენა უდავოა ტერიტორიის 25,5 პროცენტს და მოახლეობის 7 პროცენტს.

იმპერიალისტებმა, კერძოდ, შეუერთებულ შტატების მონოპოლისტებმა, ლათინურ ამერიკის უმრავლეს ქვეყნებს თავს მოახვეს ეკონომიკის ცალმხრივი დარგობრივი სტრუქტურა, გადააქციეს ისინი „ერთი პროდუქტის“ ქვეყნებად, რომელთა მთელი ეკონომიური ცხოვრება ძირითადად დამოკიდებულია პროდუქციის ერთ-ორი სახის ექსპორტზე. თავისთავად ესადა, შრომის საერთაშორისო კაპიტალისტური განაწილების სისტემაში სუსტადგანვითარებული ქვეყნების ასეთი მონაწილეობა მათ ხდის უცხოეთის კაპიტალზე ეკონომიურად დამოკიდებულად.

შრომის საერთაშორისო სოციალისტური განაწილება სოციალიზმის მსოფლიო სისტემის განვითარების ობიექტური პროცესია. მისი კონკრეტული ფორმებია სსრ კავშირისა და სახალხო-დემოკრატიული სახელმწიფოების სახალხო მეურნეობის ურთიერთ დაჯავშირებულ დარგების სპეციალიზაცია და კოოპერირება. სოციალისტური ქვეყნების თანამეგობრობის შექმნა თვითმუშა მათგანს თავისუფლებს იმს აქტიულებლობისაგან, რომ განავითაროს მძიმე ინდუსტრიის ყველა დარგი საბჭოთა კავშირის მსგავსად, რომელიც მარტო აწეუნდა სოციალიზმს კაპიტალისტური გაჯეროცვაში. სოციალისტური ბანაკის თვითმუშა ქვეყანა იწყებს საზოგადოებრივი წარმოების ამ დარგების განვითარებას, რომლებსთვისაც მასში არის ყველაზე ხელსაყრელი პირობები და შესაძლებლობანი: ბუნებრივი და მატერიალური რესურსები, წარმოების მოცემული დარგის განვითარების გარკვეული დონე, მუშაკთა და ინჟინერ-ტექნიკოსთა კადრები. მაგრამ ეს არ უარყოფს, არამედ, პირიქით, გულისხმობს მძიმე ინდუსტრიის განვითარებას ყველა სახალხო-დემოკრატიულ ქვეყანაში.

სოციალიზმის ქვეყნების წინაშეა დიდი მაგალითი შრომის განაწილებისა საბჭოთა კავშირის იმ ხალხებს შორის, რომლებიც საბჭოთა ხელისუფლების პირველ წლებში საზოგადოებრივი განვითარების სხვადასხვა სტადიაზე იყვნენ. სასახელმწიფოთაშორისო სპეციალიზაცია და კოოპერირება პარამონულად ახამებს თვითმუშა სოციალისტური სახელმწიფოს ეროვნულ ინტერესებს მთელი სოციალისტური ბანაკის განვითარებისა და განმტკიცების ინტერესებთან და ამატარებს საწარმოო ძალების ზრდის ტემპს სოციალიზმის ყველა ქვეყანაში.

ეკონომიური და კულტურული თანამშრომლობა და ურთიერთდამხმარება ათანაბრებს სოციალისტური ქვეყნების განვითარების საერთო ხაზს. ამ პროცესის უახლოესი შედეგი იქნება

სოციალიზმის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის შექმნა, სოციალისტური წარმოებითი ურთიერთობის განუყოფელი ბატონობა სახალხო მეურნეობის ყველა სფეროში, აგრეთვე კულტურული რევოლუციის გამარჯვება და საზოგადოების სრული მორალურ-პოლიტიკური ერთიანობის შექმნა სოციალიზმის ბანაკის ყველა ქვეყანაში. წინათ ჩამორჩენილ ქვეყნებში სრული სოციალისტური საზოგადოების აშენება დიდ წვლილს აქვნიდა მსოფლიო სოციალიზმის ეკონომიური ძლიერების განმტკიცებასა და სულიერი კულტურის განვითარებაში.

სახალხო-დემოკრატიულ სახელმწიფოებიდან ყველაზე ხელსაყრელ მდგომარეობაშია ჩეხოსლოვაკიის რესპუბლიკა. წარმატებები მრეწველობის დარგში ისევე, როგორც სოფლის მეურნეობის კოოპერირების დამთავრება, საშუალებას მისცემს ჩეხოსლოვაკიის ხალხს შეეძლოს სოციალიზმიდან კომუნისმზე თანდათანობით გადასვლის ფასში.

ბულგარეთის სახალხო რესპუბლიკა შეუდგა სოციალისტური საზოგადოების აშენების დამთავრებას.

სახალხო ჩინეთი, რომელსაც უმდიდრესი ბუნებრივი და ადამიანთა რესურსები აქვს, საბჭოთა კავშირის მსგავსად ავითარებს მძიმე და მშუბტე მრეწველობის ყველა ძირითად დარგს, განახილა რა ჩინეთში სოციალისტური მშენებლობის პერსპექტივები, ჩინეთის კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის პლენუმმა, რომელიც 1958 წლის დეკემბერში მიმდინარეობდა, დასახა განდობილი პროგრამა: 15-20 წლის განმავლობაში მატერიალური და სულიერი საფუძველი ჩაეყაროს სოციალიზმიდან კომუნისმზე გადასვლის. ეს პროგრამა ითვალისწინებს ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის გადაქცევას დიდ სოციალისტურ სახელმწიფოდ, რომელსაც ექნება დიდად განვითარებული მრეწველობა, თანამედროვე სოფლის მეურნეობა, თანამედროვე მეცნიერება და კულტურა. ამავე დროისათვის განხორციელდება კოლექტიური საკუთრებიდან საერთო-სახალხო საკუთრებაზე გადასვლა და უზრუნველყოფილი იქნება ამ უკანასკნელის სრული ბატონობა.

გერმანიის დემოკრატიულ რესპუბლიკას სახალხო მეურნეობაში მრეწველობის ზვედრითი წონის მხრივ პირველი ადგილი უკიაჩეს სოციალისტურ ქვეყნებს შორის. სიმრეწველო წარმოება გერმანიის დემოკრატიულ რესპუბლიკაში 1965 წელს ერთიორად გაიზარდა 1957 წელთან შედარებით.

სოციალიზმის მშენებლობაში დიდ წარმატებებს მოაპოვებენ სხვა სახალხო-დემოკრატიულ სახელმწიფოებიც. ეს იქნება სოციალიზმის აშენება კორეაში.

სოციალისტური სახელმწიფოების უანგარო დახმარების შედეგად ალბანელმა ხალხმა მოყო-

ლე ისტორიულ ვადაში დიდ წარმატებებს მიაღწია თავისი ქვეყნის ეკონომიკისა და კულტურის განვითარებაში.

მაგრამ ალბანელი ხელმძღვანელებმა/პარტიულ-ყოფისა, ენვერ ხოჯა და მეჰმედ შეჰუ დაადგინენ გამთიშველ, ანტილენინურ გზას. მათ დიწყეს თანამედროვეობის უმნიშვნელოვანეს ხაკითხებში მთელი მსოფლიო კომუნისტური მოძრაობის საერთო შეთანხმებულ საზიდან გადახვევა, რაც განსაკუთრებით მკაფიოდ გამოვლინდა 1960 წლის შეახანებიდან. ალბანელი ხელმძღვანელების ავანტიურისტული, პროვოკაციული მოქმედება ზიანს აყენებს ალბანელი ხალხის სასიცოცხლო ინტერესებს, მთელი სოციალისტური თანამეგობრობის საქმეს.

სკკ XXII ყრილობის რეზოლუციაში ნათქვამია:

„ყრილობა გადაჭრით გმობს, როგორც დუსაბუთებელსა და ცილისმწამებლურს, ალბანეთის შრომის პარტიის ხელმძღვანელთა თავდასხმებს საბჭოთა კავშირის კომუნისტურ პარტიაში და მის ლენინურ ცენტრალურ კომიტეტზე. ალბანელი ხელმძღვანელთა მოქმედება ეწინააღმდეგება კომუნისტური და მუშათა პარტიების წარმომადგენელთა 1957 და 1960 წლების თათბირების დეკლარაციასა და განცხადებას და არ შეიძლება სხვაგვარად შეფასდეს, თუ პრა როგორც გამთიშველი მოქმედება, რომელიც მზინად ისახავს სოციალისტური ქვეყნების მეგობრობისა და შეკავშირებისათვის ძირის გამოთხრას და ხელსაყრელია იმპერიალიზმისათვის“.

როგორც სკკ პროგრამაშია აღნიშნული, სოციალიზმის გზის დაადგა აგრეთვე იუგოსლავია მაგრამ იუგოსლავიის ხელმძღვანელებმა თავდაანთ რვეზიონისტული პოლიტიკით იუგოსლავია დაუბარისპარეს სოციალისტურ ბანაკს, საერთაშორისო კომუნისტურ მოძრაობას და შექმნეს იუგოსლავი ხალხის რევოლუციურ მოინამოყართა დაკარგვის საფრთხე.

ომით დანგრეული მეურნეობის აღდგენასა და ინდუსტრიალიზაციის განვითარებაში 1948 წლის პირველ ნახევარამდე იუგოსლავიას მნიშვნელოვან დახმარებას უწევდნენ სსრ კავშირი და სახალხო დემოკრატიის ქვეყნები. შემდგომში ეს ტრადიციული მეგობრული ურთიერთობა დარღვეულ იქნა, რის შედეგადაც იუგოსლავია უღიღეს ეკონომიურ დაბრკოლებას წააყუდა.

„იუგოსლავიის კომუნისტთა კავშირის ხელმძღვანელები, რომლებიც აშკარად განიცდიან ერთიანულ შეზღუდულობას, — განაცხადა ნ. ს. ხრუსჩოვი — სკკ ცენტრალური კომიტეტის საანგარიშო მოხსენებაში პარტიის XXII ყრილობაზე, — ასდენენ პირდაპირ მარქსისტულ-ლენინურ გზას და დაადგინენ მრუდე ბილეს, რომელმაც ისინი რვეზიონიზმის უკაობში მიიყვანა. მომე პარტიების 1957 წლის დეკლარაციას,

რომელიც მთელ მსოფლიოში გაიშა როგორც კომუნისტების ერთიანობისა და სოლიდარობის ქარტია. იუგოსლავიის ხელმძღვანელობამ უპასუხა რევოლუციონისტული ანტილენინური პროგრამით, რომელიც გადაჭრით და სამართლიანად გააყრიტყა ყველა მარქსისტულ-ლენინურმა პარტიამ.

რევოლუციონისტული იდეებით გამსჭვალული იუგოსლავიის კომუნისტთა კავშირის ხელმძღვანელობის არა მარტო თეორიული საქმიანობა, არამედ პრაქტიკაც. მათ შიგერ აღებულა ერთი მსოფლიო სოციალისტური თანამეგობრობისაგან იზოლირებულად, განცალკევებულად განვითარებისა მანე და საშიშია. იგი ხელსაყრელია იმპერიალისტური რეაქციისათვის, კვებავს ნაციონალისტურ ტენდენციებს და საბოლოო ანგარიშით მას შეიძლება მთავყვეს სოციალისტური მონაპოვრების დაჯარვეა იუგოსლავიაში, რომელიც ზამოშორდა ახალ სამყაროს მშენებელთა ერთსულოვან და ერთიან ოჯახს*.

სოციალისტური ბანაკის ძლიერების ზრდა ცოტს გერას იმპერიალისტური სახელმწიფოების მმართველ წრეებს. ისინი სოციალიზმის ქვეყნების წინააღმდეგ იყენებენ ყოველ ბინძურ საშუალებებს, ზომლებც კი მოიპოვება ავანკური იმპერიალიზმის არსენალში: ჯაშუშობას, დივერსიას, ცილისწამებას და კონტრარევოლუციურ ამბოხებათა მოწყობასაც კი, რო-

გორც ეს უნგრეთში მოხდა. აშერიკის რევოლუციონისტურმა შტატებმა იმპერიალისტებმა ძარჯამობრელი მოქმედება სოციალისტურს ქვეყნებში წინააღმდეგ სახელმწიფო პოლიტიკის მიხედვით. ისინი ცანიკტრა გულახდილობით ხარჯავენ ასეულ მილიონობით დოლარს ჯაშუშობასა და დივერსიებზე სოციალისტური ქვეყნების წინააღმდეგ. უკვე რამდენიმე წელია ზედინდელ შეერთებულ შტატებში იწყობა პროვოკაციული „დამონებელი ერების კვარეულები“.

მონაპოვრების პირწავარდნილი აგენტები „დამონებულს“ უწოდებენ ყველა იმ ხალხს, რომლებიც განთავისუფლდნენ იმპერიალისტური მონაპოვისაგან და დადგნენ თავისუფალი განვითარების გზას. მაგრამ იმპერიალისტების ყველა ცდა ძირი გამოითხარან სოციალისტურ ბანაკის ძლიერებას, განწირულია.

როგორც მძლავრ მუხას, რომელიც ღრმად გაუღვამს ფესვები, ვერ შეაშინებს ვერავითარ ქარიშხალი. ისე ახალ სოციალისტურ სამყაროს ვერ შეაშინებს იმპერიალისტური რეაქციის ვერავითარი ხრიკები. სოციალისტური ბანაკის განვითარებულა ძალბა საიმედოდ უზრუნველყოფენ ყოველ სოციალისტურ ქვეყანას იმპერიალისტური რეაქციის ხელყოფისაგან.

ახალი სამყაროს დიდებული შენობა, რომელიც თავისუფალი ხალხების გმირული შრომით შენდება ვერობისა და აზიის ებებრთელა სივრცეებზე, მთელი კაცობრიობის მომავალია.

საგანი ჟიღანი

ირაკლი აბაშიძის შემოქმედება*

ცალკე უნდა აღინიშნოს, ირ. აბაშიძის ლირიკული ლექსების წიგნი „მონადირის დამეუბნი“. ეს აბის მოგონება ომის სურათებისა, სამშულო ომის წლების მღვლეარე დღეებისა, მოგონება ომგადახდული რიგითი აღმამანებისა, რომლებიც ახლა შემოქმედების შრომას ეწევიან. აბი რიგითობის ნადირობის შემდეგ ცეცხლის კოცონი დაუნთხათ და მის გარშემო მსხდომნი, უსმენენ ომგადახდულ ღაზარებს. იგი ჰყვება ომის მშვიდარე დღეების ამბავს: ზეღისგულივით ვიცა პრუსია, ვით ზაქათალა და ზელაქანი, შეკენიგსებარზე ვყრილი უფშობარებს, მე ვაგვიარე ფეხით შტეტინი, მე ვადაცურე მისი ოდერი, და ის, რაც მე გამოვიღია და მომწვლია, სიზმრად თუ ნახავდა ჩემი წინაპარი, მამაპაპა... შემდეგ პოეტი გვიცნობს მასწავლებელს, რომელიც სოფელ კახში ინგლო ბავშვებს დედაწას ასწავლავს. საინგლო საქართველოს ერთი უძველესი კეთება პოეტი ინგლოების ცხოვრებას, მათ ყოფას განსაკუთრებული ინტიმით აღწერს. ამას მოსდევს ჩვენი წინაპრების მოგონება: ვთქვათ სადღეგრძელო ჩვენი ზალხისა და საქართველოს მარადისობის,

ვინც წმინდად მისცა მამულს ხარაჯი
და წევს საყნიან გლეხურ ტილოში,
ვინაც სამცხეში გავდგა დარაჯად
და შეციხივნედ საინგლოში...

ირ. აბაშიძის შემოქმედებაში, საზოგადოდ, დიდი ადგილი უჭირავს ისტორიულ თემს. ჩვენი ზალხის ვიწროული თავგადასავლის ვაცოცხლება, მისი ვეჯაცური შემართების ამბის მოთხრობა პოეტს ორიგინალურად აქვს დავაშირებული დღევანდელ საქართველოსთან. ირ. აბაშიძემ თანმიმდევრულად გააგრძელა პარიტიტული საბჭოთა ლირიკის გზა. პოეტი აღადგენს საშობლოს დასავიად წინაპრების შეუპოვარი ბრძოლის სურათებს, ჩვენს ცნობიერებაში წარმოვიდგენს ზალხის ეროვნული

დამოუკიდებლობისათვის, საშობლოს თავისუფლებისათვის მრავალსაუკუნოვანი ბრძოლის ეპიზოდებს. ამ მხრივ საინტერესოა ლექსი „სამი ციხე“.

მურის ძველ ზიღთან სამი ციხეა: „დაუხედი“, „დაქარი“ და „არ გაუშვა“. ეს სახელები პოეტს მოგონებს თუ როგორ ზღვებოდნენ ჩვენი წინაპრები მომხედურ მტერს:

რაცა მძღვარობდა მტერი გულშევი,
ციხე — „დაქარის“ მტრების დრეჯაში,
„არ გაუშვათ“, „არ გაუშვათ“ —
მტრის წინ დგებოდა ციხე ბერჯავი.

ეს სამი ციხე ქართველი ზალხის გმილული წარსულის ისტორიული ნაშთია, რომელიც შეტყველდ მოგვიხრობს, თუ რა თავდადებითა და ვეჯაცური შემართებით იცავდა ქართველკაცი თავის მამულს, თავის საშობლოს:

ყური მიუდგე: როგორ ვადურა
მტრის ხმალს ქვეყანა ცრემლდანიშული.
„დაქარი“, „დაუხედი“ და „არ გაუშვა“ —
აი, რა აბის ჩვენი მამული.

ჩვენი წარსული — შწარეც და ტყილიც — პოეტს მოუხრობს ყოველი სიკეთისა და დოვლათის შემქმნელი ზალხის, საშობლოს დამცველი ზალხის ვეჯაცობის ამბავს. აი, პოეტს ძველ კოლხეთში, ფოთთან ახლოს, ძველ საქართველოს ნაშთი უნახავს, ნაშთი გარდასული დიდებისა, წარსული კულტურის სიდიადის გამომხატველი:

ნახეს კოლხეთში წელს რომელიდაც
გმირის თუ თეთთან მეფის ფარხმალი.

მაგრამ ირ. აბაშიძე როდია წარსულში ვადასახლებული რომანტიკოსი, რომელიც არაფერს ხედავს აწმყოსა და მომავალში სანდგეშებელსა და წარსულთან შესადარს. არა, პოეტმა კარგად იცის წარსული ცხოვრების ტრავიკული ფურცლიანი, ძველი ცხოვრების ტყილივები, რომლებიც ახალმა დრომ მოაშუშა და ვანერნა. ანტიკომ იგი წარსულისა და აწმყოს კონტრასტული სურათების დახატვის დროს ყოველთვის აწმყოს, ახალი საბჭოთა საქართველოს მიდიღებელია, და აი, იმავე კოლხიდის ძველ

* დასასრული, იბ. „მნათობი“ № 1. 1962 წ.

საგანძურის მოგონებას ასეთი განწყობილება ცვლის:

მაგრამ ძველ განზრე მებრალ მახარებს
 მარც კოხლები ახალ განძების,
 მისი ბაღები, ტყე ტანბაღი,
 მისი უციხა ახალგაზრდების.

ი. აბაშიძე კარგად იცის, რომ ძველი დრო — როდესაც ერთი შუშა ქართული ხალხი უთმანსწორი ბრძოლაში იცავდა თავის ქვეყანას, თავის მამულს, — სამუდამოდ ჩაბარდა ისტორიას მას შემდეგ, რაც ჩვენი ხალხი დაუძმონილდა დიდ რუს ხალხს, მას შემდეგ, რაც საქართველო დიდი საბჭოეთის კავშირში შევიდა. ი. აბაშიძე გვიხატებს ახალ საქართველოს, როგორც დიდი საბჭოთა ქვეყნის ერთიანი ოჯახის ნაწილს, საქართველოს დამოუკიდებლობა, მისი თავისუფლება განუყოფლად დაკავშირებულია ჩვენი მოძვე ერების ერთიანობასა და მთლიანობასთან.

მას გვიხმობდა ჩვენი რუსთველი,
 ჩვენი ნაკოი, ჩვენი ფიზული,
 გაუტუხელი სიტყვით გულწრფელით
 ვართ სთქუნოდ მძაღმეფიცული-

ჩვენი დღევანდელი საშობლოს სიმტკიცის ფუძეთაფუძე საბჭოთა ხალხების მეგობრობაა და, სანამ არსებობს ეს ძმობა და მეგობრობა, ჩვენი ქვეყანა მტკიცე და შეუვალი იქნება.

ი. აბაშიძე თავისი პოეტური გრძნობებითა და განწყობილებებით, თავისი მომხიბველი დამაინტრიგო პოეტური ბუნებით უაღრესად ინტერნაციონალისტრი პოეტია. მან კარგად იცის, რომ ნაშეილი ქვეშაირტი ბუნების ადამიანს დიდი გული, დიდი ფრთები უნდა ჰქონდეს. ინტერნაციონალისტური გრძნობები უნდა გაინდეს, სხვა ხალხთა ბედითაც უნდა იყოს დაინტერესებული. ი. აბაშიძე ეს განწყობილება გამოხატა ჯერ კიდევ აღკანდელ ლექსში: „ბარათი ესპანეთის მებრძოლთ“. ჩვენი თავისუფალი საბჭოთა ხალხი შუად არის თანაგრძნობის ხელი ვაქუნდოს, — ამბობს პოეტა, — ესპანეთის მშრომელებს, რომლებიც აღდგენ ესპანელი ხალხის შიავგრელებსა და მტრების წინააღმდეგ საბრძოლველად. უფრო გვიან, 1955 წელს, დოლორეს იბარტიასადმი მიმართულ ლექსში ი. აბაშიძე კვლავ გამოხმებურა ესპანელ ხალხს და მის საბრძოლო რევოლუციურ ტრადიციებს. ეს განწყობილება შესანიშნავად გამოხატა პოეტმა ესპანელი რევოლუციონერი ქალის დოლორეს იბარტიას სახესა და ხსიონში.

ჩვენი მოძვეების შრომა და ვარჯა, მათი აღორძინებული ქალაქები და რაიონები ისევე ახარებს პოეტის გულს, როგორც საბჭოთა საქართველოს ბედნიერება და დღევანდელი. პოეტა

ნატრობს: ნეტავ უეცრად ამ მკის გვერდში აღახანიდან ვადამახედა ვოლგის მხარეში და მისთვისაც მთქმევიანა სიძღვრის! მნევეუროგორც მე ვუმღერი ახლა აღახნის გეტუხე ქვეს თანამქმამულეთა შრომას:

მე აღახნიდან ვოლგას ვუხურებ,
 გმირებს ზღაპრულებს, გმირებს პირველებს,
 მე აქ ვუმღერი იმ დიდ საღვრებს,
 რომ ხმა შევეუწყო ვოლგისპირებებს.

ეს გრძნობა, რომ ერთმანეთს ხმა შევეუწყოთ, გვერდში ამოვუდგეთ თანამოქმეებს, ვამენოთ ქვეყანა — ძმობისა და მეგობრობის ძლევამოსილი იდეაზე დაფუძნებული ეს განწყობილება ი. აბაშიძის ლექსების საზოგადო დამასათებელი თვისებაა. პოეტს ახარებს, რომ საბჭოთა კავშირი ხელს უწყდის შემოწილით დამღრებულ „ფენჯაბელ გლუხაკებს“, რომ აღახნისა და ვოლგისპირეთის პურის მოსავალი საბჭოთა გეშებს შიავთ ინდოეთის დამშვეულ მშრომელთა დასახარებლად. ეს გაუმარჯობს ამბობს პოეტა, ინდოელ გლუხაკს, რომელიც ჩვენ პური ვავეუტხის... ინტერნაციონალისტურა გრძნობების გამოხატველ ამ ხალღვრებელს ასეთი აზრი ერთვის:

ყველა ტანჯულის ჩვენი ვართ მოძვე,
 ყველა ჩავრულის ჩვენ გვიცქერს თვალსაზოგადოდ. ი. აბაშიძის პოეზიაში ინდოეთის მშრომელი ხალხის სიყვარულის მოტივი განსაკუთრებული ინტეიმით არის წარმოდგენილი. ეს ვარემოება იმიოთაც აიხსნება, რომ მან იმოჯაურა ამ დიდ და ვრცელ ქვეყანაში პოეტა მოხიზლა ინდოეთის ტრამალების ხალღემ და მისმა მარად აყვავებულმა ბუნებამ. მისთვის ამ თბილი ქვეყნის ცაც ნაცნობია და მარც, განსაკუთრებით ახლობელია მერცხლები:

ამ ზღაპრულ ქვეყნის, ამ საოცრების
 მე ვერ ავხსენი ერთი მეცხრადიც,
 მხოლოდ შესმოდა ენა ფრთოსნების,
 ჩვენი მერცხლების, ჩვენი მერცხლების!

პოეტა მერცხლების ჰიკოკეში თავისა მამულის გამოძახილს ხედავდა, თავისა საშობლოს ქვეყნის სიბობს გრძნობდა:

შორს, შორს ვაგვაფრენს მხარე განჯესის,
 ხან საოცრების, ხან უმეცრების,
 მაგრამ მამულის ყველგან ხმა გესმის,
 ჩვენი მერცხლების, ჩვენი მერცხლების!

პოეტა აღმოსავლეთში, ინდოეთში თუ ჩინეთში, ყველგან ამაყად დადის, როგორც თავისუფალი, ახლად აღორძინებული საბჭოთა საქართველოდან წარგზავნილი ლესპანი, თან დაავქს თავისი მამულის სუფარული და პატრიოტული თავმოყვარობა. აღმოსავლეთის ეს ზღაპრული ქვეყანა, ზავშობიდანვე იტაცება პოეტს, მაგრამ მას ყველაზე უფრო დაამახო-

რდა აღმოსავლეთის მებრძოლთა სახეები, მის სიონში ღრმად აღიზებდა იმათ სახეები, რომლებშიც საყრდენს ანგრევდნენ, ბორკილებსა და ზუნდებს ამსხვრევდნენ:

განსაკუთრებით საინტერესოა ამ მხრივ ლექსი „აღმოსავლეთის პოეტებს“. ამ თავისებურ პოეტურ მანიფესტში პოეტი ეძებს ის საერთოს, რომელიც ერთმანეთთან ახლოებს მრავალ ენაზე მოლაპარაკე ხალხებს. ეს ერთი ენა — მშველობის ენაა, დემოკრატიის, თავისუფლების ენაა. და პოეტს გულწრფელად აცხადებს:

ასი კი არა, ერთი ენა გვაქვს,
ენა მშველობის, ენა მშველობის,
ასი კი არა, ერთი ენა გვაქვს,
ენა ჭირნახულ თავისუფლების!

ირ. აბაშიძემ ბევრი იმოგზაურა სხვადასხვა ქვეყანაში, ბევრი რამ ნახა, რამაც პოეტს გაუფართოვა მხატვრულ წარმოდგენათა სამყარო; უფრო მრავალფეროვანი გახდა მისი პალიტრა, უფრო გამდიდრა ფერებითა და სიღრმეებით მისი ლირიკა. მაგრამ ყველგან, სადაც არ უნდა იყო იგი, თვალწინ თავისი სამშობლო, თავისი ქვეყანა უდგას. განვის ნაპარზე დგას იგი თუ ნიუ-იორკის ცათამბჟენებს შესქიერის, პარიზის ქუჩებში დადის თუ პეკინის მოედანზე ღვაჭი, ყველგან თვალწინ საქართველო უდგას. იგი გულთბილად აცხადებს, „მე თვალწინ მუდგას სულ საქართველო, სადაც არ უნდა მოხდეს ქართველი“, — გვეუბნება ავტორი. მას არ ავიწყდება თავისი სამშობლო, თავისი მამული. ყველაფერს, ნახულსა და გავონილს, იგი თავის ქვეყანას აღარტყს აი, პოეტი მოხვდა ინდოეთში. კაცმა რომ თქვას, ამ ქვეყანას არაფერი აქვს დასაწერი, — აქ ცაჲ მშვენიერია და ბაროც, მაგრამ პირველი და უმთავრესი ასოციაცია, რომელიც ენადგება პოეტს, ეს არის საქართველო, და იგი თითქმის მუდამბრუნულად ეკამათება თავის ფიქრებს, როცა ინდოეთის სილამაზეს აღწერს:

რის დამწუნება, რა დამწუნება,
ისიც შენგვარად არის ზღაპარი,
მაგრამ შენ არ ხარ მარტო ბუნება,
მაგრამ შენ არ ხარ მარტო მთა-ბარი.

პოეტი არ მალავს, რომ ამ ქვეყანას, მის ველებს, მის ტრამალებს არაფერი აქვს დასაწერი:

ცხელ ინდოეთის ვიყავ სტუმარი,
სულით შევეწყვე გულით გვეინდი,
შიწას არ ჰქონდა რამ საწუნარი,
ოკეანიდან ოკეანემდე.

მაგრამ მაინც სხვა საქართველო, პატრიოტი პოეტი ასეთი შეძახილით მიმართავს თავის სამშობლოს:

სუნთქე ხარ, სუნთქე,
გულსფანტყალი,
ლხანის აფრენა, ჭირის მოთქენა,
მაგრამ მცითე ხარ, შენ გენაცხვალა,
სულ პატარა ხარ, გულსოდენა!

პოეტს უყვარს თავისი პატარა, მაგრამ თავსუფალი და ბედნიერი სამშობლო და ეს სიყვარული რთლი უპირობად სხვა ქვეყნების სიყვარულს. ირ. აბაშიძე არა მარტო ინდოელებს ეჭიბრება თავისი ქვეყნის სიყვარულში, არამედ ასეთივე კამათი გაუშარათა მან ლექსში „ღარიღალესთან“ პუშკინს, რომელიც მოზიბულელი იყო საქართველოს ბუნების მშვენიერებით. დიდი რუსი პოეტი მოაქვსოგო საქართველოს ბუნების ზღაპრულმა სილამაზემ და მან წრფელი გულით უმღერა ამ ქვეყანას:

ვერც შენ გოძველ ამ მწველ სიტუტრფეს.
იქით მყინვარი, აქეთ არწივი...
და ამ არაგვის ამწყენებულ მთებს
შენაც შესძახე ქართველ კაცივით.

და თუ შენ, შოტიდან ჩამოსული პოეტ-მოგზაურა ერთი ნახვით ასე იყავ ამ სილამაზით აღტაცებული, რა გვეთქმისო ჩვენ, რომლებიც ამ სილამაზეში ვცხოვრობთ და მასთან ვართ განუყოფელიად:

შენ გზად ჩამვლედი ყაყვი მხოლოდ,
ჩვენ კი ამ გვიდგას ჩვენი აყვანი,
ამ ღურჯ ქედებში
ვსუნთქავთ და ვცხოვრობთ,
აქ წინან ჩვენი მამა-პაპანი.

და ვინ დაზრახავს ქართველ კაცს, გულით უყვარდეს თავისი მამული, უფრო უყვარდეს ვიდრე სხვას, აქ ჩინს პატრიოტი კაცის გულისკენა და ამ ვაწყობილებას არაფერი აქვს საერთო ნაციონალიზმთან, სხვა ქვეყნისა და სხვა მხარის სიძულვილითან. ლექსს ქვემოთ ასეთი სტრიქონები მოსდევს: ახლა აქ, ამ მიდამოებში, ღარიღალესი შენდება, რაც უფრო მეტ ემსხა და სილამაზეს მისცემს ისედაც ღამპრ ჩვენს ქვეყანას:

მთებში არაგვის სხვიით გამობარი,
მზით ანთებელი მზე დამყარდება
და ვინ დატრახავს,
ეს მთა და ბარი
თუ უფრო მეტად შეგვიყვარდება.

აქ ღამპარავია არაგვის სხვიით, ღარიღალესით გაიცისკროვნებულ საქართველოზე, მზისადაი სახმეთა საქართველოზე. ამ-ტომ უყვარს პოეტს ასეთი გულით თავისი განახლებული და აღორძინებული სამშობლო. წინათ რთლი იყო ასე. უთანასწორო ბრძოლაში აობრებული და დაენინებული საქართველო სულს დაფრედა-

მეგრამ უკლებლივ დრომ მინც ვერ შეიწერა ქართველთა კაცის მისწრაფება თავისუფლები-საკენ. და, აი, როცა პოეტმა ინდოეთში მშრო-მელთა ცხოვრება თავისი თვალთ დანახა, თვალწინ დაუდგა საქართველოს ტრაგიული ისტორია, მისი შეგნული წარსული:

აწიოყება... გაწივებრა ცემა...
გადარჯულება... ყმობა, მძველებ...
საშრობლო ჩემო,
საშრობლო ჩემო,

შენს ახალ დღეებს შემოვევლები.

აქ სიტყვის დიდი ეკონომიით, ზუსტად ცნე-ბებით, მრავალწერტილებით არის თქმული ის, რასაც ისტორიკოსი თუ ეკონომისტი მთელ გვერდებს შიშნაძომებდა, — აწინდელი საქარ-ფელოს სურათი სულ ერთ ფრაზაშია გამო-ხატული: „შენს ახალ დღეებს შემოვევლები“. ეს აძლევს საუფშველს უცხო ქვეყანაში მოგზა-ურ პოეტს, თავისი საშრობლოს ახალი ცხოვ-რებით კმაყოფილ პოეტს, ამაგი და თავაწეული იყო ს უცხოელთან სუბარში, უცხო ქვეყანა-სთან თავისი ქვეყნის შედარებაში.

საზოგადოდ, ირ. აბაშიძის ოპტიმიზმს საუფა-ველად უდევს ახალი ცხოვრების გულწრფელი სიყვარული. და, აი, ლექსების ამ ციკლში, სადაც პოეტი მარადიულ ყოფნა-არყოფნის სა-კითხს უხება, მისი პასუხი არასოდეს არ არის სევდიანი. ნაპოლისტური, ცხოვრებაზე ზელ-ჩაქნეული კაცის გააწეობილების გამოხატვე-ლი, აქ შიშენილია რეალისტურა, ოპტიმი-სტური პასუხი. პოეტის აზრით, ეს ცხოვრება, ეს საუფრენი, ამ ქვეყანაზე ადამიანის ყოფნის მხოლოდ ერთი წუთია („ხან წუთი, ხან საუფრ-ენი“). მართლაც, ქვეყნის დღილში წუთისო-ფული ხანმოკლეა. ადამიანის ხედილი ცოტა სიამე და სიტკბოებაა, მეგრამ ეს არ აძლევს არავის საუფშველს, წუთისოფული შეხედოს როგორც წარშავალსა და არაფრის მომტანს. ამ ფიქარებაში ზეწნთვის გასაგებია პოეტის სიტყვები:

თუ ყველაფერი არის სიზმარი,
თუ ბინდისფერი არის ყოველი,
მაშინ რატომ დგას დღეს მცხეთის ჭვარი,
რატომ დგას ისე სვეტიცხოველი?

ასეთი რწმენითა და სულისკვეთებით არის ვაქლენილი ამ ციკლის ყოველი ლექსი, ყო-ველი ფრაზა.

სამართლიანობა მოითხოვს აღნიშნოს, რომ ირ. აბაშიძის პოეზიაში სატრფიალო ლირიკას ჰეტად მცირე ადგილი უჭირავს. ავტორი სატ-რფიალო განწყობილებიანა და ხალისიანი ბუ-ნების კაცია და მით უფრო აუხსნელია ჩვენ-თვის ირ. აბაშიძის პოეზიაში სამაწნურთო ლექ-სების სიმცირე. აქ ნაწილობრივ უფროდ თავი

იჩინა ცალმხრივობამ, რომელმაც ქართველ/სა-ბჭოთა პოეზიას ცოტა ვნება/რწმუნე ჭოუბარ-ადამიანის ცხოვრება მრავალფეროვნოქ/რძუ-შიანი არა მარტო შრომობს, არა მარტო იბრ-ვის, არამედ ოცენობობს, უტრტობ ბუნების მშვე-ნიერებას, უყვარს ან სძულს ვინმე, აწვს პირა-ლი, ინტიმური ცხოვრება, და ეს ყველაფერი შედის ცხოვრების საზოგადო ცენებაში. ცხოვ-რების ასახვა გულისხმობს ადამიანური განც-დების გამოხატვას მწერლობაში, კერძოდ — ლირიკაში. იყო დრო, როდესაც ჩვენ მეტისმე-ტად ცალმხრივი წარმოდგენა გვეწონდა ლირა-კის შესახებ. აღზნათ, ამ ვარემოებას გულის-ხმობს პოეტი, როდესაც წერს:

ისე იტყვიან ჩემზე, ოდესმე,

ამ ქვეყანად ვინმე თუ მომიგონებს:

ხენაზე, ფრადზე ფიქრობდა ლექსებს,

არ იმეტებდა ნაყლებს სტრაქონებს!

ამ სტრაქონებს წერდა პოეტი 1935 წელს. მაშინ, როდესაც საბჭოთა პოეზია დიდ შარა-გზაზე გამოვიდა და მთელი მრავალფეროვნებით ამტყვევლდა ხოლო ის ნაყლი, რაც ამ მხრივ ჰქონდა აღრინდელ საბჭოთა პოეზიას, უფრო სავრთობა ვახდა. ცხოვრებამ, საბჭოთა შით-ხველმა, ეს კითხვა მწვეველ დაყენეს ჩვენი პოეზიის წინაშე და, უნდა ვთქვიქათა, ამ ვარე-მოებას გულისხმობს ირ. აბაშიძე, როცა აცხა-დლებს:

და როცა გზებში, ბაღში, ბინაზე

არ იყო ვარდი უკვე ხეშრობა,

მგოსანს უბრძანეს ცოტა სინაზე

და გატყდა ლექსის უხებზულობა.

ასე შეიცვალა ჩვენი პოეტის წარმოდგენა და დამოკიდებულება ინტიმური სატრფიალო ლირიკადაში. ირ. აბაშიძემ, როგორც პოეტმა, სამართლიანად იგრძნო თავისი მოვალეობა, გულისხმებრად მოკიდებოდა ამ სამართლიან მოთხოვნილებას:

მე ვამღვც დასტურას,

რომ ჩემს ლექსებში

ხმა აღდგინონ ხრიხანტემებმა.

ამისდა მიუხედავად, ჩვენ მინც უნდა ვთქ-ვათ, რომ ამ სტრაქონების დაწერას შემდეგ 35 წელს გავიდა და ირ. აბაშიძის პოეზიაში სატრფიალო ლექსების სიმცირე კვლავინდებუ-რად იგრძნობა. ეს ვარემოება ჩვენ მისი მრავალფეროვანი პოეზიის ერთგვარ ხარვეზად შა-გვანია, მიუხედავად იმისა, რომ ირ. აბაშიძეს შესწევს ძალა და ნიჭიერება, ადამიანის სულის ინტიმური მომართობა გამოხატოს მთელი სი-დიდადით. ეს ნათლად ჩანს პოეტის თუნდაც ვრ-დი აღრინდელი ლექსიდან — „პირველი თოვ-ლის სიმღერა“, რომელიც სატრფიალო ლირი-

ეს ერთ-ერთ ბრწყინვალე ნიმუშად მიგვიჩნა. ადამიანის სულის ინტიმური რხევა შეყვარებულთა გულის ცახცახი და თითოღუა აქ გადმოცემულია დიდი ბუნებრიობითა და სინატივით. მთელი ეს პოეტური აღსარება ასეთი მიმღერებით თაღდება:

ბევრი კარგი რომ სცოდნია ამ ბუნებას,
მაგრამ, კარგო, შენისთანა არაფერია.

სატრფილო ლარიცის საინტერესო ნიმუშია აგრეთვე „ყველა სიმღერა“. მისი ძირითადი პათოსია დამატციკოს, რომ ყველა სიმღერა რასმეს გვაგონებს, რომ ყველა სიმღერა არის ადამიანის ფიჭრისა და განცდების გამოხატვა ხან სევდიანად, ხან აღტაცებით. მაგრამ ადამიანის გულს ყველა სიმღერა ბოლოს და ბოლოს ისეთ გრძობაში მოუღობს გამოხატულებას, რომელსაც აღმანიებმა სახელად სიყვარული დაარქვეს:

მაგრამ, ძვირფასო, რაც შენ გიპოვნე,
რომ სიცოცხლეში წინ წავიმძღვარო,
ყველა სიმღერა შენს თავს მაგონებს,
შენ, სიყვარულო, დაუეიწყარო.

პოეტის ლექსებში ზშირად გაილეგებს შოგონება და კვალი შორეული ტრფივებისა. ეს ხმა ეხახის პოეტს. პოეტი ეხანერება ამ ხმას, შორეულს თუ ახლობელს, მასთან ამყარებს შინაგან კავშირს:

ეს რომელ მხარეს ვუახლოვდები,
შარდომეთია? ფარახეთია?
მშვიდობით,
ვიწყებ მთებში ზეტიალს,
მე აღმანში არ გელოდება.

როგორ გვაგონებენ ეს ლირიკული სტრიქონები შორეულად გალაკტიონ ტაბიძის ლექსს „გარაღეთ“. ირ. აბაშიძეს თავის პოეტურ სულებში სიყვარულის გრძობით გამოწვეული ტრფივები შორეული ქვეყნებიდანაც მოჰყავს საჭრთველოში. ამ მხარე მერად საინტერესოა ლექსი „ამირტას“. ინდოელი მგოსანი ქალის პოეტური სული, მისი გარეგნული მომხიბვლელობა და სილამაზე, ღრმად აღბეჭდილი პოეტის სულში, აქ გამოხატულია მერად საინტერესოდ და ორიგინალურად. გულწრფელად ეღერს პოეტის აღიარებაყ:

და წამოვედი დელიდან ისე,
რომ დამჩრა დარდი შენთვის უთქმელი.

ირ. აბაშიძის პოეზიაში ბუნების ათვისება და გაგება რეალისტური პოეტციის პრინციპს ემყარება. პოეტს ბუნების სურათები, მის სილღმლოებათა ახსნა, კაცთა ენაზე გადატანილი, ურველთვის წარმოგვნილი აქვს დიდი მომხიბვლელობითა და სილამაზით, მაგრამ ბუნების ამ გაგებაში არსად არის ინტონაცია სევ-

დისა და მარტობისა, ხალხსაგან განდგომისა და ბუნების სიმშვენიერეში სევდის განქარაგებისა, მარტვილობისა და განდგომის მოტივებს, რომანტიკოსი შერელების მანერას აქ ცვლის ნათელი, რეალისტური ხილვა ბუნებისა. აქ ყველაფერი რეალისტის კანონებს ემორჩილება. ბუნების სილიდეს, მის სილამაზეს მით უფრო ვგრძნობთ, თუკი იგი ზალხის სამსახურში, ადამიანის სამსახურში არის ჩაყენებული. ეს აზრია გამოხატული კერძოდ, ლექსში „ორი აღზანი“:

ორი ძმა, ორი ძველი ქართველი,
მით შორის ცამდე ტრინს კედელი,
მთის იქით მოჭრის პირაქეთელი,
მთის აქეთ მოჭრეს პირაქეთელი.

მდინარეთა ქუხილო თვალს ზიბლავს და გონებს აჯადოებს, მაგრამ პოეტი პრაქტიკული თვალსაზრისითაც უყურებს ბუნების დიდ მოვლენებს. მას თვალწინ უდგას სამჭარის ველი, რომლის დამჭერ ტრამალებს იორმა ჩუდგა სიცოცხლის სული, და ასევე სურს პოეტს — იხილოს აღზანის ველი, მდინარე აღზანით გაყოცლებული:

შორაქისაყენ, აღზანის წყალო,
ხარ ამავდარი, ხარ დაქანცული,
მაგრამ გეძიხის არხილოს კალო,
გეძახის ველი ვადახანჩრული.

პოეტს ბუნების დიდი სილამაზე შორეულ ინდოეთშიაც უგრძენია, აქაც მოხიბულა მისი ძალითა და მშვენებით, აქაც უმღერია ამ სილამაზისათვის.

ზეიმის ეშში იყო ბუნება — აცხადებს პოეტი — და შეც ვთქვი დიდება უკედავი სიცოცხლისა, ბუნების ამ მშვენიერებასათ. ირ. აბაშიძის პოეზია აქ მინიჭებული აქვს დიდი უშეალობა, სისადაე და მომხიბვლელობა.

ასეთივე მომხიბვლელობითა და უშეალობით წერს ირ. აბაშიძე პატარების შესახებაც.

ირ. აბაშიძის პოეზიაში ცალკე უნდა გამოვყავთ ლექსების ციკლი თბილისზე. თბილისის მიუძღნა ირ. აბაშიძემ საბავშვო პოემა „რას გადაურჩა თბილისი“ და რამდენიმე ლირიკული ლექსი.

თბილისი და ქართული შწერლობა ტოლები არიან, ქართულ შწერლობას არაიერ ისე გულთ არ უტარებთა, როგორც თავისი ტოლო, ქალირა, მაგრამ მარად ქაბუკი თბილისი, თბილისის მიწაზე დაიბადა პირველი ქართული მხატვრული სიტყვა, მაშინაც მას თავზე თბილისური კრიალა ლურჯი ცა ეტარა და მტკვარიც ისე ერტყა სარტულად, როგორც დღეს. ქართული შწერლობის პირველი აყვანი თბილისი, იყო მისი ქაბუკობისა და ზენ-

ტის წლებიც განუყოფლად თბილისთან არის დაკავშირებული. თბილისში ქართულ მწერლობას მისცა ემზო და ლაზთი. ქართულმა მწერლობამ კი თბილისის ეს ემზო და ლაზთი საქვეყნოდ გამოაბრწყინა.

თბილისი საქართველოს დედაა. თბილისი ქართველი ხალხის ერთგული და სოციალური თვითშეგნების გამომადლებელი, განმამტკიცებელი და აღმზარდელი ქალაქი იყო და არის. თბილისის თავზე ბევრჯერ გამოჩენილა საწვიმარი ღრუბლები; მტერსა და დემონს გალესილი ხმალი არა ერთხელ ამოიღიათ თბილისის წინააღმდეგ, არა ერთხელ დაუნგრევიათ და დაუტყვევიათ, მიწასთან გაუსწორებიათ იგი, ათასი ჯურის ურჯულებსა და ველურებს გადაუბუგეთ და გადაუწვით ამ ქალაქის ყველა ღირსეული ციხე-კოშკი, სამოქალაქო შენობები, კულტურის ძეგლები, მაგრამ ქართველ ხალხს, ამ ნიჭიერ და მტკიცე ეროვნულ შეგნების მატარებელ ხალხს, კვლავ აღუდგენია თავისი ქალაქი, კვლავ აუშენებია უფრო ძლიერი და უფრო ლამაზი. ასეთ აზრსა და განწყობილებას ამოიკითხავ ირ. აბაშიძის საინტერესოდ, მხატვრულად მოთხრობილ თბილისის ისტორიასში.

ესაა თბილისის პოეტური ისტორია დაბრუნებიდან დღემდე. ქრისთლოგოური თანმიმდევრობით მოთხრობილი პოეტის მიერ. ეს პოეტურად მოთხრობილი ისტორიაა თბილისის დაარსების, დედამამაქალაქის გამოცხადებისა და შემდეგ მტერთან შეუპოვარი ბრძოლის ისტორია, ქართველი ხალხის სისხლით და ცრემლით იცავდა თავის დედაქალაქს, ქართველთა ცრემლი ერთოდა მტკვარს, თბილისისათვის ღერიღნეშ ცრემლს შეაბედიათ საუკუნეები:

რა არ ნახა ქართლის ვულშმა,
რა წამება, განსადღლო,
თავს აწვიმდა სისხლის წვიმა,
ეცეა ციცილის ტანსაცმელი.
გარს სიკვდილი ვლავრება
საწინელი ამარბუნეი,
მტრეან ყრუ და ბედი თურქი,
ხაზაი და ზვარახმელი,
მაგრამ გლოვის შავი ღამე
ისევ თერთად თენდებათა
და რაღაცა მანქანებით
გული ისევ შთელდებათა

უდრე თბილისი ფეხზე იდგა, საქართველო ერთიანი, ურყევი და მტკიცე იყო. ამიტომ ქართველი ხალხის მტერი, პირველ ყოვლისა, მიხანში თბილისს ამოიღებდა ხოლმე, მას უმიზნებდა, მის განადგურებას ცდილობდა. მტერმა იცოდა, რომ თბილისის დაცემა—სა-

ქართველოს დაცემას უდრიადა. ეს ჯემშიაიტება კარგად ჰქონდა შეგნებული, ქართველ ხალხს და ამიტომ განსაკუთრებული სიყვარულით ელოიაგებოდა თბილისს და იცავდა მას. როდესაც დავით აღმაშენებელი საქართველოს შემომტკიცებდა და გაერთიანებდას სათავეში ჩაუდგა, თბილისი მტრის ზღმნიყო. საქართველოს გაერთიანების საწინდარდ მან უპირველესად მტერთაგან თბილისის დახსნა მიიხნია. თბილისი და ერთობა საქართველო განუყოფელი ცნებები არიან. ქართველმა მწერლობამ საქართველოს დედაქალაქი თბილისი ერთგული შეგნების მედრომედ და სიმბოლოდ გამოაცხადა.

ირ. აბაშიძემ პირველი ლექსი თბილისზე 1934 წელს დაწერა. ეს ერთი საუკეთესო ლექსთაგანია იმ მრავალრიცხოვან ლექსთა, შორის რომლებიც თბილისზე დაწერილა. თბილისის სიყვარული პოეტს განსაკუთრებული პოეტური ინტონაციებით აქვს გაკაცებული. პოეტი თითქოს მტკვარს ეცობრება ამ სიყვარულში:

შენ ჩემს მაგურ მტკვარს მოახსენე,
შორით რომ შენსკენ მოგზარება,
რომ შენი შიწა და სასახლენი
მას ჩემზე მეტად ვერ ეყვარება.

ყოველ ქალაქს აქვს განსაკუთრებული ადგილი, რომელიც მას დამახასიათებელ კოლორიტს უქმნის. შემდეგ იგი იქცევა სიმბოლური მნიშვნელობის ადგილად. ასეთია თბილისში მოაწმინდა, რომელიც ყოველი ქართველი ეაცს, ყოველი თბილისელი მოქალაქის სათაყვანებელი ადგილია. იგი ყოველი უცხოელის აღტაცების ადგილიცაა. ამ ქალაქის სილამაზეცა და ლაზათიც, სიმშვენიერეცა და ღირსებაც აქედან დაუნახავს უცხოელის თვალს. ქართველმა მწერლობამ განსაკუთრებით შეამკურთხა ადგილი; ქართული პოეზიის უბრწყინველესი მარჯალიტები ამ წმინდა ადგილითა შთაგონებული. საზოგადოდ, ძნელია მოინახოს საქართველოში ისეთი პოეტი, რომელსაც მოაწმინდისათვის არ მიეძღვნას თავისი საუკეთესო ლექსი. ნიკოლოზ ბარათაშვილის „შემოდამება მოაწმინდაზე“, აკაკის „განთიადი“, ვალაკტონ ტაბიძის „მოაწმინდის მთეაჲ“,—ეს სამი უბრწყინველესი პოეტური ქმნილება,—მოაწმინდის სამი უბრწყინველესი ძეგლია.

თბილისის მეორე მშვენიება იყო და არის მტკვარი, ეს უცნაური სარტყელი ქალაქისა, ეს უბუფი მოაწმინდა საქართველოს დედაქალაქის ტრავაყეული და გვირუკი ისტორიისა. არა ერთხელ შეღებულა საქართველოს ეს დედამდინარე თბილისის დაცვისათვის უთანასწო-

რო ბრძოლაში დაცემულ ქართველ გმირთა სისხლით. შემდეგ იგი გამხდარა მოწვე იმისა, თუ რა ეპიკურად აღუდგენია და განუახლებია ქართველ ხალხს თავისი დედაქალაქი. მტკვარი პოეტთა შეგონარია და ფიქრთა მოზიარე, თბილისის სიღამაზე და ეშში, არა ერთგზის გაუცოცხლებია ქართულ პოეზიას,— ასევე აქვს იგი წარმოდგენილი ირ. აბაშიძეს. და შაინც სულ სხვაა ახალი თბილისი თავისი განიერი პროსპექტებით, ახალი შენობებითა და ხელოვნების ძეგლებით. სულ სხვაა დღეს ალტაეების საგანი:

ვერ შევამარგებ მე თავს და შორჩა...
როს აყვადება ბაღში შვინდები,
ჩამოვფხატავ ცხვირპირზე ქოჩორს,
შუა ქალაქში ავყოინდები.

ჩვენი თბილისი, მისი ვაზივით დაგრეხილი ქუჩები და აღმართები, თავისი ისანიით, კრწანისით, ყაბახით, ორთაპლითა და შერაცხებით,—სიძველითა და რომანტიკით, — ერთი მხრით, ზოლო ახალი თბილისი, თავისი ფართო პროსპექტებით, უნივერსიტეტით, ინსტიტუტებით, ფაბრიკა-ქარხნებით, სკვერებითა და ბაღებით, მოაწმინდალა და მტკვარით მუდამ იქნება ქართული პოეზიის დაუცხრომელი მუხა, მეორე მხრით.

ირ. აბაშიძის პოეტური აღქმა ქვეყნისა რეალისტურია. რეალისტურია ცხოვრების აღქმის ფილოსოფიაც და წერის მანერაც და მიიხსი ირ. აბაშიძის რეალიზმი თავისებურია, თავისუფალია ბანალობისა და ტრაფარეტისაგან. პოეტის გულისთქმა, საგნებისა და მოვლენების ათვისება. დამოკიდებული რეალიზმის პრინციპს, უაღრესად რომანტიკული და ლირიკულია. გადარანქული მანერულობისაგან თავისუფალი. სადა და უბრალო, სიმართლითა და ღრმა ვანკლით გვიხატავს პოეტი ლირიკული გმირის ვრწნობებსა და ვნებებს.

ირ. აბაშიძის პოეზიაში, საზოგადოდ, განსაკუთრებით კი ბოლო წლებში, ჩვენ გვაქვს შეტად საგულსმისო ათვისება სამყაროსი. როგორც ზემოთ დაერწმუნდით, ეს თვისებანი ნათლად გამოჩნდა არა მარტო იმ ლექსებში, რომელთა თემა თავისი კონკრეტული შინაარსით თანამედროვე ცხოვრებაა, არამედ იმ თემებსა და განწყობილებებშიაც, რომლებსაც პოეტებმა მანამდე არა ერთხელ შეუხებია. ესაა სიცოცხლის, სიყვარულის, პატრიოტიზმის მარადიული თემები. საზოგადოდ, როგორც ცნობილია, ეს თემები არ არსებობენ დროისა და სივრცის ფარგლებში. და აი, ირ. აბაშიძემ უკვე

ჩიტად ჩაბერა ამ მოტივებს ჩვენი დროსი. ჩვენი ეპოქის სუნთქვა; შეიტანა, შეიტანა მადროვე ადამიანის დამოკიდებულებები ამით უაღრესად დაგვაბლოვა ამ თემებთან. ირ. აბაშიძემ მოახერხა, საბჭოთა ადამიანის დამოკიდებულება ყოველ თემისა და განწყობილებაში წარმოვიდგინოს ორიგინალურად და რომანტიკული მანერით.

ირ. აბაშიძის პოეტური მეტყველების სტილი უაღრესად თავისებურია, ამავე დროს რეალისტურია მისი ლექსის კომპოზიცია და კონცეფცია, საღებავებიცა და ფერებიც:

ღვას ბუნქები ვერის ბაღში შევკრათალები
ზედ თოვლია თუ ფრიალი ფაფანაყო?
ანდა იქნებ ავკალიდან თუთარ კარვებით
აღვა ჭარი და თბილისში დაბანაკდა!

ან კიდევ:

შოვდა წვიმა, საღამოს გრძელი
ესროლეს ბაღე წვეთებმა წერილმა
და ხეზე, როგორც ქალწულის ცრემლი
ვეიდა ფოთლებს აპრილის წვიმა.

აქ შედარებები უაღრესად რეალისტურია, სადა, ამავე დროს რომანტიკული.

ირ. აბაშიძეს აქ მონახული აქვს პოეტური მეტყველების ისეთი ფორმა, რომელიც ერთბაშად აერთებს პოეტის ინტიმურ განცდებს მკითხველს გულთან. ეს გადამღები ემოციური მომზიბლობა და უშუალობა ახლო ურთიერთობას ამყარებს მკითხველთან და ყველაფერი ეს იმის წყალობით, რომ პოეტური ინტონაცია რეალისტურია, მოვლენის, სამყაროს პოეტური აღქმა უაღრესად ნათელია, რომანტიკული.

პოეტკაცში არც იმდენად გავრცელებული უხეში დაყოფის პრინციპით რომ მიუღვეთ საკითხს, ირ. აბაშიძე თავისი მხატვრული მრწამსითა და პოზიციით საზოგადოებრივი ლირიკის, სამოქალაქო მოტივების პოეტია უფრო, ვიდრე ინტაშური ლირიკისა. მაგრამ ირ. აბაშიძეს დიდი საზოგადოებრივი პრობლემები ისე აქვს გადასახელი და გადატანილი ლირიკის ენაზე, რომ აქ ძნელია სადემარკაციო ხაზის გაღლება. ირ. აბაშიძის სრულიად არ ახსიათებს დამარისპირება სამოქალაქო და პირადი ინტისისა. იგი თავისი პოეტური ბუნებით უფრო მოფერების, ალერსის პოეტია, ვიდრე მრისხანე შეტვის და ამბოხებისა. მას, როგორც ლირიკოსს, ახსიათებს პიროვნულისა და საზოგადოებრივის ერთ ფოკუსში თავმოყრა, ერთ ლირიკულ ხმაზე აწყობა. სწორედ ამ ბრითაა იგი უაღრესად ლირიკოსი პოეტი. მან, როგორც საბჭოთა ქვეყნის მხატვარმა, ირწმუნა ლირიკის და

ლა და დიდი მსმტბები ადამიანის სულის გამოსახატავად. სწორედ ამის გამო წერდა იგი: „პოეტია მე შემის ჩოგორც ღრიკა. ღრმად შემისა რა ძალა ღრიკისა, მე არ მეშეშება, რომ მას შეუძლია ვაღმოსცეს თანამედროვე ადამიანის მდიდარი შინაგანი სამყარო და ჩვენი ღრთის ურთულესა პროცესები“. აქ საჯანგებო ხაზგასმას იმსახურებს პოეტის სიტყვები: „ადამიანის მდიდარი შინაგანი სამყარო“ და „ჩვენი ღრთის ურთულესი პროცესები“. დიას, შწერლობის მთავარი ამოცანაა გამოხატოს ადამიანის სული მისი დიდი ვნებებით. ვინც ირ. აბაშიძის პოეზიას დააკვირდება, საზოგადოდ, და უკანასკნელი პერიოდის მის შემოქმედებას, კერძოდ, დავეთთანხმება, რომ პოეტ-შეგნებულად მისდევს ამ მართებულ და ერთადერთ შემართვას გზას შწერლობაში—ეს გზა გულისხმობს პირთუნული და საზოგადოებრივი გრძნობების ღრიკულ ერთიანობას. ირ. აბაშიძის პოეტური აზროვნება, მისი მსოფლმხედველობა არსად ემოქნება ჩვენს პარტიულ პრინციპს. იგი ყოველთვის იყო და რჩება ჩვენი მღვდლვარე თანამედროვეობის პოეტად. მისი პოეტური მინერალის იმთავითვე იყო დამახასიათებელი,—ხოლო ამ ბოლო წლებში საერთო თვისებად იქცა—ურთულესი პროცესების დიდი შინაგანი ინტენსივობით ვაღმოსცეს და გაეცოცხლება ირ. აბაშიძის პოეზიაში პოლიტიკური პათოსი ორგანულად შერწყმულია ღრიკულ რომანტიკულ ინტონაციებთან და ეს აძლევს თავისებურ, ინდივიდუალურ ელფერს მთელ მის შემოქმედებას. პოეტი შინაგანად ანათებდა მოვლენებსა და ფაქტებს მამინაც კა, როდესაც ჩვენი პოეზიაში შემოქრული იყო ოქმისებური, პუბლიცისტური ნატურალიზმი. ირ. აბაშიძე ყოველთვის თავს აღწევდა ამგვარ ცდუნებას. საყვარისთა აქ მოვიგონოთ მისი ადრინდელი ლექსი „შექმენ ვიირი“. ეს უაღრესად პოლიტიკური, პუბლიცისტური ლექსია:

შენ ვიჩად სჭირდები ეპოქას,
ტემპით და იერიშით დანთებულს:
ეპოქა გეძახის, როგორც კაცს
და როგორც ბრძოლაში ვაღლებულს.
იგი არც იოლად ვაღიღებს
ზევით, დაფნით და პარადით,
არც საღმე ბინაზე დაგეძებს
ოსონით და მოსაწვევ ბარათით.

ეპოქა ვიბრძანებს: ვამიძებს,
წამოღუქს საბრძოლოდ დაიძარ,
კაცი ხარ, ღონე გაქვს, გონებაც,
გადაკარ, გასწი და გაუსწარი!

აქ ხომ უაღრესად მახვილ, პოლიტიკური ყოველდღიურობის თემასთან გეაქვს საქმე.

მაგრამ დეაკვირდეთ, რა უაღრესად ადამიანური ინტიმური სულით არის განათებული ჩვენი მოწინავე ადამიანის ბრძოლბის მღვდლურ უცუთესი ცხოვრებათვის. ლექსის მსოფლმხედველობა პათოსი, პოლიტიკური ინტონაცია და მორჩილებულია ადამიანის ბუნებრივ ინტიმურ სამყაროს, და მისი მომხიბველობა და უშუალობაც ამ გარემოებამ ვეანაპირობა. ეს ლექსი ირ. აბაშიძის ერთი ყველაზე ადრინდელი ნაწარმოებია. ჩვენ შეგვეძლოს ამ პერიოდის სხვა დამახასიათებელი სტრიქონებიც მოგვეტანა. ყოველივე ეს ამტკიცებს იმ გარემოებას, რომ ირ. აბაშიძემ იმთავითვე მიავსო ინდივიდუალური პოეტური ხმის, მოძებნა პოეტის ბუნებასთან ზიარებული ეს ინდივიდუალური ინტონაცია (რასაკვირველია, ადრინდელი ლექსების მიანიც ამ პერიოდის დიდი ღრმად აქვს დასმული). შემდეგ ირ. აბაშიძე დახმას სინჯავდა, გონების თვალთ ამოწმებდა მის მიერ მიგნებულ ინტონაციებს, სიმუნწეს იხებდა, ცოტას წერდა, დიდხანს ფიქრობდა და ყოველთვის ჩვენი ცხოვრებას მნიშვნელოვანსა და საზოგადოებრივ მოვლენას ეხმურებოდა. ამის საოლუსტრაციოდ ჩვენ ზემოთ შეგებეთ 30-იანი წლების ირ. აბაშიძის პოეზიაში დამკვიდრებულ რუსთაველის თემას. დაუბრუნდეთ პოეტის ამ პირველ ლექსს რუსთაველის შესახებ:

ეს იყო შოთა...

უცებ ღაღა და ქრანტილი
უცებ თვალბში შედნიერი აღმსის წვეთი,
კავშირთა სახლში შემოვიდა დიდი ქართველი
და ტრიბუნასთან დაიკავა დარბაზის სვეტი...
როგორც ოდესღაც თავის მამულს უცხო

ყარბო.

ეხლა რუსეთის კარს მოაღვა მისი სახება,
და კვლავ ის წიგნი მოიტანა, ვით მღვდლარება,
რვაას წლის შემდეგ ზეღაბალი გამოძახება.
ფუნჯით და კალმით მოხატული და

ფირცვილი

ძველ პერგამენტზე შენახული წვით და
წიაღებით.

მოართვა წიგნი, შემოვიდა შოთა რუსთაველი
ქართულ თავაზით, თავმდაბლობით და

მოყრძალებით.

აქ დიდი პოეტური ძალით არის შერწყმული საზოგადოებრივი მოტრევიბი და გრძნობები უაღრეს ღრიკულ, პირად ინტიმთან. ეს გვახსლოვებს ლექსის ჩანაფიქრთან და ამავე ღრთს, გვხიბლავს და გვაჯაღოებს ამ ჩანაფიქრის პოეტური გაფორმებით.

ირ. აბაშიძის წერის მანერა, მისი ორიგინალური პოეტური ინტონაცია უველაზე დამთავრებული სახით გამოვლინდა 1959 წელს

გამოცემულ ახალი ლექსების კრებულში „რუსთაველის ნაკვალევზე“, რომელიც გვიჩვენებს თუ როგორ გამოიღრდა და გამრავალდებოდა ირ. აბაშიძის პოეტური პალატრა, თუ როგორ უფრო სრულყოფილი და მრავალფეროვანი გახდა მისი პოეტური საშუალებები ეს წიგნი არის განმტკიცება და ამოღლება საბჭოთა ლიტერატურის, მოწინავე პოეზიისა. ერთხელ კიდევ ნათელი ხდება, თუ რა უსაფუძვლო ლიტერატურული და სამოქალაქო პოეზიის მოტივების ერთმანეთთან დაპირისპირება. ამავე დროს, ამ წიგნში ნათლად გამოვლინდა ის გარემოება, რომ ირ. აბაშიძემ დასძლია ზოგიერთი სტესტო მხარე ადრინდელი ლექსებითა. პოეტმა აქ სათქმელს, ტკივილებს, საზოგადოებრივ კითხვებს ორიგინალური პოეტური ფორმა მოუძებნა. ამ ლექსებში არის ადამიანური სიხარული, სინანულიც, ეპიკოს... მაგრამ ყველაფერი ეს უაღრესად განზოგადებულია და დიდ საზოგადოებრივ მნიშვნელობამდე აყვანილი. აი, პოეტი 50 წელს მიუახლოვდა და ის თოქოს სადღაც დაეშვდა, ვაი თუ წლებმა თავისი ქნას და ლექსს დააკლდეს ფერი და ძალა!

მაგრამ ვიი თუ სტრუქტურის აწინდელს დააკლდეს ელერა და ხმოვანება, ლექსი კვლავ ვეღარ გამოყვამწივლდეს, ბეგრას არ ჰქონდეს წებოვანება.

ასეთი დაეშვება საეხებით ბუნებრივია და შინეც ასეთი ეჭვი მხოლოდ ქემშარიტ შემოქმედ კაცს დაებადება. ირ. აბაშიძის ღირსება ისაა, რომ პოეტს თავის ცხოვრებას თუ საზოგადოებრივ მოვლენებს ვიწრო სატკმლიდან როდი უყურებს, ერთი ფერით როდი ხატავს მღელვარე ცხოვრების დღეებს. ეპიკოს და სევედაც, სახარულიცა და აღტაცებაც, წარმატებაცა და წარუმატებლობაც ადამიანს ერთგვარად ეწვევა, ხოლო პოეტის დამოკიდებულება და ვადამწევეტა ამაყიერი კითხვებისა მინეც, როგორც ზემოთ ვთქვით, რეალისტურ დამოკიდებულებასა და ფილოსოფიას ეფუძნება საბჭოთა პოეტს სწამს, რომ ეს საოცრება აღარ მოხდება და ლექსს ოპტიმისტური აძღერებთ ამთავრებს:

მინეც ათასი ზემთაგონება
მაქვს შენახული, ვით ფსაეული.

ჩვენ შიერ მოყვანილი მავალთები იმაზე მოუთითებენ, რომ ირ. აბაშიძემ ქემშარიტი პოეტის ძალით ვანახორციელა საზოგადოებრივისა და პირტვნელს განუყოფელი ერთიანო-

ნის პრინციპი, რომლის მიხედვით ერთმანეთს არ ეწინააღმდეგებიან ინტაქტური პოეტისა და საზოგადოებრივ-სამოქალაქო ლიტერატურის ტრადიციები. ამ პრინციპის პოეტური საფუძვლები ირ. აბაშიძემ თავის ადრინდელ ლექსებშივე გამოიჩინა, ხოლო განავითარა „კაპიტანი ბუხაიძის“ და „ჰეკავის გურიაში“. ამ ინტონაციის პოეტმა კიდევ უფრო მაღალი პოეტური ელერადობა მისცა ლექსების კრებულში: „რუსთაველის ნაკვალევზე“.

ირ. აბაშიძის წერის მანერა, მისი რომანტიკული ბუნება მთელი ძალით არის გამჟღავნებული ადრინდელ ლექსში: „პირველი თოვლის სიმღერა“:

წუხელ თოვდა-
ნეტავ ჩემთან რად არ გაჩნდი,
გუნახე და ძილში თხილად დაგეზურე,
მე ადევნი პირველ თოვლზე განთადში
და ვეძებდი შენს პატარა ნაფეხურებს!
დაეყარა სახლებზე და ვერის გზაზე
თოვლი, თეთრად დასახულა.
ისე თეთრად, გულუბრყვილოდ ჰეკავის ასე
იმერეთში ტყემლის ხეზე გაზაფხული.

ირ. აბაშიძის დამახასიათებელი პოეტური საღებავები, სახეები და ფერები, შედარებება „პოეტური ოღერისს“ მანერა ამ ლექსში უკვე გამჟღავნებულია. ეს პოეტური მანერა მას ყველგან აქვს მომარჯვებელი, ავტორისეული პოეტური პალატრის თავისებურება კარგად არის გამოვლინებული ნიკო აღნაზაშვილისადმი მიძღვნილ საინტერესო ლექსში:

მიბმული ვიყავ მეგობრის სულთან,
ყველა ვაყაყი მეგობრად მსურდა,
სამ აღზე მქონდა გაშლილი მკლავი,
მე ვიყავ მშობის გული და თვალი.
ხან წინაველი, ხან ბალი დიდშის...
ვერ შეველოე ტოლებთან ღიღინს.

ირ. აბაშიძისათვის დამახასიათებელია აშვარა მოაღერების, მოფერების ინტონაციები და ფერები. პოეტის მეტყველება ყოველთვის ლაინიერია და სურათოვანი.

ირ. აბაშიძის ლექსების კითხვა დიდ ესოტეტურ სიამოვნებას გვანიჭებს. ისინი ყოველთვის ადილად ასათვისებელია, ჩვენს გულთან ასლოს მღვამი პოეტური ქწინებებით. სწორედ ეს სისადაევა ნამდვილი და ქემშარიტი პოეტის წინამდებლოე თვისება. ყოველივე ამის წყალობით ვახდა ირ. აბაშიძე ერთი ერთი გამორჩენილი ოსტატი და ფუძემდებელი უახლესი ქართული ლექსისა.

შოთა რევიზილი

პეტერ ღემციის ესთეტიკური რევიზიონიზმი

მარქსიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის ერთ-ერთ საშუალებად, დიდი ხანია, მომარცხებულა ფორმალური აღიარების გზით ამ მოძღვრების გადასინჯვის — ე. წ. ტექტური უარყოფის — მეთოდი. მარქსიზმის გამარცხებამ აიძულა მისი მტრები მარქსიზმის იდეოლოგიურ ტანისამოსში გამოწყობილიყვნენ და ამგვარად შენიღბულეს ეკლათ ამ მოძღვრების აფეთქება შეიძინა; გაეუხამებინათ დიალექტიკური და ისტორიული მატერიალიზმის პრინციპები; უარყოფათ კლასობრივი ბრძოლისა და პროლეტარიატის დიქტატურის მარქსისტული თეორია. ფილოსოფიის სფეროში რევინიონისტები ცდილობდნენ მარქსიზმის მოძღვრება შეეყვანათ რეაქციული დოქტრინის რომელიმე სახესხვაობით, რომელმაც იდეალისტური მიმართულებები.

რევინიონისტული სულისკვეთება იპოვივნდა გასული საუკუნის დასასრულს. ამავე სულისკვეთებამ განმეორებით იჩინა თავი ახალ ისტორიულ სიტუაციაში, უკანასკნელი წლები მანძილზე. თანამედროვე ბურჟუაზიული სიანამდილის წინააღმდეგობათა პროგრესულმა ზრდამ, რაც ქვეყნებში კაპიტალისტური ურთერთობის დამსობამ და დემოკრატიული წყობის შექმნამ, სოციალიზმის გამარჯვებამ ჩვენს ქვეყნებში შედეგად გამოიღო ის, რომ მარქსიზმის წინააღმდეგ აშკარა ბრძოლა კიდევ უფრო შეუძლებელი გახდა. როგორც ძველი, ასევე თანამედროვე რევინიონიზმიც მიზნად ისახავს შეგინდნენ გაბრუნეს რევოლუციური პარტიები, შეარყაოს მათი ერთიანობა, შეიტანოს მათში ტექტიკური განხეთქილება და იდეური ბუნდოვანება. თანამედროვე პირობებში მარქსიზმისათვის საშიშროებად რჩება დოგმატიზმი და სექტანტობა, მაგრამ მთავარ საფრთხეს კომუნისტურ მოძრაობაში მინც წარმოადგენს რევინიონიზმი, შემარცხენე თორტუნიზმი. საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის პროგრამის პროექტში მართებულადაა აღნიშნული: რევინიონისტები „ცდილობენ გამოაცალონ მარქსიზმ-ლენინიზმს მისი რევოლუციური სუ-

ლი, შეარყიონ მუშათა კლასის, შრომელი ხალხის რწმენა სოციალიზმის საქმისადმი, მოაწყონ მუშების, შრომელების განიარაღება და დემობილიზება მათს ბრძოლაში იმპერიალიზმის წინააღმდეგ“¹.

მარქსისტულ-ლენინური ფილოსოფიის „მომწველებული“ დებულებების გადასინჯვის ცდას ბუნებრივად მოჰყვა მარქსისტული ესთეტიკისა და მეცნიერული ლიტერატურათმცოდნეობის საფუძვლების რევინიონის მოთხოვნა. თანამედროვე ესთეტიკური რევინიონისტები — გეორგ ლუკაჩი, ანრი ლეფვერი და სხვები აშკარად როდი ემიჯნებიან მარქსისტულ-ლენინურ ესთეტიკას. ისინი ქარგმულად და ვულგამატყვირად ლაბარაკობენ ამ მოძღვრების ვითომც ამოქველებულ“ ხასიათზე, იმაზე, თითქოს მან დაქარგა თეორიულ-პრაქტიკული მნიშვნელობათ მთლიანად არა, მის უმთავრეს ბუნებებში მინც ამიტომაც ეს „თეორეტიკოსები“ საჭიროდ მიიჩნევენ — მარქსისტულ-ლენინური ესთეტიკა შეავსონ რეაქციული ესთეტიკური დოქტრინების არსენალიდან მოტანილი „თეორიული“ დებულებებით.

უკანასკნელ ხანებში მარქსისტულ-ლენინური ესთეტიკის რევინიონის ცდის თელსაჩინო მაგალითს წარმოადგენს ახლადმოცლენილი „თეორეტიკოსის“ პეტერ ღემციის ნაშრომი. დასავლეთ გერმანიაში და, საერთოდ, კაპიტალის ქვეყნებში უდიდეს მოვლენადაა აღიარებულ 1959 წლის გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში გამოცემული მისი წიგნი: „მარქსი, ენგელსი და მწერლები“².

ჩეხოსლოვაკელი გერმანელი პეტერ ღემციე აღრე პრადის უნივერსიტეტში გერმანისტის სფეროში „მოთლაწეობდა“. მაგრამ რაე მას 1948 წლის ჩეხოსლოვაკიის მოვლენების შემ-

1. საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის პროგრამა, 1961 წ. გვ. 58.

² Peter Demetz, Marx, Engels und die Dichter, Stuttgart, 1959. ციტატები ყველგან ამ წიგნიდანაა მოტანილი.

დღე პოლიტიკური ატმოსფერო აღარ აქაიყოფილებდა, დემეცმა მიატოვა ეს მზარე და საკუთარი იდეოლოგიური პოზიციების გამაგრება დასავლეთის კაპიტალისტურ სამყაროში სცადა.

„მარქსიზმის ძირითადი საფუძვლები კვლევისათვის“ — ასეთი ჰქვასათერა აქვს დემეცის წიგნი და, მართლაც, დემეცის წიგნიში მიმოხილულია ლიტერატურისა და ხელოვნების პრობლემებისადმი, აგრეთვე, ცალკეული მათი თანამედროვე მწერლებისადმი კლასიკოსების დამოკიდებულება; მათი მოსაზრებანი შექსპირის, ბალზაისა და გოეთეს, აგრეთვე სხვა ცალკეულ მწერალთა თუ ნაწარმოებთა შესახებ. ყოველივე ამასთან ერთად ავტორი ლაპარაკობს კლასიკოსთა ესთეტიკური შეხედულებების შემდგომ განვითარებაზე და იმ ადამიანებზე, რომელთაც, დემეცის აზრით, მოქმედით რაიმე დასახებურება ამ განვითარებასა და ვალრმაყვებაში, ამგვარად, დემეცის წიგნის მიზანი ბევრად ფართოა, ვიდრე ეს სათაურიდან მოხანს. მაგრამ როგორია მარქსიზმის ამ ახალბედა კრიტიკოსის ფილოსოფიური საფუძველი? როგორია პოზიციები, საიდანაც ცდილობს იგი „მარქსისტის“ ავტორისა ლიტერატურულ-ესთეტიკურ შეხედულებების კერძო პერსონაჟებს მათი საბოლოო გაბათილების მიზნით?

სინამდვილისადმი ხელოვნების მიმართების დემეციკული გაცემა არ შეიცავს რაიმე ორიგინალურს, იგი მთლიანად ეყრდნობა ბურჟუაზიულ თეორეტიკოსთა შორის საკმაოდ ვაერცულაბელსა და ვაკეათად წარმოდგენას. ხელოვნება დემეცისათვის წმინდა ესთეტიკური ფენომენია, მანერტური მოვლენა და ხელოვნების ცალკეული ქმნილებაჟვე ეველოფრისაგან დამოუკიდებელი, თავისთავადია. დემეცისათვის უცხო როდია ხელოვნებისა და სინამდვილის სამყაროს ურთიერთისაგან მოწყვეტისა და ერთმანეთთან დაპირისპირების კანტ-შლიერისებური ცდა. დემეცი, ერთის მხრივ, აღიარებს რეალურ საგანთა სამყაროს, „Welt der Statistik“, (ა.ა. 148), რომელშიაც მთავარი ყოფილა პოლიტიკური აქციები და საზოგადოებრივი ანალიზი (იქვე). ყოველდღიურ პროზაულ საგანთა და მოვლენათა ამ სფეროს არაფერი აქვს საერთო მშვენიერ მოჩვენებათა, ესთეტიკურ ზილვათა სამყაროსთან, რომელსაც პირადად დემეცი უწოდებს „Welt.. des schönen scheins (იქვე). ამ სამყაროში ბინადობენ „ეპიკურ მოზხბოვანი ფექტიური გმირები“, (იქვე), რომლებიც საზოგადოებრივ სინამდვილესთან შედარებით სრულქმნილი და დახვეწილი ქმნილებანი არიან, და რომელნიც ამავე სინამდვილიდან ჩამოკალაბულად არსებობენ. (იქვე).

მოხსენებულ ორ სამყაროს შორის არის ინტოლოგიური განსხვავება და ამიტომაც ხელოვნების ნაწარმოებსა და ინტორიას შორის,

ესთეტიკასა და პოლიტიკას შორის არსებობს საფუძვლიანი შტრობაჟი. ხელფუნქციის ნაწარმოებები მთლიანად განწყულებენ მშვენიერ მოჩვენებათა სამყაროს და ამდენად მისი კრიტიკა საზოგადოებრივ მოვლენათა საფუძველბიდან უაზრობაა. ხელოვნების სამყარო არ უნდა იყოს სინამდვილის რეალისტური სურათი, ობიექტური სამყაროს მხატვრული უქუფენა. დემეცი ცდილობს აღმოაჩინოს დიდი განსხვავება რეალურად არსებულ მოვლენებსა და ხელოვნებაში ასახულ მოვლენებს შორის; აღმოაჩინოს თვით ანტაგონიზმი ხელოვნების ნაწარმოებსა და ისტორიას, ესთეტიკასა და პოლიტიკას შორის, ხელოვნებისა და სინამდვილის ურთიერთობის ეს კანტ-შლიერისებური კონცეფცია ის საფუძველია, საიდანაც იწყებს დემეცი „ჯვაროსნულ ლაშქრობას“ მარქსიზმის ძირითადი დებულებების გასაბათილებლად.

მარქსის ერთი შეცდომათაგანი, დემეცის რწმენით, ისაა, რომ მას ვერ შეუძნენვია ესთეტიკურ ზილვათა და რეალურ მოვლენათა სამყაროს შორის არსებული განსხვავება და მშვენიერ მოჩვენებათა ამდლებულ სამყაროში შეტრიალა რეალურ მოვლენათა, სტატისტიკის საყაროსათვის გამოსადეგი პრაქტიკული მშვენიერ მოჩვენებათა სამყაროში მარქსი არ იეიწყებს ეკონომიურ კატეგორიებს და ლაპარაკობს ესთეტიკის შესახებ ისევე, თითქმის მსჯელობდეს მატერიალური სამყაროს ყოველდღიურ მოვლენებზე. დემეცის უმართებულო მიაზანი მარქსისტული ესთეტიკის მოზხოვანა, რომ ხელოვნებაში იყოს რეალისტური ანასახი იმ სურათისა, რასაც ადგილი აქვს ყოველდღიურ მოვლენათა სფეროში.

უდავოდ მცდარია ხელოვნებისა და სინამდვილის ურთიერთდაპირისპირების დემეცისიკული შეთქობა, მაგრამ მთელი უბედურება ისაა, რომ იგი ცდილობს შექმნას დაპირისპირებათა და წინააღმდეგობათა მთელი სისტემა, რათა ასეთი გზით სახელი გაუტეხოს მარქსიზმს. დემეცი ცდილობს აღმოაჩინოს წინააღმდეგობა მარქსისა და ენგელსის ასაღაზრდობისდროინდელ ნაზრტესა და მოკვიანო პერიოდის დებულებათა შორის.

რაკი თერმე ენგელსს, დემეცის აზრით, არ მიუღია სისტემატური უმაღლესი განათლება, ამიტომ, იგი, დაჩანა „მოფილსოფოსო თვითნასწავლ“ ადამიანად, და თერმე მარქსისტული ესთეტიკის უბედურობის ერთი მიზნუთაგანი მოცემულია სწორედ ამ ფაქტში. სწავლადათმთავრებულ ენგელსს არ შეეძლო ჰქონოდა ორიგინალურა, შემოქმედებითი აზროვნების უნარი, რის გამოც ადრინდელ ნაწერებში წარუმატებლად ბაჟაღაო ხან ჰაინესა და გუცოფს, და ზოგჯერ ბოერნეს. მისი სტატიები აღბეკონებულა უმაღლესოხარისხით, ვიდრე განსწავლულობათა და იდეურობით. ბოერნეს ცუდი

ზეგაუენის შედეგად, ფიქრობს დემეცი, ენგელსმა პოლიტიკა დააყენა ხელოვნებაზე მადლა და მისი მთავარი მიზანი დაინახა სწორედ პოლიტიკურ იდეაში. ენგელსმა ბევრი რამ ისწავლა მემარცხენე ჰეგელიანელთა ზერცლე პოლიტიკური შეხედულებებიდან, და არც ინგლისში ყოფნის უთანამშაო თერძე რაიმე რაოლი მის იდეურ განვითარებაში. ამ ქვეყანაშიც იგი დარჩა მხოლოდ მგზნებარე რეპორტიორად, რომლის მხედველობის სფერო მთლიანად პოლიტიკურა მოვლენებით იყო შეზღუდული. დემეცისათვის არაფერს მტყუვლენს ინგლისში დარჩობა კვარტლების ენგელსისეული შესწავლა, მისი თანამედროვე ლიტერატურული მდგომარეობის საფუძვლიანი დასაბათება და მისი გულბრყვილოდ ლაპარაკობს ძველი შეგობრებისაღმი ენგელსის „ელატზე“ და არ სურს დაინახოს გუკოვისა და ბოერნესაგან, მემარცხენე ჰეგელიანელთაგან ენგელსის ჩამოცილების ნამდვილი მიზეზი, — მისი იდეური დაეკაცება.

ენგელსისაგან განსხვავებით, მარქსს, დემეცის აზრით, ჰქონდა კარგი ესთეტიკური გემოვნება და ლიტერატურული განათლება. გინახაში კლასიკური კაზმულიტყვაობის წარმატებით დაუფლებასთან ერთად, ვესტფალენების ოჯახში იგი სარგებლობდა შობლანდიად ჩამოტანილი მატარა ბაბლიოთეკით, და ამის ნიადაგზე შემზადდა საფუძველი მარქსისტული ესთეტიკის შესაქმნელად. ყველაფერი მიმდინარეობდა კარგად 1837 წელს მარქსის მიერ „სიტხიანი ავადმყოფობის“ გადატანამდე. მის შემდეგ, სამწუხაროდ, მარქსმა თავისი ყურადღება ესთეტიკურ სფეროდან გადაიტანა ბანალური საგნების საწყაროზე: პოლიტიკასა და ეკონომიკაზე, აგრეთვე ფილოსოფიაზე. ჰეგელით გატაცებულმა მარქსმა წამოიწყო ლიალიმტარერი და ისტორიული მატერიალიზმის საფუძვლების შემუშავება და აღარ დარჩა დრო ესთეტიკის საწყაროში დაბრუნებისა და აქ საუფარი ცოდნის გაღრმავებისათვის. ჰეგელის ფილოსოფიის საფუძვლიანი გაცნობის შემდეგ, მარქსი აღარასოდეს მიპზრუნებია ესთეტიკის სისტემატერ შესწავლას, მაგრამ თუ

მოვლენათა ზემოქმედების შედეგად, აღსწავლიხლებული ხდებოდა შეხებოდა რაოდენსავე კონკრეტულ ესთეტიკურ პრაქტიკას, რამე მას აკეთებდა ძალდატანებით დასრულ კვლევას რო სამწუხაროა, — აკეთებდა წარუმატებლად. (გვ. 86-87) მარქსი გაიტყუა სამეურნეო ბაზისის ელემენტების კვლივამ (გვ. 192) რის გამოც ესთეტიკის საწყაროში დარჩა მხოლოდ ლიტერატურის შემოხარად. (გვ. 228) „ლიტერატურული გემოვნების საკითხებში მარქსი, — გვარწმუნებს რევიზიონისტი, — არავითარ შემთხვევაში არაა მარქსისტი“ (გვ. 169). ასეთი ცდებით დემეცს სურს ურთიერთს დააცილოს მარქსი — ეკონომისტი და მარქსი — ხელოვნებათმცოდნე, რათა შემდეგ თავს დაესხოს მის ესთეტიკურ შეხედულებებს, გამოაცხადოს ისინი გულბრყვილო შეხედულებებად.

დემეცი დაყინებით ლაპარაკობს მარქსისა და ენგელსის ლიტერატურული გემოვნების განსხვავებულ ხასიათზე და ცდილობს გაეკამათოს ყველამ, ვინც არ იზიარებს მის მსჯელობას. მარქსისზემ კლასიკოსება არა ყოფილან ანალოგიური აზრისანი არც საზოგადოებრივ თეორიებში და არც ლიტერატურულ მსჯელობებში. ისინი, საერთოდ, არ ყოფილან იდენტურა ტყუილები; და რაც უფრო დედაი მათი მსოფლმხედველობაივი სხვადასხვაობა, მით უფრო საგანძობია მათივე ლიტერატურულ გემოვნებათა და ესთეტიკურ შეხედულებათა განსხვავება (გვ. გვ. 154, 155, 156). მარქსს ჰქონდა სიყვარული უფრო კლასიკური ლიტერატურისაღმი; ენგელსს — თანამედროვე კაზმულიტყვაობისა, გერმანული ზემარსიტყვაობისა და ევროპის სხვა ქვეყნების ხალხური პოეზიისაღმი. კლასიკური წარსლისის შობრფილუ მარქსს ნაკლებად აინტერესებდა გერმანული ნაშყო, ლიბერალური ბურჟუაზიის ორი წარმომადგენლის — შიენესა და ბოერნეს ბრატოლში მარქსი აღმოჩნდა პირველს მხარზე, ხოლო ენგელსმა იყისრა მეორის ინტერესების დეცა (გვ. 106).

კლასიკოსთა ლიტერატურული გემოვნების სხვადასხვაობამ თავი იჩინა ანტიკური ხელოვნებისაღმი დამოკლებულებების საკითხშიც. განსხვავებით მარქსისაგან, ენგელსი თითქმის ვერ ატრეხებდა „ღრმად ჩასწავლური და სათანადოდ გაკაცებულიყო ანტიკური ფილოსოფიისა და ხელოვნების საკითხებში. ასე ფიქრობს დემეცი და ამით იფიქვებს იმ გარემოებას, რომ „ოჯახში“ და სხვა შრომებში, ანტიკური სანამდვილოდან ავტორი იღებს ცალკეულ ფაქტებს საკუთარი თეორიული დებულების საფუძვლიად და არა თავისთავად ამ ფაქტების გასაანალიზებლად. გარდა ამისა, — და ეს მთავარია, — ეს ფაქტები ანალიზის გარეშე არაა დატრეხებული და ამდენად დემეცს არა აქვს საფუძველი ილაპარაკოს საკვლევი სა-

1. ლაპარაკით ენგელსის განუსწავლელობაზე დემეცი ორიგინალრობას ვერ დაიხმებს. იგი უბრალოდ იმეორებს ბურჟუაზიული მკვლევარების მიერ მრავალჯონ გამოთქმულ აზრებს, კერძოდ, — მიერის მსჯელობის ენგელსის დილტანტიზმზე. ანსტრავტული აზროვნების უფრობაზე. (იხ. Gustav Majer, Friedrich Engels, Bd I, 1920, Berlin, S. 187-188).

კითხვისადმი ვითომდა ენგელსის ზერელე დამოკიდებულებაზე.

მარქსიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის მეორე მეთოდად დემეცია იხიზია ყოველივე იმის გამოთვლა, რაც მარქსმა და ენგელსმა გააკეთეს თავიანთი მსოფლმხედველობრივი და იდეური წინამორბედებისაგან განსხვავებით; უგულვებელყოფა თვისობრივად ყოველივე იმ ახალსა, რაც კლასიკებმა შეიტანეს მეცნიერების სფეროში; მეცნიერული სკოპალობის თეორიის შეზღავანის მიზნად დემეცია ცდილობს გამოიხატოს ისეთი შემთხვევება, როცა კლასიკოსების დებულებათა ანალოგიური შეზღუდულებანი, თუნდაც შორეული გამოძახილი, ფრანკოლოგიური დამთხვევა, აღმოჩნდებოდა სხვა წინამორბედ ავტორებს. ასეთი ოპერაციის შედეგად თვისობრივი სხვაობა იშლება ჰეგელის დოქტრინისა და მარქსის მოძღვრებას შორის. „კაბიტაღის“ ავტორი გამოიყურება ჰეგელის ორთოდოქსულ მიმდევარად. მარქსის ლაშქრობა ჰეგელის წინააღმდეგ ახალგაზრდობის წლებში ბასრი ებიგრაშების მომარტვებით გამოწვეული იყო დიდი გერმანული ფილოსოფიის დოქტრინის გაუგებრობით. ხოლო შემდეგ, როცა შემარქსენე ჰეგელიანელთა დახმარებით რამდენადმე საფუძქლიანად შეისწავლა ჰეგელის ფილოსოფია, მარქსი ვახდა მართლმორწმუნე ჰეგელიანელი და ამიერიდან საკითხების მართებულად გადწყვეტას იგი ახერხებდა ჰეგელის ფილოსოფიური სისტემის საფუძქლიანი ცოდნით. როცა თურმე 1857 წელს საკიარი ვახდა ახალიყო ბერძნული მითოლოგიისადმი ბერძნულზე ხელოვნების დამოკიდებულება, მარქსმა ეს მოახერხა ჰეგელის ფილოსოფიურ ნიადაგზე დგომით და ბერძნული ხელოვნების ბერძნულზე მითოსის ნაყოფად გამოცხადების გზით (გვ. 97). დემეცია არ იცნობს იმ ფაქტს, რომ ჰეგელის ფილოსოფიას მარქსი დემეციადობა უკვე 1844-ის წლებში და რომ არც მანამდე ყოფილა იგი ორთოდოქსული ჰეგელიანელი.

დემეცია ცდილობს გამოაიკულოს უკუ დასაშარებელი აზრი კლასიკოსების ესთეტიკური უმოქმედობის შენახებზე, უარყოს ლიტერატურისა და ხელოვნების თეორიის საკითხებით მათი დაინტერესების ფაქტი, ან დაამკროს კლასიკოსების როლი კაზმულიტყუაობისა და ესთეტიკის ეპიკურული საკითხების გადწყვეტაში, ცალკეული მოვლენებისა და მწერლების შეფასებაში. ყოველივე ამის გამო ნამდვილად არსებული ლიტერატურული ფაქტები მას დამყაჟ კლასიკოსებისა და, მეორეს მხრივ, მწერართა შორის უბრალო მოქალაქეობრივ ურთიერთობამდე.

დემეციის რწმუნებით, ენგელსი არის თომას კარლაილის მხოლოდ მთარგმნელი და მისი სიდადავე თურმე იმაში გამოიხატება, რომ 40-

იანი წლების გერმანულ სინამდვილეს მებრდა სწორედ ამ ინგლისელი რომანტიკოსის თეორიით (გვ. 60). და თუ ოდენსმე სცადა დაკლებმა, ან დაპირისპირება „კარლაილის“ დებულებებთან, ენგელსის ლაშქრობა ყოველთვის მთარგმნელობდა მარცხით. სხვანაირად ვერც მოხდებოდა, რაც, დემეციის რწმუნით, ყოველივე ამას ენგელსი აკეთებდა ფიციგრების ანთროპოლოგიური ფილოსოფიის საფუძქლზე დგომით. ენგელსის დიდი შევადობა თურმე იმაშია, რომ მან კარლაილი მოსწყვიტა საკეთარ ინგლისურ ნიადაგს, ინგლისურ ტრადიციებს, და მოსწყვიტა იმისათვის, რათა ექცია იგი გერმანული ლაბერალიზმის პეროლად (გვ. 63). ხოლო თეთი თი ინგლისელი მთარგმნელი თავის სკოიადურ კრიტიკაში არ ყოფილა ორიგინალური მოვლენა. კარლაილამდე კაბიტაღის კრიტიკას ახერხებდნენ ბენჯამინი და ჯონ დრაიდენი, პოპი და ინგლისელი რომანტიკოსები. ახალგაზრდა ენგელსი აღვიდა შეიქლო გამოყოლოდა ამ კრიტიკის ტრადიციებს (გვ.64).

დემეციის აზრით ორიგინალობას ენგელსი თურმე ვერც გოეთეს მსოფლმხედველობის შეფასებაში დაიჩვენებს. გარეშოსინამდვილისადმი გოეთეს ორბრთვი დამოკიდებულების ფაქტზე თურმე ენგელსზე აღრე, ლიედლოფ ვინბარგი და კიდევ უფრო აღრე მანვე მიუთითებდა. ენგელსის მიერ დახატული გოეთეს პორტრეტი ყოფილა „ავტორის“ ავტორზე ვინბარგის მიერ გამოთქმული აზრების მხოლოდ მოდოფეკაცია. მეტიც, გოეთეზე ვინბარგისეულ მოსაზრებას, ენგელსთან ერთად, უკვე ენგელს იმეორებს მთელი მარქსისტული ლიტერატურათმცოდნეობა. დემეცია იეიწყებს იმ გარემოებას, რომ „მანიფესტის“ ავტორებს აზსაოდეს ჰქონიათ პრეტენზია ყველაფერში ყოფილიყვნენ პირველები და ორიგინალური. ისინი არ მალავდნენ, რომ სხვათა აზრებს ხშირად იყენებდნენ კრიტიკულად; შემდგომ აღრმავებდნენ და შემოქმედებთად ამშვიებდნენ წინამორბედთა თაობების პირაგრესულ შეხედულებებს. ენგელსს, რა თქმა უნდა, შეეძლო გოეთეზე ვინბარგის მოსაზრებებიდან აეღო ყოველივე რაციონალური, რაც ნამდვილად გააჩნდა ვინბარგს. თუ ენგელსსა და ვინბარგს ძირითად მონახზებში ჰქონდათ ანალოგიური შეხედულებანი „ფაუსტის“ ავტორზე, ეს გარემოება კიდევ ერთხელ აშალებს ვინბარგს და კიდევ უფრო გასაგებას ხდის იმ მალალ აზრებს და სიმათიებს, რომლებიც ჰქონდა უბრე ენგელსს ახალგაზრდა გერმანულებისადმი საერთოდ და ვინბარგისადმი — კერძოდ. ენგელსის შეხედულება გოეთეზე ნამდვილად დიდი აღმორენა იყო, რადგანაც იგი დაუპირისპირდა იმეამად გოეთესთან დაკავშირებით გამოთქმულ ორ კონცეფციას:

მეცეც-ზოგინებს კონცეფციას, რომელიც გოეთეში მხოლოდ რეპროდუქციონერ მთარგმნებს ხედვად, და გრიდინს კონცეფციას, რომლის თანახმადაც გოეთე იყო სუსტი მთარგმნისაგან დაზღვეული ოლიმპიელი ღმერთი. დიდი მნიშვნელობის მიუხედავად, ენგელსის კონცეფციაში მისინე არაა მოცემული გოეთეს შემოქმედების ყოველმხრივი მარქსისტული დახასიათება, როგორც ეს დემეტრეს ჰგონია. ენგელსის სული მსჯელობა იყო მხოლოდ კარგი მასალა და სანდო ამისაველი წერტილი გოეთეს შემოქმედების ნამდვილად მარქსისტული სურათის დახატვისათვის. ასეთი სურათის წარმოსადგენად საჭიროა დიდ გერმანულ განმანათლებელზე ენგელსისა და მარქსის ევლად გამოჩინებულის თავმოყრა და გაანალიზება.

დემეტრეს აზრით მარქსი და ენგელსი პირველი და ორგანიზატორნი არც ბალზაკისა და შექსპირის შემოქმედების შეფასებაში ყოფილან. ინგლისელი ჰემანისტის მარქსისტული შეფასების წყაროები მოცემული ყოფილა წინა საუკუნეების ფერისა და მთარგმნებით შრომებში. ჩეროვან სილარმეს ყოფილა მოკლებული ბალზაკის მსოფლმხედველობისა და შემოქმედებითი მეთოდის ენგელსისეული დახასიათებაც. მარქსისტული ლიტერატურათმცოდნეობა შეზღუდული ყოფილა როგორც საერთოდ ძირითადი ესთეტიკური კატეგორიების დამუშავებაში, ასევე ცალკეული მწერლების შემოქმედების შესწავლასა და დაფასებაში, მსოფლიო კამერსისტყვაობის ცალკეული წარმომადგენლების შემფიქრებობის მეცნიერულ დამუშავებაში.

მარქსიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის შესაბამისად დემეტრეს აზრით სხვადასხვა პერიოდში კლასიკოსების მიერ დაწერილ შრომებში აზრობრივ-პრინციპული წინააღმდეგობების გამოჩენის გზა. დემეტრეს სურს აღმოაჩინოს წინააღმდეგობანი მარქსის სხვადასხვა შრომებში და ასევე ენგელსის ნაწერებში. მთავალითადაც „გერმანული იდეოლოგიის“ ცნობილ დებულებას იმის შესახებ, რომ ცნობიერების ყოველგვარ ფორმას განსაზღვრავს ადამიანთა ეკონომიური ყოფა, მატერიალური ბაზისი, დემეტრე ედილობს დაუბრისპირებს მარქსიზმის სხვა ცნობილ დებულებას იმის შესახებ, რომ ხელოვნება ხშირად არ ემორჩილება ამ ზოგადად აღიარებულ კანონს (გვ. 96). დემეტრე ანვარითა არ უწყევს იმ ვარაუდებს, რომ „პოლიტიკური ეკონომიის კრიტიკისათვის“ დაწერილ შესავალში 1857 წელს მარქსმა გააღიარა 1845 წელს ენგელსთან ერთად „გერმანული იდეოლოგიაში“ წამოყენებული დებულებანი. დემეტრესათვის საერთოდ ვუთვებარა აღმოჩნდა დისპროპორციის კანონის მიმართება განვითარების ზოგად კანონზომიერებასთან. ბერძ-

ნული ხელოვნების წყაროდ ბერძნულივე მათოლოგიის მარქსისტულ აღიარებაში იგი ხედავს მარქსის მიერ მატერიალურ ბაზისის მნიშვნელობის უნებლიე უმნიშვნელოებას და დაბრუნებას ისევ პეგელის იდეათა სამყაროში. დემეტრე ფიქრობს, რომ ამ შემთხვევაშიც, „ლიტერატურის მეგობარ მარქსს“... „საჭიროა აღმხედრდა“ „მარქსისტული თეორიტიკისი“ (გვ. 99). დემეტრე ირწმუნება: პეგელის იდეურ პოზიციებზე მდგარი მარქსი აქ საბოლოოდ სცილდება „გერმანულ იდეოლოგიაში“ გამოთქმულ მოსაზრებებს და იმეორებს იდეალისტის დებულებას იმის შესახებ, რომ ხალხის ცოცხალი მათოლოგია უნდა იყოს მისივე ხელოვნების საფუძველი და წინაპარი, რომ ხელოვნების მიხანი არის არა სინამდვილის ასახვა, არამედ მშვენიერება თავისით და თავისთავად. სინამდვილე თავის შირივ თვითონ არის იდეის მიზანვა და რომ მიზანქვის მოთხოვნის ძალაში დატოვება ნიშნავს ხელოვნების გამოცხადებას მიზანქვის მიზანქვად.

მაგრამ დემეტრე როდი იფარგლება ცდილ გამოჩინაბს ესთეტიკის საციობებზე ვითომც არსებითი დაცილებანი მარქსის სხვადასხვა პერიოდის შრომებში. მან იმისა მტკიცებაც კი განიზრახა, თითქოს 90-იანი წლების ენგელსი არა მხოლოდ სცილდება, საერთოდ, მარქსისტულ თეორიას, არამედ იწყებს კიდევაც მის რვეიზიას. შრომში მან ცალკე მეთვადე კი გამოყო — „ენგელსი როგორც რევიზიონისტი“ და სცადა განეცთარებინა დებულება იმის შესახებ, თითქოს მოგვიანო ხანის ენგელსი სულ უფრო მეტად სცილდება ეკონომიური ლეტერმინიზმის მტკიცე პრინციპებს (გვ. 187). ეს კი გამოიხატა იმით, რომ ბლოხისადმი ბარათში მან წამოაყენა „პოლიტიკური ეკონომიის კრიტიკისათვის“ დაწერილ შესავალში და თვით „იდეოლოგიაში“ გამოთქმული აზრების საწინააღმდეგო დებულებები. ამჭერად ენგელსმა თურმე ახლებურად სცადა გაეაზრებინა ეკონომიურ საფუძვლებსა და ინტელექტუალურ ზედწინებებს შორის არსებული ურთიერთდამოკიდებულება. და მამის, როცა მარქსი იძულებული გახდა პეგელის კვლადეკულიარებანი ბაზისისადმი ხელოვნების იდეალისტური დამოუკიდებლობა, მოგვიანო ხანის ენგელსი იხვედისევე ლაპარაკობს ზედწინების სულიერი სფეროების მიმართ სამეცნიერო ძალების უშუალო შემოქმედებაზე (გვ. 193). მარქსისტული თეორიის რვეიზიას ენგელსი კიდევ უფრო თვალსაჩინოდ აწიარებებს თურმე უკანასკნელი ხანის ბარათებში, სადაც თითქოს გატარებული ყოფილა სრულად ახალი და მარქსის საწინააღმდეგო დებულება. მოგვიანო ხანის ენგელსი არა მხოლოდ ემოყნება მარქსთან ერთად ადრე გამოთქმულ დებულებებს,

არამედ ვადადის ტენისა და პერდერის ესთე-
ტიკურ პოზიციებზე და უკანასკნელთა დარად,
ლიტერატურისა და ხელოვნების ნაირობისათ-
ვის განმსაზღვრელ მომენტად მიიჩნევს არა
უფროდ ეკონომიურ ბაზისს, არამედ სამ მო-
პეტს — გეოგრაფიულ გარემოს, გარემომც-
ველ სიტუაციას და რასის ნაირობას. ღმეცი
ვერ ხედავს იმ გარემობას, რომ ამჟერად ენ-
ველსა კი არ უუაგლო ეკონომიური ღმეტი-
მინაზის თეორია, არამედ დიახესტა წარ-
მოღვენები თვით ზედნაშენზე: მიუთითა ბაზი-
სისა და ზედნაშენის ურთიერთდამოკიდებუ-
ლების განმსაზღვრელ შუალედ ფაქტორებზე.

მარქსისტული ესთეტიკის წინააღმდეგ პრმო-
ლის მეოთხე მეთოდად ღმეცი იყენებს კლასი-
ციკოსთა ცალკეული ღმეტიულებების გაყალბებისა
და ლიტერატურის პრობლემებისადმი მათი
დამოკიდებულების სუბათის დამახინჯების
გზას. იგი საქმაოდ ბევრსა სცოდავს, მაგალი-
თად, რეალიზმის მარქსისტული მოძღვრების
ინტერპრეტაციაში. ჟერ ერთი, ღმეცი აზ-
როთ, რეალიზმის პრობლემებსა და ხელოვნე-
ბის ტენდენციების შემახებ მსჯელობა კლასი-
ციკოსებთან ატარებს შემთხვევით ხასიათს. ბა-
რთუბე პარკეტისისა და კუეციასთან თერზე
დაიწერა მხოლოდ „ზრდილობისა“ და არა
„პრინციპულ-თეორიული ინტერესის“ (გვ. 172)
კარნახით. ამიტომაც შეუძლებელია კლასი-
ციკოსების შრომებში მოიძებნოს რეალიზმის
პრობლემის სისტემატური და ყოველმხრივი
დამუშავება. რეალიზმის მოძღვრების სუერო-
შიც, როგორც საერთოდ ესთეტიკის სამყარო-
ში, კლასიციკოსები უფრო გამოსტყამდნენ ცლ-
კეულ შენიშვნებს, ვიდრე იძლეოდნენ პრინცი-
პული საკითხების მეცნიერულ ვადუწვეტს.
მეორეც: ღმეცი ცდილობს დაასაბუთოს, რომ
სოციალისტური რეალიზმის თეორია შეიქმნა
არა 30-იანი წლების სამკოსთა კავშირში, არა-
მედ ჩამოყალიბდა თვით კლასიციკოსების ხანაში,
რომ კლასიციკოსები არიან „სოციალისტური რე-
ალიზმის თეორიის მამები“ (გვ. 171). ამით იგი
ინებს უუნარობას დაინახოს სოციალისტურსა
და კრიტიკულ რეალიზმს შორის არსებული
თესიარაკი სხვაობა. მარქსს, ღმეცი აზროთ,
დასაჩუკრის რეალიზმის თეორიაზე სიტყვა
„სოციალისტურს“ მოემარჯველად და თვისს,
რომ რეალიზმზე კლასიციკოსების მსჯელობაში
ჩამოყალიბებულა საერთოდ სოციალისტური
რეალიზმის თეორიული საფუძვლები.

ღმეცი როდი კმაყოფილდება რეალიზმის
ორი სახეობას — კრიტიკულსა და სოციალი-
სტურის გაივიებით. იგი ცდილობს რეალიზ-
მის მარქსისტულ-ღმინიერა თეორია დაიყვა-
ნოს ტიპიურ ხასიათებზე ენველსის მოძღვრე-
ბამდე. ამის შემდეგ მას სურს თავისთავად ენ-
ველსის მოძღვრების წყაროები აღმოაჩინოს

აღრიწდელი ხანების ესთეტიკურ სისტემებში,
ან შემოქმედებით პრაქტიკაში. ენველსი თერ-
მე ვერ ვასცილებია ხასიათების წინაინიშნის —
გელსიებურ განსაზღვრას. მიუხედავად ამისა ენ-
ველსის მიერ ჰეგელის ავტორიტეტის დამოწ-
მებაზე და იმ მსჯელობაზე, რომ მინა კუეციის
ერთი რომანის „თვითთული პარი ტიპს წარ-
მოადგენს, მაგრამ ამასთან გარკვეულ ინდივი-
დუალურ აღმართსა“¹, ღმეცი შენიშნავს, რომ
ეს მსჯელობა და იქვე ჰეგელის მოხსენება კი-
დეე ერთხელ დალაღებს იმაზე, რომ ენველსი
იმყოფება იდეალისტ-დალექტიაკოსის ესთეტი-
კის ტყუობაში. ხასიათის საყოველთაო-კონკ-
რეტულობას აღიარებით ენველსი იმეორებს
ჰეგელის ფორმულას (konkreten-allgemeinen
გახიარებულს იძოლტე ტენის მიერ ჟერ კი-
დეე 1865 წელს. ხოლო იმის მოთხოვნაში,
რომ რეალერთან ერთად ხასიათმა უნდა ატა-
რის შესაძლებელი აწმყოსათვის ნიშნდობ-
ლე თვისებებთან ერთად — მეობადისათ-
ვის ნიშნდობლივი თვისებები, ღმეცი ცლ-
ლობს აღმოაჩინოს ტიპიურ ხასიათზე ჭველთა
ჭველი მოთხოვნა — წარყენებული და მო-
მარჯვებული თეოლოგი ხელოვნებისა, აგრეთ-
ვე, ბუნებისმეტყველების მკაღვარების მიერ,
ტიპის ამგვარ გაგებას დიდი ტრადიცია ჰქონია
თეოლოგიის სამყაროში. უსასრულო ღმეტი-
რევი სამყაროს მოვლენებს საეკლესიო მხატვ-
რები ვადმოსტემდნენ ცალკეულ სახეებში და
თანაც ცდილობდნენ არასრულყოფილი აწმყო
სინამდვილე ვეციით წრდელყოფილ მეობადი:
საგნები და მოვლენები ენენებიათ მათთვის
სასურველ ვარიანტებში. ღმეცი ფიქრობს
ტიპირზე ამ ორმაგი მოძღვრებიდან, —
თეოლოგიურსა და საბუნებისმეტყველო გაგე-
ბიდან, ვამომდინარეობს რეალიზმის ორმაგი
კონცეციცია: სინამდვილის ვადმოცემა იგი,
როგორც არის (ბუნებისმეტყველურა) და ისე,
როგორც უნდა იყოს (თეოლოგიური) (გვ.
182-183). რეალური და იდეალური სინამდვი-
ლის ერთდროულად ხატვის მოთხოვნით, ღმე-
ცი აზროთ, ენველსმა ვამეორა ის, რასაც
ბეკრად ადრე იხოყოდა და აკეთებდა ასახვის
თეოლოგიური და საბუნებისმეტყველო მეთო-
დი. ენველსი უკან უბრუნდება „უჭველს
ტრადიციებს და თავისებურად აახლებს ტიპი-
ურობის თეოლოგიურ გაგებას“ (გვ. 185), ხა-
სიათების იმგვარ გაგებას, რომელსაც აეთო-
რებდა ენველსი, ნერგავდა ვერობის საერო
ლიტერატურაში შექმნილი ტრადიცია და ამ
ლიტერატურის დიდი წარმომადგენლები, მაგა-
ლითად, დიდროსა და ლუსინგის სახით. დბო-
ლოს, ხასიათებზე ენველსის მსჯელობას წინ

1 კ. მარქსი და ფ. ენველსი, რჩეული ნაწე-
რები გვ. 434. 1949.

უსწრებდა გოეთეს გამოყვლევები ბუნების-მეტყველების სფეროში, შილერის მსჯელობა ბოტანიკურ სფეროში და ჰემპოლტისა—გეოგრაფიულ სფეროში არსებულ ტიპურ მოვლენებთან დაკავშირებით: წინ უსწრებდა ბალზანის, ლივენიასა და სხვათა მოძღვრება ტიპურ ხასიათებზე. ყოველივე ამის შედეგად გეოგრაფიკებს ღმრთი, ენგელსს აღარ უნდა ვასპირებოდა უბრალოდ ჩამოყალიბებინა სხვათა მიერ შრავალზის გამოთქმული და პრაქტიკული საქმიანობით დადასტურებული მოვლენა. რევოლუციონისტის აზრით ორიგინალობისა და სიახლეს არის მოკლებული ენგელსის მოძღვრება ტიპურ ხასიათებზე. იგი არის პრაქტიკულ შემოქმედებით საქმიანობაში შრავალზის მომარჩეველები და თეორიული აზროვნების სფეროში არაერთხელ გამოთქმული მოსაზრებების თიქონს თავისებური განმეორება. ენგელსი ვითომცდა უნა უბრუნდება ძველ ტრადიციას და მხოლოდ ახლებურად აყენებს ხასიათების ტიპიზირების თეოლოგიურ გაგებას. მაგრამ ღმრთი ანგარიშს არ უწყებს იმ ფაქტს, რომ ენგელსი შილერისაში აყენებს ტიპური ხასიათების, ტიპური ვითარებებისა და დეტალების ბიძარღვით ვალმოცემის აუცილებლობას; ხასიათებსა და ვითარებებს არა სწყევტს ურთიერთისაგან, როგორც ამას ავითებდნენ დიდრო და ლესინგი.

ღმრთი არც სლავური ლიტერატურისადმი ელსიკისათა დამოკიდებულების სურათი რჩება დაუმახინჯებელი. იგი მართებულად ვერ აშეძებს რუსული ლიტერატურის მიმართ მარქსისა და ენგელსის აზრებს. ეს ადამიანები, სთვლის ღმრთი, აყენენ ჰეგელიანულში და თანთანის მისწავლებლას შეხედულებათა ტყვეობიდან ვერ განთავისუფლდნენ თითხ სლავების შეფასებაშიცა. ღმრთი ცდილობს ჩამოაყალიბოს მსგავსება სლავებზე ჰეგელის უარყოფით მოსაზრებებსა და ენგელსის შესხდულებებს შორის. ამასთან, ვანგებ იეიწყებს იმ გარემოებას, რომ უარყოფითი შეფასებელ დროს ჰეგელს მხედულებობაში ჰყავდა საერთოდ სლავები, რომელთაც, მისი აზრით, არ შეუქმნიათ რაიმე ისტორიულად და კულტურულად ფასეული, რაკი მხოფლიო ისტორიის არსნახე გამოვლენენ მებრად გვიან, ხოლო კლასიკოსებს — მხედულებობაში ჰქონდათ კერძოდ მეფის რუსეთი, მისი რეაქციული საზნაო და საგარეო პოლიტიკა, ევრონიპერი ჩამორჩენილობა და სოციალური ჩაგვრა. ღმრთი თავს იურებს იმ ფაქტის მიმართ, რომ მარქსი და ენგელსი დიდად აფასებდნენ რუსი ხალხის ზოქოლას განთავისუფლებისათვის, მის მცენიერებასა და ხელაოვნებას.

ღმრთი საკმაოდ დიდ ადგილს უთმობს რევოლუციურ-ღმრთიკარტული პოეტებისადმი

კლასიკოსების დამოკიდებულებას, და ფაფსიფიკატორის როლს იგი არც აშეკრად დაღატობს. ცდილობს დავაარწმუნოს, თიქონს მარქსისა და ენგელსის უშუალო, თუ წერალობითი კავშირებს არა ჰქონია რაიმე მნიშვნელობა ჰერვეგის, ჰაინესა და ფრაილიგარათისათვის; და რომ ეს ურთიერთობა მებრეკლებს მხოლოდ მარქსის ესთეტიკურთა იდეალების აზრობანახე; რომ თანამედროვე ცალკეული პოეტებისადმი მარქსისა და ენგელსის დამოკიდებულების ჩაირობას ვანასხლერავდა მიმდინარე პოლიტიკური ცხოვრების ვიწრო ინტერესები და უმნიშვნელო მოვლენები. ავილოთ, მავალითად, ჰერვეგისა და მარქსის ურთიერთობა. ეს უქანსაქტილი ადასტურებს იმ საეალო სურათს, რომ მარქსს არა ჰქონია ოდესმე რაიმე მებრძოლი და მოწინავე ლიტერატურული ინტერესები (გვ. 114). ჰერ კიდევ ჰირადი ურთიერთობის დასაწყისიდანვე მარქსს სდომებია ჰერვეგში აღმოჩენა ენერგიული პოლიტიკური და კლასობრივი აშხანაფი (გვ. 114-115), რაკი ვინაფედობდა, რომ საყოფარეო პოლიტიკური მისნებოსათვის, ხოლო შემდეგ — კომუნისტთა კავშირის საქმიანობისათვის დიდად გამოადგებოდა ჰერვეგის პოპულარიზების გამოყენება. მაგრამ, როგორც ეი დარწმუნდა ჰერვეგის გამოუსადეგრობაში, მარქსმა, თორმე, უმაღ შეაქცია მას ზურგი. ჰემარტიკებას სცილდება ღმრთი, რაკი ფიქრობს, თიქონს ჰერვეგად მთლიანად ჩამოკიდდა მუშათა მოძრაობას, ცალკეული ტაქტიკური შეცდომებისა და დიდი იდეური ხარვეზების მიუხედავად, ჰერვეგი მთლიანად არასოდეს არ ჩამოსცილებია მუშათა მოძრაობას; ამაზე საუკეთესოდ მებრეკლებს მისი შემოქმედების უქანსაქტილი პერიოდი. თუმცა, უნდა ითქვას, რომ კლასიკოსებიდან ერთგვარმა დაცილებამ გარკვევით დაანია დაღი მისი პოეტის იდეურ მხარეს. ღმრთი ვერ ხედაეს რაიმე ვანსხვევებას მარტის რევოლუციის გვარადალს მარქსის ჟანსად პოლიტიკურ მოღვაწეობასა და ჰერვეგის პოლიტიკურ ავანტიურას შორის. მართალია, ამ რევოლუციოში კლასიკოსების იდეალები ვერ იქნენ საბოლოოდ განხორციელებული, მაგრამ ამ უნებლიე წარმეტებლობას არაფერი აქვს საერთო იმ საეალო მარცხთან, რომელიც ვანიცადა მოხალინეთა ლევიონების შექმნისა და საფრანგეთიდან გერმანიოში რევოლუციის შეტანის ჰერვეგისურში აიდეამ. ღმრთი არაფერი ჰგარაკობს გერმანიის მეფესთან პოეტის აუღიენციას დანაშაულებრივ ხასიათზე და იმ უარყოფით როლზე, რომელიც ითამაშა ანარქისტმა ბაკუნინმა მის ცხოვრებაში. ვერ ხედაეს რასხეაობას ჰერვეგის პოლიტიკურ ავანტიურასა და კომუნისტთა კავშირის პოლიტიკურ საქმიანობას შორის, ღმრთი ცდილობს ვააფაღ-

ბის პერვეცისათვის კლასიკოსების იდეური ზემოქმედების დიდი მნიშვნელობა.

ჯანსაღ ხასიათის მოკლებული ყოფილა აგრეთვე ფრაილგრაათთან კლასიკოსების ურთიერთობაც. მარქსი და ენგელსი მდუმარებით ეგებებოდნენ პოეტის წარმატებებს, ხოლო ენგელსი ზოგჯერ აბიპრეტებდა მის ქმნილებებს, რომლებშიც ვლანდებოდა გერმანელი პროლეტარატის კლასობრივი თვითშეგნება, მაშინაც კი, როდესაც მარქსი მკაცრად აღიქვამდა დემოკრატიული ეგებებოდა ფრაილგრაათის იდეურად გამართულ და მხატვრულად სრულყოფილ ლექსებს, ენგელსი თავს არ იკავებდა იმავე ნაწარმოებთა მიმართ დაიწინება და ნაღველს ვადმოწონა ხევისაგან (გვ. 127). დემეცი ცილილის ვაიუფასეროს „ახალი რაინის ვაზეთში“ თანამშრომლობის პერიოდში პოეტის მიერ შექმნილი ლექსების იდეურ-მხატვრული ღირსება და მარქსთან მისი დამოკიდებულების ისტორიაც გაანალიზოს მხოლოდ იმით, რომ დასვენის მგოსანზე პარტიის დამღებელი ზემოქმედების იდეა; მიუთითოს პარტიული მძობლოდან პოეზიისა და, საერთოდ, ხელოვნების დამოუკიდებლობის აუცილებლობაზე. ფრაილგრაათში დემეცი ხედავს პირველ პოეტს, რომელმაც შესაძლო გენთავისუფლებინა თავი პარტიის თითქმის და დამღებელი ზეგავლენისაგან. მარქსთან ურთიერთობამ და კომუნისტთა კავშირში თანამშრომლობამ, ფიქრობს დემეცი, შედეგად ის გამოიღო, რომ ფრაილგრაათი საბოლოოდ დაწმენდა ზემოქმედზე პარტიის უარყოფით ზემოქმედებაში. დემეცი ამ შემთხვევაშიაც სტილიტება სინამდვილეს. ფრაილგრაათი როდი ყოფილა იმთავითვე ღრმად იდეურური და მართებულ პოლიტიკურ ნივთზე მდგომი მწერალი. იდეურ ზრდასთან ერთად, იგი სულ უფრო მეტად იმსახურებდა კლასიკოსთა სიმბოლოებსა და ნდობას, რაც, ბოლოს, დაევირგინდა „ახალი რაინის ვაზეთში“ სარედაქციო შტაბში მისი მიწვევით. ეს თანამდებობა არა მარტო სპარტო, მეტად სპასუნისმგებლოც იყო, და მარქსი მას არ მიანდობდა ისეთ შემთხვევით პიროვნებას, რომლისადაც — დემეციის მოსაზრების საწინააღმდეგოდ — მარქსს არ ექნებოდა რწმენა და პატივისცემა, რომლის პოზიციაც იგი არ დააფასებდა წერაობანად. დემეცი ვანზისზე ურთიერთში სხვადასხვა ფაქტებს, როდესაც გვარწმენებს, თითქმის ენგელსის „დაიწინა“ (გვ. 127) მიმართული იყო ფრაილგრაათის ლექსისადაც: „ველიან ზეითი“. აქ იგი ვერ ანსხვავებს მოსახრებულ ლექსს მეორე ლექსისაგან „როგორ ხდებია“. თუ ამთვან პირველში ჩაქსოვილა იგი პოლიტიკურად შეგნებული და მემამობერად განწყობილი პროლეტარის სულისკვეთება, სამაგიეროდ მეორეში ჩადებული იყო წერილობერეუბანი იდეოლოგიის ყოფ-

ლად მანვე, ყოვლად გულბრევილი ცრურწმენები, და ენგელსმაც სწორედ ამის გამო აქცია იგი მწარე დაიწინებისა და მარქსე ურთიერის საგნად.

გენთავისუფლება

დემეცი მდუმარებით უვლის გვერდს „ახალი რაინის ვაზეთში“ ფრაილგრაათის მიერ დასტამბული ლექსების, ღირსებას, და ვაგავერტიც აინს. მას საერთოდ სურს მიწმინდოს მგოსანზე კომუნისტთა კავშირის ხელმძღვანელების კეთილსმყოფელი ზეგავლენის ფაქტ.

დემეცი იძულებულია ილაპარაკოს ლონდონის ემიგრაციის წლებში ფრაილგრაათისადაც მარქსის ჯერ კარგ და შემდეგ უკვლამოკიდებულებაზე. მარქსი და დემეცი ურთიერთობის მიზეზებს იგი ხედავს არა თვით პოეტის იდეურ სიჯანსაღეში, არამედ იმ უზადლებულ ვერსიაში, თითქმის მარქსი პოეტებს მიიჩნევდა ისეთ აბიპრეტულ ალაპარაკებად, რომელთაც ყოველთვის ესაუბრობათ საქმიანი და გულმგებლობითი კომუნისტების ნაცვლად პირფერობა და ყალბი შეინანურება.

დემეცი აყალბებს, ეგრეთვე, ჰაინეს იდეური განვითარების სურათს ისევე, როგორც უმართებულოდ წარმოადგენს კლასიკოსებისადაც ამ პოეტის დამოკიდებულების ნაბრძანს. ჰაინეს აწკარად რთულ და წინააღმდეგობრივი ხასიათის ზემოქმედებიდან დემეცი როდი იტოვებს წინ წამოსწიის დიდი პოეტისათვის ნიშანდობლივი, მთავარი და წამყვანი მომენტები. დაწვრილებით მსჯელობს ჰაინეს მსოფლმხედველობის ზრდილოვან მხარეებზე, მის სიმძულელებზე აბსოლუტური თანასწორობის იდეისადაც, მის მიწვევებზე ევალტარული კომუნისტების წინაშე. იგი მთლიანად დევნის „ვერსინისა“ და „სილუვიელ ფეიქრებში“ ჩაქსოვილი მოწინავე იდეების, საერთოდ, ჰაინეს ზემოქმედებას, ჯანსაღი მხარეების ანალიზს. ჰაინეს, დემეციის აზრით, იყო კომუნისტის მოძულე და მოწინააღმდეგე და არა მით დიდად იდეების მქადაგებელი. მეცნიერულ სოციალიზმის ფუძემდებლებმა, თანამედროვე კომუნისტური მოძრაობის თავაკეცმა ამაოდ სცადეს გადაეზიარებინათ ჰაინეს თავის მხარეზე და საკუთარი პარტიის ინტერესებრათვის გამოეყენებინათ მისი პოეტური და მქალაქობრივი ავტორიტეტი. მარქსი რაცი ამის ვერ მიადრწევს, უტრეცი შეიქცევს „ლეიბის საფლავში“ ჩაგარდნილ სწვეულ პოეტს და იწყებს მისი კლუა და ცილისწამება. ჰაინეს კი დარჩა საკუთარი იდეების ერთგული. როგორც მარქსი რევილუციამდე, ასევე მის შემდგომ, ჰაინეს მიწვევა და მრწორობის ლაპარაკობდა მუშათა მომადეა გამარჯვებასა და კომუნისტების იდეის გარდევალ ზეიმზე. ჰაინეს იდეოლოგიის განწყობილი კომუნისტური მოძრაობისათვის, მის ბელადთან, თავის „რადიკალურ მეგობრებთან“ (გვ. 113). დემეციისათვის ვაუტეგარის დარჩა კომუნისტის

იღვისადმი პოეტის დამოკიდებულების რეალური სურათი, სწორედ ისევე, როგორც ვერ გავიგო ჰაინეს მიერ ჰეგელის ფილოსოფიის მარქველურიანიერებელი მხარის აღმოჩენის უბაღლო მნიშვნელობა.

დემეცი თავისებურად წარმოადგენს პოეტისა და მეორეს მხრივ, კლასიკოსთა დამოკიდებულების რეალურ სურათს; ჰაინესადმი მათი დამოკიდებულების გაშუქებით სურს ამ რევიზიონისტს ზურგი გაუმაროს საკუთარ დებულებას მარქსსა და ენგელს შორის ეთიომდა დიდი წინააღმდეგობის შესახებ. მარქსსა და ჰაინეს აღმოაჩნდა ზოგი რამ საერთო, მაგრამ, — ფიქრობს იგი, — ყოველივე ეს იყო პირადლიმოქალაქებობრივი ცხოვრების და არა იდეათა სამყაროში. მარქსი მთლიანად უძერდა მხარს ჰაინეს მამინ, როცა ენგელსი ორიენტაციას იღებდა ბოერნეზე. ეს უარყოფითი დამოკიდებულება ჰაინესადმი და გატაცება ბოერნეს იდეებით, დემეცის აზრით, ენგელს ახსიათებდა ყოველთვის, ამიტომაც მან ჰაინესადმი ახათის თავი ვერ დააღწია თვით ღრმად მოხუცობის ეპოსად (გვ. 107). რევიზიონისტი დემეცი თავის მეთიხველებს ზალისით აუწყებს ყველა იმ შემთხვევას, როდესაც პირად ბარათებში ენგელსი კიცხავდა ჰაინეს და ადარებდა მის მლიტენელ პორაქსს. ზედმეტად უსჯამს რა ხაზს ენგელსის თავდაპირველ ანთოპიათის ჰაინესადმი, დემეცი შემდეგ აღირაფერს ამბობს იმასთან დაკავშირებით, თუ მომდევნო პერიოდში როგორ დააზუსტა ენგელსში სკუთარი წარმოდგენები პოეტის განშემო და როგორ შესცვალა დამოკიდებულება მისთან. დემეცი განზრახ უყლის გვერდს ენგელსის ცნობას იმის შესახებ, რომ 1844 წელს მუშათა სოციალურ მოძრაობის უკვე შეუერთდა ჰაინე. — გერმანიის უდიდესი პოეტი, რომლის საუკეთესო ლექსებში გატარებულია ძველი სინამდვილის რეველაციური ნგრევის იდეები და აღიარებულია სოციალიზმი. დემეცი არაფერს ამბობს ჰაინეს ფილოსოფიური შეხედულებების ენგელსისეულ მაღალ შეფასებაზე. ჰაინეს ხასიათსა და შემოქმედებასთან დაკავშირებით „მანფესტის“ ავტორებს 1844 წელს უკვე ჰქონდათ შემეშვიებული საერთო და მართებული აზრი, რას შედეგადაც მათ აღიარა ჰქონდათ „მეტად სხვადასხვანაირი“ (გვ. 106) შეხედულებები. ესაა მხოლოდ „აღმოჩენა“ და საკუთრად რევიზიონისტისა, რომელიც ვულდავულ ცდილობს დააბათოთს თითქოს მარქსსა და ენგელსს არ უთამამიათ რაიმე დადებითი როლი ჰაინეს იდეურ აღზრდაში, და არც მათთან ტერიტორიულ დამორებას დაუჩენია უარყოფითი კვალი პოეტის იდეათა სამყაროსათვის.

დემეცი საერთოდ არ იბუნებს გეორგ

ვერთს — გერმანელ პრიულტარიატს ამ პირველსა და ყველაზე მნიშვნელოვან პოეტს. თავისი იდეური თანამოზრებების შესვენად რგი სრულიად მდუმარებით უყლის გვერდს ენგელსის შემოქმედებას და „მანფესტის“ ავტორებთან მისი დამოკიდებულების ყურადსაღებ ფაქტს.

დემეციასთვის მარქსიზმის წინააღმდეგ რევიზიონისტული ბრძოლის კიდევ ერთი მეოთხედი არის კლასიკოსთა ესთეტიკური შეხედულებების მოწყვეტა მათივე ფილოსოფიურ-პოლიტიკური შეხედულებებიდან და იმ სოციალ-პოლიტიკური სიტუაციიდან, რომელთა წიაღშიაც ეს იდეები წარმოიშვნ. დემეცი ნაკლებად ინტერესდება მარქსსა და ენგელსის პოლიტიკური შეხედულებებით, რის გამოც ლიტერატურის მოხელეებს არ უკავშირებს სოციალ-ეონომიურ ძვრებს, ხოლო ამ უკანასკნელთ არ განიხილავს ისტორიული მოვლენების შუქზე. დემეცი ყოველნაირად ცდილობს აღმოაჩინოს ეთიომდა ანტაგონიზმი მარქსსა და ენგელსის მოძღვრებაში. ამასთან, ახაფერს ლაპარაკობს იმ „თეორიის“ წინააღმდეგობარგ ხასიათზე, რომელიც თავისი მხრივ შეაქვს მარქსიზმში იდეურ საგანძურში. საინტერესო და საშიხილებელი კი სწორედ ის არის, თუ როგორი წინააღმდეგობაა მარქსიზმის ფუძემდებელთა მეცნიერულ თეორიებმა და მარქსიზმის საფუძვლების „შეღვევასი“ — რევიზიონისტ პეტარ დემეციას შეხედულებების შორის. დემეციას წიგნის დუნდომელი კრიტიკა და მისი დებულებების მხილება აქტიულოვს ამოცანად ითვლება კიდევ უფრო იმიტომ, რომ იგი აღიარებულა ბერძუაზიული ლიტერატურათმცოდნეობის უკანასკნელ სიტყვად, ყოველივე იმისა შეაქმნა და განზოგადოებად, რასაც ორიგინალური „ნაზარევის“ სახით ქმნის კაპიტალისტური სამყაროს ბერძუაზიული მეცნიერება. ავტორი ამყარად აცხადებს, რომ მისი შრომა ეურდნობა დასავლეთის ახალ „გამოვლევებს“ მარქსისტული ესთეტიკის სფეროში. სინამდვილეში კი დემეცის წიგნი არის ახალი, მორიგი გამოზღობა მარქსისტულ-ლენინური ფილოსოფიისა და ესთეტიკის წინააღმდეგ არის ბერძუაზიულ მეცნიერებაში შრავალგზის გამოთქმული ყალბი და არამეცნიერული მონაზარეების ახლებურად გადმოყვების ცდა. რევიზიონისტ დემეციას წიგნში არაა მოცემული ლიტერატურის ისტორიისა და ზელოვნების თეორიის რომელიმე საკანონო საკითხის თუნდაც რამდენადმე მართებული გადაწყვეტა. დემეცის რევიზიონისტული იდეების კრიტიკა გადაღებელი ამოცანაა, რაკი ეს იდეები მიზნად ისახვენ მარქსიზმის შებღალესა და გაბიაბრებებს.

გიორგი ნაკაშიძე

ვეფხისტყაოსნის ტექსტის გეგმობრივი გამოცემისათვის

1962 წელს სრულდება ორას ორმოცდაათი წელი მას შემდეგ, რაც პირველად დაიბეჭდა შოთა რუსთაველის უკვედავი ნაწარმოები¹. დღეისათვის ამ ძეგლის ორმოცზე მეტი გამოცემა არსებობს. ზოგიერთმა ამ გამოცემამ მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ვეფხისტყაოსნის ტექსტის შესწავლის საქმეში. საკმარისია აღინიშნოს, რომ მრავალრიცხოვანი სამეცნიერო ლიტერატურა², რომელიც ვეფხისტყაოსნის გარშემო შეიქმნა, უმთავრესად ამ გამოცემებზეა დამყარებული.

ამჟამად ეს გამოცემები ვეღარ აკმაყოფილებენ გაზრდილ მოთხოვნილებებს, და ჩვენი მეცნიერების წინაშე დგას ამოცანა პოემის ტექსტის ახალი გამოცემისა, როგორც ამას ფილოლოგიური მეცნიერების თანამედროვე დონე მოითხოვს.

ასეთი გამოცემის განხორციელებისათვის ახლა მკვლევართა განკარგულებაში საკმარისი მასალა მოიპოვება. ცნობილია ვეფხისტყაოსნის დაახლოებით 150 ხელნაწერი. ამ ხელნაწერების ორი მესამედი, როგორც ეს გარკვეულია სპეციალური

კვლევა-ძიების შედეგად ვახტანგისეული გამოცემიდან მომდინარეობს³. ტექსტის დადგენისათვის მნიშვნელოვანია დანარჩენი, დაახლოებით ორმოცდაათამდე ხელნაწერი, რომელთა ნაწილი საკმაოდ ძველ ტრადიციას ამჟღავნებს. ეს ხელნაწერები სშირად განსხვავდება ერთმანეთისაგან, როგორც სტროფული შედგენილობით, აგრეთვე, წაკითხვის თვალსაზრისით.

ამ ხელნაწერთა დეტალური ანალიზი და მათი შედარებითი შესწავლა, ცხადია, აუცილებელი პირობაა ტექსტის დადგენისათვის. არა ნაკლებ მნიშვნელოვანია არსებულ გამოცემათა გათვალისწინება, რადგან წინამდებარე ავტორებს შეიძლება ზოგჯერ უკეთესი წაკითხვა ან კონიექტურა ჰქონდეთ წარმოდგენილი. განსხვავებათა ჩვენებისას, რა თქმა უნდა, საჭიროა ზომიერება. შეუძლებელია და არც აუცილებელი, რომ ყველა განსხვავებული წაკითხვა და უმნიშვნელო ორთოგრაფიული თავისებურებები იქნეს ნაჩვენები. ხელნაწერები ხომ დიდი მანძილით არიან დაშორებული პოემის დაწერის დროს და ორთოგრაფიის მხრივ ბევრ შემთხვევაში იმ ეპოქის სურათს ასახავენ, რომელსაც ისინი ეკუთვნიან და არა რუსთაველის ხანისათვის დამახასიათებელ ვითარებას.

მაგრამ ტექსტის გაგებისათვის საჭირო წინასწარი სამუშაოები მარტო ამით არ ამოიწურება. სშირად გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს პარალელებს სხვა ძეგლებიდან. პარალელურ გამოთქმათა ჩვენება, ანალოგიები რუსთაველის ეპოქის, აგრეთვე, უფრო ადრინდელი და გვიანდელი ძეგლები-

¹ ვეფხისტყაოსანი: აწ ახალი დაბეჭდული ჩართულს ენასა ზედა ტჳმსა ამაღლებულისა საქართველოს მჳყრობელისა უფლისა უფლისა ვახტანგისისა: . შრომიითა და წარსაგებელითა მის მჳყრობელისათა: . ვაიმართა ტელითა ტელ-მწიფის კარის ღვკანობის შეილის მიქელისათა: ქალაქსა ტფილისისასა ქრისტეს აწით ათას შეიდას და თორმეტსა დასაბამითგან ვიდრე აქამომდე შეიდიათას ორას ოცსა: . : იხ. აგრეთვე ვეფხისტყაოსანი. ვახტანგისეული გამოცემა 1712 წლისა აღდგენილი აკაკი შანიძის მიერ. ტფილისის 1937.

² ვრცელი ბიბლიოგრაფია ანოტაციებით მოცემულია გაიოზ იმედაშვილის მეტად მნიშვნელოვან შრომაში: რუსთაველოლოგიური ლიტერატურა. 1712-1956 წლები. თბილისი, 1957.

იხ. სოლ. ყუბანეიშვილი. ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერთა სტროფული შედგენილობა. თბილისი, 1959, გვ. 3 შმდ.

ბიდან ზოგჯერ ძირითადი დასაყრდენია ტექსტის დადგენისათვის. ამავე დროს ეს უფრო თვალსაჩინოს გახდის თუ რა კავშირი აქვს ვეფხისტყაოსანს ძველ ტრადიციასთან ან რა გავლენა მოუხდენია მას ქართული ლიტერატურის მერმინდელი განვითარებაზე. ასევე მნიშვნელოვანია პარალელების ჩვენება სხვა ხალხთა ენებიდან და ლიტერატურული (ბერძნული, არაბული, სპარსული, სომხური) ძეგლებიდან.

ველა ამ მონაცემის გათვალისწინება საგრძნობლად შეუწყობს ხელს არა მარტო ტექსტის დადგენის საქმეს, არამედ რუსთველოლოგიური მეცნიერების ძირითადი და უმთავრესი მიზნის განხორციელებას: განსაზღვროს რუსთველის ადგილი ქართული და მსოფლიო კულტურის ისტორიის განვითარებაში.

თუ ვეფხისტყაოსნის ტექსტის ახალი გამოცემა ამგვარად იქნება განხორციელებული, რა თქმა უნდა, მთელი ეს მასალა (*variae lectiones, apparatus criticus* — პარალელები და ანალოგიები სხვა ძეგლებიდან, წყაროებისა და სპეციალური ლიტერატურის ჩვენებით) თან უნდა ახლდეს ტექსტს, რათა მომავალ მკვლევარს არ დასჭირდეს მთელი იმ სამუშაოს ხელახლა შესრულება, რაც გამოცემის ავტორებს უკვე ჩაუტარებიათ. მით უმეტეს, რომ ეს მასალა ბერძნულის მისაწვდომი არ არის.

მკითხველისათვის გაუგებარი იქნება, თუ რატომ მიეცა ამა თუ იმ ვარიანტს უპირატესობა, თუ მას არ ახლავს დასაბუთება, ზოგჯერ (სადაც ეს საჭიროა), კვალიფიკაცია უარყოფილი ფორმებისა და ვარიანტებისა¹. შესაძლებელია ის, რაც დღეს უარყოფილია და ვარიანტებშია გადატანილი, მომავალი კვლევა-ძიების შედეგად უფრო მისაღები აღმოჩნდეს.

ამგვარად დადგენილ ტექსტსა და მის ვარიანტებს თან უნდა ახლდეს ენობრივი და ფილოლოგიური ხასიათის კომენტარები, საიდანაც გამოჩნდება, თუ როგორ ეს-მით გამოცემის ავტორებს ტექსტი.

ამგვარად გამოცემული ტექსტი გასაგებია გახდება ფართო მკითხველისათვის, და ამავე დროს იგი საფუძვლად დაედება მოქმედ მომდგომ მეცნიერულ კვლევა-ძიებას ვეფხისტყაოსნის გარშემო.

ტექსტის ყოველგვარი კრიტიკული გამოცემა გულისხმობს, რომ მას უნდა ახლდეს ლექსიკონი, შეძლებისდაგვარად სრული. ამ ლექსიკონს ექნება არა მარტო პრაქტიკული დანიშნულება, რომ ხელი შეუწყოს ტექსტის გაგებას. იგი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ქართული ენის მომავალი კრიტიკული ისტორიული ლექსიკონისათვის.

როდესაც ჩვენ საქმე გვაქვს ინდივიდუალური შემოქმედების ნაყოფთან, ცხადია, რომ საერთო ქართულის გვერდით მასში მოიპოება ისეთი ლექსიკური მასალაც, რომელიც ტიპურია სათანადო ავტორისათვის. ამიტომ იგი მთლიანად შევა მომავალ ისტორიულ ლექსიკონში, როგორც გარკვეული ეპოქისა და ენის დამახასიათებელი მასალა. აქედან გასაგებია, რომ ტექსტის მეცნიერულ გამოცემას თან უნდა ახლდეს არა მარტო ზოგიერთი „გაუგებარი“ სიტყვის გლოსარი, არამედ სრული ლექსიკონი, როგორც ძირითადი ტექსტისა, აგრეთვე, ვარიანტებისა, სათანადო ფორმებისა და მნიშვნელობების ჩვენებით. სიტყვათა განმარტებისას სასარგებლო იქნება პარალელების ჩვენება სხვა ძეგლებიდან, თუნდაც სიტყვის მნიშვნელობა კონტექსტიდანაც აშკარა იყოს.

მეცნიერული ლექსიკონისათვის აუცილებელია, აგრეთვე, სიტყვათა წარმოშობის ჩვენება, არა მარტო იმიტომ, რომ ეს ხელს შეუწყობს სიტყვის მნიშვნელობის გარკვევას, არამედ, უმთავრესად იმიტომ, რომ ეს ნათელს მოაქვს მთელ რიგ კულტურულ-ისტორიულ ურთიერთობათა საკითხებს.

ასეთი სპეციალური ლექსიკონების გარეშე ძნელად საფიქრებელია, რომ მოხერხდეს ქართული ენის მომავალი კრიტიკულ-ისტორიული ლექსიკონის შედგენა სათანადო მეცნიერულ დონეზე.

ზემოთ წარმოდგენილი გეგმის განხორციელებისათვის ტექნიკური მხრით სხვადასხვა საშუალება არსებობს. შეიძლება, მაგალითად, კრიტიკული აპარატი უფრო

¹ ეს ეხება როგორც ძირითად ტექსტს, ისე ჩანართ სტროფებს. ტექსტის ამგვარი შესწავლა მნიშვნელოვანი იქნება თვით ამ ჩანართ სტროფების გამოსაყვანილად და დასადგენად.

ფართოდ ან უფრო შეკუმშულად იქნეს წარმოდგენილი, ან, მაგალითად, კომენტარიები განაწილდეს ვარიანტებსა, შენიშვნებსა და ლექსიკონს შორის და სხვ. მაგრამ, ვფიქრობთ, რომ ყოველგვარი ტექსტის (იქნება ეს პოეტური ნაწარმოები თუ ცალკეული დოკუმენტი) მეცნიერულ-კრიტიკული გამოცემა პრინციპში უნდა ითვალისწინებდეს ზემოთ აღნიშნულ სამუშაოებს. მარტო ტექსტის გამოქვეყნება (თუნდაც ეს ტექსტი კარგად იყოს აღდგენილი და დადგენილი), ნებისმიერად შერჩეული სიტყვების პატარა გლოსარით¹, შეიძლება თავისთავად ძალი-

ან სასარგებლო საქმე იყოს, მაგრამ მეცნიერულ გამოცემად ვერ ჩაითვლება. კვებით ჩვენ ვიძლევიტ ერთი სტროფის გამოქვეყნების ცდას აღნიშნული პრინციპების საფუძველზე. ეს სტროფი არ არის საგანგებოდ შერჩეული, არამედ აღებულია სრულიად შემთხვევით, ის, რაც ხელთ მოგვხვდა წიგნის უბრალო გადაშლის დროს, ტექსტის იმ ნაწილიდან, რომელიც დადგენილია საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ვეფხისტყაოსნის ტექსტის შემსწავლელი კომისიის მიერ¹.

ხელნაწარები² და გამოცემანი

A—H 757. გადაწერილია 1671 წ. აღმურანთ ზაღდასარას შვილის გასპარას მიერ. გამოცემულია ზოლ. ყუბანეიშვილის მიერ 1956 წ. („ვეფხისტყაოსანი ჩანართი და დანართი ტექსტებით“).

B — H54. დამზადებულია 1680 წ. მეფე გიორგი XI-ის დაკვეთით ბეჟამბევის მიერ. გადაწერილია ავთანდილის ძე მარტარიანიშვილი იყო შამანავაზ მუფის კარის მდივანშეიფინობარ.

C — H 2074. გადაწერილია მე-17 საუკუნის კარგი კალიგრაფული ხელით. ფურცლების კიდებში შევსულია სხვადასხვა სახის მდიდრული მობატულობა. ხელნაწერში ჩართულია ილუსტრაციები.

D — Q 1082. გადაწერილია მე-17 საუკუნის ხაშივიან წლებში ცნობილი პოეტის და კალიგრაფის იოსებ თბილელის (გარდ. 1688 წ.) მიერ. ხელნაწერის პირველი მესაბრძნე იყო სარდალი და საბოლოოებები ზაზა ციციშვილი, რომლის შეკვეთითაც დამზადდა აღნიშნული ხელნაწერი. ზაზას სიკვდილის შემდეგ მას ჯერ ფლოზდა ლევან ვახტანგის ძე ბატონიშვილი, შემდეგ — მისი შვილი ვახტანგ VI.

E — H 599. გადაწერილია 1646 წ. სამეგრელოში იმერეთის მეფის მდივნის მამუკა თაყაილაშვილის მიერ, რომელიც იმ დროს ტყვედ იმყოფებოდა ლევან II-ის დადიანის კარზე ვეფხისტყაოს-

ნის გადაწერა მამუკასათვის დაუვალება ლევან შანუარის ძე დადიანს (გარდ. 1657). გადაწერა დაწყდა 13 ივნისს და დაუმთავრებია 18 აგვისტოს. ხელნაწერში ჩართულია პოემის ილუსტრაციები, რუსთაველისა და ვიღაც მდივანშეიფინობის სურათები. ეს ხელნაწერი ვეფხისტყაოსნის პირველი თარიღიანი ნუსხაა.

F — S 2829. გადაწერილია ერკლე პირველის სახლობის პაპუნა ბენურიშვილისათვის 1688 წელს.

Q — S 4988. მუხეზში შემოსულია ილია ჭავჭავაძის ბიბლიოთეკიდან, 1909 წლის შემდეგ.

H — H 2610. გადაწერილია მე-18 საუკუნის დასაწყისში იმ პირის მიერ, რომელსაც გადაუწერია S 4988 ხელნაწერი.

I — Q 261. გადაწერილია მე-18 საუკუნის დასაწყისს.

J — H 461. მუხეზში შემოსწორა ბიძინა გრიგოლის ძე შავაშვილმა 1911 წლის პირველ ნახევარში.

K — S 4499. გადაწერილია მე-17 საუკუნის მეორე ნახევარში.

L — A 963. გადაწერილია მე-17 საუკუნის პირველ ნახევარში.

1 ზოგჯერ ასეთს. გლოსარში შეაქვთ ზოლ-მე ისეთი სიტყვები, რომლებიც ადვილი განსამარტავია. ზოლო იმ სიტყვებს, რომლებიც ვაუცხვებარია და რომლების განმარტება ადვილად არ ხერხდება, ხშირად დემილით გვერს უკლიან.

2 ხელნაწერთა აღწერა მოცემულია ს. ყუბანეიშვილის ზემოთდასახელებული შრომის მიხედვით, გვ. 301—321.

1 კომისიის წევრებია არიან ა. შანიძე (თავმჯდომარე), ალ. ბარამიძე (თავმჯდომარის მოადგილე), კ. კვალიძე, ილია აბულაძე, ივ. გიგინეიშვილი, მ. გბრალიძე, გ. წერეთელი. წინამდებარე წერილში გამოყენებულია ის მასალა, რომელიც კომისიის წევრებმა (ა. შანიძემ, ალ. ბარამიძემ, ილ. აბულაძემ, ივ. გიგინეიშვილმა) წარმოადგინეს ტექსტის განხილვის დროს.

M — Q 779. გადაწერილია 1761 წლამდე ვ. ბაღდასარაშვილის მიერ, რომელსაც გადაწერია 757 ნუსხა.

N — S 3077. პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით გადაწერილია მე-17 საუკუნის ბოლოს.

O — K 205. დანაკლისი ადგილები შეესებულება მე-18 საუკუნის ხელით.

P — S 1418. გადაწერილია მე-17 საუკუნის გასულს.

Q — K 215. გადაწერილია მე-17 საუკუნის ხელით. ქუთაისის მუზეუმისათვის შეუწირავს კირილე ლორთქიფანიძეს (გარდ. 1919 წ.).

R — Q 930. პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით, ხელნაწერი გადაწერილია მე-17 საუკუნის მეორე ნახევარში. ტექსტს ახასიათებს ანეგტიზმი. აღმოჩენილია სომხეთში, კერძოდ ოჯახში.

S — H 3249. გადაწერილია მე-17 საუკუნის ხელით.

T — W 17. ერთ დროს იმერეთის მეფის დავითის ასული შიშხათუნის (გარდ. 1830წ.) კუთვნილება ყოფილა. დაცულია ოქსფორდში, ზოდლის ბიბლიოთეკის უორდროპსის კოლექციაში. მიკროფილში მოპოვება საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ცენტრალურ ბიბლიოთეკაში.

U — S 5006. გადაწერილია მე-18 საუკუნის პირველ ნახევარში. ტექსტის ნაწილი გადაწერილია ვახტანგისეული გამოცემიდან. ეს ხელნაწერი იმერეთის მეფის სილომონ დიდის კუთვნილება ყოფილა. „მისი გარდაცვალების შემდეგ ხელნაწერს დაპატრონებია მეფის ასული დარეჯან პატონიშვილი, დედა ივანე აბაშიძისა. უკანასკნელი იყო რუსეთის ცარზიმის წინააღმდეგ აჯანყების (1819 წ.) მეთაური იმერეთში. აჯანყების დამარცხების შემდეგ დარეჯან პატონიშვილი რუსეთში გადაასახლეს, ივანე აბაშიძემ კი ქაიხოსრო გურიელს შეაფარა თავი. გურამი მან თან წაიღო პოემის ხელნაწერი და იგი ინახებოდა სოფ. შემოქმედში, ქაიხოსრო გურიელის ოჯახში. შემდეგ ეს ხელნაწერი ქაიხოსრო გურიელმა მზითავად გადაანა თავის ქალს პულვიას, რომელიც გაიხოვდა სამხრეთში ნესტორ წერეთელზე. 1880 წ. ხელნაწერი პატრონმა დროებით სარგებლობისათვის დ. ი. ყიფიანის ხელით გადასცა თბილისში პოემის ტექსტის დამდგენ კომისიის. კომისიამ მუშაობის დამთავრების შემდეგ ხელნაწერი კუთვნილებისამებრ დაუბრუნა წერეთელს. ბოლო დროს ხელნაწერის პატრონი გამზდარა გაგო წერეთელი.¹²

V — H 3061. შექმნილია თბილისში ბგუთაბე

ბგუთაბეგოვის (შვილიშვილი 54 ხელნაწერის გადაწერისა) მიერ 1795 წლის მახლობლად.

X — P 10. გადაწერილია შემახანში უახანო ბეზოსის ქალის მიერ. გადაწერა დაუმთავრებია 1702 წლის 15 იანვარს. ხელნაწერი ინახება პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართულ ხელნაწერთა განყოფილებაში. მიკროფილში დაცულია საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ხელნაწერთა ინსტიტუტში.

Y — H 740. გადაწერილია მე-18 საუკუნის ხელით.

Z — W 27. ინახება ოქსფორდში, ზოდლის ბიბლიოთეკის უორდროპსის კოლექციაში. მიკროფილში დაცულია საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ცენტრალურ ბიბლიოთეკაში. დავით შარშალ ლანდის ცნობით, ეს ხელნაწერი უკიდია (ოქსფორდში) სერ ბერნარდ ვესტმინს ანდერბის აღმარულუბელთაგანს 1949 წელს. ფასის ნახევარი გადახდილი ყოფილა შარჯორი უორდროპის სახელობის ფონდიდან („ცისკარი“, 1957 წ., № 4, გვ. 151; ს. ყუბანიშვილი, გვ. 315).

A' — K 383 XVIII საუკუნის ხელნაწერი. დანაკლისი ფურცლები შეესებულება XIX საუკუნის ხელით 1712 წლის გამოცემის მიხედვით.

B' — H 964/ა. XVIII საუკუნის ხელნაწერი.

C' — S 1875/ა. პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით გადაწერილია მე-17 საუკუნის გასულს.

D' — H 1839. გადაწერილია მე-19 საუკუნის ხელით გლახუა გიორგის ძე ქუთათელაძის მიერ.

E' — Q 483. გადაწერა დამთავრებულია 1856 წ.

F' — S 4527. გადაწერილია ესეი ბგუთაბეგოვის მიერ (შვილიშვილი ბგუთაბეგ მარტარიშვილისა, რომელსაც გადაწერია ვუფისსტკაოსინის II 54 ნუსხა. ესეივს მამა ყოფილა ხელხანი, რომელიც გარდაცვლილა 1788 წელს).

G' — Q 796. XIX საუკუნის ხელნაწერი.

H' — S 1727. გადაწერილია ვახტანგისეული გამოცემიდან ავთანდილ ამილახვარის მეფელის ანას მიერ თავისი ძის ალექსანდრე ამილახვარისათვის. გადაწერა დამთავრებულია 1825 წ. 25 ოქტომბერს.

I — H 412. XIX საუკუნის ხელნაწერი.

J — H 783. გადაწერილია ვახტანგისეული გამოცემიდან დუშეთელ ივანე დავითის ძე სომხეთის

¹² ს. ყუბანიშვილი, გვ. 307.

მიერ. გადაწერა დამთავრებია 1857 წლის 27 მარტს.

R' — S 2315. გადაწერილია მე-19 საუკუნის პირველ მეოთხედში ვახტანგისეული გამოცემიდან. მუზეუმს შეუბრუნა რადიელ ერისთავმა.

L — B (1860.) გადაწერილია წერსების სემინარიის მოწადის კარაპეტ ასლანოვის მიერ. გადაწერა დამთავრებულია 1860 წელს ნოემბრის 4-ს.

M' — A 1123. გადაწერილია ნინო ამილახვრის გამოცემიდან. გადაწერა დამთავრებულია 1833 წ. ივლისის 21-ს.

N' — H 66. გადაწერილია ნინო ამილახვრის მიერ. გადაწერა დამთავრებულია 1832 წ. 1 მაისს.

O' — Q 799. გადაწერილია მე-18 საუკუნის ხელით.

P' — S 2525. გადაწერილია მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში.

Q' — C 10768/191. გადაწერილია მე-19 საუკუნის პირველ ნახევარში.

R' — D 12904/190. გადაწერილია ბირთველ გიორგის ძე თუმანიშვილის მიერ. გადაწერა დამთავრებია 1802 წ. 10 ნოემბერს. მუზეუმმა შეიძინა მის. თუმანიშვილისაგან 1937 წლის პირველ ნახევარში.

S' — M 48. გადაწერა დამთავრებულია 1823 წ. 23 თებერვალს პეტერბურგში ასლან საფიროვის მიერ, იმერეთის დედოფლის ანას. დაკვეთით.

T' — H 248. გადაწერილია მე-19 საუკუნის ხელით.

U' — A 654. გადაწერილია ორბელიანის მოუზავის დავით ივანეს ძე ამირიძის მიერ. გადაწერა დამთავრებია 1867 წ. 21 თებერვალს.

Gr — E. ხელნაწერი გადაწერილია 1840 წელს, შექმნილია ი. გრინშაჟილის მიერ და დაცულია მის მიხროთუვაში.

X' — S 5207. გადაწერილია მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში.

Y — ვახტანგის გამოცემა 1712 წლისა.

წერ. — ვეფხისტყაოსნის ტექსტი, მომზადებული 9. „მნათობი“ № 2.

გამოსაქმედ მ. წერეთლის მიერ. ხელნაწერი თანხება საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის შირთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტში.

ბრ. — შ. რუსთაველი, ვეფხისტყაოსანი. Барцона кожа, შ. ბროსებ, ზ. ფლავიანდიშვილისა და დ. მუზინოვის გამოც., ს. — პეტერბურგი, 1841 წ., XIV — 257 გვ.

რუბ¹. — დ. მუზინოვი, ქართული ქრესტომატია, — ვეფხისტყაოსანი, ს. — პეტ., 1846 წ., გვ. 1 — 223.

რუბ². — რუსთაველი, ვეფხისტყაოსანი, დ. მუზინოვის გამოც., წიგნში „ქართული ქრესტომატია“, ტ. II, ს. — პეტ., 1860 წ., გვ. 1 — 207.

ქარ. — ვეფხისტყაოსანი, გამოცემული დ. გ. ქართველიშვილის მიერ, თბ., 1869 წ., 39 გვ.

კარ¹. — ვეფხისტყაოსანი 4 პორტრეტით და 21 სურათით, დ. კარიჭაშვილის (მეცხრამეტე) გამოცემა, თბ., 1903 წ., XX X — 361 გვ.

კარ². — „ვეფხისტყაოსანი“ დ. კარიჭაშვილის რედაქტორობით, თბ., 1920 წ.

კაკ¹. — შ. რუსთაველი, ვეფხისტყაოსანი, ნამდვილი და ჩანართი, ს. კაკაბაძის რედაქტორობით, თბილისი, 1913 წ., 251 გვ.

კაკ². — ვეფხისტყაოსანი, ს. კაკაბაძის რედ., თბ. 1927 წ., I XI VI — 216 გვ.

აბ¹. — შ. რუსთაველი, ვეფხისტყაოსანი, ი. აბულაძის რედ. 22-ე გამოცემა, თბ., 1914 წ. I XIII. 226 გვ.

აბ². — ვეფხისტყაოსანი, მე-26-ე გამოც. ი. აბულაძის რედაქტ., თბ., 1926 წ., XIX — 354 გვ.

ტიტ. — ვეფხისტყაოსანი, კ. ტიჭინაძის რედ., თბ., 1934 წ.,

ინტ. — შ. რუსთაველი, ვეფხისტყაოსანი, პ. ინგოროვას რედაქციით, თბ., 1953 წ., 518 გვ.

სბ. — „ვეფხისტყაოსანი“, 1937 წ. საიუბილეო გამოცემა.

h. 1. — hapax legomenon (სიტყვა, რომელიც მხოლოდ ერთხელ ვხვდებით ვეფხისტყაოსანის ტექსტში).

ვახტ. — ვახტანგისეული გამოცემა (ლექსიკონში). თეიმ. — თეიმურაზ ბაგრატიონი. განმარტება პოემა ვეფხისტყაოსნისა გათვთ იმედაშვილის რედაქციით, გამოველვეთა და საბეჭდოთ. თბილისი, 1960.

ა. შან. — ლექს. — ა. შანიძე, ვეფხისტყაოსნის ლექსიკონი (ერთგის 1957 წლის გამოცემას).

TR — Тексты и разъяснения по армяно-грузинской филологии. — დანარჩენი შემოკლებანი გასაგებია თავისთავად.

აწმე — აწმეო.
 ვად. — ვადატანიო.
 ვარ. — ვარანტი.
 ვულზ. — ვულგალური.
 ზმნსრ. — ზმნისართო.
 თურმ. — თურმეობითო.
 კავ. — კავშირი.
 კავშ. — კავშირუბითო.

მრ. — მრავლობითო.
 მწიგ. — მწიგნობრული.
 მხ. — მხოლოდობითო.
 ნ. — ნამყო.
 პ. — პირი.
 რ. — რაცხეი.
 უწმგ. — უწმგბდელი.
 წავ. — წავაბდელი.

ბმძსბი¹

(232-163)

უმაზნ უთხრა: ამომისმინე, მართლად გითხრობ, არა ჭრეულად: რი მიჯნური ველთა რბოდეს, მარტო უნდა განსჭრეულად. მარგალიტი არვის მიძხედეს უსასუიდლოდ, უვაჭრეულად. და კაცი ცრუ და მოღალატე ხაშს ღახვრითა დასაჭრეულად¹.

პარიანტოპი და უბნიუხვებო¹

ა. 1. უმაზინ] R უმაზი; I არკ. ურმაზინ;
 2, მომისმინე] FGHJKORTUVYB'F'G' I'L'Q'T'Y' ბრ., ჩუბ., კაკ¹, აბ¹, ვულგ. მამისმინე; Z დამიჯრე; 3. მართლად] T' მართლათ; GJTUVZF'I'L'Q' მართლა;
 4. გითხრობ] EFGHIKOUVZF'G'I'L' O'Q'R' კაკ¹ გეტყვი; ორივე ფორმა შესაძლებელია, მაგრამ უბირატესობა ეძლევა პირველს, რადგან მოცემულია ხელნაწერთა დიდ უმრავლესობაში; 5. არა] E არ თუ; X არ.

ბ. 1. ველთა] GHJKORUVF'G'I L'O'Q'R' აბ¹, ველად. ორივე ვარიანტი შესაძლებელია (ტექსტი ორივე თანაბრად გვხვდება, შდრ. 1101,4; 1180,4; 10,2; 162,2; 585,3; 777,4). ამ შემთხვევაში მრავლობითი რიცხვის ფორმა ხელნაწერთა უმრავლესობაში, რის გამო მას მიეცა უბირატესობა.

გ. 1. მარგალიტი] O'R'T' მწიგნ. ფორმა მარგალიტი; 2. არვის] რადგან წაკითხვა აღარ (ABCEKMOXD' კაკ¹) გაუმართლებელია შინაარსობლივად; 3. მიძხედეს] EFGHIJRUVYZB'F'I'L'O'Q'T'Y', კარ¹, კაკ¹, აბ¹, ჰიკ¹, წერ. მიხედეს; ABMD' კაკ¹, მომხედეს; CKO მახედეს; X მომსახედეს; G' მომხთეს; R' მიხვდა: 4. უსასუიდლოდ] CGMJTUZB'T'O'Q'R'

T'Y' ბრ., ჩუბ., კართ., უსასუიდლო; XL' უსასუიდლოთ. დასაბუთება იხ. კომენტარიებში.

დ. 1. ხაშს] T' ხამ; ბრ., ჩუბ., კართ., კარ., წერ. ჰხამს; 2. ღახვრითა] CEIRVZL' ღახვართა; ABMD' ღახვრისა; UX ღახვარსა, I' ღახვართ. მიღებულია მხ. რიცხვის ფორმა როგორც უფრო ნათელი, თანაც იგი წარმოღვენილია ხელნაწერთა დიდ ნაწილში.

კომენტარიები

ა) მართლად გითხრობ, არა ჭრეულად—მართლად გეუბნები, არა ტყუილად. კონტრასტული პარალელიზმი, სადაც ერთი და იგივე აზრი გამოთქმულია ორგვარად: დადებითი (მართლად) და უარყოფითი (არა ჭრეულად) ფორმებით (შდრ. ვ. ნოზაძე, ფერთა-მეტყველება, 45).

შდრ. შამ-ნამე: „არას გარგებს, რას ირჯები, შენი ჭრეულად საუბარი“ (4908, ბ, ვარ., რომელიც უკეთეს წაკითხვას იძლევა, ვიდრე ძირითად ტექსტში).

აგრეთვე ვისრამიანი: „არ ცოტა ვმა ვარ, რომელ ჭრელითა რაითმე მოვლორდე“ (=პატარა ბავშვი არა ვარ, რომ რაიმე ტყუილით მოვლორდე); ამის შესატყვისად სპარსულ დედანშია: من طفلكه بفری برنگه „მე ბავშვი არა ვარ,

¹ ტექსტში და ვარიანტებში ტექნიკური მიზეზების გამო აღნიშნული არაა ჭ და ბ (უ ბრჯგუ).

რომ მოეტყუებოდა ცბიერებით, ეშმაკობით*.

იხ. აგრეთვე ლექსიკონი ს. ვ.

ბ) ასახუბია შერმადინის წინადადებაზე „სჯობს ორნივე გავიპარნეთ, წამოგყვები, წამიტანეო“. ავთანდილი მიუგებს: როდესაც მიჯნური ველად არის გაქრილი, მარტო უნდა რბოდესო (შდრ. ნ. მარის თარგმანი, ტრ. XII, გვ. 38), მაგრამ ტაბუში სიტყვები ისეა განლაგებული, რომ პირუკუ გამოდის: როდესაც მიჯნური ველად რბის, მარტო უნდა იყოს გაქრილიო. ამასთან ყურადღებას იქცევს უჩვეულო კონსტრუქცია უნდა ზმნის ხმარებისა მყოფადის მიმდევრის ვითარებით ბრუნვისთან, ნაცვლად მოსალოდნელი მასდარის სახელობითის ან ვითარებითის ბრუნვისა.

ბ) მარგალიტი არავეს შეხვედბა, მარგალიტს ვერავენ შეიძენს უსასყიდლოდ, უფასოდ, მუქთად; იმისათვის, რომ იგი შეიძინოს კაცმა, საჭიროა გაისარჯოს (ივაქროს) და საფასური, სასყიდელი გაილოს (შდრ. ვახტანგის გამ. ტომ. სტრ. რა; ვ. ნოზაძე, ფერთა-მეტყველება, გვ. 124). ვაქრობა აღმოსავლეთში მეტად მძიმე და რთულ საქმედ ითვლებოდა. ასე, მაგ. XII სუქ. ავტორის ალ. ლაზალის (გარდ. 505/1111 წელს) მიხედვით ვაქრისათვის სავაჭრო ადგილი, ბაზარი არის „ადგილი ჯიჰადისა“, საღვთო ომისა, სადაც ის აღამიანებთან ურთიერთობაში აწარმოებს ომს თავისი საქუთარი მე-ს წინა აღმდეგ (ვაქრობის შესახებ მუსლიმანურ აღმოსავლეთში იხ. Heffening-ის სტატია Tidjara, EI, IV, გვ. 808 შმდ., იქვეა ლიტერატურა ნაჩვენები).

იგი გიგინეიშვილის აზრით ტექსტი წაკითხული უნდა იქნეს ამგვარად: მარგალიტი არავის მიჰხვდეს უსასყიდლო უვაჭრელად, რაც ნიშნავს: უსასყიდლო მარგალიტი არავის შეხვდეს უვაჭრელად. უსასყიდლო, როგორც იგი.

გიგინეიშვილი მიუთითებს, ცალიან ვაჭრელებულია ძველ ქართულში და ძირითად მნიშვნელობასთან ერთად აღნიშნავს ძვირფასს, ფასი რომ არ დაეღება ისეთს (იხ. ლექსიკონი). მაგრამ ტექსტში რომ უსასყიდლო მარგალიტზე იყოს ლაპარაკი, მაშინ თანმიმდევრობა სხვა იქნებოდა: მარგალიტი უსასყიდლო არვის მიჰხვდეს უვაჭრელად, რაც არც ერთ ხელნაწერში არ დასტურდება. ამიტომ კომისიამ უპირატესობა მისცა სიტყვის დაწერილობას ვითარებით ბრუნვაში, რომელსაც საუკეთესო ხელნაწერთა უმრავლესობა იძლევა.

ილ. აბულაძის აზრით „უვაჭრელად“ უნდა ნიშნავდეს „თავგანწირვის გარეშე“, ვინაიდან შესატყვისი სომხური სიტყვის (*ქანასი*) ერთერთი მნიშვნელობა არის „თავგანწირვა“.

„განწირვის“ სინონიმად ჩანს „განვაჭრა“ ანუ ტფილელის მარტვილობის ტექსტში: „შვილო, ნუ განსწირავ თავსა შენსა, ნუცა სიჭაბუკესა შენსა განვაჭრი ქრისტეანედ“ (ქ. კაკელიძე, აღრინდელი ფეოდალ. ქართ. ლიტ., 1935, გვ. 70).

კომისია არ იზიარებს ამ მოსაზრებას, ვინაიდან „ვაჭრობა“ რამდენჯერმე ვხვდებოდა ვეფხისტყაოსნის ტექსტში, მაგრამ არცერთხელ არაა ნახიარი „თავგანწირვის“ მნიშვნელობით. თანაც მარგალიტის შეძენისათვის აუცილებელი არაა თავგანწირვა.

შდრ. შ. ნუცუბიძის რუს. თარგმანი: „Обрести возможно жемчуг лишь за плату и за торг“, აგრეთვე მ. უორდროპის ინგლისური თარგმანი: „a pearl falls to the lot of none without buying and bargaining (ინგლისური ტექსტის 161 სტრ.).

დ) ლახვრით უნდა დაიჭრას, ლახვრით უნდა დაიჩეხოს (შდრ. 960: „მოდო, მარინო, უწყალოდ დამჭერ ლახვრითა შენითა“).

ლექსიკონი¹

გასაპრემლი: გასაპრემლად ზმნსრ. გაპრემისათვის, გაპრემის მიზნით, გავარდნისათვის, გასვლისათვის.

რა მიჯნური ველად რბოდავს. მარტო უნდა გასაპრემლად (162,2) (იხ. კომენტარები, შდრ. გ ა კ რ ა).

ლახვარი: (ლახვრისა) წვეტიანი საომარი იარაღი, ოთხთავის (იოანე, 19, 34) მიხედვით (შდრ.: „ერთმან ერისაგანმან ლახურითა უგუმირა გუერდსა მისსა=ბერძნ. ἀλλ' εἰσ τῶν στρατιωτῶν λήγῃ ἀπὸ τῆς κληραίας ზუსტენ=სომხ. Այլ ძի იմն 'ի գինու-არացն თიყაւ խոցեաց գկոյս նորա=И один из воинов копьем пронзил ему ребра) შეესატყვისება ბერძნ. λήγῃ სომხ. աղբ, რუს. копье-ს².

ხრზალ-გამოწვედილი მივუბე, მივეყ ლახვართა სობასა (910,3);

კაცი ცრუ და მოლაღატე ხამს ლახვრითა დასაპრემლად (122,4);

დღეს საწუთრომან ლახვარსა მიმცა, დანასა მახია (715,2);

მოდი, მარბო, უწყალოდ დამგერ ლახვრითა შენითა (960,1);

განგებაა, არ დავრჩები, ლახვარნია ჩემთვის მზანი (1039,2) (=თუ განგებისაგან განსაზღვრულია, არ გადავრჩები, ლახვარები ჩემთვის მომზადებული);

გადატ.

აღმასისა ხაშს ლახვარი ლახვრად გულისა სალისა! (342,4);

ქალსა შეტუდენ, ლახვარი მეცა ცნობასა და გულსა (344,2).

¹ ლექსიკონში შეტანილია მხოლოდ ის სიტყვები, რომლებიც გვხვდება 162 სტროფში, მაგრამ განმარტებისას გათვალისწინებულია ყველა მნიშვნელობა, რომელიც ამ სიტყვებს მთელი ტექსტის მანძილზე აქვთ. თავისთავად ცხადია, რომ ამ ნიმუშში არ შესულა ის სიტყვები, რომლებზედაც მითითებებია მოცემული.

² მ. უორდროპი (გვ. 27, 161) თარგმნის lance, მაგრამ ინგლისურად უფრო შესაფერისი იქნებოდა spear.

შდრ. საბა, გვ. 184; თეიმ., გვ. 4, 122.

მარგალიტი: მავარი ელვადრე ნივთიერება მარცვლის ფორმისა უმთავრესად თეთრი (ზოგჯერ ყვითელი, ვარდისფერი, უფრო იშვიათად შავი) ფერისა¹, ვითარდება ზოგჯერ თი მოლუსკის ნივარაში და შედგება იმავე მასალისაგან (ძირითადად ნახშირორქანის კალციუმისაგან), როგორც თეთრი ნივარა. იყენებდნენ როგორც ძვირფას თვალს. მარგალიტი არის ძალიან ძველი ნასესხები სიტყვა ბერძნულიდან

μαργαριτης (შდრ.: „ბოვის რაჲ ერთი მარგალიტი შრავალ-სასყიდლისაჲ“, მ. 13,46). ძვირფას ქვათა შორის ვეფხისტყაოსნის ტექსტში ბროლის შემდეგ მარგალიტი ყველაზე ხშირად იხსენიება.

ხშირად ესა მარგალიტი ლაგამ-აზჯარუნაგისა (84,3);

მარგალიტი არვის მიხვდეს უსასყიდლოდ, უგაქრვლად (162,3);

უხვად გასცეს საბოძარი, მარგალიტი, ვითა დრამა (686,4);

უსენ ტაბაკსა დააწყო მარგალიტი და ლალები (1164,1).

კადატ.

მე მარგალიტსა მოვიმიკი, თქვენ ქვრემი დავითესია (1219,3).

სამიათასსა აპიდეს მარგალიტი და თვალეზი (1426,2).

განსაკუთრებით ძვირფასად ითვლებოდა (და ეხლაც ითვლება) დიდი, მსხვილი მარგალიტი.

მარგალიტსა დიდროანსა, უსაზოხა ჰპოვენ ლალსა? (1167,3),

იგი ტაბაკი საცხა მარგალიტითა სხვილითა (1467,1).

ველა მარგალიტი ათასი, მართ ვითა კვერცი ტრედისა² (1558,3);

¹ ვეფხისტყაოსნის ტექსტში გვხვდება აგრეთვე ლალის-ფერი მარგალიტი (იხ. ქვემოთ).

² მტრედის კვერცხის ოდენა მარგალიტი სულ რამდენიმეა მსოფლიოში ცნობილი (იხ. ნ. ქობიაე, ვნიშქის მოამბე, ტ. III, გვ. 79), ისე, რომ გამოთქაჲ მიკერბოლურად არის ნახშიარი.

ებრა მარგალიტი, სიდიდით მართ ვითა კვერცხი ბატისა (1465, ნინდის მარგალიტი ოფენი-ხუროთისა საბურთა-ლისა (1366,3).

მარგალიტი ოზოლი იშვიათი, ძვირ-ფასი მარგალიტი, რომელსაც არ მოე-ძებნება წყვილი, ტოლი (შდრ. მარგა-ლიტი ტყუბი, ქვევით), უნიკალური მარგალიტი.

ვით მარგალიტი ოზოლი, ხელის-ხელ საგოგ-მანები (9,2).

შდრ. 1634 წლის შხითვის წიგნი: „იაგუნდითა—უნდითა, ორის- დიდრო-ნისა ოზოლის მარგალიტითა და ბადაბ-შანის ლალით“; აგრეთვე ერთი პა-ტიოსანი თავსაკრავი ას და ოთხის ოზოლის მარგალიტითა“ (საის-ტორიო მოაშბე, II, 1925, გვ. 136), აგრეთვე კალმასობა, სადაც ნათქვამია, რომ ხახულის ხატი შემკული იყო სამი ძვირფასი ქვით, რომლებსაც ერქვა „ქედელა, ოზოლა და შედემა“ (ს. კა-კაბაძე, საისტორიო კრებული, IV, 1929, გვ. 62).

შდრ. არაბ.-სპარს. **پایه دره**, არაბ. **درة پائسه** „ოზოლი მარგალიტი“ Painless pearl (Hava, გვ. 901), sans pareil (Bellot, გვ. 478) ან პირდაპირ **پایه دره** „ოზოლი“ (იგულისხმება მარგალიტი; „იეთიმი; ეს სიტყვა გვხვდება ქართულში საკუთარ სახელში: იეთიმ გურჯი ოზოლი ქართველი), აგრეთვე არაბ. **دره پائسه**, სპარს. **درة پائسه** ან პირდაპირ **پایه دره**, „იაქე, ერთი (მარგა-ლიტი), უნიკუმი, რომელსაც არა ჰყავს წყვილი, ტოლი“.

შდრ. ა. სემიონოვი (Из области воззрений мусульман Средней и Юж-ной Азии на качества и значение не-

которых благородных камней и ми-нералов. Мир Ислама, I, 1912, გვ. 305); „Жемчуг расценивается по ве-су, причем лучшие по качеству жем-чужины, не имеющие пары (они так и называются „сиротами“), весом в мискаль или больше, ценятся весьма высоко“.

“В некоторых исторических хро-никах упоминается о такой жемчу-жине-сироте, бывшей в сокровищнице эббасидов: она весила три мискаля и была добыта в Персидском заливе близ острова Харек“.

მარგალიტი... ხელის-ხელ საგოგმა-ნები (9,2) უმაღლესი ხარისხის დიდი მარგალიტი, მრგვალი ფორმისა, რომე-ლიც ადივლად გორავს ხელის გულზე. შეესატყვისება სპარს. **علائق**-ს.

შდრ. აჰმედ ხან ქეზანბი (ارانشهر, 1925, გვ. 762): „მარგალიტის ხარის-ხები: თითოეულ ხარისხს აქვს განსა-კუთრებული სახელწოდება: პირველი ხარისხი — **جيون** ჯივენ, რომელიც უკეთესია და უფრო გამჭვირვალე, ვიდ-რე სხვა ხარისხები, განსაკუთრებით თუ ის არის **علائق** დალტან, ე. ი. როდესაც აიღებთ ხელის გულზე. აგორ-დება (იგოგმანებს **علائق**). მომ-დევნო ხარისხი ცნობილია **ك** „იაქეს“ (უნიკალურის) სახელწოდებით“.

შდრ. აგრეთვე ა. სემიონოვი (ხს. ნაშრ-გვ. 305): „მარგალიტის საუკეთესო ფორმა არის მრგვალი“ (არაბ. **مدحرج** „მრგვალი“, სპარს. **علائق** ისეთი, რო-მელიც გორავს, საგოგმანები, რუს. **перекатывающийся**). (იხ. საგოგმანები).

იხ. ი. ნ. მარი, К толкованию одно-го места в „Витязе в Барсовой шкуре“, Статьи и Сообщения, II, მოსკოვი, 1939, გვ. 137—143; აგრ. ნ. მარი, ТР, XII, გვ. 19 შენიშვნ. ე; ი. მეგრელიძე, ცისკარი, 11, 1959, № 3, გვ. 13..

* მიმერბოლურად არის ნათქვამი, სი-ნამდვილეში ყველაზე მსხვილი მარგალიტი სიდიდით მტრედის კვერცხს არ აღემატება (შდრ. ნ. კოიავე, გვ. 79. БСЭ. ტ. 16, გვ. 56)

მარგალიტი ღარიბი უცხო, საუცხოო მარგალიტი (იხ. ღარიბი).

რა მარგალიტი ღარიბი, რა უკეთესი ცხენია (1654,3);

ოქროც რამე წაიტანეს, მარგალიტი ღარიბები (1372,1).

მარგალიტი წყობილი ასხმული, აცმული აკინძული მარგალიტი.

(შდრ. ვახტ. ზ. გვ. 377).

გადატ. ვა. წარხდა ვარდი ჰობილი, ვა, მარგალიტი წყობილი (919,4);

გადატ.: აქამდის ამხად ნათქვამი, აწ მარგალიტი წყობილი (74).

მარგალიტთან შედარებულია ცრემლი:

თვალათ ვითა მარგალიტი ცრემლი ცხელი გარდმოყარა (160,2);

თვალათ ვითა მარგალიტი ცხელი ცრემლი გარდმოთოვა (630,4);

თვალათ ვითა მარგალიტი გარდმოყარა ცრემლი ზშირი (1176,1);

ცრემლსა ვითა მარგალიტსა ჰყრის ვარდისა დასანაზოდ (141,2);

აგრეთვე კბილები:

კბილი—ვითა მარგალიტში, ბაგე—ვარდი ნაპობარი (901,3);

კბილ-მარგალიტი, ტან-აღვა, ლაწებ-დაბშ, ყორან-თშიანი (1583,4).

ხშირად იხმარება უბრალოდ კბილების ეპითეტად:

ვით მარგალიტსა ვარემე მოსცავს ძოწისა ბაგითა (961,2);

ვარდი ერთგან შეწევა, მარგალიტსა არ აჩნდა (1158,2)

(= ბაგეებზე შეწეებული იყო და კბილებს არ აჩენდნენ). შდრ. რუსულდანიანი

(ი. აბულაძისა და ივ. გიგინეიშვილის რედაქციით, თბილისი, 1957, გვ. 304, აგრეთვე XVII): „ამთვეანს ძოწის კარი დაეკლიტა და მარგალიტს ფარავდა.“

ვარდი ერთგან შეწევა, მარგალიტსა არ აღებდა (1182,3);

მათ მარგალიტი უჩვენის ძოწისა კარმან ლამან (1324,4) (= მათ კბილები გა-

მოუჩინეს გაღებულმა ძოწისფერ-

მა ბაგეებზე);

ენახე, ძოწისა მარგალიტი ვარე ტუჩოვად მოემახრა (1336,3)

(= ენახე, რომ ძოწის ფერით ბაგეებზეა გარედან ლამაზად შემოვლებოდა კბილებს).

შდრ. აბულ., გვ. 262; ა. შან., ლექს., გვ. 367).

მარგალიტი ლალისფერი ნახშირი უნდა იყოს თითქოს ღრძილების ან ბაგეების ეპითეტად (ა. ბარამიძე, კ. ქუკელიძე, ა. შანიძე, ლიტერატურა და ხელოვნება, 8, II, 1952; ლიტერატურული ძიებანი, VIII, 1953, 352; კ. ჭიჭინაძე, ლიტერატურა და ხელოვნება, 6, I, 1952; 15, II; რუსთაველი და მისი პოემა, თბილისი, 1960, გვ. 165, 174; ვ. ნოზაძე, ფერთამეტყველება, გვ. 127).

ბროლ-სადაფნი მარგალიტსა ლალისფერსა სცვენ და ჰბურუნ (856,1)

(= ბროლ-სადაფივით თეთრი კბილები სცვენ და ევლებიან ლალისფერ ღრძილებს [ბაგეებს?]).

მარგალიტი ტყუბი ორი ერთნაირი მარგალიტი (შდრ. ობოლი მარგალიტი) გადატ. კბილების წყვილი რიგები.

შუა ძოწისა და აყვისა სჭირს მარგალიტი ტყუბები (1146,4);

ჰგავს, თე ტყუპი მარგალიტი ზის ბროლისა ხარბაჩოსა (1589,4);

(იხ. თვალ-მარგალიტი, ძოწ-მარგალიტი).

ლიტ.: დ. ჩუბინაშვილი, ლექსიკონი; ალ. ბარამიძე, შოთა რუსთაველი, 1958, 239—240; ნ. ქოთიავა, ენიმქის მოამბე, III, 1938, გვ. 64, 70.

მიხვდომა¹ (0—2; აწმყ. მხ. 1. კ. მიეპხედები, 2. კ. მიპხედები; 3. კ. მიპხედების; მრ. 3. კ. მიპხედებიან; წყვ. მხ. 1. კ. მიეპხედი; 3. კ. მიპხედა; მრ. 1. კ. მიეპხედით; 3. კ. მიპხედეს; კავშ. II მხ. 1. კ. მიეპხედე, 2. კ. მიპხედე, 3. კ. მიპხედეს; მრ. 2. კ. მიპხედეთ; 3. კ. მიპხედენ; თურმ. მხ. 3. კ. მიპხედირა და მიპხედომია) მისვლა, მიღწევა;

მიწედლობა; შეხედობა, რგება, წილად რგება; შემთხვევა.

მიხვდა (= მივიდა) რასმე ქვეყანასა უგმურსა, მეუად მქისსა (183,1);

მიხვდეს (= მიადწიეს) არაბთა სახლგართა რა ვლეს მრავალი ხანები (1503,1);

ლრუბელიცა ვურ მიხვდების (= ვერ მისწვდება) მე მისრულგარ სადა, მი, სად! (250,3).

მგრამ იგი მის ამბისა მსმენელსაცა ვერ მიმხვდარა (= ვერ შეხვედრია) (182,3);

მარგალიტი არვის მიხვდეს (= შეხედება, ერგება) უსასყიდლოდ, უგაჭრელად (162,2).

მიხვდა-თქო (= შეემთხვა-თქო) საქმე' რომელი ყოვლთათვის გარდჟვლია (158,3);

ვითა მე მივხვდი წადილსა (= როგორც მე მივადწიე წადილს), ზემის გულისა ნებასა (213,1);

ავთანდილს მიხვდა სიამე, ვსება სჭირს მას აქ აღისა.

თქვა: ზედა-ზედა მომხვდების ნაზეა მის ბროლა-ფიქალისა (42,2-3);

თვით ბიძასა ზესა მიხვდა (= ერგო), ვისთა შეილთა აწ დამკოდეს (60,2).

იხ. ი. აბულ¹, გვ. 265; ა. შან, ლექს., გვ. 370.

მიჯნური (არაბ. *مجنون* მეჯნუნ)

1. „ჯინის“ (დემონის, ეშმაკის, ჰინკას) მიერ შეპყრობილი², „ხელი, გახელებული, გივი“. სიტყვის მნიშვნელობა

¹ არაბ. ჯინი-ი—პაწროვანი ან ცეცხლისგბრი გონიერი არაება, რომლის დაჭერა არ შეიძლება და რომელსაც აქვს უნარი ცვალებადი სახით მოველინოს ადამიანს. მუჟლიმანური წარმოდგენით ჯინები არიან შექმნილი უკვამლო ცეცხლის ალისგან, განსხვავებით ადამიანებისა და ანგლოსებებისაგან, რომლებიც გონიერ არსებათა სხვა კლასს შეადგენენ და შექმნილი არიან თიხისა და სინათლისაგან. ჯინები შეიძლება იყვნენ როგორც კეთილნი, ისე ბოროტნი. განსაკუთრებით დიდ როლს თამაშობენ ისინი ფოლკლორში (ათას ერთ ლამეში და სხვ). იხ. *حيوان، سيرى، سحر*, სიტყვები;

عفريت، غول، Lane, Modern Egyptians, ინდექსი, s. v.; D. B. Macdonald, *El*, I, გვ. 109, შმდ., იქვე ლიტერატურა.

შესტად არის განმარტებული თვით ვეფხის-ტყაოსნის ტექსტში:

მიჯნური შმაგსა გვიქვიან არაბულთა ენითა.

მით რომე შმაგობს მისისა ვერ-მიხვდომისა წყენითა (22,1-2).

შმაგი პირდაპირი შესატყვისია არაბული მეჯნუნისა. მისი ძირითადი მნიშვნელობა არის აგრეთვე „ეშმაკი“¹, შემდეგ „ხელი, გახელებული“.

არაბ. მეჯნუნი—ეპითეტი სიყვარულსაგან გაგიტებული კაცისა, შემდეგ გამოყენებული იქნა იმ მოთბრობის გმირის სახელად, რომელიც საფუძვლად დაედო მთელს აღმოსავლეთში გავრცელებულს რომანტიკულ პოემას ლეილასა და მიჯნურის (ლეილ-მეჯნუნიანი) შესახებ.

იხ. Moh. ben Cheneb, *El*, ტ. III, გვ. 102-103; Browne, *Literary History of Persia*, II, 406 შმდ.: III, 533 შმდ.: IV, 229; Gibb, *History of Ottoman Poetry* ინდექსი; Крачковский, *Истор. соч.* II, გვ. 588; კ. ქვეკელიძე, *ქართ. ლიტერ. ისტ.*, ტ. II, 1958, გვ. 384 შმდ.

2. შეყვარებული; საყვარელი, სატრფო.

ნუთუ კელა მიხვდნენ მიჯნური ერთმანერთისა ხლებასა (1266,4);

მგრამ, ზეი მიჯნური ხარ, დასტურია, არ ნაკორად (130,3);

ან ვისიმე მიჯნურია, საყვარელი ეგონების (11,383);

გამიყვირდა, მიჯნურისა თაყვანება გქმნა ვისმცა? (372,3).

(იხ. გამიჯნურება, მიჯნურობა, სამიჯნურო).

შდრ. ვახტ. კო, გვ. 378; თეიმ. 2,3; 9,2; 29,1; 867,1; 905; 1; აბულ¹, გვ. 309-310; ა. შან., ლექს., გვ. 370.

მოღალატი: ლალატის ჩამდენი, გამცემი, მუხანათი.

კაცი ცრუ და მოღალატე ხამს ლაბერთა დასაჭრელად (162,4);

¹ ეტიმოლოგიურადაც „შმაგი“ იგივე სიტყვაა, რაც ეშმაკი. მ. ანდრონიკაშვილი, *ენ. ისტ.* შრომები, II, 193.

ორგული და მოლაღატე ნამსახურსა დაეამგვანე (468,3)

(=ორგული და მოლაღატე სამსახურებრივი მოვალეობის კარგად შემსრულებელს, დამსახურებულს დაეამგვანე; ა. შან., ლექს.);

ყოველი ცრუ და მოლაღატე ღმერთსა ჰგნობს და აგრე ცრუობს (776,2).

(იხ. ლალატი).

უშაპრილი: უვაჭრელად ზმნს. ვაჭრობის გარეშე, ისე რომ არ ივაჭროს.

მარგალიტი არვის მიჰხვედეს უსასყიდლოდ, უვაჭრელად (162,3).

(იხ. ვაჭრობა). შდრ. კომენტარიები.

უსასყიდლო: უსახყიდლოდ ხ. 1.; ზმნს. სასყიდლის გარეშე, უფასოდ, მუქთად.

მარგალიტი არვის მიჰხვედეს უსასყიდლოდ უვაჭრელად (162,2).

თუმცა ეს სიტყვა ვეფხისტყაოსანში ერთხელ არის ნახმარი, ქართულში იგი საერთოდ ძალიან გავრცელებულია, დაწყებული უძველესი დროიდან. შდრ.: „უსასყიდლოდ მიგიღებებს, უსასყიდლოდცა მისცემდით“ (მათე, 10,8) (=ბერძნ. *ἄδωρον λαμβάνεις, ἄδωρον δίδως* = სომხ. *პრჩ առիք & პრჩ თուք* = даром получили, даром дадите).

უსასყიდლო ნიშნავს ძველ ქართულში აგრეთვე ძვირფასს, ფასი რომ არ დაედება. ისეთს. შდრ. უსასყიდლო მარგალიტი დავითნის მიმართ გიორგი მთაწმიდელის ცნობილ ანდერძში: „უკუეთუ მე გლაბაკჳმან ესოდენი ჳირი ვნახე და ესე უსასყიდლო მარგალიტი არა დავიცონე აღწერად განმანათლებლად მკითხველთა და მსმენელთა, მას ორთა სიტყუათა დაწერად რად ზარ-აც“? (ფსალმუნი, მზექალა შანიძის გამოცემა, თბილისი, 969, გვ. 027); აგრეთვე „უსასყიდლო მარგალიტი, ხატი ივერიისა“ (პროლოგ-სენიაქსრის ქართული თარგმანი

XVII საუკ., ტ. რუხაძე, ქართულ-რუსული ლიტერატურული ურთიერთობის ისტორიიდან V XI - V XIII სს, თბილისი, 1960, გვ. 169). ვეფხისტყაოსნის ტექსტის ხსენებულ ადგილას სიტყვა მაინც ჩვეულებრივი მნიშვნელობით უნდა იყოს ნახმარი (შდრ. კომენტარიები, სტრ. 162).

უშა (=ყრმა) 1. პირვანდელი მნიშვნელობაა „თოთო, ჩჩვილი ბავშვი“ (შდრ. ლუქა, 1, 41: „ალიმღერნა ყრმამან მუცელსა მისსა“ (C) = „პკრთებოდა ყრმამ იგი მუცელსა მისსა“ (DE) = *ჩაყაყყ მანოქს ქირიქაქჩი ზირა* = რუს. *шмыгал младенец во чреве ее*; აგრეთვე მათე 2,13: „აღდეგ და წარიყვანე ყრმა ვეგ და დედა მავისი, და ივლტოდე ვეგპტედ“ = ბერძნ. *ἐξερπιδ; παρὰμαθε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ φεθγε εἰς Αῖγυπτου* = სომხ. *Արჩ առ գմանოկք & գմայր իւր, & փախիւր լեգիպատս* = რუს. *возьми младенца и матери его, и беги в Египет*) უმთავრესად მამრ. სქესისა; ვაჟი, ვაჟიშვილი (საპირისპირო მნიშვნელობაა ქალი):

ღმერთმან არ მოშვა ყმა-შვილი¹ (= ვაჟი-შვილი), ვარ საწუთროსა თმობითა (63,2).

ყმა არ მოგვცა, ქალი გვივის, ვისგან შექი არ გვაკლია (508,3);

აქა, მიჰხვედეს შესაფრენი ყმა ქალსა და ქალი ყმასა (1468,4).

იხ. ი. აბულ.² გვ. 285.

2. ახალგაზრდა, ყმაწვილი (საპირისპირო მნიშვნელობაა ბერი):

იგი მარტო გაპარულა, ყმა არ ახლავს, არც ბერი (828,3);

რაცა მითხრა, სიკვდილამდის არვის ვუთხრა სულიერსა,

არა ბერსა, არა ყმასა, მოყვარესა, არც მტერსა (1154,1-2);

ვერ ნახუა შენი მნახუი, ვერცა ყმა, ვერცა ბერი (289,3);

3. მსახური; ვასალი, ვასალურ დამოკიდებულებაში მყოფი პირი (საპირისპირო მნიშვნელობაა პატრონი):

¹ შდრ. ყმაწვილი.

თანა ყმათა წამოგატან, იმსახურენ, იახლენი (1018,2);
 „ასრუ გიორგი, სამსახური ჩემი გამართებს ამაღ
 ორად;
 პირველ ყმა ხარ, ხორციელი არიენა გვყავს
 შენად სწორად (130,1—2);
 პირველ, ყმა ვარ, წასლეა მინდა პატრო-
 ნისა სამსახურად,—(154,1);
 მგ ვარ ყმა როსტან შეფისა, მოყმე არაბეთს
 ზრდილობით (992,1);
 „ვის ასნია პატრონისა კირსა შიგან ყმი-
 სა რიდი?! (782,2).

4. ვაქეცა(ცი, რაინდი, ქაბუკი.

კიდობანი გაზნეს, პოვეს მუნ ახჯარი სამი
 ტანი,
 რასაცა ვით შეიმოსენ მეთმარნი სამნი ყმანი
 (1369,1—2);
 თქვეს: „ყმა ვინნა, ქაბუკი, არა ჩვენებრე
 რიდითა“ (1036,2).

ძირითადი მნიშვნელობით, აგრეთვე
 როგორც სოციალური ტერმინი შეესა-
 ტყვისება დასავ. ევროპის საშუალო
 საუკუნეების Puer, pueri, Knabe-ს
 (H. Brunner. Deutsche Rechtsgeschi-
 chte, I, 371-372; ივ. ჯავახიშვილი,
 ქართული სამართლის ისტორია, II,
 ნაკვ. I, გვ. 102), შდრ. აგრეთვე არაბ.
 بعل و بعل (იხ. R. Brunswick, 'Abd,
 EI, NE, ტ. I, გვ. 24-40; აგრეთვე
 A. Ю. Якубовский. Махмуд Газневи.
 Фердовси. Ленинград, 1934, გვ. 51.
 შმდ.).

ქარგი ყმა 1. ყმა, რომელიც „ყმბ-
 რივი მსახურების“ მოვალეობას პირ-
 ნათლად ასრულებდა; „შეწყალებული“
 ე. ი. რაიმე მოხელეობით, უპირატესო-
 ბით, „საპატიო“ ან „სახარაჯო“ ქა-
 ლაქ-ციხე-სოფლებით თუ მიწებით და-
 საჩუქრებული (ივ. ჯავახიშვილი, ქართ-
 ული სამართლის ისტორია, წ. II, ნაკვ.
 I, გვ. 82, იქვეა მითითებული ადგილები
 ძველი ქართული ძეგლებიდან; შდრ.
 აგრეთვე, ნ. მარი, TP, XII, გვ. XI,
 შნშენ. 4);

2. ქარგი ვაქეცა(ცი, გმირი, რაინდი.

ქარგთა ყმათსა ეიქმოდეთ მოწმად
 ჩვენთანა ზღეხასა (68,3);
 ხელმწიფისა შვილსა გიორგობ ქარგსა
 ყმასა, გულოვანსა (1186,1);
 შდრ. ხეცსურული ქაი ყმა (საპი-
 რისპ. ცუდი ყმა);
 ქაი ყმა, მგელი, არწივი, არც ერთ არ გა-
 იწურთნება:
 მგელი არ მაშლის მგლობასა, ქაი ყმა
 მამაცობასა,
 არწივი არწივობასა, მთის ყურეს ნადირობასა.

(ბ. გაბუერი, ხეცსურული მასალები,
 წელიწადეული, 1, 1923—24, გვ. 244).

ქას ყმას ნუ შერობთ სოფელენო: ქაი
 ყმა სოფლის ფასია,
 ქაის ყმის ცხენი, ახჯარი თავდათავ ცუდის
 ფასია (იქვე, გვ. 245);
 ქაი ყმა მაშინ გატყუების, რა ღვინო და-
 ძვირდებისა.

ცუდი ყმა მაშინ გატყუების, რა ომი და-
 კვირდებისა (იქვე, გვ. 245).

შდრ. აგრეთვე ა. შანიძის ლექსიკო-
 ნი, იქვე, გვ. 309; ა. შანიძე, ხალხური
 პოეზია, თბილისი, 1931, გვ. 122 შმდ.;
 ქს. სიხარულიძე, ქართული ხალხური
 სიტყვიერება, ქრესტომათია II, თბი-
 ლისი, 1951, გვ. 9.

ლიტერატურა: გარდა ტექსტში და-
 სახელებული შრომებისა აგრეთვე: საბა,
 სიტყვები: ყმა, მოყმე, ყრმა, მარტვილი,
 კაცი; ი. აბულ., 286; ა. შან., ლექს.,
 388; პატრონ-ყმობის ინსტიტუტის შე-
 სახებ იხ. ს. ჯანაშია, ქართული პატრონ-
 ყმობის ბუნებისა და წარმოშობის სა-
 კითხისათვის, შრომები, 195-, გვ.
 434 შმდ ნ. ბერძენიშვილი, Очерк из
 истории развития феодальных отно-
 шений в Грузии (XIII—XVI в.). თბი-
 ლისი, 1938.; ნ. ბერძენიშვილი „მოკიდე-
 ბულისათვის“, მიმოხილველი, I, 1949,
 გვ. 39.; ილ. ბარამიძე, შოთა რუს-
 თაველი, თბილისი, 1958, გვ. 114—
 117; ვ. ნოზაძე, ვეფხისტყაოსნის სა-
 ზოგადოებათ მეტყველება, 1958, გვ.
 11—12, 25.

(იხ. მოყმე, ყმა-წყელი, პატრონ-ყმანი, საკარგეზო; უმისყმისოდ; შდრ. მონა).

ჭრელი (ჭრელისა) 1. ფერადი, ფერად-ფერადი (საქონელი და მისთ.)

აგა და კაბა ჩიცვა, მჯობი ყოვლისა ჭრელისა (121,2)

(შდრ. ჭრელობა).

2. სიცრუე, ტყუილი; სიცბიერე, მაცთურობა (საპირისპირო მნიშვნელობაა მართალი).

ყმაზნ უთხრა: „მომისმინე, მართლად გითხრობ, არა ჭრელად (162,1); რადმცა რაჟგადრე მეფესა თხრობა რასაცა ჭრელისა! (1489,3).

იხ. კომენტარები. შდრ. ვისრამიანი, ალ. ბარამიძის, პ. ინგოროყვას და კ. კეკელიძის რედაქციით. ლექსიკონი იუსტ. აბულაძისა, გვ. 396; მისივე ვეფხ. ტყ.-ის ლექსიკონი, გვ. 293; შაპ-ნამეს ლექსიკონი, ტ. II, გვ. 631.

ჭრელი სემასიოლოგიურად შეესატყვისება სპარს. *كز-س*, რომლის მნიშვნელობა, ისე, როგორც ქართული ჭრელისა, არის: 1. ფერი; ფერადი, ფერად-ფერადი; 2. სიცრუე, ტყუილი, სიცბიერე, მაცთურობა. *كردن كز* ან *زاد كز* მოტყუება. იხ. Zenker, გვ. 469. Гафаров, Перс.-русск. словарь, s. v.; Мюллер, Перс.-русск. сл., s. v.

ხამ: (ჰამ): ხამს (ამ სიტყვისაგან გვხვდება შემდეგი ფორმები: აწყყ. I. პ. ვხამ; III პ. ხამს და პარალელური ფორმა ემფატიკური დამოლოგებით — ხამსა; ნაწყყ. III. პ. ხამდა და ხმდა) ჯერ არს, საჭიროა, უნდა; შეიძლება.

თუ მიჯნური ვარ, ერთი ვხამ ხელი მინდოთა მე რებად (784,1) (= თუ მიჯნური ვარ, მე ხელმა ერთმა უნდა ვიარო მინდვრად);

ხსოვნა არა ხამს ჭირისა (696,2) (= საჭირო არაა ჭირის, უბედურების ხსოვნა); მაშინ მისგან აღარა ხამს გარდასრულთა ქირთა ხსოვნა (211,4);

ხამს, თუ მისთვის სიკვდილსა და ჭირსა თავი არ დაჰრიდოს (306,2) (= მისთვის სიკვდილსა და ჭირს თავი არ უნდა აარიდოს);

კაცი ცრუ და მოღალატე ხამს ლახერითა დასაჭრელად (162,4)

(= ლახერით უნდა დაიჭრას);

მიზრძანა; თუ: „გონიერი ხამს აროდეს არ აჩქარდეს“ (539,1);

ბრძენი ხამს მისად მაქებრად და ენა ბევრად ასული (33,4) (= ბრძენია მის მაქებრად საჭირო და ბევრჯელ — ათითათსჯერ — ასი ენა).

ხამსა, კაცმან პატრონისა საწყინარსა არ დახეუნეს (758,1);

გაეიტანე ხათუნები, — მათი ჭმევა ჩემგან ხამსა (125,1);

შესთვალა ხეპირ, რაცა ხმუა, სრულად, მართვითა ჭეია, მან (1324,3) (= შესთვალა, მან ზეპირად რაც საჭირო იყო, სრულად, სწორედ როგორც იყო);

უსისხლოდ მოყვალ იგი ყა, თეკა ხედა სისხლისა დენით (557,4) (= უსისხლოდ მოვეკალ ის ყმა, თუმცა საჭირო იყო, რომ მოემეკლა სისხლის დენით).

მართლად იჯაეოეს, წუნობა მათი თუ ესე ხმუა ვითა (504,1) (= მართლად იწყინეს, თუ როგორ შეიძლება მათი ეს არაფრად ჩაგდება).

კაცი ხედა, მისთა ძვერეთათვის ღონეშევა ვეჯა რითა (123,3) (მნიშვნელ. ამისათვის იხ. აჯ[ე]ბ ა).

იხ. საბა, გვ. 461; იუსტ. აბულ., გვ. 294; ა. შან, ლექს., გვ. 396.

აქტივთა თაყაიშვილი

მდინე თარხან-მოურავისეული ხედნაწერი ვეფხისტყაოსანი*

ეს ხედნაწერი ელენე ერისთავის ასულს თარხან-მოურავისას თბილისში შეეძინა პ. კარბელაშვილის თაოსნობით. შემდეგ ელენე თბილისიდან ყირიმში გადასახლდა, იქ თავის მიმღებში, კერძო ლამბაძეში ცხოვრობდა, იალტიის მახლობლად. 1912 წ. მე მივედი ელენესთან იალტიდან ამ წიგნის გამოსათხოვად და სხვა ნივთების სანახავად, მაგრამ მას ეს ხედნაწერი, სხვა ნივთებთან ერთად, სვედსტოპოლის ბანკში შეენახა შიშინანობის გამო და ამიტომ ვერ ვნახე. ელენესაგან მე მაშინ ვივილე ვეფხისტყაოსნის მხოლოდ რამდენიმე სურათი და ნივთი და, ამასთანავე, დამირბა, რომ ხედნაწერს თბილისში გამომიგზავნიდა და ანდერძს დატოვებდა, რათა მისი ვერცხლულობა, სურათები, ნახები, ხატები და ჭერები მისი საცვდილის შემდეგ „საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების ვეფხისტყაოსნის“ გადაეცათ. მართლაც, შემდეგ, როცა ჩემი ამხანაგი იოსებ დადიანი, ჟღერეს სიმე, მასთან მისულიყო კუჩუკ-ლამბაძეში, ელენეს ეს ხედნაწერი ჩემთვის გადმოსაცემად ეძლია მისთვის, მაგრამ იოსებს მაშინ ვერ წამოვლეო და ამას შემდეგ დიდხანს ნანობდა. ანდერძიც დაწერილია ქონებობდა ელენეს და თავის შემკვიდრებისათვის, თავისი ქალბისთვის, მისი სურვილი გადაეცა. ელენე გარდაიცვალა კუჩუკ-ლამბაძეში რუსეთში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ. რა ბედს ეწია მას მრავალრიცხოვან სამეფოებო ნივთებს, არ ვიცი. ვიცი მხოლოდ, რომ ეს ხედნაწერი ერთ ქართველს სტამბოლში მიიტა-

ნა: მასი თქმით, ეთომცე მას ეს წიგნი ეყიდოს სვედსტოპოლში. ბევრი ლაპარაკის შემდეგ, იოსებ დადიანს ეს წიგნი იმ ქართველსაგან უყიდა და 1923 წლის 16 ივლისს მე გადმომიტეულენეს, სხვათაშორის, ქონდა წამლით შესრულებული პორტრეტი სოლომონ I ქალის მარია ბატონიშვილისა (რომელიც მისთხოვდა ელიზბარ გიორგისძე ერისთავს და გარდაიცვალა 26 აგვისტოს 1843 წ. 75 წლისა), ვერცხლულობა დიდძალი, ნახები ბევრი და საუბოლო, ხატები და ჭერები საკმაოდ და სურათები მრავალი.

„ვეფხისტყაოსნის“ ელენესეული ხედნაწერი საშუალო ტანისაა — $25 \times 18,3$ სანტ., დაწერილია ქალღღებ შავი მელნით. სათაურები და პირველი სიტყვა ტაეხისა წითლურით არის ნაწერი. ტექსტი მოქცეულია ოთხტოვებულში, რომელიც შედგება ოთხი ხაზისაგან (ორი წითელია და ორი შვავანე), ხელი მრგვალი მხედრულია, თითოეულს გვარდზე დატეულია ხუთ-ხუთი ტაეხი, სავრძე და განი ტექსტისა $20,5 \times 13,5$ სანტ., ყდა კარდონისა აქვს, ტყავგადაკრული, მიხაყს ფერისა, წარწერით, მოთქერილი ასოებით: „ვეფხისტყაოსანი“.

ტექსტს ავლია თავშიც და ბოლოშიც. ახლა აღნიშნულია მხოლოდ 176 კაბადონი, მაგრამ ამით შორის 82-ე და მე-140 ფურცლები ავლი. ესენი დაკარგულა ყდის გაკეთების შემდეგ, როდესაც არაბულის ციფრებით აღნიშნავენ დატეული კაბადონები. ხელი ტექსტისა XVII საუკუნისაა, მხოლოდ 79 და 90-92, 133-135 ფურცლები მერმეა მიმატებული და ზედ დაწერილი ტექსტი XVIII საუკუნეთენის. თავში პირველი ფურცელი და ბოლოში 49-ე შეკეთებულია XIX საუკუნისა დასაწყისისა მოღურგო ქალღღებთ; ყდაც ამ დროს უნდა იყოს გაკეთებული. ყდის კეთების დროს დაზიანებული აზიები ფურცლებისა შეკეთებულია სხვა ქალღღებთ. შუაში ხედნაწერი ვეფხისტყაოსნისა სპარსულია ყდის ფურცლებიანი სურათებით, მაგრამ, სამწუხაროდ, საკმაოდ დაზიანებულადა დატეული, სამაგუროდ, აქ ჩვენ გვხვდება სურათების ისეთი კომპოზიციები, ზოგჯერ რთული, რომლებიც სხვა

* ვაქვეყნებთ „ვეფხისტყაოსნის“ ერთ-ერთი საყურადღებო ხედნაწერის აღწერილობას. ხედნაწერი დატეულია ოქსფორდში, ბოლდის ბიბლიოთეკის ჟორდრტობისეულ კოლექციაში, № 27.

აღწერილობის დედანი აღმოაჩნდა ე. თაყაიშვილის (1863—1953) მემკვიდრეს ლ. კ. ბოლტარაკიანის. იგი დასაბუქდად მოაწადა და რედაქციის წარმოუდგინა ი. მ. ვერელიძე.

ხელნაწერებში არ მოგვაპოვებია. სულ დაეცლია 21 სურათი, ყველა გაიყარა და დატოვდა მხოლოდ ერთი — „სამათის და ავთანდილის საუბარი“ რომელიც მე-14 ფურცლის ტექსტის ბოლოსაა ამჟამად ფურცელზე. ჩვენამდის მოღწეულია შემდეგი სურათები: 1. ავთანდილისაგან ტარიელის ამბის ცოდნა (ფურ. 8), 2. ავთანდილის ხეზე გასვლა და ტარიელის და სამათის ნახვა(10), 3. სამათის და ავთანდილის საუბარი ქებაში (14), 4. ტარიელის და ავთანდილის ნახვა-შეხვედრა სამათის საშუალებით (15), 5. ტარიელისაგან თავის ამბის მზობა ავთანდილის წინაშე (22), 6. ტარიელისაგან ნესტან-დარეჯანის ნახვა და ტარიელის ავად ვახდომა დარბაზში სეფდისაგან (26), 7. სამათი აწეღის ტარიელს ნესტან-დარეჯანის წინ (29), 8. ტარიელის დაბრუნება კამარჯვებით ზატელებზე ომიდან, რამაზ მეფე შეპყრობილი მოპყავთ (39), 9. შეგლა ტარიელისაგან ფრიდონისა (55), 10. ავთანდილისაგან ტარიელის ამბის მზობა მეფის წინაშე (62), 11. ანდრობი ავთანდილისაგან და მათი ყმის შერმაინის ქანიშინად დაგდება (78), 12. ტარიელისაგან ლომ-ვეფხთა მოკვლა და დაბნედა, ავთანდილის ტარილი (88), 13. ავთანდილისაგან ფრიდონის ნახვა და შეყრა (97), 14. ავთანდილისაგან ზღვაში ომი (104), 15. ფაქმანის მონისაგან ქაჯეთს ნესტან-დარეჯანის ნახვა და წიგნის შირთმევა (129), 16. ავთანდილისაგან ამბის შოტანა და ტარიელის დაბნედა (137), 17. ომი ტარიელ-ავთანდილ-ფრიდონისა ქაჯეთს და ქაჯეთის ციხის აღება (145), 18. ქორწილი ტარიელისა და ნესტან-დარეჯანისა (151), 19. ქორწილი ავთანდილისა და თინათინისა (161), 20. ტარიელისაგან რამაზ მეფის სიკვდილი (168), 21. ინდოეთს ტარიელისა და ნესტან-დარეჯანის ქორწილი (172).

სურათების მეორე, ცარიელ გვერდზე მერმინდელი მინაწერებია, უმეტეს შემთხვევაში — ულხათო ლექსები, პირველი სურათის ორი ლექსი იკუთვნის ლუარსაბს თარხნის ზაზას ძეს და დაწერილია 1812 წ. 13 მაისს, თარიღი ასე სწერიან: „მაისის ივ—ტყს უფ თარხნის ზაზას ძე ლუარსაბ“ (ხართლდა).

„ვეფხისტყაოსნის“ ს. კაკაბაძისეული გამოცემის მიხედვით თავში ხელნაწერის აღია 127 ტაბები და ტექსტი იწყება ახლა 128 ტაბების შესაშე ლექსით: „ყოველი პირი მიწისა თქვენ ხრმლითა დაგიმონა“. თავდება 1624 ტაბით, ხოლო ამ ტაბის უკანასკნელი ლექსი იკითხება სულ სხვანაირად: „და აწ გნუთავ ომსა ლაშქარის მოსთვის არ დაზარებულსა“.

ამრავალ, ჩვენს ხელნაწერში, როგორც XVII საუკუნის ყველა ხელნაწერში, არის გაგრძელებ

მა „ვეფხისტყაოსნისა“, მაგრამ ამ გაგრძელებიდან დაეცლია მხოლოდ 1611-1624 ტაბები, დანარჩენი აქლია. ხელნაწერში არაა დატოვებული გაგრძელება, არამედ დაეცლია, აგრეთვე მრავალი პარალელური, შემდეგ სხვადასხვა ავტორთა მიერ მიმატებული, ტაბებიც. ამ ტაბების აქ გენჯინებთ ს. კაკაბაძის გამოცემის მიხედვით.

ხედვით: 137¹, 145¹, 137¹ 150¹, 164¹, 168¹, 177¹, 189¹, 197¹, 214¹, 214², 231¹, 236¹, 253¹, 274¹, 274², 276¹, 276², 277¹, 277², 291¹, 292¹, 293¹, 302¹, 308¹, 308², 341¹, 344¹, 347¹, 381¹, 402¹, 452¹, 467¹, 512¹, 512², 545¹, 549¹ 605¹, 620¹, 631¹, 647¹, 672¹, 678¹, 684¹, 727¹, 727², 741¹, 735¹, 737¹, 763¹, 763², 768¹, 782¹, 794¹, 914¹, 927¹, 970¹, 998¹, 1002¹, 1095¹, 1231¹, 1253¹, 1261¹, 1341¹, 1408¹, 1452¹, 1477¹, 1561¹ 1561².

მიმატებული ტაბების მიხედვით ეს ხელნაწერი უახლოვდება წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ხელნაწერების № № 2829, 4492, 4732 და 5006 და საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების № № 54, 461, 757. არის ტექსტის რამდენიმე სათაური, რომელნიც სხვებში არ გვხვდება, მაგალითად, შემდეგ 385 ტაბისა: „ამბავი ტარიელისა ხარავეთს წასვლისა და გამარჯვება“, შემდეგ 630 ტაბისა: „ავთანდილისაგან დაბრუნება თავის კვლმწიფესთან“. შემდეგ 914 ტაბისა: „აქა ავთანდილ ვარსკულავთ ეტბნების თავის გუნებაში“. ამას ქვემოთ შეიღსავე ტაბს აქვს სათაური, მაჩვენებელი, თუ რომელი ვარსკულავი რის ეტლს წარმოადგენს, 438 ტაბის შემდეგ წითლურით შენიშნა არის: „აქა სამათისაგან ტარიელის წინ სამხრის მორამევა“, 823 ტაბის შემდეგ: „პოვნა ავთანდილისაგან ტარიელის საწოლად მდებარისა“. 1285-1289 ტაბები 1294 ტაბის შემდეგ არის მოჭყული. 1351 ტაბის შემდეგ: „თათბირი და რჩევა ტარიელისა და კიდე ვათაევა რჩევისა“. 1364 ტაბის შემდეგ: „აქა ომი ქაჯეთისა ფიცხელი და საყვარელი“, 1377 ტაბ. შემდეგ: „წინე ტარიელისა ზღვათა მეფის წინაშე გაგზავნილი“. 1397 ტაბის შემდეგ: „წასვლა ფრიდონისას სამთავანეე მხიარულად“. ხელნაწერში არ არის ტაბები: 152, 231, 795, 935, 1004, 1018. ტაბების რიგი ზოგჯერ შეცვლილია. მაგალითად, ერთმანეთს მისდევნ 1001, 1006, 1002, 1002¹ 1008, 1009, 1003, 1005, 1007, 1010 ტაბები.

1608 ტაბს ჩვენს ხელნაწერში აქვს მიმატებული პარალელი, რომელიც ს. კაკაბაძის გამოცემაში არ არის:

ფრიდონცა არის თავისა მოტკმული შვებით ხარებით,
მტერთა საშინო, ერთგულთა მოხაკმრად დაუნარებით.
მათ მათა ამბის საკითხი არ გავუდის კაცი კარებით,
და ვასცემდის ოქრო გუარსა, ღარს ნურვინ დაეკარებით.

ვარაანტები სიტყვებში და ლექსებში მრავა- უჩვენებს ტაქსს, პატარა ციფრი ტაქსის ლექსს.
ლია, ზოგი — საყურადღებო, ზოგი — უმნი- ჯერ მოყვანილი იქნება დაბეჭდილი* ტექსტი,
შენელო, მაგრამ აქ აღნიშნავ მხოლოდ რამდენ- შემდეგ ხელნაწერისა.
ნიმე ნიმუშს: პირველი მთხრალი ციფრი

- 138₃ ქმარი არ მინდა უშენოდ მამხუდეს ხისაცა რგულისა,
ქმარი არ მინდა უშენო ზე მამხუდეს ედემს რგულისა.
 - 145₁ განაღა ღომსა იმედი დაგედვას რაცა მისადა,
განა აქუს ღომსა იმედი, დაგედვას რაცა მზისადა.
 - 153₄ შემცოდესა უუღლასა ვითა ცვილსა დაადნობდეს,
კაცსა მისსა შემცილესა ვითა ცვილსა დაადნობდეს.
 - 159₁ შერმადინ უთხრა: მართალ ხარო, ნუ ცრემლსა თუათათ დამიწდეთ,
შერმადინ თქუა: დიდებულნო, მართალ ხარო, თუ ცრემლსა დვრიდეთ.
 - 452₂ არ შეგმოსო, მავა კახათა არ აგუდით, — ტურფად გშუენიან,
არ შეგმოს სხუასა კახასა, არაგუდი, ტურფად გშუენიან.
 - 529₂ ერთი და მე ვარ შემკუიდრე; უუღლი თქუენ მოგედოშია,
ერთი და მე ვარ შემკუიდრე, წინაშე თქუენი მდგომია.
 - 529₄ სამართლით ტაბტი უჩემოდ არავის მისაკდომია,
უშენოდ ტაბტი აქამდის არავის არ მიხდომია.
 - 545₃ მათ კიდობანი მოქქონდა, ებურნეს არ აქებთა,
მათ კიდობანი მოქქონდა, ებურნეს არა ჭებთა.
 - 558₃ უთხარ: „დადეგ, გამოგონე, შენი საქმე შეცა მინა,“
უთხარ: „დადეგ, მომიცადე, თქუენი ნახე შეცა მინა“.
 - 633₃ სისხლსა, მისგან დადენილსა, მკეცი უოვლი გამოლოკლა,
სისხლი მისგან დადენილი მკეცმან უოვლმან გამოლოკლა.
 - 649₂ მზე თუ ვთქუა მგზავსი მისი და ანუ მისისა სახისა,
იგეა ჩემი სიცოცხლე, ჩემი მომცეში ახისა.
 - 691₁ სიხარულსა მისგან ძებნად სრულ პატეთა მოხოულის ჭირსა,
პირველ მისგან ძებნად მისდა პატეთსა და მოხოულის ჭირსა.
 - 674₄ მის მოუურისა მოშორებეა კულავ აბინდებს, არ აღიღებს,
მოუურისა მოშორებეა აჩრდილებს და კულავ აბინდებს.
 - 752₂ ვინ არს ძალთა მეცნიერი, შემწე უოვლთა მიწირთად,
ვის აქუს ძალი უხილავი, შემწე უოვლთა მეცნიერთა.
 - 1045₄ რათამცა ვით ვპოებ, მას ვიქ, გულმან სხუამცა რა ისმინა,
რითაც ვით სჯობს, ამით ვპოებ, გულმან მეტი რა ისმინა.
 - 1119₂ კულავ შესუეს და კულავ აიუსეს სხუა ფარჩნი და სხუა ჭიქანი,
აუცნეს და კულავ დაღონა სხუა ფარჩნი და სხუა ჭიქანი.
 - 1206₁ ავთანდილ მალვით ცრემლისა წუავს დენად სისხლ ნართავისად,
ავთანდილ მალვით ცრემლსა წვეთს სისხლისა შენართავისად.
- მე-1460 ტაქსი ასეა მოყვანილი:
- ისია ჩემი გამზრდელი და თქუენად მოგებებული,
იქი ვერ მივალ, მრცხუენიან, გულსა საკმილი ღებული,
ჩემდა არაკად სულდგმული კაცი არ დაბადებული,
და რასაცა მიწამთ, თქუენ იცით, ფრიდონ თქუენთანა ხლებული.
 - 1162₄ შეილთა, ღმერთო, დამაჰმევედა, დამქოლევდა მერმე ჭუითა,
შეილთა კბილით დამაჰმევედა, დამქოლევდა მერმე ჭუითა.
 - 1231₄ მზისა შუქი მოიცადე, ვარდო, ადრე ნუ დასტკნები,
მოიცადე, მზისა შუქო, ვარდო, ადრე ნუ დასტკნები.
 - 1232₄ იკითხავს, სულ თქუამს, უსტარსა აღტობს ცრემლითა ცხელითა,
იკითხავს, აღტობს უსტარსა ქალი ცრემლითა ცხელითა.
 - 1357₃ ერთმანერთსა ელაღობნეს ლაღობათა მათთა მშუენთა,
ერთმანერთსა ელაღობნეს საუბართა მათთა ფერთა.

- 1395₁ ზღუათა შეფესა, ეტყოდეს: — სამნივე ერთგან შეფენი,
 ზღუათა შეფესა ეტყოდენ ორნივე შექთა მღენანი.
- 1401₄ აწ გაუსრულა ყოველი მან მისი ნაერთგულები,
 აწ გაუსრულდა ყოველი მას მისი ნაერთგულება.
- 1419₄ ვითა დამივსო საკმილი, უგრევე მისიცა კმა დება,
 ვით მე დამივსო საკმილი, აგრევე მისი კმა დება.
- 1421₄ შენ შენსა ცოლსა არ შეგრთავ, მე ჩემსა არ ვექმარები,
 თუ შენ შენს ცოლსა არ შეგრთავ, მე ჩემსა არ ვექმარები.
- 1441₂ ღმერთი კარგსა მოავლინებს და ბოროტსა არ დაბადებს,
 ღმერთი კარგსა მოავლინებს, არ ბოროტსა დააბუდებს.
- 1447₄ არა თქუეს თუ, არა გუაქუსო, არცა იუუნეს გულ ნაკლულნი,
 და არ იციან თუ, რა გუაქუსო, იგ ამისთვის გულ ნაკლულნი.
- 1459₄ ამისთვის ვიწუი, საკმილი, გულსა ედების ებავთა,
 ამაღ შედების საკმილი. გულსა ეცხელა, ებავთა.
- 1480₄ რადგან მერჩიო, ნუ მერცხუი, ჩემგან ნულარა გრცხუენიან,
 რადგან მერჩიო, ნუ მერცხუი, ესე არ შენი ზენია.

სხვა ვარიანტების აღნიშვნა აქ შეუძლებელია. — ეს სპეციალური გამოცემის საქმეა. ავიღოთ, მაგალითად, ლექსი:

925₂ მისვე კმისა სიტკბოსაგან წუღით ქუანიცა გამოსხლიან.
 ამის მაგიერ სწერია:

მისვე კმისა სიტკბოსაგან წუღლათ თევზნი გამოსხლიან.

შესვს გარეშეა, რომ აქ თევზნი უნდა, ვინა- ესმოდეს მღერა უმისა სმენად მზეცნი მოვიდინ.
 რადან ადრე სულდგმულ საგნებზეა ლაპარაკი: რა ასეთი მაგალითები ბევრია.

დოკ. გიორგი გიორგიძე

ქართული ფრანკმასონობის საკითხისათვის

ფრანკმასონების, ან, როგორც მათ უფრო ხშირად უწოდებენ, მასონების საიდუმლო საზოგადოების წარმოშობის ისტორია ლეგენდებით არის აღსავსე. მასონური მოძრაობის ნამდვილი ისტორიის შედგენას ადებრებს ის გარემოება, რომ მასონთა ორდენი საიდუმლო ორგანიზაციის წარმოადგენდა და მისი აზრებით, რიტუალური რეკვიზიტი, მონაწილეთა სიეზი და სხვა დოკუმენტები გარეშე პირთათვის ხელმიუწვდომელი იყო. იყო პერიოდები, რომელსაც მასონური ორგანიზაციები დევნას განიცდიდნენ, იძულებულნი ხდებოდნენ თავისი დოკუმენტაცია და რეკვიზიტი გადაეხალათ, რის გამოც იგი ხშირად საშუალოდ იკარგებოდა. მაგრამ საბასტიურებულად შეიძლება ჩაითვალოს, რომ მასონური ორგანიზაციები („ლოჯები“) აღმოცენდნენ შუასაუკუნეების და, იქნება, უფრო ადრინდელი ხელისათა კავშირებიდან. ეს კავშირები, აერთიანებდნენ რა ცალკეული პროფესიის ხელისნებს, შეადგენდნენ კარჩაეკრილ კორპორაციებს, რომლებსაც ქმონდათ თავისი პროფესიული საიდუმლოებანი, საწყობები და საკრებულო ბინანი (თვით სიტყვა „მასონი“ ნიშნავს კალატოზს).

მთელი თავისი მუშაობა მასონებს შესაძლებლად მიაჩნდათ არსებული სოციალური წყობილების ხელშეუხებლად. ფრანკმასონების მოძრაობას ეთიკურ-არელიგიური ხასიათი ჰქონდა. თუმცა მასონობა დამორბეული იყო ოფიციალური, სახელმწიფო რელიგიებისაგან, ხშირად მათ უპირისპირდებოდა კიდევ არ შეიძლება არ აღინიშნოს, რომ მასონთა შორის იყვნენ ისეთი ადამიანებიც, რომლებიც სერიოზულად, გულწრფელად გატაცებულნი იყვნენ არა მხოლოდ ადამიანთა ზნეობრივი სრულყოფის ამოცანებით, არამედ ცდილობდნენ მოეპოვებინათ პოლიტიკური გავლენა, რათა თავისი იდეები განეხორციელებინათ კულტურულ-შემოქმედებითი მოღვაწეობით. ასეთი წრეებიდან შემდგომში XIX საუკუნე დასაწყისში ჩიფვარა სადუბულო ერთდულ-გამათავისუფლებელი მოძრაობის ისეთ თვალსაზრის დარჩენის, როგორც იყო ტრევენდუნდ ვერანიაში, კარბონარობა იტალიაში, პატრიოტული ორგანიზაციები პოლო-

ნეთში, წინადაცხარისტული ორგანიზაციები ტუსეთში და სხვა. თუმცა მასონურ ორგანიზაციებში წევრებად ძირითადად ფეოდალური და ბურჟუაზიული წრეების წარმომადგენლები შედიოდნენ, მაგრამ იყვნენ ე. წ. „რაზნოჩინცებიც“, რომლებიც ზოგჯერ ორდენში დიდ გავლენას მოიპოვებდნენ ხოლმე.

მასონური ორგანიზაციები XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში ბევრისთვის იყო დაწინაურების, პირადი წარჩინებისა და მატერიალური, ქონებრივი წარმატების საშუალება. ლოჯაში შეიძლებოდა ვაიკნოთ გავლენიანი პირები, რომლებიც, მასონური ეთიკის შესატყვისად, უხმარებოდნენ თავის თანამელოციებს, დაწინაურებულნი იყვნენ, თვალსაზრისით ადგილი დეკლარებულად მაშინდელ საზოგადოებაში და ადამიანისტრაციულ იერარქიაში. ამ პერიოდის მასონურ მოძრაობაში შეიძლება უკვე განვასხვავოთ სამი ძირითადი მიმართულება: 1) წმინდა ფრანკმასონური ლოჯები, რომლებიც ტრადიციულ საიდუმლო ქველმოქმედების ეწეოდნენ და ერთობოდნენ მასონური რიტულებით; 2) როზენკრაიცები ის ორგანიზაციები, სადაც საბოლოოდ მოიკალათეს ავანტურისტებში, რომლებიც შეიძლება დნენ ხოლმე შექმნილ ან მალაღობადგობიან პირებს, რომ ენარბებლათ მათი გავლენით და სიმდიდრით. როზენკრაიცები თავის ნეოფიტებს არწმუნებდნენ, ვიცოდნენ ოქროს ხელოვნება შექმნის საიდუმლოებათ, და არბობდნენ მათ მაგიური აღქმის სენსებით; 3) ილუმინატები, რომლებიც თუმცა არ უარყოფდნენ მუშაობას ადამიანთა ზნეობრივი გასაბეატებისათვის ფარული ლოჯების მეშვეობით, მაგრამ აწარმოებდნენ ფართო კულტურულ-საგანმანათლებლო მუშაობას. ამ მიმართულების წარმომადგენელი იყო, მაგალითად, ცნობილი რუსი განმანათლებელი ნიკოლოზ ნოვიკოვი, რომელმაც შექმნა დიდი გამოცემლობა, დაბეჭდა მრავალი სასარგებლო წიგნი (ერთ დროს ნოვიკოვიც როზენკრაიცები იყო).

როგორც აღინიშნა, XIX საუკუნის დასაწყისში, მასონური ორგანიზაციების წაადრდნ,

ან მათი წინაპრით, წარმოიშვა პოლიტიკური ორგანიზაციები, რომლებიც აწარმოებდნენ გამოათვისებულ ან ეროვნულ-გამათავისუფლებელ ბრძოლას. დადასტურებულად შეიძლება ჩითვალოს, რომ იტალიისა და პოლონეთში ეს ახალი ტიპის პოლიტიკური ორგანიზაციები მსოფლიო ორგანიზაციების ბაზაზე შეიქმნენ; ყოველ შემთხვევაში ამ ახალ საზოგადოებათა ინიციატორები, ორგანიზატორები და ხელმძღვანელები ხშირად ყოფილი მასონები იყვნენ და ზოგჯერ პარალელურად ორივე ტიპის ორგანიზაციაში შეშვობდნენ.

თავისთავად ცხადია, რომ ეს პოლიტიკური ორგანიზაციები, კარბონარებისა — იტალიაში, პატრიოტებისა — პოლონეთში და სხვა, სიბუნებრივად, ფარული ორგანიზაციები უნდა ყოფილიყო. მათი ორგანიზაციების პრაქტიკაში იყო ბევრი ელემენტი, მასონური ლოჯებიდან გაღატანილი, რაც ამ ორგანიზაციების პოლიტიკურ ამოცანებს სრულებით არ შეესაბამებოდა. ყველაზე მეტად მასონური დღი აზის ამ საზოგადოებათა წესდებაშია. პოლონელი ფილოზოფები და იტალიელი კარბონარები ფართოდ იყენებდნენ ორგანიზაციაში მიღების ფრანკ-მასონურ ცერემონიას, ფიცის ფორმლებს, სხდომების რიტუალს და სხვ. თვით ფორმა ამ პოლიტიკური ორგანიზაციებისა განვითარდა ჰელ, შუასაუკუნეობრივ კალაპოტში. მანც მთლიან მასონური ორგანიზაციების გამოყენება შეუძლებელი იყო, რადგანაც მათი შეზღვევა ლაზ პოლიტიკურად და ეროვნულად ქრული იყო. მასონები იყვნენ, მაგალითად, ნიკოლოზ ნოვიკოვიც და ა. გოლიცინიცი (ალექსანდრე I რეაქციონერი მინისტრი), პავლე ციციანოვიც და ძმანი ვილანელიებიც. მასონი უნდა ყოფილიყო რამდენიმე ქართველი ბაგრატიონი, ცხადია, მათი ერთად შეშვობა ერთ პოლიტიკურ ორგანიზაციაში შეუძლებელი უნდა ყოფილიყო. ასეთსავე ვარაუდობს ჰქონდა აღილო, რამდენადაც ჩვენ ვიცით, პოლონეთში და ასევე იქნებოდა იტალიაში.

მასონური მოძრაობა ემყარებოდა ამა თუ ამ ქვეყნის მშტელიგენციის მოწინავე რაზმების სულსკეობასა და მისწრაფებებს. ქართული ინტელიგენციის ის ნაწილი, რომელიც XVIII საუკუნეში და XIX საუკუნის დამდგს ემიგრაციაში იყოფებოდა, ან სხვადასხვა მიზეზების გამო მოყოლებული იყო სამშობლოს, ასე თუ ისე ნაზიარები იყო ევროპული კულტურის ყველა გამოვლინებას. რუსეთში მყოფი ბევრი

მათგანი არა თუ არ ჩამორჩებოდა მშტელკულტურულ მოძრაობას, არამედ ზოგი მათგანი თვალსაჩინო როლსაც კი ასრულებდა. ასეთი იყო, მაგალითად, მიხეილ პეტრეს-ძე (გარბათაშვილი), სიმპირსკის გუბერნიის შემავლელ და ქართველი პატრიოტი, რომელმაც შეადგინა მეცნიერული ნაშრომი ქართულ ნემიზმატიკაზე „Нумизматические факты Грузинского царства“. სპბ, 1844). მიხეილ ბარათაშვილი იყო რუსული მასონური ლოჯების გამგებანი-ნებელი ცენტრის, „ფენიქსის კაპიტულის“ ერთ-ერთი დამაარსებელი. მ. ბარათაშვილი იმდენად იყო გაცეცხული მასონობით, რომ თავისი ახლადდაბადებული ვაჟი, 9 დღისა, წარუდგინა თავის ლოჯას და მისთვის მფარველობა სთხოვა. ამით მან თავისი ვაჟი წინასწარვე მასონად გახადა.

ძნელი დავადგინოთ ქართველი მასონების ზუსტი სია. ძნელია იმეტომ, რომ მასონური ლოჯების სამგზის დევნას, ერთხელ — პავლე I დროს, 1797 წელს, მეორედ — ალექსანდრე I მიერ 1822 წელს და, მესამედ — ნიკოლოზ I დროს 1826 წელს, მოჰყვა ლოჯების არქივების მოსპობა. ვარდა ამისა, თვით მასონები თავის მიწერ-მოწერაში ერთმანეთს ასახელებდნენ დევაზებით, რომლებიც ყველა მათგანს ჰქონდა მიჩენილი ლოჯაში მიღების დრო.

მნიშვნელოვან დასაბრუნებს გვიწევს ტატიანა ბაკენინას შრომა, რომელიც შეიცავს რუსეთის XVIII—XIX სსსის ლოჯების წევრთა სიებს. ამ სიაში რამდენიმე ქართველია დასახელებული:

1. ციციშვილი დიმიტრი ელისესძე. 1776 წელს ირიტებოდა წევრად ლოჯაში Nemesis.

2. ციციშვილი იაგორ დიმიტრის-ძე, პრეობრაჟენსკის პოლიის ბომბარდირი. შვილი ზემოდანსახელებული დიმიტრისა, იგი თავის ძმასთან ერთად თარგმნიდა ფრანგულიდან სამხედრო-საინჟინრო და ფილოსოფიურ წიგნებს.

3. ციციშვილი პავლე დიმიტრის-ძე (1754—1806 წ.წ.), ახლგაზრდობაში ეტანებოდა ლიტერატურას, თარგმნიდა სამხედრო-საინჟინრო და ფილოსოფიურ წიგნებს.

4. ბაგრატიონი მიხეილ, სიმპირსკის გუბერნიის თავადაზნაურობის წინამძღოლად ნაყოფი: 1821 წელს იყო წევრი სიმპირსკის მასონური ლოჯისა „სათნობების გასაღები“ (clef de la vertu).

5. ბარათაშვილი პეტრე მელქისედეკის-ძე, გენერალ-ლეიტენანტი, სიმპირსკის გენერალ-გუბერნატორი 1784—1787 წლებში, იყო წევრი ლოჯისა „კორონა გვირგვინი“ (Couronne d'or).

6. ბარათაშვილი მიხეილ პეტრეს-ძე (1784—1856), როგორც ერთ დროს მისი შამა, იყო სიმპირსკის გუბერნიის თავადაზნაურობის წინამძღოლი, შემდეგ კი პეტერბურგის არქილო-

¹ იბ. Сидоренко Е. итальянские угодники начала XIX века. спб 1913; და избрание произведений прогрессивных польских мыслителей Т. II. м. 1958.

კუპაი პაპაიძე

კოტე მარჯანიშვილი რევოლუციამ*

კოტე მარჯანიშვილი დიდ ყურადღებას აქცევდა ორიგინალურ ქართულ დრამატურგიას. მისი რწმენით ქართული რეპერტუარი უნდა ყოფილიყო წამყვანი ქართულ თეატრში, ქართული თეატრის წინსვლა და განვითარება ქართულ რეპერტუარზე უნდა ყოფილიყო დაფუძნებული. კოტე კარგად იცნობდა ქართულ ორიგინალურ დრამატურგიას, იგი დიდად აფასებდა დღეით კლდიაშვილს, როგორც დრამატურგს, განსაკუთრებით აღნიშნავდა „ღარსხანის გასაქარს“, როგორც ერთ-ერთ საუკეთესო პიესათაგანს და სურდა მისი სცენაზე განსახიერებო. მოსწონდა შალვა დადიანის „გუმინდელი“ და ამბობდა, ამ პიესის დადგმას ჯერ კიდევ არ ჰქონდა მონახული სათანადო ფორმა. მას მოსწონდა სანდრო შანშიაშვილის დრამატურგიული ნაწარმოებები, კლდეაც შეიტანა რეპერტუარში და მისი ინიციატივით განხორციელდა თეატრში „ლატეარას“ დადგმა, შემდეგ ეს პიესა კოტე მარჯანიშვილმა შესთავაზა ზაქარია ფალიაშვილს ოპერის ლიბრეტოდ.

„ცხურის წყაროს“ ბრწყინვალე გამარჯვების შემდეგ, კოტე მარჯანიშვილმა დადგა ინტროვის „მზის დაბნელება საქართველოში“. ამ უკანასკნელს არანაკლები გამარჯვება ხედა წილად და მას დიდი ხნის განმავლობაში სპატიო აღერიდა ეპირა რუსთაველის თეატრის რეპერტუარში. თუ ვინმეს კიდევ ეჭვი ეპარებოდა, რომ კოტეს, საქართველოში ხანგრძლივად არყოფნის გამო, დაფიქრებული ჰქონდა ქართული კულტურა, ამ სპექტაკლმა ნათლად დანახა თუ რა ღრმა მცოდნე, დიდი პატრიისმეყმევი და მოტირფილემ იყო კოტე ქართული კულტურისა, რა სიყვარულით და ვატაციებით ვკადრებდა ქართული ეროვნული თეატრის აღორძინებას. ხან-გამით აღსანიშნავია ისიც, რომ კოტემ ეს საანტერესო და კოლორიტული სპექტაკლი სულ 14 რეპეტიციით განახორციელა. რეპეტიციები დაიწყო 1922 წლის 8 დეკემბერს და წარმოდგენა დაიღვა 1923 წლის 1 იანვარს.

1923-1924 წლის სეზონი რუსთაველის თეატრმა გიორგი ერისთავის „გაყრილ“ გახსნა. კოტე

მარჯანიშვილის აზრით, ქართული ახალი თეატრის დამაარსებლს გიორგი ერისთავის პიესა „გაყრა“ ქართული თეატრის რეპერტუარში აუცილებლად უნდა ყოფილიყო შეტანილი. ამ პიესას მხოლოდ სიცილი კი არ უნდა გამოეწვია და თანავრძნობა მოქმედ ბირთა მიმართ, იგი მამხილებელიც უნდა ყოფილიყო, რომ დაეგმო ასეთივე ტიპები თინამედროვეობაშიც („გაყრის“ დადგმას კოტე მარჯანიშვილმა 15 რეპეტიცია მოაწოდო).

კოტე მარჯანიშვილის ხელმძღვანელობით დაიდგა „ლონდა“, „ლამარა“, „მალსტრეში“, სანდრო შანშიაშვილის „მათახის პანაშვილი“, აზიანის „ღებურტარა“, პირველი ქართული პანტომიმა „მზეთა-მზე“, პოლიკარპე კაკაბაძის „მიწისძვრა ლისაბონში“, ი. გვედეანიშვილის „ლამარი-ფერია“, „სინათლე“ და სხვ.

გვედეანიშვილის „სინათლე“ არის ჩვენი დღევანდელი საუბრის საგანი. სამწუხაროდ, სარეპეტიციო დღიურის ჩანაწერები არ იძლევა საკმარის მასალას. დღიურებში ძალიან ძუნწულია ჩაწერილი კოტეს გამოთქმები. ეს არის ბრალი მიხეილ უშუალო თანაშემწეებისა, რომელთა მოვალეობას შეადგენდა რეპერტუარის ზუსტი მსვლელობის და კოტეს გამოხსენების ჩაწერა. მათ რომ ეს შეეხრებოდნათ, დაგვრჩებოდა კოტეს მრავალი აზრი და დებულება, თეატრის, მსახიობის შემოქმედების, თეატრის განვითარების გზების შესახებ და სხვ., და ამას დიდი მნიშვნელობა ექნებოდა ქართული თეატრის წინსვლისა და განვითარებისათვის, მაგრამ კოტეს თანაშემწეები არცთუ ისე ვასამტუქნარნი არიან ამ საქმეში. კოტე მარჯანიშვილის ცეცხლოვანი რეპეტიციები, მისი შეტყუებული სახე და თეატრები, მისი მგზნებარე სიტყვები იმდენად იტაცებდა არა მარტო მსახიობს, არამედ რეპეტიციის ყველა დამსწრეს, რომ მოყოლოებულ ატმოსფეროში, სიდაც მთელი ყურადღება კოტესკენ იყო მიპყრობილი, სუნთქვა იყრებოდა. ყველა იღილობდა არ გამოჩინებოდა კოტეს არც ერთი სიტყვა, არც ერთი მოძრაობა, მიხვრამოხვრა, ყველას თითქმის ერთი გულსცემა ჰქონდა, ამიტომ შეუძლებელი იყო ვინმეს გულგრილად ფანქარი სჭეროდა ხელში და კოტის

* ნაწყვეტი მოგონებებიდან.

ნიტყეები ჩაეწერა. მისი შემოქმედება იმდენად გვიყარბდა და გვაღივებდა, გვიმონებდა და გვირეცებდა, რომ რეპუბლიკის დამოაყრების შემდეგაც კი ჩვენ კიდევ დიდხანს ვყოფიეთ მისი გავლენის ქვეშ... ეს ყველაფერი ასე იყო, მაგრამ ამ ჩანაწერების უქონლობა მაინც დიდი დანაკლისია.

როსებ გუდვინიშვილის პიესას „სინათლის“ ქართულ თეატრში დიდი ტრადიცია ჰქონდა! თუ არ ვცდები, ის პირველად თბილისის ქართულ თეატრში 1913 წელს დაიდგა. პიესამ და სპექტაკლმა არამეფუღებრივი გამოხმაურება გამოიწვია. ყველას პირზე ეკრა სპექტაკლი „სინათლე“, მისი ვიორები, კბამუკ ავთანდილის გამარჯვება ვეორჯვბა ნათელის ბნელეთზე, გამარჯვება კეთილისა — ბოროტზე. პიესას დიდი გამოხმაურება ჰქონდა ქართულ საზოგადოებაში, დასი ესტუმრა ჯერ ქუთაისს და შემდეგ სხვა ქალაქებსაც.

მე ეს პიესა, ჯერ კიდევ სრულიად ახალგაზრდად ქუთაისში ვნახე. ბილეთის შოვნა მეტად ძნელი იყო, დიდი წყალობით, თხოვნით და მუდანიით, სხვა თეატრისმოყვარულ ახალგაზრდებთან ერთად ძლიერ შევძელი ბილეთის შოვნა. წარმოდგენამ ჩემზე წარუშლელი შთაბეჭდილება დასტოვა. წარმოდგენის დამოყრების შემდეგ თეატრს წინ მდგომი დამსწრე საზოგადოება დიდ ხანს არ დაშლია და ყოველ მონაწილე მსახიობს ტაშის გრილით აცლებდნენ.

ასეთი გამოხმაურება ქართულ საზოგადოებაში პიესამ იმიტომ დაიმსახურა, რომ იგი მიაჩნდათ მეფის რუსეთის თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ ქართული ხალხის ბრძოლის სიმბოლოად და თეატრი ამ ტრიბუნად, საიდანაც ხალხს ესმოდა ბრძოლისადმი მოწოდება თვითმპყრობელობის დასაშობად.

პიესა კარგა ხანს შერჩა ქართული თეატრის რეპერტუარს, მაგრამ დიდი ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ პიესამ დამკარგა თავისი აქტუალობა და პოლიტიკური მნიშვნელობა. ამის შემდეგ იდგმებოდა, როგორც სახანვეო სპექტაკლი — ზღაპარი. მაგრამ ბავშვის უშუალო გონებისა და, სათუთი გრამობებისათვის პიესის ზოგიერთი მოქმედი პირი გაუგებარი რჩებოდა და პიესა თანდათანობით ჰკარგავდა თავის მიმზიდველობას.

ახეთი იყო მდგომარეობა, როდესაც კოტე მარჯანიშვილი დაინტერესდა ამ პიესით. უნდა ილინიშნოს, რომ ამ დროს სახანვეო თეატრები, არ არსებობდა, წაჩხვლინი თუ იდგმებოდა აქა-იქ სახანვეო პიესა, ეს უფრო შემთხვევითი ხასიათის მოვლენა იყო.

კოტე მარჯანიშვილი ვებნდა ქართული თეატრისათვის სახანვეო პიესას, უნდოდა შეეძინა აღზრდილობით მნიშვნელობის სახანვეო სპექტაკლი. სხვადასხვა პიესის შესწავლის შემდეგ, მან „სინათლის“ დადგმა გადაწყვიტა.

როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, პიესამ პოლიტიკური მნიშვნელობა დაკარგა კოტეს... ეს კარგად ესმოდა. თავისი შეხედულებით პიესის დადგმაზე კოტემ შემდგენარად განგვიმარტა: „ის რაც ავტორს, იოსებ გუდვინიშვილს, აწუხებდა, ე. ი. ეროვნული საკითხი, თვითმპყრობელობის დაშობა, და, რაც მას იდეად ჰქონდა, ეს საკითხი ამჟამად აღარ დავს, და ასეთი გადაწყვეტილებით პიესა დღევანდელ მათურებელს არ აადრეებს. დღეს ამ პიესას თანამედროვე თვალსაზრისით უნდა შევეხხოთ, შევიძლება შევეცვალოთ იდეაც და ფორმაც. განსაკუთრებით ხაზს ვუსვამ ამ მოქმედებებს, სადაც ფერები და ჯოჯოხეთი, ჩვენ ისინი უფრო სატირისა და იუმორის ფორმაში უნდა გადავწყვიტოთ.“

სატირის საშუალებით დავცინებთ უარყოფით მოვლენებს. ვამხელთ საზოგადოებრივ ბოროტებას, და წარმავლ მოვლენათა არარობას, სატირას ყოველთვის მიზნად აქვს პროგრესული მოვლენების განმტკიცება. სატირა უღობულად ამითახებს შთა, ვის წინააღმდეგაცაა მიმართული. დანაჩენ ტიპებს კი, რომელნიც დღებთადაა გამოყვანილი ხელასში, აუმორით მოვეპყრობით.

ჩვენ ასევე, როგორც პიესაშია, მოქმედ პიესებს ორ ბანაკად დავყოფთ: ბოროტი და კეთილი. ბოროტებში უნდა დავინახოთ თანამედროვე უარყოფითი პროცენტები, რომელნიც ხელს უშლიან ცხოვრების წინსვლას. შეიძლება მათში ჩვენ კონკრეტული პროცენტები გამოვიყვანოთ, ისე რომ პარტერში მკდომმა იცნოს თავისი თავი.

ზღაპარი თავისთავად ზღაპრად დარჩება, თლონდ გველეშაბები, ჭიწები, დავრიშები და ეშმაკები თანამედროვე აღმანიებად უნდა გამოვიყვანოთ, ვამხილოთ და გავამთარახოთ. ბრძოლა კეთილისა და ბოროტების — ეს ხომ ზღაპრების მუღმივი თემაა და ზღაპრები ყოველთვის კეთილის გამარჯვებით მთავრდება.

ახლა ორიოდ სიტყვა საკეთის განსახიგურებლებზე. ავტორს ისინი ფერებიების სახით ჰყავს მოცემული. ეს ფერები უფრო რელიეფია, მისტიკურ საწყისს წარმოადგენენ, ცხოვრებისაგან სრულიად გათიშულნი არიან, ჯოჯოხეთის, ქვესკნელის წარმომადგენლებს ისინი ებრძვიან, ეს თითქმის თავისთავად განუყნებულად ხდება.

ისინი ცხოვრების სიბოლოდესთან უშუალოდ არ არიან დაკავშირებულნი, ჩვენ ეს საფუძვლიანად უნდა შევეცვალოთ. ფერიები საფუძვლიანობით ბუნების ისეთ მოვლენებს, რომლებთან ჩვენ ყოველდღიურად გვაქვს საქმე, მავალითად, მზე, მთავარ, წყალი, ცეცხლი და სხვა ამგვარი. ამ ახალ გადაწყვეტას ავტორის ძველი ტექსტი აღარ გამოადგება და საჭიროა აჩვენო ახლა ტექსტის დაწერა. მიუხედავად იმისა, რომ პიესის ავტორი ცოცხალია და მეტად მოხარულიც არის, რომ ჩვენ მისი პიესის დადგმა განვიზრახეთ,

მინც მას არ მოეწევეთ ტექსტის დასაწერად. ახალი ტექსტი უნდა დაიწეროს თეატრში. რეჟისორების პროტესტი, იმპროვიზაციის სახით, ვარჯულ ამოცანებთან დაკავშირებით. ამას ვარდა, ასეთი შემოაბა მსახიობებში ერთობა. ახლს გამოიწვევს, თეატრი ზომ სხაზრდის სა-მეფოა, არაჩვეულებრივ ბრწყინვალე სხაზრ-დისა, ასეთ შემოაბაში მსახიობი იგრძნობს შე-მოქმედებით სხაზრდს. ახლი ტექსტი პიესის-სათვის გამიზნული, თავისთავად დაბადება აქ-ტორში.“

დადგამზე, კობე მხატვართან ცალკე საუბარი ჩაატარა. ეს ის დრო იყო, როდესაც თეატრში მხატვრის როლი შეტარებული განდიდებული იყო. დადგმებს ამასობაზედა დეკორაციების საძრავად, სცენური სურვე დაფარული იყო მა-შინერთობა. კომედიები, ქონატრები, მრავალსართუ-ლიანი სახლები, კბეები, მოედნები, ამბლებუ-ლი და დაბლებული, უხარმაზარი ხეები ფა-რავდა სცენას. ჩვენი აზრით, სექტაციისათვის დეკორაციების სწორედ ამგვარი გადაწყვეტა შეეფერებოდა „სინათლს“, ზღაპრს, სადაც ფანტასტიკური ვარემო უპირველ დეკორაციე-ბით უნდა ყოფილიყო შექმნილი. ასეთივე აზ-რისა იყო ჩვენი მხატვარი ირ. გამრეკელი. მის უკვე შედგენილი ქმონდა გეგმა. ფანტასტიკა, ირეალიზმი, საზღაპრო მეფის დარბაზები, ჭოჯო-ბები, სამთხვე, ელემტერი ქრელი კოსტუმები, უჩვეულო რეკვიზიტები. ირ. გამრეკელი დიდი ხა-ნიდა ოცნებობდა ისეთი პიესის ვაფორმებაზე, სადაც მისი მდიდარი ფანტაზია ფართოდ ვაშ-ლიდა ფრთებს. კობე მარჯანიშვილთან პიესის მხატვრული ვაფორმების შესახებ პირველი სა-უბრის შემდეგ ირ. გამრეკელი ფრთხილად მოყ-რილი დარჩა. კობემ მისთვის, რომ დეკორა-ციები ვამოხატული ყოფილიყო მცირე, მეტრე-ველი დეტალებით. მაგალითად, პირველი მოქ-მედება, სადაც გამრეკელს უნდოდა დიდი, მო-ნუმენტალური ქართული დარბაზის აგება ზღაპ-რული ხეობით, კობეს ჩანაფიქრით უნდა ყოფი-ლიყო ის ადგილი, სადაც მეფის ვანატრებმა სურდა, სურდა მოსცილებოდა სასახლის ზმა-ურს, სადიადეს და უხალოეს პირებთან ვანეგ-რში ღზინა, მისცემოდა თავდაიწყებას. ავტო-რის რემარკა ასეთი იყო: „მარჯანიშვილი სასახლის შესალო კარები, წინ ეზო, სამი დიდი კაქლის ხე, შუა ხის ძირში ბალახიანი მეფე-დელოფლი-ხაფის. შუაში ვაწყობილა დიდი სურფა, შკან კი — მოსჩანდა სასახლის დიდი ბაღი“. კობე არ ეთანხმებოდა ავტორს.

კობეს აზრით, უნდა მოწყობილიყო ინტიმ-ური კლუბი. „აქვე მსახური სწავას მწიადებს, დგას პატარა მივება, სადაც მხოლოდ ოთხი კა-კი მოთავსდება; ხოლო, რაც შეეხება ტყეს, ახ-ლის დაბატვა საჭირო არ არის, ასეთი ტყე ჩვენ უკვე გვაქვს, წინა წარმოდგენაში გამოყენებული და ოუ ის დაქვლებულია, ვანახლეთ“, —

უთხრა კობემ გამრეკელს. კობემ მითხრო-ვა ყოფილიყო მხოლოდ ორი მძალი, კობე, კობე, ერ-თი ალისფერი და მეორე მტრედისფერი, რომ, მელნად სიმბოლურად ვამოხატავდა პიესის გრა-და კეთილის ბრძოლას. „კი მაგარმ ზომ სპე-რაია კლდე, რომელიც უნდა ვასედეს და საიდა-ნიც დავრიშე უნდა ვამოვიდეს? — ვაკვირვებით შევეთხა ირ. გამრეკელი. „დავრიში ამიანი ზომ არ გგონიათ? — უბასუხა კობემ. — რა-ტამ უკავშირებთ მას აუცილებლად კლდეს-დავრიშს, ამბავთ, ფრენაც შეუძლია, დეი იფრიზის, ჩამოფრინდეს, თუ შეუძლია.“ აჰ, მაგარმ, ჭოქობები როგორ ვავიგოთ? — ვკით-ხებოდა ვაკვირვებული ირაკელი, — აქ ზომ აუცილებელია ფანტასტიკური ვარემო? — იც-ობებათ თქვენ ქართულ ხალხურ ზღაპრებზე? — კითხვაზე კითხვით უბასუხა კობემ. — არ ვხედე-ბათ ქართულ ზღაპრებში? — ვამოკვამულა, ცუცხლო, დიდი ქვაბი, დიდი კოჯი, ჭაჭვი, დამ-წვარი ზე. აი ჭოქობების მორეზობილობა, შიბხა-რით, ხე არის აქ არაჩვეულო, ფანტასტიკური? ამას ვარდა, მე მგონია, ჭოქობებით ვვედგანა, სადაც ცული ხალხი ცხოვრობს, ჭოქობებს ხალ-ხი ქმნის და არა ჭოქობებით ხალხს. მაგარმ რომ ვაგორ შექმნით ატმოსფეროს, როგორ ვუხამებთ ფერებს, — ეს თქვენი საქმეა. ამგვარად, ვთხოვთ, კონკრეტულად, მცირე დეტალებით, მაგარმ დიდი ვამოსხულებოთ შექმნათ მეტრე-ველი დეკორაციები“.

ავტორის პიესაში სამი მოქმედება აქვს 7 სურა-თად, კობე მარჯანიშვილის გადაწყვეტით მას უნდა დამატებოდა კიდევ ორი სურათი. პირველი სურათი იყო უსიტყვო, პანტომიმა შესიკით, ხა-დაც დილის რბრაზე დედოფალს თავისი ამა-ლით უნდა მოეწვევია ვარდს და შეეძინა. აქ დე-კორაციულად საინტერესო იყო ვარდის ბუჩქი და დილის რბრაზე. შემდეგი სურათი მეფის სასა-ხლე: კობემ შეუქვეთა მხოლოდ ერთი ხახ სვეტი ქართული ჩუქურთმებით და სამეფო ტახ-ტი ყოველგვარი ბალახისის ვარემო, ფერების სცენას კობე მარჯანიშვილი ასე ხსნიდა, რომ მზე, მივარე, ცუცხლო, ყალბი — ეს ყოველ-დღური მოვლენები და შეიძლება იყენენ მე-ფის დარბაზშიც, სამეფო ბაღშიც და საერთოდ ვველგან, ხოლო საინტერესო იყო, თუ როგორ ვანათებდა, როგორ ვაბარწყინებდა მზე და მივარე ვარემოს.

— უჩანასველ მოქმედებაში კი, სადაც გვე-ლეშაბი ვამოჩნდება, — დასძინა კობემ, — არაა საჭირო კლდეების ვახეფვა, ხეების მოგ-ლეჯა და სხვ. ასეთი ცხოველები ან მღონარის ნაირზე აოიან ან ელზე დადთან, დაქებენ თა-ვის მსხვერპლს, თუ ვსურთ, შეგუძლიათ ამა-ღლებით ადგილი შექმნათ, ეს — ვამარყვებუ-ლი ავთანდილისათვის, ხოლო ქვეყნების ძა-ლა — გველშაბი დაბლა იქნება დაგვებულ-შემდეგ უნდა ვახალოდეს, რომ გველშაბი მუ-

ნაფრი — ს. ურგოლიანი; ეშმაკი სომეხი ვა-
კარი — ვ. გოძიაშვილი; ეშმაკი, დიაკვანი —
სულაჯარბი; ეშმაკი — კომპოზიტორი-რე-
კონსტრუქტი — ბერიამშვილი; ეშმაკი-დრამატურ-
გი; ეშმაკი — გორდოლოვი. 3. კობახიძე:
ეშმაკი — არც იქით, არც აქეთ. ფერები: ჰი-
რამზე — ვ. ანკაფაბიძე, თ. წულუკიძე; მთვარია
— შ. ლამაშიძე, ნათელა (ეცხლო) — მ. ლორ-
თქიფანიძე; ანკარა (წყალი) — თ. ჭავჭავაძე;
მხედარი — ბ. მაღალიძე; ძიძები: ნ. ჭავ-
ხიშვილი, ნ. დავითაშვილი, ე. წულუწევა, პ. შო-
თაძე და კიდევ 6 თანამშრომელი ქალი.

როლებს განაწილებას დართული ჰქონდა
განკარგვლება, რომ მისობრივ სცენებში მონა-
წილობა მიიღო მთელ დასს და პიესის ყველა
მონაწილეს, რომელმაც შეინარჩუნა ადრე
დაამოკრებდნენ თავიანთ საბაბებს, მისობ-
რივ სცენებში მონაწილეობდნენ ა. ვასაძე, ა. ხო-
რაბა, გ. დავითაშვილი, დ. მჭავია, ვ. სარჩიშ-
ვილი, ვ. გოძიაშვილი და სხვა მრავალი.

21 ნოემბერს სპექტაკლის მონაწილეები და-
ბარებული იყვნენ სარეპეტიციო დაბაზში. კო-
ტემ მოკლე სიტყვებით აუხსნა „სინათლი“
დადგმის მიზანდასახვლება, დაასახინაა როლე-
ბი და თქვა, განზრახული მატებს ძალიან მოკლე
დროში განვასობრელო ეს დადგმა „განმარტა
აგრეთვე, ეს დადგმა სრულებით არ ემგვანება
ამ პიესის ძველ დადგმებს.

„ძველ დადგმას ფორმით უფრო საბალეტო
ხასიათი ჰქონდა, — იღნიშნა კოტემ. — დადგმა
დატეორობო იყო ცეკვებით. უპირატესობა ექ-
სულადა ისეთ მისტრატურ ცეკვებს, როგორიც
არის, მავალითად, ვალტურგის დამე „ფულტში“,
რაც დამახასიათებელი არ არის ჩვენი ქვეყნი-
სთვის. ქართული ზღაპრის საფუძველზე შექ-
მნილ წარმოდგენას უნდა ახასიათებდეს ხალხურ-
ობა. პიესაში ჩვენ ბევრი ცელდება შევიტარ-
ნეთ, მაგრამ იგი მაინც ინარჩუნებს გმირულ ხა-
სიათს. ახალი სპექტაკლი პატრონიზმით უნ-
და იყოს გადუნული. გათანამდროვებელი
სცენებით უფრო ნათლად დანახვებით მსურე-
ბელს ჩვენს ახალ ცხოვრებაში ჩვენ კიდევ შე-
მარჩინელი უარყოფით მოვლენებს. ასეთია ყვე-
ლა ის ტიპი, რომელნიც ჩვენ ქოჭოხეთში მოვა-
თავსეთ. ქოჭოხეთში გამოყვანილ ტიპებს ამოქ-
რავებთ ეგოისტურაზ ზრახვები, და თუ ასეთი
ტიპები გახდნული არიან ჩვენს საზოგადოებაში,
მსურებელი დადგმობს მათ. ჩვენ საქაში მოცუ-
ლობის ახალი ტიქსტის შედგენა დაგვირდება,
ამისათვის მივმართავთ იმპროვიზაციის ხერხს.
იმპროვიზაციული თეოტარმონობა შთავონების
საუკეთესო ვაღმომცემია; იმპროვიზაცია ხალ-
ხური თეატრის მამოძრავებელი ძალაა. ჩვენც
მას მივმართოთ და, დარწმუნებულნი ვარ, შედე-
გი კარგი იქნება. ამისათვის ავტორი არ დავემ-
დრება. პიესის დადგმა არ მოითხოვს ბევრ
რეპეტიციას, თუ მთელი კოლექტივი შეკავშირ-

დება და მთელი მონდომებით შეუდგება მუშა-
ობას.“

კოტეს მოლოდინამ დიდი აღფრთოვანება გა-
მითხვია. — დასმა იგრანო, რომ კოტეს მთელი
კოლექტივი კვავ ახალი უჩვეულო გზით მი-
ხვდა, რომ იგი კიდევ ერთხელ იყენებდა ახალ
ამოცანის მათ წინაშე, და რომ ამ ამოცანის გა-
დაწყვეტის პროცესში დიდი შემოქმედითი კვავ
ახალ ფორმას ქმნიდა. მისი წარმოდგენები ხომ
ყოველთვის სიხალისე მომტანი იყო, თუ კოველ-
თვის ეძებდა სიმახათლის მტკიცების ახალ ფორ-
მებს, ნერვადი თეატრში ცხოვრების სიმახათ-
ლის ახალ, ორიგინალურ გამოსახულებას. დასი
დარწმუნებული იყო, რომ მომავალ რეპეტიცი-
ებზე კოტეს ხელმძღვანელობით ახალი ძიძებ-
ბრწყინვალე გამარჯვებით დაგვირგვინდებოდა.
რეპეტიციები დაიწყო ჩვეულებრივად მაგი-
დასთან მუშაობით. პრემიერა ძალიან მოკლე
ხანში უნდა მოგვესწრო. კოტემ მოთხოვა აქ-
ტიორებს, რაც შეიძლება, მეტი ინიციატივა გა-
მოეჩინათ, თვითუფლს კარგად შეესწავლა და
შეეგონა სცენური პირადი. ამისთან, ყო-
ველთვის აღნიშნავდა, — ეს, უპირველესად
უთოხისა, თვით აქტიორისათვის არის საჭირო.
ამბობდა: „სწავლა შემსწავლელისათვისაა სა-
ჭირო და არა მასწავლებლისათვის“. პირველი
მოქმედების სცენური პირობები შემდეგი იყო
სცენაზე სასახლის მუყდრო ეთება, ამ ჩვეუ-
ლებრივად მეფეს უყვარს ჩრდილი მისსვენება
და ქეიფი; მან სახელმწიფო საქმეები მიატოვა.
ქარისკაცები ელოდებიან მის მოსულას, სცენის
მარცხენა მხარეზე ცეცხლი დაუნთიათ და შევა-
დები შიშინებენ, ეს მაშინ, როდესაც მტერი
საზღვარზეა მისული და ქვეყანას განადგურე-
ბას ემუქრება.

შემოდიან მეფე-დეოფალი, მაგიდას მოუს-
დებიან, მეფეს ლხინი სერს, ევზირი კი ვეღ-
რება, მოუსმინეთ შეიტოხო. შოკრივი აქეყებს
მტრის მოახლოვებას, ამბობს: როსტომ მეფეს
ნადავლი ბეგის აქვს, ხელთ იღო ჩვენი ხო-
მალდები, რომელთაც ინდოეთთან აუთარებელი
ოქრო და თვალ-მარგალიტი მოჰქონდაო. მეფე
განძისხდა; „ნუთუ ამისათვის თავის შეწუხება
ღირს, მიწქეპება მისთვის ის ოქრო და თვალ-
მარგალიტი. ის ხომ ლატაკია!“. კოტემ შეამჩრა
რეპეტიცია და თქვა: აქამდე, ეს გეშპრობოდა,
სადღე ეხედავო მეფის გულგობრუობას სახელ-
მწიფოსადმი. იმის გამო, რომ მას შემწვიდრე
არა ჰყავს, სახელმწიფოში უიმედობა და სრუ-
ლი ნგრევააო. ამის შემდეგ წყევა ეპიზოდ-
რომელსაც გამბატრებაში შეჰყავს მოქმედი პირ-
ნი. ეს არის სცენა, როცა სპასალარი ყვება, თუ
როგორ ნახეს მონადირეებმა ფერიობი, მეფეს
იწყობი ესახება და სთხოვს სპასალარს, მომა-
ტიფოს ფერები, შეიძლება მათ გვიშველონ
რამე, ან შეილი ვეყოლოს, ან ის შეგვიჩესს,
ვისაც ვიშვილებთო, იწყება ფერებიან სცენა.

ჩვეულებრივად, წინა დღემდეში ეს სცენა შემდეგნაირად სრულდებოდა: მუსიკა უჩრავდა ნაწვერს გუნდს „ვალბურგის დამიდან“, ფერიზე — მსახიობი ქალები, ანგლოზის ფრთებით, უხეშად ცეკვავდნენ, ამით თავდებოდა სცენა.

ახლა კი კოტემ მაგიდასთან მოიწვია ყველანი და სთხოვა: „უესაც იმპროვიზაციის ან ლექსის წერა შეუძლია, მოგვებმარეთ; ფერიების სცენა თავიდან უნდა დაიწეროს.“ მაგიდას შემოუსხდნენ მანაველ ფხიანი, ვერე ჯქია, მიხეილ ლორთქიფანიძე, სანდრო ამბრელი, უსმანი ჩხეიძე, აკაკი ხორავა და სხვები. პირიშეს როლს ასრულებდა ვერეიკო ანკაფარიძე. პირიშეს ზომიზის საღარი, ლექსიც ასეთი უნდა იყოს. აქ კოტე შეუძლიარებელი ორგანიზატორია, ვამიზხსევებული, მამოძრავებელი. კოტე ამბობს, პირიშეს უნდა აქწყოს ფერიებს, — შეიკრიბეთ და შეუბა მიეტოთ ტანჯულებსო. პირიშეს ტექსტი უცებ იწერება, რომელიც მეტად შესიფერი გამოდგა.

პირიშეს შემდეგ შემოდის მთვარია. „მთვარია ნამძინარევია, — ამბობს კოტე, — ხის ფულტოში მიმოდულს ღაზაითანად გამოუძინი: კოტა ზარმაციც არის, იძულებულია დასტოვოს თავისი სამჯლობელი, იზორება.“ კოტემ უცებ გაითამაშა მთელი ეს სცენა, რამაც აქტიორებში ხაილი გამოიწვია, და ეს ტექსტიც სწრაფად დაიწერა. შინარსი ასეთი იყო: მთვარია გაანათებს მიწა ქვეყანის ღამით, ბნელში; შევბას მისეკვს სახელმწიფოს და თან ამოქნარებს. ამ როლის შემსრულებელი იყო ყველასათვის საუკვარელი მსახიობი შალვა ღამბაშიძე, რომლის გულუბრყვილობა სიცილ ცხოვრებაშიც, მზახულეებს იწყებდა აზნაგებში.

მთვარეის მოსდევს ნათელა. კოტემ ნათელა განავრისარტა, როგორც ცეცხლი, და ცეცხლის ფრქვიები დაეკისრა მას. იგი წამოდგება შუა ცეცხლიდან, სადაც კარისკაციები მწვადებს ხწვადენ. ცეცხლი ზომ დაუნდობელია, ყველაფერს სწავს, თუ არ ჩააქრეთ! ის პროტესტანტია, ყველაფრის წინააღმდეგე, მეფისაც და მთვარისაც. მასაც შესაფერი ტექსტი უნდა. კოტე აჩვენებს, თუ ცეცხლთან (მიშა ლორთქიფანიძესთან) ბრძოლის დროს როგორ მოძრაობს მთვარია. მან ეს სცენა თვითონ პანტომიმურად გაითამაშა. კოტე — ცეცხლი ეჩხუბება მთვარეას — ღამბაშიძეს, მთვარია არ უთმობს. გასმის ერთმანეთისაღმე შეევირება, დარტქსა, მაგრამ ცეცხლი-კოტე მაინც არ შეივდება, ამიტომ პირიშეს ვერიკო ანკაფარიძე ეძახის ანკას — თამარ ქაქავაძეს, რომ თავისი წვეთებით ჩააქროს ცეცხლი. ანკარა ამოძვრება წყაროდან, ნელა, ცაბათ მოდის, არ არის გუნებაზე. იწყება წყალისა და ცეცხლის ბრძოლა. წყალი სვობნის, თითქოს მასხურებს წვეთებს, აწყვრებს ცეცხლს. ეს ყველაფერი მაგიდის ირგვლივ ხდება. კოტე ხან

ერაოს უჩვენებს, ხან მეორეს, ხან მესამეს. გისმის კოტეს სასასაათო შეძახილება. ამიტომ ტექსტიც ადვილად იწერება. კოტე კენიათქობს და ამბობს: „შესაძლებელი აქვს, თქვენ შეტყობოთ რისათვის რომ შეგვეთავაზებინა ამ ტექსტის დამატება, მას უკეთ დაეწერა, მაგრამ ჩვენ აქ სასასაათოს უფრო უკეთესად მოგნახათ“. კომპოზიტორი თამარ ვახვახიშვილი ამ საუბრის დროს მოიფიქრა პირიშესისა და მთვარეის დამახასიათებელი მუსიკა. ამ დროს ირავლი გამაყვლი თავჩაქნდრული რაღაცას ხაზედა და უცხად შემოგვთავაზა მთვარეას, პირიშესისა და ცეცხლის ესკიზები. ესკიზებში ყველაგ ჩანს კოტე, მისი გამომეტყველებით, მისი მოძრაობით. ასევე იწერება ბროლისასისა და წკრიბალის ტექსტები. წკრიბალა კოტეს წარმოდგენილი ჰყავს როგორც მეომარი, მოუდრეველი მხედარი, მას გამედმებით შეუძლია ბრძოლა, ომში ტრიოლა.

შემდეგ ფერიები ემშვიდობებიან მეფე-დედოფალს და უსურვებენ ბედნიერებას. მეფე-დედოფალი აღტაცებულნი არიან ფერიებისაგან აღძრული იმედით, მაგრამ ფერიები უჩინარდებიან ისე, რომ რეალურად არავითარი დახმარება არ აღმოუჩინეთ. ისეე უიშვებოდა. მეფე-დედოფალს სასაოწარკვეთლებაში ვარდება. ისევე ვლოვა ისეე წიხილი.

ფერიების სრულიად ახლად დაწერილი სცენა მზად იყო. მაგრამ მონაწილეები და ექსპრომტად მოწვეული ატორებიც მაინც ეჭვობდნენ, გამოდგებოდა თუ არა ასე სწრაფად და უეცრად მოფიქრებელი ეპიზოდი, მაგრამ ახლად შემწილი სცენა ორგანულად შეერწყოს მოქმედებას. ეს იყო კოტეს მავთური ხელის, მისი კარნახის და ჩვენების ნაყოფი.

შემდეგ რეპეტიციამე ყურადღება დატრიახის გამორჩენის სცენის დამშვენებაზე გამაზვილდა. „აქ უნდა გაჩაღდეს ბრძოლა ბორიტასა და კეთილს შორის. იდეას ჩვენ თავიდანვე ვიცნობთ. ეს არის ეროვნული თავისუფლებისათვის ბრძოლა, ღამბარი, რომელსაც აეთანდილი მოპოვებს დიდი წინააღმდეგობების დაძლევის და ბრძოლების შედეგად, აქნება ის, რაც შეუბას მოეტანს ზალხს. ამიტომ შეიღის გაჩენა ანდა მემკვიდრის აყვანა, ეს არის დიდების და ხანგრძლივობის საშუალება. ეს იდეა, რომელიც ზორსუესხმულია აეთანდილიში. ეს მშეგებუი მოვლენილია არა ჩვეულებრივი გზით, არამედ ფანტასტიკურად, ოცნების ფრთების შესხმით. აქ უნდა ერას საკეთილდღეოდ გაიმარჯვოს კეთილი ე. ი. აეთანდილი: „ბორიტასა სძლია კეთილმა, არსება მისი გარკვლია.“

ფერიებს წასვლამ დაახლო ემიედობა, მამასაღამე, ისევე თავდავიწყება სმასა და ქეოფში, და თუ კეთილის წარმომადგენლებმა — ფერიებმა ვერაფერი მოუტანეს ზალხს, ისე გაუჩინარდნენ, — ახლა უნდა იბატონოს ბორიტმა და

ია, გამოინდა დავრიში. დავრიში ბიროტების, ცოცხლების რჩემუნებულა. დავრიშის გამოწვამ უნდა შეიარყნოს ხალხი. დავრიში კითხვას ისაწყლებს, სთხოვს დაუთმოს მას ერთი შეილი, თუ დავრიში მეფეს ორს გაუჩენს. დავრიშის გამოჩენას თავისი ეფექტი მოსდევს, მეზო, გრავინაჲ, ცეცხლის ალი, ეს ამის მომასწავებელია, რომ მას ახალი აზრი მოაქვს, ბიროტი მაგრამ ახალი. დავრიში აძლევს ბიროტის მეფედელოთ, გეგინდებით ორი შეილი, თუ ერთ მათგანს მე მომცემო. მეფე თანმდებდა მას შემდეგ, რაც დავრიშის სიძლიერემი რჩემუნდებოა. დავრიში აცეკვებს ყველას. მისი უბრალო ბრძანებით ყველაფერი ცეკვას, ხალხიცა და ზუნებაც. ზეებისა და სხვა საგნების ცეკვა არ შესრულდა, რადგან ტექნიკურად ძნელი აღმოჩნდა. კოტეს ეს უბრალო მოთხოვნა რომ შესრულდებოდაჲ, მართლაც, საუცხოო, საზღაპრო ხანსადაა შეიქმნებოდა.

დავრიშის რჩევა-დაჩივება კოტემ ინტერმედიაში გადაიტანა, დედოფალი მოსწყევტს ვარდს და შექამს, რის შედეგად მას ორი ვაჟი გუოლუბა.

კოტე ამბობს: „სცენა წარმოადგენს სამეფო ბაღს, წალკოტს; თეატრები, შხის სხივები უკვე შემოქრილია, ანათებენ განსაკუთრებით ვარდებს. ერთი ვარდი წინა ბუნჯზე უფრო მეტეოდ გამოირჩევა თავისი წითელი ფერითა და სილამაზით. ისმის შორიდან ღირაქული სიმღერა, — დედოფალი და ამაღალ უახლოვდებიან ბაღს; იქმნება ზღაპრული ვარემოს შთაბეჭდილება; ისმის ჩიტების კიკიკია, წყაროს რაკრაკი. დედოფალი უახლოვდება ვარდს, რომელიც სისხლისფერად არის განათებული. ეს სურათი, დამატებული კოტეს მიერ, შინაარსს უფრო მეტოდ აღვინებდა და საუცხოო იყო თავის მომიზნებულობით, ზღაპრული სანახაობით, აქ თავდებოდა პირველი მოქმედება.“

მეორე მოქმედება კოტეს წარმოედგინა, როგორც გამარჯვების ზეიმი. სასახლეში თავი მოუყრიდა ყველას, ვისაც კეთილი სურს ვიმშვიდის ოჯახისათვის. აქ არიან უცხო ქვეყნების წარმომადგენლებიც, დესპანები. მეფეს უკვე ჰყავს ორი ვაჟი, ორი მემკვიდრე. ეს სიმბოლოა ბრძოლისა და თავისუფლებისა. მეფე-დედოფალი, ამაღალ, მხნელ, ბრწყინვალედ გამოიყურებიან. გამარჯვება გამარჯვებას მოსდევს.

საინტერესო იყო ამ მოქმედების ვაფორმება. სულ მცირე დეტალებით ირაკლი გამარჯველს უნდა წარმოესახა დაბრახნის სილიადე. მთავარი იყო ერთი სვეტი თალით — სიმყარისა და ძლიერების განსაზღვრება; ძენუნდ მოცემული ქართული ჩუქურთმები უფრო ამხვილებდა სილამაზეს. მაყურებელს უნდა ეგრძნო, რომ თუ დღემდე სახელმწიფო გაქარცვებული იყო, ახლა მას უღვევიო ჰქონდა პური, ღვინო, ოქრო, თევზ-მარგალიტი, ყოველგვარი სიმდიდრე. სუ-

რათის დაწყების წინ კოტემ მოთხოვა შესრულებული ყოფილიყო ძლიერების პიში. სამეფო ტახტზე მჯდომარე მეფე-დედოფალი ორს დესპანებს. იმედდაჯარგობის ხრინისწყალ აღარსადაა. დესპანების მიღებას კოტე იუმორისტულ იერს აძლევს. თუ წინა დადგებში დესპანები ქართველები იყვნენ, ახლა კოტემ ეს შეცვალა: ერთი ჩინეთიდან, ხოლო მეორე ოსმალეთიდან მოავლინა. ორივე დესპანს ურჩათავილით მოაპრაბისათვის, მეტეველებსათვის მიეცათ მათი ეროვნების შესაფერისი იერი, კოლოფიც; ისე, როგორც ბავშვს ჰყავს წარმოდგენილი ჩინელი და ოსმალე. ამ ეპიზოდს, რა თქმა უნდა, კოტე ვგზოტურობდა ახლად, ფორმის შექმნებულად გრაციულოდ იყო.

პირველი დესპანი — ჩინეთის წარმომადგენელი გ. საჩინძელიც იყო, იგი უქცევდა კილოს ჩინურად, თანაც სიარული სწრაფი, მოკლე ნაბიჯიანი ჰქონდა, ხმა წყარო, სახე — მომღიმარი, — ის სილამს აძლევდა მეფეს, მოქონდა საჩუქრები, რომელთაც ძლიერ მოათრევდნენ მისა მზრებელი ჯუჯა-კაცები. ჩინეთის წარმომადგენლის შემდეგ, ხტუნვა-ბტუნეთის შემოდიდა ოსმალეთის დესპანი, საკუთარი ჯუჯა-კაცებით. ორივეს შემოსვლას შესაფერი მუსიკა ახლდა. ორივე დესპანი ცდილობდა ქართულად მისაღებობდა მეფე ვიმშერს, ხოლო გამოთქმაც თავისი ერისა ჰქონდა. ამის გამო გაზუბირებული სიტყვები გაუგებარი ხდებოდა, ამას თვითონვე ამჩნევდნენ და შემდეგ ლამობდნენ გასწორებას. ამის გარდა, ორივე დესპანი ერთმანეთს ეჩიზებოდა, რაც მეათოდ ბელუნდა მათს ურთიერთ დამოკიდებულებას და მხიარულ სიცილს იწვევდა მაყურებელში. სცენაშიც გასვლისას ხალხი ყოველთვის ტანით მიაცლებდა მათ.

კოტე, როგორც აქტის ლოგიკურ მსვლელობას, იძლეოდა გამარჯვებული სისასლარის მოსვლას, როსტომ მეფის დამარცხების ამბის შოტანის, დროშის გადაქვას და დასაჩუქრებას. ეს სცენები ყველაზე ეფექტიანად იყო ვაკეთებული.

კოტე ამახვილებდა ყურადღებას მეგვიდრეთი ჩვენების სცენაზე. წარსულ დადგებში ეს სცენა ჩვეულებრივი იყო; გადასწევდნენ ფარდას, უკან იდგა ორი აკანი, შეხედდნენ და წვილიდნენ. კოტემ ეს სცენა შესანიშნავ კოლორიტულ ფორმას ჩამოასახა. შემოდირა 12 ძიძა, მეგვიდრეების აღმზრდელები. წინათ ორ ძიძას ეპირა თითო მეგვიდრე, დანარჩენნი მათ მოსდევდნენ, მუსიკა უჯრავდა ქართულ ნანახ მზე შინა და მზე ვარეთა* საჭირო იყო ამ სიძღვრის ახალი ტექსტის დაწერა. ამ ტექსტში უნდა გამოვლინებოდა ძიძების მლიქვნელობა ბატონიშვილების მიმართ, ერთმანეთს შორის შური, უსიამოვნება, ჩხუბი. კოტეს ჩაუტყობილ ძიძებად გამოყვანილი უნდა ყოფილიყვნენ — ოსები, ქართლები, იმერლები, გურულები, აქარლები, ში-

ელემბი; ძიებების როლების შემსრულებლად — ნატალია წავახიშვილი, ცეცილია წუწუნავა, ნინო დავითაშვილი და სხვ. მაგრამ ტექსტი მაინც არ ამკაყოფილებდა კოტეს. ჩხუბი ხელნაწილად შეტყობამდე მიდიოდა, მაგრამ ეს არ იყო არც იუმორი, არც გროტესკი და, რაც მთავარია, ტექსტულად სრულიად გაუმართლებელი იყო. კოტემ აქაც იხმარა თავისი ნაცელი ხერხი — იმპროვიზაცია. ერთი ძიების თამაში თვითონ დაიწყო და დაუწყო გალობაზედა ირ ძიებს — წავახიშვილია და დავითაშვილი; წააჩხუბა ისინი, დავითაშვილი — ოსი ძიმა, ნატო წავახიშვილი კი — ჭარბელი. ორივე სიმსუქნისაგან ძლიერ სუსთავდა, ორივენი ახყვენ კოტეს ვალხიზიანებს, და იბადებოდა სრულიად ახალი, ლოგოკური ტექსტი მათი ჩხუბებსა. ჩხუბი პირად შეურაცხყოფნივ კი ვადადიოდა, რასაკვირველია, ძიებებსა და არა თვით შემსრულებელი მსახიობების მიმართ. კოტემ თვლით ანიშნა მოკარნახეს ჩაიწერა ტექსტი. მოკარნახემ მშინვე შეასრულა დავალება — დაიწყო გაფაცოცებით სიტყვა-სიტყვით მათი დილოგის ჩაწერა. კოტე კი მათ გალობაზედას განავრძობდა. ეს ყველაფერი შესანიშნავ სცენას ქმნიდა, მოქმედთა შექმნისაგან იწერებოდა ახალი ტექსტი. ბოლოს, კოტე ნიშნით, ყველაფერი შეჩერდა, და კოტემ სთხოვა მოკარნახეს, ჩაიწეროს ტექსტი. წაგებება. იგი ყველას მოუწონა და თვით ტექსტის ავტორებმა (ე. ი. მსახიობებმა) ვერც კი უყენეს თავისი თქმული, იმდენად გრძელყოფენ იმპროვიზაციით. ყველა დამსრუე ამ ტექსტს გულწრფელი სიცილხანაზირობით შეხედდა. ასეთი იყო ნამდვილი შემოქმედებითი აღმოფხვრის ნაყოფიერი შედეგი.

შემდეგი — ძიებების დაძინების სცენა იყო. ძიებებს შეტისმეტად ეძინებათ და რომ მოერიონ ძიეს, საშინელი ხმით გააკვირნან: „მზე შინა და მზე გარეთა“, ეჯიბრებთან კივილში ერთმანეთს. ეს სცენაც სიცილს იწვევდა. დაძინების შემდეგ ძიებები ზვინავდნენ და, კოტეს მითითებით, ხერხივა ისე იყო გაყვებულა, თითქოს ძიებები აქაც ეჯიბრებოდნენ ერთმანეთს, ვინ უფრო ხმამაღლა დგებდნენ.

დავრიშის გამოჩენა კოტემ ასე გააკეთა: დავრიში ჩვეულებრივი ენით — შუა და განის შეპისასვლულებიდან როლა გამოდიოდა სცენაზე. სრულიად დაბნელებულ სცენაზე განათებული მხოლოდ ერთი წერტილი იყო, რომელზედაც ზევიდან ეშვებოდა დავრიში. ავ. ხორავას იმპოზანტური ფიგურა, თითქოს ცდივე უფრო უგრძობელი, ფარფატიზ ნამოდიოდა სცენაზე და ფარფარებდა, უხარმზარ, უღამრულ ფრინველს მოგვაგონებდა. დავრიში დასავამდა ბავშვს ნიშანს და უმაღ უჩინარდებოდა.

ზვენ გამოეცემით ახრი, ბავშვებს ეს სცენა შეაწინებთო. კოტემ გაკვირვებით გადმოგვხვდა და გითხრა, — პირიქით, ეს სცენა ნორმ მა-

ყურებებს ბრძოლის სტრეილს აღუძრავს და მართლაც, წარმოდგენის დროს ახალგაზრდები ყოველთვის ერთმანეთს ხედავდნენ და ცულებდნენ დაერის.

უცნობი

დავრიშის სცენას ფერების სცენა მოსდევდა. ფერებიცა აფთანდნენ დავრიშის დასმული დალი მოაკლეს. დაიწერა ახალი ტექსტი, სადაც გამოხატული იყო დავრიშის წინააღმდეგ ბრძოლის საჭიროება და ფერების სტრეილი დახმარებოდნენ აფთანდნენ. კოტემ ფერიებს შენიშვნა მისცა: „თქვენ ანგელოზები კი არა, ბუნების მოვლენების (მთვარე, წყალი, ცეცხლი და სხვ) გამოშატულებული ფერიები ხართ, მართალია, თქვენ ბოროტებს ენაქვით და სიკეთეს სთესავთ, მაგრამ რატომ გგონიათ, რომ სიკეთის დასანერგად მოდუნება საჭიროა პირიქით, სიკეთის დამყარებას მეტი აქტიურობა, დიდი ბრძოლა სჭირდება, თქვენ ეშმაკობაში თვით ეშმაკავ სჭობხართ. ხომ ხედავთ, აქოდენ დავრიშს, ბოროტი ძღველი იქნა, ახლა სამეფოში ბედნიერება, ყველა კმაყოფილია! ყველაფერი ეს თქვენ გააკეთეთ, ამიტომ ვთხოვთ მეტ აქტიურობას.“

მეთხებ სურათის ტექსტში კოტეს ცვლილებები არ შეეტანა. ყველაფერი ისე იქნა დატოვებული, როგორც ავტორს აქვს. მხოლოდ ხაზი უნდა ვთხარს იმ გარემობებს, რომ კოტეს მიერ შექმნილ გარემოში მძაფრად იგრძნობოდა დაძაბულობა, იგრძნობოდა, რომ დიდი უბედურება ეარხეა მომდგარი და აი საცაა ვადმოხეთქავს, წილკავს ყველაფერს, მისსაშის სხვარულს, კმაყოფილებს, შესცვლის მათ კრემლითა და ვეებით. ამ დაძაბულ ატმოსფეროში შემოდიოდა დავრიში. მეფე და დედოფალი უიმედოდ არიან, სასოწარკვეთილებას შეუფერხაო. სპასალარს უნდა შეებრძოლოს დავრიშს. ითხვას მეფის ნებაზრთავს. მეფე აღწევს დასტურს. მაგრამ დავრიშის გრძელყოფებით ხბალი ქარკაშიდან არ ამოდის. ასეთი იყო ავტორის მიერ მოცემული ვითარება. კოტემ კი სხვა ხერხი შემოგვთავაზა: „ეს ხომ ზღაპარია, ზღაპარში კი ყველაფერი ხდება, ირეალობაც კი. მე მგონია, თქვენ, სპასალარო და მეომარებო, ხშალს, რა თქმა უნდა, დასძრავთ, მაგრამ დავრიშის გრძელყოფებით ხმლები ქოლგებდა გადამიქცევა. მართალია ეს, კონტრასტი იქნება, მაგრამ ბავშვებს გაუხარდებათ; უფროსებიც არ გავეწყურებთან, თუ ტრინის სიცილით შევეცლიათ. ჯადოსნური ხერხი კი — დავრიშის მოგონილია, ამიტომ მეფეც დათანხმდება და წილს ყრის, შემდეგ ერთი ბავშვი გაუჩინარდება. სასახლეში ისევ გლოვის ზარი ჩამოწვევა.“

შემდეგი მოქმედება ჯოჯობეთში—დავრიშის სამფლობელოში მიმდინარებოთ. კოტემ ამ მოქმედებას განსაკუთრებული ყურადღება მიუქცია, მისმა მოქმედებითმა ფანტაზიამ ფრთები გაშალა ზღაპარი კონკრეტულად და-

უკადეშირა თანამედროვეობას. ეს ვააზრებია, რომელიც მას უნდოდა შეეღვა სატიარის ფორმაში მოეცა, ჩვენთვის სრულიად უჩვეულო და გუგუზნარტი კი იყო. „ქოჯობეთი—ეს არის რელიგიური ზონაპირია, — ამბობს კოტე, — ბორიტების სამყარო, აქ არიან გველეშაპები, ქოჯობია, შხაშიანი გველები, დედაბერი კუდაიანები და მათი შამამთავარი ბელზებელი. ისინი მხოლოდ ეუდს აკეთებენ, სიყლისა და კარგის გაგვების თავი არა აქეთ. ეს ავი სულები ყოველივე ერის ფანტატიკაში სხვადასხვანაირად არიან გამოელენილი, მაგრამ ძირითადი აზრი კი ერთია. სინამდელიეში ასეთი ქოჯობეთია, რა თქმა უნდა, არ არსებობს და არც არის საჭირო წარმოესახბო. ჩვენ უნდა ვჩავეყოთთ ქოჯობეთი, რომელიც ეუდშია, ბორიტმა აღამიანებმა შექმნეს. ვერავითარი ეშმაკი, ვერავითარი ბელზებელი ვერ უქამს აღამიანს იმდენ ეუდს, ვერ მთავუენებს ხალხს იმდენ ზიანს და ვნებას, რამდენსაც აყენებდნენ მის უსამქერებას, ქორიკანების, მოლაყებების, ინტროყენების და სხვა ისეთი აღამიანები, რომელთაც ეუველი ახალი, ნათელი ხელს უშლის, და ამიტომ ისინი ებრძვიან სინათლეს. ჩვენმა ქოჯობეთმა ყველას უნდა შეაძლოს ბნელი და ბორიტო, განსაკუთრებით საზოგადოების იმ ნაწილს, რომელიც ინტრიკულია მათდაში. ჩვენ ქოჯობეთში მთავათესოთ ღრომქმულე სულისყვეთების მატარებელი—მეფთაშეები, ვექრუკანები, მეშხანური სულის პირები, რომლებიც რველდუკიამ ვათიშა ცხოვრებიდან, ისინი კი ტბილექუზიან. ფესს იორუევენ, საყოველთაო წინსვლას აფერხებენ. საჭიროა მათი გამოშვებება“.

სხვებთან ერთად კოტემ ქოჯობეთში მოთაესი მეთაუზე ებრაელი. მისი ფული ემართა თურმე ერთ თვადიშვილს და იგიც ფულის მისაღებად თვადიშვილს ქოჯობეთში გამოყვა ერთ-ერთ ეშმაკად გამოყვანილი იყო კომპოზიტორი, რომელიც სხვის ნაწარმოებებს თავისად ასალებდა და მუსიკაში დიქტატობობდა, ხალხის ვემოვნებს რყენდა, ამიტომ ქოჯობეთში გამოავრავნეს. იყო რელიგიის წარმომადგენელიც — დიკონი, რომელიც მხოლოდ კამაზე ფიქრობდა და მეკლარს და ცოცხალს ტყუებს აზრობდა. აქვე იყო, ისევე ეშმაკის სახით, დრამატურგბ-რეცენზენტი, იგი ეთიობდა სუდიერ საბრტის ქმნიდა, ნამდვილად მისი დრამატურგია, რომელზედაც თვითონ სწერდა რეცენზიას, უნიკობის განსახიერება იყო. მის დებალ გემოვნებს ზიანი მოპქონდა თეატრისათვისაც და საზოგადოებისთვისაც. იყო ეშმაკე „არც იქით და არც აქეთ“, რომელიც არც შეეადს სწავლდა, არც შამფურს. ეს მლოქენელი თითქოს პატრიოტობდა, ნამდვი-

ლად მზად იყო სამშობლო გაეყუდი, ნაშენს ჩემობდა,—ნამდგელად მუდამ უსინდისობას ჩადოდა, იქით გაღისჩებოდა, ჩაითაც ქარი დაუბრავდა აქვე იყო საქმოსანი უსამაზი, რომელმაც გურტლები წაიყვინა ამერიკაში, და პირდა გაავალიდრებთო, შოატყუა და მათი შრომის ნაყოფი თვითონ მიითვისა. აქვე ეშმაკად გამოყვანილი იყო ძველი რეციმის „გოროდოვიო“, რომელიც ამტკიცებდა, ჩემისთანა კაცი ყველას, ყოველ რევიმს სჭირდებათ.

კოტემ მთათესა რა ყველა ეს ზორცემეტ ქოჯობეთში, შეუენარჩუნდა მათ ზასიითი და წინანდული საქმიანობა. ისინი აქაც განანგრძობდნენ ჩხუბს, კანკლაობას, ერთმანეთის მოტყუებებს, ინტრიკანობას. ეწუხებართ, ასპარგზო პატარა გვაქვს, ქოჯობეთს ვერ გაეცოლებიერთ, თანაც ერთმანეთს კარგად ვიცნობა, ერთმანეთის ხრიკები ვიციოთ; სხვა კი არავენ გვეყვის დასახაგროო.

ამ შესანიშნავი გამოგონებისათვის კვლავ საჭირო იყო ტექტი, დრამატურგიული მასალა, რომელიც პიესას არ გააზნდა. კოტემ მოუწოდა სპექტაკლის მონაწილეთ—სანდრო ერკოვლიანს, პიერ კობახიძეს, ის ქანთარიას და სხვებს მოეწოდებიანთ სიტყვიერი მასალა, რაც შეიძლება მსხვილი, სასვე იუმორით, ამისთან დამახასიათებელი იმ პირისათვის, რომელსაც ესა თუ ის მსახიობი ანსახიერებდა. ერთ სიტყვიით, ისევე ის ზეჩებს, ისევე იმპროვიზაცია, რომელმაც ასე ბრწყინვალედ გაიმართა თვეი წინა სცენებში.

„თეატრს ნაღვერდალი უნდა ეკროს და სატირით სწავედეს, დაღაედეს, შანთაედეს ყოველგვარ ბორიტებს, ამაღლებდეს ცხოვრებას, სიკეთესა და სინათლეს ამევიდრებდეს. ზემოთხამოთვლია პირები კი მყენებლები არიან, ხელს ვეშლიან ავამეშინოთ ახალი, ნათელი ცხოვრება. მათ ომი უნდა გამოეუცხადოთ და შეეჭმნათ შესაფერო სიტყვიერი მასალა“, — დასძინა ბოლოს კოტემ.

ქოჯობეთის სცენებში მონაწილე აქტიორები ხალხით შეუდგანენ დაესირებელი ამოცანის შესრულებას. მაგალთად, სანდრო ერკოვლიანმა შესანიშნავად გაავადინო ყარამიანს უნამუსო ცხოვრება — „მოღვეწობა“. ასევე კარგად მოიფიქრეს თავისი როლები ტექსტები პიერ კობახიძემ („გორადოვიო“), რეცენზენტის, კომპოზიტორის და სხვა ეპიზოდურ როლებსა შემსრულებლებმა.

ორიოდე სიტყვა მხატვრულ ვაფორმებაზე იმ დროს თბილისში, სწორედ რუსთაველის თეატრის ქვეშ, აბსებობდა რესტორანი „ქიმერიონი“ განთქმული იმით, რომ მის კედლებს ამკობდა შესანიშნავი, უმთავრესად, მოღერნიტული მხატვრობა. მოხატვაში მონაწილეობა

ჩვენს ნათამ

მეცნიერული ფსიქოლოგიის ფუძემდებელი
საქართველოში

(დ. უზნაძის დაბადების 75 წლისთავისათვის)

გასული წლის დეკემბერში თბილისის მეცნიერულმა საზოგადოებრიობამ აღნიშნა ქართული უნივერსიტეტის ერთი დამაარსებელთაგანის, საქართველოში მეცნიერული ფსიქოლოგიის ფუძემდებლის დიმიტრი უზნაძის დაბადების 75 წლისთავი.

დიმიტრი უზნაძემ საშუალო განათლება ქუთაისის გიმნაზიაში მიიღო. უფროს კლასებში სწავლის დროს აქტიურად მონაწილეობდა მოსწავლეთა რევოლუციურ მოძრაობაში, რისთვისაც 1905 წ. გაირიცხა უკანასკნელი კლასიდან.

უფროსი ძმის მატერიალური დახმარებით, 1905 წ. შემოდგომიდან დ. უზნაძე სწავლას განაგრძობს ლაბკაცის უნივერსიტეტის ფილოსოფიის ფაკულტეტზე. სადაც იგი ხელმძღვანელების და კოლეგების უფრადღებას იქცევს. 1908 წ. დააქილდოვეს კიდევ კარგი მოხსენებებისათვის (ლენინის შესახებ), მას როგორც ძლიერ სტუდენტს, 25 წლის შემდეგ იკონებდნენ გამოჩენილი გერმანელი ფსიქოლოგები — ვ. კელერი და გ. მედე, რომელნიც მასთან ერთად შეკადნიერებდნენ ფილოსოფიის ერთ-ერთ სემინარში. დ. უზნაძესთან ერთად იმავე ფაკულტეტზე სწავლობდნენ გერონტი ქიქოძე და აკად. ვიორჯი ჩუბინაშვილი.

ფსიქოლოგიას დ. უზნაძე ექსპერიმენტული ფსიქოლოგიის ფუძემდებელთან — ე. ვუნდტთან ისმუდა და პრაქტიკულს მის ინსტიტუტში — მსოფლიოში პირველ ფსიქოლოგიურ ლაბორატორიაში ვადიოდა. ცნობილია, რომ ევლტურულ ჰეივებში ექსპერიმენტული ფსიქოლოგია გატანილ იქნა ვუნდტის ამ ლაბორატორიიდან, როგორც ვხედავთ, საქართველოც ამ მხრივ გამოხატვისს არ წარმოადგენს: საქართველოშიც ექსპერიმენტული ფსიქოლოგია, თუმცა დაგვიანებით, მაგრამ მაინც პირველ წყაროდან დაინერგა დ. უზნაძის მეშვეობით.

ლაბკაცის უნივერსიტეტი დ. უზნაძემ 1909 წ. დაამთავრა, იმავე წელს დაიცვა პირველი უნივერსიტეტი დისერტაცია (ე. სოლოვიოვის ფილოსოფიის შესახებ), მიიღო ფილოსოფიის

დოქტორის ხარისხი, დაბრუნდა ქუთაისში და დაიწყო მუშაობა მასწავლებლად ქართულ გიმნაზიაში. 1913 წელს წააბარა გამოცდები ხარკვის უნივერსიტეტის ისტორიულ-ფილოლოგიურ ფაკულტეტზე ისტორიის განხრით.

ამ ხანებში პროფესორმა გ. ზელანოვმა (მოსკოვის უნივერსიტეტის ფსიქოლოგიის კათედრის გამგე, რუსეთში პირველი ფსიქოლოგიური ინსტიტუტის დამაარსებელი) დ. უზნაძეს წინადადება მისცა — ხამუშიოდ მასთან გადასულიყო, რაც დ. უზნაძემ არ მიიღო, რადგანაც საქართველოში უნდოდა მუშაობა.

ამ პერიოდში ფილოსოფიურ და ლიტერატურულ თემებზე გამოქვეყნებული წერილების გარდა, დ. უზნაძემ გამოქვეყნა წიგნი — „ექსპერიმენტული პედაგოგიის შესავალი“, პართულ ენაზე, რომელიც იმდროინდელ პედაგოგიური ფსიქოლოგიის უახლეს მიღწევათა შოკლუ, მაგრამ სისტემატურ დაღავებას იძლეოდა.

შოღეაწეობის უკვე ამ პირველ პერიოდში დ. უზნაძემ გამოამტავნა მისთვის ეგოდენ დამახასიათებელი ინიციატივობა და ორგანიზატორული ნიჭი: მისი თოსნობით და ენერგიული მეკადინეობით საზოგადოებამ „სინაბლემ“ 1915 წ. ქუთაისში დააარსა ქალთა ქართული სკოლა, სადაც სწავლა-აღზრდის პროცესი მოწინავე პედაგოგიურ პრინციპებს ეყრდნობოდა. ეს პრინციპები დ. უზნაძეს დასაბუთებული ჰქონდა წერილში — „ქალთა საშუალო განათლების პრინციპები“. ამ სკოლაში სწავლა დედა-ენაზე წარმოებდა, რაც თვითმპყრობელობის რეჟიმის პირობებში დიდ მიღწევას წარმოადგენდა.

დიდი პრინციპულობა და მორალური სიმტკიცე ამ პერიოდშიც მისი შოღეაწეობის ერთ-ერთ ნიშანდობლად თვისებას წარმოადგენდა.

ამ მხრივ დამახასიათებელია შემდეგი ეპიზოდი: რევოლუციამდე ორსავე ქართულ გიმნაზიაში (თბილისის და ქუთაისის) გამოსაშვებ გამოცდებს აუცილებლად ესწრებოდა კავკასიის

სასწავლო ოქტის მზრუნველი, ან მისი წარმომადგენელი, რომელიც, როგორც წესი, ერთგულ უმცირესობათა („ტუზმეცების“) მიმართ აველიოიდრეაქციულად განწყობილი პირი იყო და ყოველნაირად ცდილობდა აღნიშნულ სასწავლებლებში გამოცდების შეფერხებას, ცდილობდა ჩაეჭრა ახალგაზრდები, უკლებდა ნიშანს და ხშირად შეურაცხყოფდა მათ ერთგულ გრიობას. და აი, ერთ-ერთი ასეთი მზრუნველი, მას შემდეგ რაც აღმამფლობელად მოიქცა გამოცდებზე თბილისის ქართულ გიმნაზიაში, ჩამოვიდა ქუთაისის გიმნაზიაში გამოცდებზე დასასწრებლად. სამასწავლებლოში მას გააენეს მასწავლებლები, როდესაც რიგი დ. უზნაძემდე მივიდა, „მისი აღმატებულების“ გაწვეული ხელი ჰაერში დავიდა: დ. უზნაძემ მის ხელი არ ჩამოართვა. ეს იყო გაუგონარი, არნახული ამბავი, რომელსაც დიდი მორალური გამოხმაურება ჰქონდა მთელს საზოგადოებაში. ამბობდნენ, იმჟერად „მზრუნველი“ გამოცდებზე თავშეგვიხედავდა და შედარებით წესიერად იქცეოდა:

ახალი ეტაბი დ. უზნაძის მოღვაწეობაში იწყება 1917 წ. რევოლუციის შემდეგ, როდესაც ის თბილისში გადმოდის სამშუაოდ.

უპირველეს ყოვლისა, აღსანიშნავია მისი აქტიური მონაწილეობა ქართული უნივერსიტეტის დაარსებაში. დ. უზნაძე გუთუნდა ქართულ უნივერსიტეტს ამ მცირერიცხოვან ქვეყნს, რომელმაც, ივანე ჯავახიშვილის მეთაურობით, ქართული უნივერსიტეტი დააარსა.

მისი დაარსებდანვე დ. უზნაძემ სიბრძნის მტრეკალების ფაქტობრივად ფსიქოლოგიის დარგი ჩამოაყალიბა; ხოლო 1922 წლიდან ამ დარგთან პირველი ფსიქოლოგიური ლაბორატორია დააარსა, რომელიც მხოლოდ რამდენიმე წლის შემდეგ, დ. უზნაძის შრომების მეშვეობით, ფსიქოლოგიის სპეციალისტებისათვის მთელს მსოფლიოში გახდა ცნობილი.

ფსიქოლოგიის დარგზე პირველ წლებში, სანამ ფსიქოლოგიის კადრებს მოამზადებდა, ყველა სპეციალურ საგანს თვითონ კითხულობდა. კითხულობდა აგრეთვე პედაგოგიკას, პედაგოგიკის ისტორიას და ხელმძღვანელობდა სემინარებს ფსიქოლოგიის სხვადასხვა დარგში.

დ. უზნაძე ბრწყინვალე ლექტორი იყო. მის ლექციებზე ზოგად ფსიქოლოგიაში, სტრუქტურების ვარდა, ნახედით მასწავლებლებს, ექიმებს, ეკონომისტებს, იურისტებს.

უზნაძე შესანიშნავი პედაგოგი იყო და, კერძოდ, სემინარების შედარებით ხელმძღვანელი. ალბათ ყველა, ვინც ესწრებოდა უზნაძის სემინარულ მუშაობას, იხსენებდა იმ მშველ დებულებას, რომ პედაგოგობა ხელოვნებაა, რომლის დაუფლება ყველას არ შეუძლია!

პედაგოგიურ მუშაობასთან ერთად, დ. უზნაძე ორგანიზაციულ მუშაობასაც ეწეოდა: მუშაობდა უნივერსიტეტის სამკუთხედში, სოციალ-ეკონომიური ფაქტორების დეკანად, შემდეგ პედაგოგიური ფაქტორების, ბოლოს, ფილოლოგიური ფაქტორების დეკანად და ყველგან აცლებდა მაღალ პრინციპულობას, ინიციატივობას და ორგანიზაციულ ნიჭს. პარალელურად, პირველ ხანებში, ხელმძღვანელობდა ერთ-ერთ სამშალო სკოლას და თბილისის პედაგოგიურ ინსტიტუტში პედაგოგიკას და ფსიქოლოგიას კითხულობდა; ერთხანს ამ ინსტიტუტის დირექტორიც იყო. იმავე დროს განსაკუთრებით სხვადასხვა მუდმივ კომისიაში მუშაობდა, კერძოდ, სკოლის რეფორმის კომისიის ხელმძღვანელობდა. ამ პერიოდშივე უზნაძე უნივერსიტეტის კვლევა-ძიებას ეწეოდა. რის შედეგადაც გამოაქვეყნა რამდენიმე გამოკვლევა, უმთავრესად, პედაგოგიურ-ფსიქოლოგიური ხასიათისა, და მონაგრადია ბერგსონის შესახებ. იმავე ხანებში დ. უზნაძე ინტენსიურად მუშაობს ქართული მეცნიერული ფსიქოლოგიური ტერმინოლოგიის შექმნაზე. დღეს ჩვენ ფართოდ ვიყენებთ მრავალ ტერმინს, რომლებიც ამ 40 წლის წინ არ არსებობდა. ისეთი საყოველთაოდ სახმარო ტერმინებიც კი, როგორც არის აღქმა, შეგრძნება, ცნობიერება, თვითდაკვირვება და მრავალი სხვ. დ. უზნაძეს ეკუთვნის.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი პერიოდი დ. უზნაძის მოღვაწეობაში იწყება 1922 წლიდან.

1. ამ პერიოდში ძველენება როგორც ქართულ და რუსულ, ისე გერმანულ ენებზე დიდი მნიშვნელობის ორიგინალური ექსპერიმენტული გამოკვლევები, რომელთა მონაცემები ფართოდ გახდა ცნობილი არა მხოლოდ საბჭოთა კავშირში, დასავლეთ ევროპაშიც.

ამ გამოკვლევათა მნიშვნელობა ორგანიზაციურ ერთი, მათი ზოგი ფაქტორი მონაცემი შევიდა მეცნიერული ფსიქოლოგიის ექსპერიმენტულ ფაქტთა საფუძვარში და გარკვეული ადგილი დაიჭირა ფსიქოლოგიის ისტორიაში. ეს მონაცემები აისახა მეოცე საუკუნის ფსიქოლოგიის კლასიკურ მონოგრაფიებში, რომელნიც ფსიქოლოგიის ისტორიის ჰმნიან (მაგალითად: ვ. კლერის „გემპლტფსიქოლოგია“, ვილეოლის „ცნების ფორმირება“, ბლიუმენფელდის „მსყელობის შესახებ“ და სხვ.).

მეორე მხრივ, ამ გამოკვლევებმა ფსიქოლოგიური კვლევა-ძიების დანერგვით უქმედებდა როლი ითამაშეს ჩვენში. ამჟამად გამოწეოდა მრავალმხრივი კვლევა-ძიებითი მუშაობის ყველა მიმართულებას პირველი ხმები დ. უზნაძის ორიგინალურმა გამოკვლევებმა მისცა. მართ-

ლაც, ეს გამოკვლევები ეხებოდნ ზოგადი ფსიქოლოგიის აქტუალურ პრობლემებს — აღქმის, წარმოდგენის, ურთიდაღების, აზროვნების, მეტყველების ფსიქოლოგიის, ხელოვნების ფსიქოლოგიის საკითხებს, აგრეთვე საკითხებს ბავშვის ფსიქოლოგიიდან, პედაგოგიური ფსიქოლოგიიდან, შრომის ფსიქოლოგიიდან, პათოფსიქოლოგიიდან და ზოოფსიქოლოგიიდანაც კი.

რაც შეეხება ფსიქოლოგიის ისტორიაში შესულ ექსპერიმენტულ ფაქტებს, განსაკუთრებით აღსანიშნავია ქრონოლოგიურად ადრინდელი ფუძემდებელი გამოკვლევა სახელდების შესახებ, გამოკვლევა, რომელშიც დადგინოლა გარკვეული ფორმის ობიექტებისათვის სახელად ერთდამოვე ბეგრა კომპლექსის არსების ფაქტი, რაც საფუძვლად დაედო მთელივე გამოკვლევებს საზღვარგარეთ, და კიდევ უფრო შორსმწვდომი მნიშვნელობის მონაპოვარი — ფსიქირებული განწყობით გაპირობებულ იღუბიურ აღქმათა ფაქტი, რომელიც დღეს „უზნადის ეფექტის“ სახელითა ცნობილი.

ცალკეულ სპეციალურ გამოკვლევათა გარდა, დ. უზნაძე აქვეყნებს ზოგადი ფსიქოლოგიის დიდებთან ორ კურსს (1925 წ. და 1940 წ.), რომელიც ფსიქოლოგიის ორიგინალურ სისტემას წარმოადგენს (პირველი ეხება პრინციპულ საკითხებს და წვდომებთა ფსიქოლოგიას, მეორე კი მთელ კურსს მოიცავს) და აგრეთვე ბავშვის ფსიქოლოგიის ორიგინალურ კურსს, რომელიც რიც კარდინალურ საკითხთა თავისებურ გადაწყვეტის ცდას იძლევა.

2. აღსანიშნავია ერთი მოწერტი ამ პერიოდის მოღვაწეობიდან. 1924 წლის ზაფხულს და შემოდგომის სემესტრის დასაწყისს გერმანიაში მივლინებულა დ. უზნაძე ეცნობა პირველი მსოფლიო ომისშემდგომი პერიოდის ფსიქოლოგიის ახალ მიმდინარეობებს და კვლევითი ინსტიტუტების და ლაბორატორიების მუშაობას.

პირველი ომისშემდგომი პერიოდი დასაჯულთ ვერობაში ტრადიციული ფსიქოლოგიის ნგრევის წლები იყო. აღმოცენდა მრავალი ახალი მიმდინარეობა და ჩამოყალიბდა ფსიქოლოგიის ახალი დარგები, კერძოდ, გამოყენებითი ფსიქოლოგიის ახალი, მეტად მნიშვნელოვანი დარგი — ფსიქოტექნიკა ანუ შრომის ფსიქოლოგია.

მივლინიდან დაბრუნებულმა დ. უზნაძემ არა მხოლოდ ახალი ლტერატურა ჩამოიტანა და შეაქსო უნივერსიტეტის ფუნდამენტური ბიბლიოთეკა ახალი ფსიქოლოგიური შრომებით, არამედ საფუძვლიანად გადაამუშავა თავისი კურსი, შემოიღო ფსიქოლოგიის ახალი საგნები — შრომის ფსიქოლოგია (ფსიქოტექნიკა), დიფერენციული ფსიქოლოგია, „თანამედროვე ფსიქოლოგიის ახალი მიმდინარეობები“... საზოგადოდ ამ დროიდან ფსიქოლოგიის სწავლება და ფსიქოლოგიური კვლევაძიება საქარ-

ველოში საცხებით თანამედროვე მეცნიერებას დონზე დაიყენა.

3. კვლევადიების მუშაობასთან პირდაპირ უზნაძე ამ პერიოდშიც დიდ დროს „დაქვეყნებას“ ხარჯავს ფსიქოლოგთა კადრების მოსამზადებლად. სხვათა შორის ავლინებს უფროსი კურსის სტუდენტებისა და ფსიქოლოგიის დარგ-დამათარებელთა მონაწილეობით სემინარს (ამ სემინარს „უფროსების სემინარს“ უწოდებდნენ ხოლმე). სემინარზე მუშავდებოდა თანამედროვე ფსიქოლოგიის აქტუალური პრობლემები და ხშირად კვლევითი ხასიათის დოკუმენტებიც ეძლეოდათ სემინარის წევრებს.

შემდეგ (1928 წ.), ძირითადად ამ სემინარის ბაზაზე, დ. უზნადის თაოსნობით და მისივე ენერჯიული მეცადინეობით ჩამოყალიბდა ფსიქოლოგთა მეცნიერული საზოგადოება („საქართველოს საფსიქოლოგიო საზოგადოება“), რომელიც საბჭოთა კავშირში პირველს ასეთ საზოგადოებას წარმოადგენდა.

ფსიქოლოგთა კადრების მომზადებაში ექვეყნად დიდი როლი ითამაშა დ. უზნადის პირადად დაფინანსებმა. ცნობილია, რომ ზოგი დიდი მეცნიერიც ვერ ქმნის სკოლას, ვერ სტრუქტურებს თავის საქმის გამგრძელებლებს. დ. უზნაძე უოველთვის ახერხებდა თავის ირგვლივ ახალგაზრდათა კოლექტივის გაერთიანებას გარკვეული, მის მიერვე შემუშავებული მეცნიერული კონცეფციის საფუძველზე.

ოცდაათიანი წლებისთვის უზნაძემ ეკვე მოამზადა მეცნიერული მუშაობისათვის ფსიქოლოგთა იმდენად მრავალრიცხოვანი კადრი, რომ შესაძლებელი გახდა მთელი რაიგი ფსიქოლოგიური, როგორც მეცნიერულ-კვლევითი, ისე მეცნიერულ-პრაქტიკული დაწესებულებების გახსნა რესპუბლიკაში. ოცდაათიანი წლები საქართველოში მეცნიერული ფსიქოლოგიური მუშაობის აყვავების წლებია.

თბილისის განათლების განყოფილებასთან გაიხსნა ლაბორატორიები, სადაც გაიშალა მეცნიერულ-პრაქტიკული მუშაობა ბავშვის ფსიქოლოგიისა და პედაგოგიური ფსიქოლოგიის საკითხების შესასწავლად, ხოლო განსაკვირვებულად პედაგოგიის საკვლევო ინსტიტუტში დაარსდა სამი ფსიქოლოგიური სექტორი — ფსიქოლოგიისა, სკოლამდელი ასაკისა და სასკოლო ასაკისა, სადაც ინტენსიური კვლევადიებითი მუშაობა მიმდინარეობდა, უმთავრესად, ბავშვის ფსიქოლოგიის შესასწავლად.

გაიხსნა რამდენიმე ფსიქოტექნიკური ლაბორატორია: ამიერკავკასიის შრომის ორგანიზაციის საკვლევო ინსტიტუტის ლაბორატორია, რომელიც ძირითადად კვლევითს მუშაობას აწარმოებს; ქალაქის ტრანსპორტის ლაბორატორია და რკინიგზის ტრანსპორტის ლაბორატორია, რომელნიც ძირითადად ფსიქოტექნიკურ შემოწმებას აწარმოებდნენ, და ა. შ.

საინტერესოა, რომ მთელ ამიერკავკასიაში პირველი ფსიქოტექნიკური შემოწმება დ. უზნაძემ თერთონ მოახდინა — თავისი ასისტენტის გრ. ზმალაძის დახმარებით. ეს იყო თბილისის ვატმანთა შემოწმება, რომელიც დ. უზნაძის მიერვე შედგენილი ორიგინალური აპარატურული მეთოდით მიმდინარეობდა.

ყველა ამ დაწესებულების მეცნიერულ მუშაობას ფაქტობრივად დ. უზნაძე ზღვრავდა და — ზოგს როგორც კონსულტანტი, ზოგს კი ფაქტიურად, თავისი მოწოდებების მეშვეობით. იყო პერიოდი, როდესაც თბილისში ყოველწლიურად მუშადღებოდა ასამდე საკითხი, როგორც ზოგადი ფსიქოლოგიის, ისე ბავშვისა, პედაგოგიური ფსიქოლოგიის, შრომის ფსიქოლოგიისა და პათოფსიქოლოგიის დარგებიდან. ყველა ამ სპეცელე პრობლემას უზნაძე აყენებდა. ამ ადამიანის უნარი საკვლევი პრობლემის დასაწყისი, საძიებელი საკითხის დასახვისა, კემპირაჟად, საოცარი იყო! დასმული საკითხი ყოველთვის აბრუნდებოდა, როგორც ჩატარებული კვლევა ცხადყოფდა, ნაყოფიერი და თერაპიულად ღირებული იყო.

4. 1941 წ. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის დაარსებისას დ. უზნაძე არჩეულ იქნა მის წამდელი წევრად. ეს იყო სამუთონი კავშირში პირველი შემთხვევა მეცნიერებათა აკადემიის წევრად ფსიქოლოგის არჩევისა. 1941 წ. აპრილიდან აკადემიის სისტემაში დაარსდა ფსიქოლოგიის სექტორი, რომელიც ორი წლის შემდეგ ფსიქოლოგიის ინსტიტუტად გადაკეთდა; ის ამჟამად უზნაძის სახელს ატარებს. ინსტიტუტი უზნაძის სიცოცხლეში სამი — ზოგადი ფსიქოლოგიის, გენეტიკური ფსიქოლოგიისა და პათოფსიქოლოგიის განყოფილებებისაგან შედგებოდა. ამ ინსტიტუტს ისევე, როგორც უნივერსიტეტის ფსიქოლოგიის კათედრასა და ლაბორატორიას, საცოცხლის უკანასკნელ დღემდე დ. უზნაძე ედგა სათავეში.

იმის პერიოდში დ. უზნაძე ზღვრავდა და თავის თანამშრომელთა მუშაობას ევაკოპოსპიტლებში, რისთვისაც დაჯილდოებულიც იყო.

მთელ ამ მრავალმხრივ მოღვაწეობაში დ. უზნაძის შემოქმედების განსაკუთრებით შორსმწვდომ მიღწევას უდავოდ წარმოადგენს თეორიულად ღრმად დამუშავებული და ექსპერიმენტულად დასაბუთებული, ორიგინალური მეცნიერული კონცეფცია — განწყობის თეორია, რომელიც დღეს ფართოდ ცნობილია სპეციალისტებისათვის მთელს მსოფლიოში. ამ თეორიის შემავაძებელი, სისტემატური დალაგება გამოქვეყნდა ქართულ ენაზე 1949 წელს.

უზნაძის მოღვაწეობის ამ მკაფიო მიზნულ-ვაში ძნელია ამ თეორიის გადმოცემა, ანდა მისი ჩამოყალიბების ისტორიის გახილვა, მაგრამ არ შეიძლება არ აღინიშნოს ორივედ სიტყვით, რომ ეს თეორია განსაკუთრებით დროული და აქტუალური აღმოჩნდა ჩვენი დროის ფსიქოლოგიური მეცნიერების ძირითად ამოცანათა თვალსაზრისით: განწყობის ეს უზნაძისეული კონცეფცია ფსიქოლოგიური მეცნიერების მნიშვნელოვან მიღწევას წარმოადგენს კვლევითების სწორედ ამ მიმართულების ასპექტით, რომელიც დამახასიათებელია XIX საუკუნის ფსიქოლოგიის კვლევითებისათვის და განსაკუთრებით კი უკანასკნელი ორიოდე ათწლეული წლის მანძილზე მწვავედ დასმულ ძირითად პრობლემათა ასპექტით.

საქმე ისაა, რომ ჩვენი საუკუნის ფსიქოლოგიისათვის განსაკუთრებით დამახასიათებელია ფსიქიკურ მოვლენათა და ადამიანის მოქმედებათა მთლიან-პიროვნებისეულ საფუძვლების ძიება და ამასთან დაკავშირებით, გ. წ. აბსტრაქტულ ფუნქციონალიზმთან ბრძოლა, ე. ი. ვარკვეულ ფსიქიკურ ფუნქციათა „პაპოსთანობის“ წინააღმდეგ ბრძოლა: თუ ძველი, ტრადიციული ფსიქოლოგიისათვის დამახასიათებელი იყო კონკრეტული ადამიანის — მთლიანი პიროვნების სრული უგულებელყოფა და ფსიქიკური პროცესების (აღქმის, მეხსიერების, ყურადღების, აზროვნების, ნებისყოფის...), როგორც დამოუკიდებელი ფუნქციების გამოყენება გაგება, თანამედროვე ფსიქოლოგია, პირიქით, უპყოფს ფსიქიკურ მოვლენათა ასეთ გაგებას და ცდილობს მონახოს ამ მოვლენათა მთლიან-პიროვნებისეული ფაქტორები. ასეთია თანამედროვე ფსიქოლოგიის პროგრესულ მიმდინარეობათა გენერალური ხაზი.

უზნაძისეული „განწყობის ფსიქოლოგია“ სწორედ ამ მიმართულებით იძლევა ახალ ექსპერიმენტულ ფაქტებს და დიდი თეორიული ღირებულებებს განხორციელებს, ისე, მაგალითად, მისი ზღვრავდა დასაბუთებული ცდებით დამტკიცდა, რომ სიმძიმის აღქმის ილუზიები, რომელნიც თითქმის ნახევარი საუკუნის მანძილზე მეცნიერთა მთელი პლადის მიერ აიბნებოდა როგორც პერიფერიული, კონსერვა (მოტორული) მოვლენა, სინამდვილეში ვაპრობებულია განწყობით, ე. ი. ადამიანის, როგორც მთლიანი პიროვნების, დინამიკური მდგომარეობით. ეს უზნაძის და მისი სკოლის მიერ შესწავლილი მოვლენა — განწყობა, მისი უზნაძისეული გაგებით ადამიანის ქცევის ერთ-ერთი განსაკუთრებით მნიშვნელოვან მთლიან-პიროვნულ ფაქტორს წარმოადგენს.

კვლევითების ამ ზოგადი ტენდენციის გარდა, თანამედროვე ფსიქოლოგიისათვის მეტად დამახასიათებელია ადამიანის ქცევისა და ცნობიერების შინაარსთა მიმდინარეობის დეტერ-

მინორებული, ანტიცობიერებული ხასიათის ამ-
სნული „ფსიქოლოგიური მექანიზმის“ ძიება.

როდესაც აღამიანის წინაშე დადგება რაიმე
ამოცანა, კოხევა, ან დამის რაიმე მიზანი, მი-
სი ცნობიერების შინაარსის მიმდინარეობა ამ
ამოცანაზე ან მიზნის შესატყვისად წარმოი-
თება, ამ ამოცანით ან დასახული მიზნით დე-
ტერმინირებული მსვლელობა ეძლევა მას, მა-
ნამდის, ვიდრე მიღწეული არ იქნება ეს მიზ-
ნი, ვიდრე არ გადაწყდება ამოცანა ტრადი-
ციული ფსიქოლოგიის მიერ უნივერსალური-
ბული ასოციაციის კანონი უმწეო აღმოჩნდა
აქსნა და გაერყვია ფსიქიკურ პროცესთა ასე-
თი დეტერმინირებული ხასიათი.

და იმ XX საუკუნის დასაწყისიდან ფსიქო-
ლოგიის უველა ახალი მიმდინარეობის წარმო-
მადგენლები ეძებენ ფსიქიკურ პროცესთა და
აღამიანის ქვეყნის მარვეგულირებელ, მაღტერ-
მინირებულ ფსიქიკურ მექანიზმს, ეძებენ ამ
ფაქტორს, რომელმაც უნდა ახსნას ფსიქიკის ეს
უმიწვევლოვანესი თვისება. მთავარ სიძნელეს
ამ ამოცანის გადაწყვეტაში ის გარემოება
ქმნის, რომ ცნობიერების პროცესთა
ეს მარვეგულირებელი და მიმართულების მიმ-
ცემი ფაქტორი ცნობიერებაში არ
არის მოცემული. ამიტომ ბუნებრივია,
რომ ამ ფაქტორსა და მისი მოქმედების მე-
ქანიზმს ვერ წვდება ვერც ერთი თეორია, რა-
მელიც თვითდაკვირვების გზით მას ცნობი-
ერების შინაარსში ეძებს.

ასეთია ის ცნობილი თეორიები, რომელნიც
აზროვნების პროცესების შემთხვევაში, ამ მექა-
ნიზმს ხედავენ ცნობიერებაში აღმოცენებულ
თვალსაჩინო „სტეპებში“ ან არათვალსაჩინო
„სფეროებში“ თუ „კომპლექსებში“, ამ სფერო-
ებში ყოველ აზრისათვის ადგილის მიწინააღმდე-
გადა წინასწარ შექმნილი „კომპლექსის“ შევსე-
ბაში“ (ა. მესერი, კ. ბიულერი, ო. ზელი და
სხვ.). თავის ბუნებით თვალსაჩინო, გააზრებუ-
ლი შინაარსისაგან შორს მდგომი სტეპმა, ან
უაღრესად ბუნდოვანი და დიდუბური, თვით-
დაკვირვებისათვის თითქმის მიუწვდომელი,
გაურკვეველი შინაარსის „სფერო“ განცდა
სრულიად ვერ ხსნის აზროვნების პროცესის მი-
მდინარეობის ბუნებას, მით უმეტეს, რომ ასეთი
სტეპები და სფეროები უველა სუბიექტთან
არ დასტურდება.

ასეთივე უმწეო აღმოჩნდა საციოხის გადაწყ-
ვეტაში ის თეორიები, რომელნიც ცნობიერ-
ების შინაარსთა დეტერმინირებულ მიმდინა-
რობის მექანიზმს მიზნის წარმოდგენით გამოწ-
ვეულ ტენდენციებში ხედავენ (ნ. ახი), ან ცნო-
ბიერებაში ამოტივტივებულ ნახევრად ემოციუ-
რი ბუნების დიდუბური ცნობიერების მდგო-
მარობაში“ (მარბე, ვატი და სხვ.).

ამიტომ, ბუნებრივია, რომ ავტორთა რიგი

სულ უფრო და უფრო ხშირად (უკანასკნელ
ხანებში, განსაკუთრებით, ამერიკაში) ქვეყნისა
და ცნობიერების სხვადასხვა დეტერმინირებულ
პროცესთა ამსნელ ფაქტორს და მექანიზმს
სუბიექტის არაცნობიერ მდგომარეობებში
ეძებს. სულ უფრო ხშირად მიმართავენ „განწ-
(ყოხის“ ან „შხაობის“, თუ „მიმართულობის“
направленности) ცნებებს (ბიენ მარბე,
ბეტტი, ვანეიკი, რიდი, ლანგი და სხვ.),
მაგრამ ეს ცნებები ან, უფრო ზუსტად რომ
ეთქვას, ეს ტერმინები მეცნიერულ ცნებათა
დონემდე ავტორებს, როგორც წესი, ვერ აუყ-
ვანიით, რადგანაც ვერ მოხერხდა ამ ტერმინე-
ბით აღნიშნულ მდგომარეობათა ემპირიულად
დადგენილი, პოზიტიური ნიშნებით დასაბა-
თება, ვერ მოხერხდა არაცნობიერ მდგომარეო-
ბათა ექსპერიმენტული შესწავლა, როგორც
წესი, ექსპერიმენტულად იკვლევენ ამ მდგომ-
არეობათა გამოვლინების სხვა მოვლენებში,
მაგრამ თვით ამ მდგომარეობას — განწყობას
ფაქტიურად ვერ შეისწავლიან.

განწყობის უხედავყოლი კონცეფციის დიდი
უპირატესობა ამ თეორიათა წინაშე და მისი
მნიშვნელობა თანამედროვე ფსიქოლოგიის ამ
ძიებათა კონტექსტში, უმთავრესად იმაში მდგო-
მარეობს, რომ კონცეფციის ავტორმა ნახა ექს-
პერიმენტული მეთოდი, რომელმაც მისცა მას
შესაძლებლობა ამ არაცნობიერი მდგომარეო-
ბის — განწყობის — ზუსტა რიგიტური, ექს-
პერიმენტული კვლევისა და ამ კვლევის შედე-
გად მათხრობა მისი პოზიტიური დასასიოტება;
ექსპერიმენტულად დაადგინა მის პოზიტიურ
ნიშნათ მთელი რიგი, ეს ის ნიშნებია, განწყო-
ბის ის თვისებებია, რომელნიც აღამიანთა, პი-
როვნებათა შორის დიდ ინტერინდივიდუალურ
სხვაობებს ავლენენ.

ამედან გასაგებია ის დიდი ინტერესი უხე-
რის მოძღვრების მიმართ, რომელსაც განსაკუთ-
რებით უკანასკნელ წლებში, მსოფლიოს სხე-
დასხვა ქვეყნებში ავლენენ სათანადო პირო-
ბებში მომუშავე ფსიქოლოგები. ეს ფსიქო-
ლოგები ეძებენ ქვეყნის და ცნობიერების მიმ-
დინარეობის მარვეგულირებელ ფაქტორს, რე-
მელოც თვითონ არ წარმოადგენს ცნობიერების
შინაარსს. სწორედ ასეთი ბუნების მილიან პი-
როვნებისეულ ფაქტორს უხედავ სკოლა უკვე
სამხაზგვარი ათეული წლის მანძილზე რიგიტ-
ტური ექსპერიმენტული მეთოდებით იკვლევს!

• • •

დ. უხედავის სიცოცხლე შეწყდა 64 წლის
ასაკში, 1950 წ. 12 ოქტომბერს. ინტერესი
მისი მეცნიერული კონცეფციის მიმართ
დღითიდღე ძლიერდება არა მხოლოდ საბჭო-
თა კავშირში, არამედ მის გარეთაც.

აღ. ჭინჭარაული

ვაჟა-ფშაველას ტექსტის დადგენისათვის

გენიალური ქართველი პოეტის ვაჟა-ფშაველას დაბადების ასი წლის იუბილესთან დაკავშირებით საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტმა ღიბსონიანიშვილი საქმე გააკეთა: გამოსცა პოეტის თხზულებათა სრული კრებული ხუთ ტომად.¹

ეს ვაჟა-ფშაველას თხზულებათა მეორე აქადემიური გამოცემაა. პირველი გამოცემა ეკუთვნის განხვედრულ ქართველ პოეტს აღ. აბაშელს.² აბაშელისეული გამოცემისაგან აბალი გამოცემა, უპირველეს ყოვლისა, სისრულთი განსხვავდება: ამ გამოცემაში მოთავსებულია პოეტის ყველა ძანრის ორიგინალური და ნათარგმნი (სრული თუ არასრული) ნაშრომები ვარაუდითურთ. ამრიგად, გამოცემულა ვაჟა-ფშაველას მთელი ლიტერატურული მემკვიდრეობა, რისი მიყვლევეც კი მოხერხდა. პოეტის პირადი წერილების გამოცემას რედკოლეგია ცალკე აპირებს. თითოეულ ტომს დართული აქვს შენიშვნები და ვარიანტები, სადაც გათვალისწინებულა ხელნაწერისა, პირველნაბეჭდისა და სხვა გამოცემების განსხვავებულა წყობა; გამოქვეყნებულა ვარიანტები ტექსტის სრული აღწერათა და შე-

ნაშენა-კომენტარებით. ეს გამოცემა მკითხველს საშუალებას აძლევს, გაეცნოს ვაჟას მთელს ლიტერატურულ მემკვიდრეობას, თვალა გაადენოს პოეტის ენას და ჩაიხედოს მის პოეტურ ლაბორატორიაში.

სამწუხაროა, რომ თხზულებათა სრულ კრებულს დართული არა აქვს ლექსიკონი. როგორც ცნობილია, ვაჟა ფშავლ იყენებს შიოს ლექსიკას და დიალექტურ ფორმებს, რომელთა ვაგება ულექსიკონოდ ზოგჯერ სპეციალისტებსაც კი უჭირთ.

საერთოდ ვაჟას ენის სპეციფიკა, მასში დიალექტურუბას სიუხვე გამომცემლებს ძნელ მდგომარეობაში აყენებს ხოლმე. ძნელია მისი ენობრივი ნორმების დადგენა, ერთიდაიგივე ენობრივი მოვლენა სხვადასხვანაირად არის წარმოდგენილი ნაბეჭდ წყაროებში და ზოგჯერ თითო ავტორიდაფუბზაიც.

ეკრძოდ, დგება რიგი ასეთი საკითხებისა: ა) შა — ზმნისწინი თუ შე—(შიატანს თუ შეიტანს. შეატანა თუ შეეტანა...); შა — ზმნისწინი თუ შო — (შიატანს თუ შოატანს, შეეტანა ან შეეტანა თუ შოეტანა...); ბ) — ზე თანდებული თუ — ზედ (თაგზე, ზელზე... თუ: თაგზედ, ზელზედ...); გ) დაუბაშ, ჰუაგ(ის)... თუ: დაუბაშ, ჰუაგს...? დ) — ეინ თუ — ეეინ (მოვაყლეინე, ვათქმეინე... თუ: მოვაცლევინე, ვათქმევინე...); ე) ფრთხილი, გრძელი, წადილი. ბრტყელი... თუ: ფრთხილი, გრძელი, წადილი. ბრტყელი...? ე) — დენ თუ — დენენ (ნამყო უსრულში: აყეთებდენ, მოვიდენ, გაინდენ... თუ: აყეთებდენ, მოვიდენენ, გაინდენენ...); ზ) საბ-კარო, სახს, ძაღს, მუხს... თუ: საბლ-კარი, სახლს, ძაღლს, მუხლს...? თ) მალაღს მთას, კარგის კაცის... თუ: მალაღ მთას, კარგი კაცის...? და სხვა და სხვა.

მოკლედ რომ ვთქვათ, საკმაოდ შრომატევადი მეცნიერული მუშაობაა ჩასატარებელი, რათა ავტორაფის უქონლობის შემთხვევაში, პირველნაბეჭდზე დაყრდნობით, ნაწიარბოების ენა მაქსიმალურად მივეუახლოვოთ ავტორის ენას. ვაჟა-ფშაველა მსოფლიო რუსონანსის პოეტია

¹ ვაჟა-ფშაველა, თხზულებათა სრული კრებულის ხუთ ტომად, 1961 წ. გამოცემილთა „საბჭოთა საჭირთველი“. საბუღალტო კოლეგია: გ. აბაშელიძე, დ. ბენაშვილი, გ. ლეთიძე (რედატორი), ს. ყუბანეიშვილი და მ. ჩიქოვანი. პირველი ტომი გამოსაცემად მოამზადა ზ. ჭუჭუბურიაძემ, მეორე — ც. კალაძემ, მესამე და მეოთხე — ე. შარაშენიძემ და ლ. სანაძემ, მეხუთე — ე. შარაშენიძემ.

² იმ შეიღობიანი გამოცემის ოთხ ტომს (დექსები და პოემები) ლექსიკონი დართო პრაფ. ა. შანიძემ. ა. შანიძის თანარედატორობით გამოვიდა ამ გამოცემის I და II ტ. VII ტ. პოეტ. აღ. აბაშელის ვარდაცვალების შემდეგ გამოსცა პ. ინგოროვიცამ.

და ის, რაც დღემდე მისი გენიალური ქმნილებებისა და ენის შესახებ დაწერია, — მხოლოდ საქმის დასაწყისია. პოეტის მდიდარი და მრავალფეროვანი ლიტერატურული მემკვიდრეობის შესწავლა მომავლის საქმეა. კერძოდ, სპეციალურ და სერიოზულ კვლევას მოითხოვს ენას ენის საკითხები.

როგორც აღვნიშნეთ, ვაჟას ენობრივი ნორმები ყველა გამოცემაში მიუწყისრივებელი და ტრეკლია: ზოგი გამოცემელი ავტორგაფს ანიჭებს უპირატესობას. ზოგი — პირველნაბეჭდს, ხოლო ზოგი კონკრეტულ შემთხვევაში ერთსადაც და მეორესაც საკუთარ აზრს ავლობინებს.

თუთი ენას სიცოცხლეშივე მის ნაწერებში განუყოფად ასწორებდნენ „მიუღებელ“ ფშაურ ენობრივ ფორმებს თუ სიტყვებს. ამ ნიადაგზე ვაჟას ყოველთვის ბრძოლა უხდებოდა რედაქციებსა და გამოცემლობებთან. ვაჟას ენას სხვადასხვა რედაქციები და გამოცემლობები სხვადასხვაგვარად ეკიდებოდნენ: ზოგს მეტი ცვალებები შეჰქონდა ტექსტში, ზოგს — ნაკლები. პოეტის ლიტერატურული მემკვიდრეობის შესწავლისას ესეც გათვალისწინებულ უნდა იქნეს. ყველაზე მეტი სამსახურის გაწევა მიიწე ვაჟას ავტორგაფებსა და ფშაური დიალექტის თავისებურებების გულდასმით შესწავლას შეუძლია.

აქედმერ გამოცემებში ზოგჯერ ცალიან ხოლმე პირველნაბეჭდში დადასტურებულ ფშაურ ფორმებს. ეფიქრობთ, ეს ყოველად დაუშვებელია: უავტორგაფო ტექსტში პირველნაბეჭდისეული ფშაური ფორმა თუ სიტყვა უნდა დაეტოვოთ, რადგან ფაქტია, რომ ის ვაჟას ენუთენის: რედაქციას ხომ არ შეეძლო ვაჟას შიერ ლიტერატურულად გამართული სიტყვა თუ ფრაზა ფშაურად გადაეკეთებინა? ხდებოდა სწორედ პირიქით.

ვაჟას თხზულებათა გამოცემებში დაშვებული შეცდომების დიდი წილი პირველნაბეჭდისეულია: პოეტის ტექსტს ზოგჯერ რედაქციებში ამწორებდნენ, ზოგჯერ კიდევ შეცდომებს უწებდნენ იმის გამო, რომ ტექსტი ან სიტყვა არ ენპოდათ და გაუგებარ ადვილს თავისებურად „ააზრობდნენ“, თავისებურად ცვლიდნენ.

ამგვარი შეცდომები, სამწუხაროდ, ახალ გამოცემებშიაც შეორდება. ვიღაც შეცდომების განხილვაზე გადავიდოდეთ, ვაჟას ტექსტისადმი გამოცემელი დამოკიდებულების საილუსტრაციოდ მოვიყვანთ ერთ მაგალითს. მოთხრობაში „წისკვილი“ კეთილშობილთ: „ზოგი „საღვარეში“ ძვრებოდა და ბორბლებს ჰინჯავდა“

(III, 93,7); I „ზოგი „საღვარეში“ შეჭრა.“ (III, 96,11). პირველნაბეჭდში „საღვარეს“ ნაცვლად იკითხება „სალორე“ (წმქქელის წიგნა და სართელი). III ტომის გამოცემებში (გაშარაშენი და ლ. სანაძე) ვაჟასეული სიტყვა „სალორე“ „საღვარე“ დ გადაკეთეს და შენიშნეს: „თუმცა ეს უკანასკნელი ფორმა („სალორე“ — ა. ჯ.) ჩვეულებრივია ფშაური დიალექტისათვის. მაგრამ მსიური მკითხველსათვის გაუგებრობის თავიდან აცილების მიზნით, მისი იარიანტი გატანა გამოცემაში“ (ტ. III, გვ. 532). ჩვენი აზრით, ასეთი გასწორება დაუშვებელია. ამგვარი ფორმების შეცვლა მწერლის ენას დაამახინჯებს. გაუგებარი ლექსიკონში ან სქოლიოში უნდა აიხსნას, ხოლო ავტორისეული წაკითხვა ტექსტში უცვლელი დარჩეს. განა შეიძლება, რომ რუსთაველს „გაუგებარი“ სიტყვები გასაგებობ შეეცვალოთ? ალბათ, ბევრი ვაჟასეული „გაუგებარი“ სიტყვა თუ ფორმა ასეთი პრინციპით სწორდებოდა პირველნაბეჭდებსა და ადრეულ გამოცემებში. ამიტომ იტყობნა ასეთი სიჭრელ ვაჟას უავტორგაფო თხზულებებში, ამიტომ ჰიარს ვაჟას ტექსტის ენის დადგენა.

ამ წერილში ჩვენ განვიხილავთ ისეთ შეცდომებს, რომლებიც ტექსტის ან ცალკეული სიტყვის მნიშვნელობას ამახინჯებენ. სხვა რიგის შეცდომებს მხოლოდ ამ შემთხვევაში შეეხებით, როცა ისინი ორ ან მეტ გამოცემაში შეორდებიან, რადგან ასეთი გამეორება იმის ნიშანია, რომ გამოცემლები ვერ ამჩნევენ ან არ თვლიან მათ შეცდომად.

შეცდომების ერთი წილი გრაფიკული ხასიათისაა: გამოცემლები მცდარად კითხულობენ, ერთმანეთში ურევენ დაწერლობის მიხედვით მსგავს ასოებს.

ზნორად ირევა რ და ს ასოები. პირველნაბეჭდში დაშვებული ზოგი ასეთი შეცდომა გასწორებულია შეიღომებულსა და აქედმერ გამოცემაში. პირველნაბეჭდში იყო: „სამახს“, — გასწორებულა: „სამარხ“ (V 338,8). იყო: „ორახ ტყეამა“, — გასწორებულა: „ოხის ტყეამა“ (IV, 302,3); იყო: „სახელ“, — გასწორებულა: „რახელ“ (როგორ; V, 351,1); იყო: „გადარეული“, — გასწორებულა: „გადარეული“ (I, 326, 10); იყო: „მორევა“, — გასწორებულა: „მიხევა“ (I, 81, 20; რითმა: „ისევა“).

როცა გამოცემა საგანგებოდ არ არის აღნიშნული, ვგულისხმობთ უკანასკნელ, აქედმერ გამოცემას. პირველი ციფრი გვჩვენს აღნიშნავს, მეორე — სტრაქონს (ზემოდან); ლექსებსა და პოემებში „A“ პირველ ხვერს აღნიშნავს, „B“ — მეორეს. აბაშელისეულ შეიღომიან გამოცემას აღნიშნავთ შემოკლებით — „შეიღომ“.

რომლის ხელნაწერი არ არის, პირველნაბეჭდის ერთ სტრიქონშია: „მზესავით გადაშლილია“, რაც უთუოდ კორექტურული შეცდომის შედეგია. უნდა იყოს: „მზესავით გადაშლილია“ (შვიდტომ. II, 375). ეს გასწორება ახალ გამოცემაშიაც ვაზიარებულია, მაგრამ იგი მცდარია, ვინაიდან „მზე“ აქ სიმრავლის, სიუხვის გამოხატველი სიტყვაა, იგი ეგუება კონტექსტს („ლოცვა, ხელ ლოცვა, უხაზდრო...“) და ექვს გარეშეა, ვაჟასეულია; უნდა იდგეს: „მზესავით გადაშლილია“.

155, 25. „ზოგნი ზარბაზნებს მოუდგენენ და მოაზნადეს ფალია“ (ასეა შვიდტომ.); პირველნაბეჭდში იკითხება „მოაზნადეს“, რაც ეგზურება წინამთავალ ზმნის („მოუდგენენ“). ამდენად გასწორება უმართებულო ჩანს.

361, A 21. ქალო, ქართველთა სულის დგმაჲ, ქალო, ქართველთა დედაო!

ტუილად ვამბობთ შენს სიკვდილს,
თამარს ცოცხალსა გხვდითა“ (ასეა შვიდტომ.); „სახალხო ფურცელში“, რომელიც ერთადერთი წყაროა ამ ლექსისა, იკითხება — „გხვდითა“. ეფექტობთ, რომ პირველნაბეჭდის გასწორებისათვის საფუძველი არ არსებობს: მეორე პირისადმი მიმართვა („ქალო“, „დედაო...“) მეოთხე სტრიქონში განზოგადებულია და მესამე პირით იცვლება („თამარს ცოცხალსა“), შესაბამისად ზმნაც მესამე პირშია შეწყობილი („გხვდითა“). მეორე პირისადმი მიმართვისას („გხვდითა“) მოსალოდნელი იყო: „თამარო, ცოცხალს (ან ცოცხლად)“...

II ტომი.

პოემაში „მოხუცის ნათქვამი“ არის ასეთი სტროფები:

„მე უკან ვინაბეობდი,
როგორც უნაში მწვერია,
მსურდა ქურდულად შემეცო
მეფის ვრი და ფერია“ (შვიდტომ., III,

გვ. 10) ახალ გამოცემაში (ტ. II, 7, B, 37) უკანასკნელი სტრიქონი ასე იკითხება: „მეფის აერი, ფერია“. ამ გასწორების შესახებ ც. კალაძე წერს: „საკმაოა უბრალო დაკვირვება და შეითხველი მიხვდება, რომ მე-4 სტრიქონში რაღაც გაუგებრობაა (ზანი ზენია, ილ. კ.). იმ ხუთი წყაროდან, რომელიც გამოამკვმელს ხელთ პტონდა, ხუთივე ნაბეჭდი გვაძლევს ამგვარ, გასაგებ წყაიბებს: „მეფის აერი, ფერია“ ერთადერთი წყარო კა — აეტოგრაფი — გვი-

ჩვენებდ ზემოთ მოყვანილ წყაიბებს. რასაკვირველია, მხოლოდ აეტოგრაფის, უსაფუძვლო ფეტიშნიაციით თუ აესხნით, ამგვარი მკვლევარში ამ წყაიბების დატოვებას ძირითად ტექსტში (მით უფრო, რომ გამოცემის შენიშვნებში ამ აეტოგრაფის შესახებ აღნიშნულია, რომ ის ძველი და შეიაი“).

ფშაურში „ერი“ და „ფერი“ ერთი სიტყვის ორი ფორმაა, ერთიდაიმავე მნიშვნელობის მქონეა ორივე. მოთხრობაში „სოფლის სურათები“ ვაჟა ასე მიმართავს სოფელს: „შენი იერი მთოცებს, სირცხვილით ვაგიწურები“-ო, ხოლო აქვე ქვემოთ ეუბნება: „რაც იყავ, ისე ის დარჩი ზნე-ხასიათით, ერთა“-ო (ტ. III, გვ. 228), „პაბტრიონში“ ვაჟა კვირიანზე წერს: „ადვილად საცნობი იყო კაცი ფშაურის ერთა“- (ტ. II, გვ. 72). ასე, რომ ვაჟასთანაც „ერი“ და „ერი“ ერთი მნიშვნელობის მქონეა. შდრ. აგრეთვე „ეღფერი“, რაც „ერ-ფერ“-იდანაა მიღებული.

ამრიგად, ვაჟასეულია ის წყაიბები, რომელიც ხელნაწერში დასტურდება და, რომელსაც ახალშელისეული გამოცემა იცავს. შეიძლება ვინმემ იკითხოს: ეგება ვაჟამ ეს სტრიქონი თვითონ შეცვალა დასაბეჭდად გადაცემულ ხელნაწერში? ასეთი რამ შეუძლებელი არ არის, მაგრამ ამ შემთხვევაში მოულოდნელია: ხელნაწერისეული წყაიბების შეცვლა ლექსს არაფერს მატებს, პირიქით—ლექსი ასეთი წყაიბებით რიტმიულობას კარგავს, დუნდება. რაც შეეხება ძველნაბეჭდ წყაროებს, იქ სტრიქონი იმავე მიზნით გადაუცემებიათ, რა მიზნითაც ახალ გამოცემაში გადაკეთდა: სტრიქონის აზრი გაუგებარი ეჩვენათ და გასაგებით შეცვალეს.

იმავე წერილში (გვ. 380) ც. კალაძე წერს: „...ჩვენამდე მოღწეულია ვაჟა-ფშაველას პოემა „მონადირის“ ივერისეული ტექსტი, ჩასწორებულია აეტორას ხელით. გასწორებათა შორის არის ერთი ასეთი გასწორება: ირმის — ირმებს:

წუხელ ნანახი სომარო
მითც არ მოცდება, — ცხადია.
ამ სომართ ბეგრეულ თორღემა
ირმებს ხუცება ვწვადია —

ამ გასწორებით სტილი გაუმართავია, ეტყობა, ვაჟის უნდოდა უკანასკნელი სტრიქონის შეცვ-

1 „ლიტერატურული ძიებანი“, ტ. XVIII, 1962 წ. გვ. 382.

ვაქს ავტოგრაფში (ხელნაწ. ინსტრუმენტი, № 127) გარკვევით იკითხება: „ჩაქარდნენ... იუდადრისის დიაცის წამოყვანაო“. ეს მართებული წაკითხვაა დაცული შეიდრომეულშიც. კვირია ამით ამბობს: იქარეს, ნაჩქარველ გადაწვეტეს შენი წაყვანა — აჩაყვანას საკოხიო (როგორც პოემიდან ვიცით, მერე კერძომ და ლელამ უფრო გონივრული, თუმცა სარისყო, გადაწვეტილება მიიღეს და სიცოცხლის გაწირვით ხელი შეუწყვეს ციხის აღებაში ლაშქარს). ამდენად, ხელნაწერისა და პირველნაბეჭდის გასწორება აქ ყოველად გაუმართლებელია.

36, B 12. — „გაურჯულეულს არჯულუბ, შენ ეგ არ შავიხდებისა“ (ასეა შეიდრომ.); „გაურჯულეული“ უაზრო, არასწორი ფორმაა. უნდა: „გაურჯულეულს“ (რჯულად, წესად დაუდებელს). ამ პოემის კერძეულიმისეულ გამოცემაში დასტურდება სწორი ფორმა („გაურჯულეულს“).

35, A 12. „ხვესტრან შაწენის ისხდენა“ (ასეა შეიდრომ.); „შაწენის“ აქ უაზრო, უმართებულო ფორმაა. უნდა: „შაწენით“ (მოწყენით, გულჯარიანად).

218, A 17. „დამწიფებული იარა, ნესტარით გამოსარწავი“ (ასეა შეიდრომ.); ხელნაწერში იკითხება „დამწიფებული“-ს ფშაური სინონიმი „დამამებული“, რომელიც, ვფიქრობთ, უნდა აღდგეს. შდრ.: „ქალო, შენეული ვაშლი უბეს მიძე, შივამებება“ (რახივ. გვ. 161); მივამდებამიმიფიფდებება.

8, A 28. „რადლა გეინდოდა მოზარედ შავად ჩაცმული ქალები, როდესაც შეფე დასტარის ქარში მიმავალს ხალხსაო?“ (ასეა შეიდრომ.).

ხელნაწერში გარკვევით იკითხება: „მოზარეთ“. როგორც ცნობილია, ვაქასათვის უცხოა „კაცაო“, „მტკიცეთ“, „დამზარეთ“ და მისთ. ფორმები: ვითარებით ბრუნვის—დ ფორმანტის ნაცვლად მასთან არ დასტურდება მისი დაყრუებული ვარიანტი თ. ამდენად, ხელნაწერისეული „მოზარეთ“ ვითარებით ბრუნვის ფორმა კი არ არის, არამედ მიცემით ბრუნვის მრავლობითა და ნიშნავს: „მოზარეუბის“. ასეთი გაგებით კი სტროფის აზრიც სხვაგვარი გამოდის: მოხუცი ამბობს: შეფე, შეფისწული და ჩვენ ვტრობით და მტარლებს,

მოზარეებს („მოზარეთ“) მგლოვიარე შავად ჩაცმული ქალები რადლა გეინდოდაო“ (ასეა შეიდრომ.); ხელნაწერშია ამ სიტყვის ფშაური ფორმა „შქენითა“, რაც უბრალოდ ქმნება კი არა არამედ ამ „შქენელს“ მუქარასაც ნიშნავს: გველი „შქენს“, როცა საცბენად იწვევს, კატები „უშქენენ“ ერთმანეთს ჩხუბის წინ და სხვ. შდრ.: (კატ)... თავისს აჩრდილს სარკეში გარედამ უშქენს... (ბაჩანა, გვ. 248). ამდენად, უნდა აღდგეს ხელნაწერისეული ფორმა.

45, B 4. დედინაცვალი ეუბნება ეთერს: „თანთან ეშმაკად მიიქეც, ვაგაწყურეს ზემი გამჩენი“ (ასეა შეიდრომ.); ხელნაწერშია: „ეშმაკად მიიქეც“, რაც ნიშნავს: „ეშმაკად გადიამეცი, ვაშმაკად“, ეს კი სულ სხვაა, ვიდრე „ეშმაკად მიქეცეა. ამიტომ ხელნაწერისეული წაკითხვა უნდა აღდგეს.

18, A 12. „ნეტავი არ ავხდევთავ, მონადირობა შეწყველა“ (ასეა შეიდრომ.); უნდა: „ავხვეთავ“ (= ამომერემბინა, ამეკვიტებინა, ამეხირებინა); ასეა ხელნაწერში და სველა ნაბეჭდ წყაროში.

162, A 85. ხმა ჭკვა-გარკვევით მესმოდა“ (ასეა შეიდრომ.); უნდა „ხმა-ჭკვა გარკვევით მესმოდა“. „ჭკვა“-ს ფშაურში აქვს მეორე, დამატებითი მნიშვნელობა: ჩქამი, „ხმა“. ასე, რომ „ხმა-ჭკვა“ ისეთივე კომპოზიტია ფშაურში, როგორც ჭკვა-ქუხილი, წივილ-კივილი და სხვ.

85, B 7. (თათრები) იკლებენ საქართველოსა, ბუმბერაზობით დაღიან“ (ასეა შეიდრომ.); ხელნაწერშია ფშაური „ბუმბარგობით“, რაც ნიშნავს: ამაყად, თავაშვებულად უტოფრად. ვფიქრობთ, უნდა აღდგეს ხელნაწერისეული წაკითხვა.

42, A 19. „(დევებს) წასასვლელ არხათია აქვთ, სველენით დახშული კარია“ (ასეა შეიდრომ.). „ივერიაში“ იკითხება: „არცაილა აქეს“. „არცაად“, „არცაით“ ფშაური ფორმაა, რომელსაც რა თქმა უნდა, „ივერია“ ვერ შეთხზავდა ცხადია, ხელნაწერში უნდა ყოფილიყო: „არცაითლა“ (აღარსად არა), რაც ეგუება კონტექსტს. „ივერიაში“ კორექტურული შეცდომაა: თ ივლია სიტყვა.

41, A 84. „ლოიშვილთ უძახეს კობალას: ღმერთმ ნება, მოგცა, ძალითა

თალიე ქვეყნის მღვდლები,
ლახტი იხმარე ტარიითა“

(ასეა შეიდტომ.);

ივერიისეული წაკითხვა: „ღმერთმ ნება მოგვცა ძალითა“ გასწორა ალ. აბაშელმა. გასწორება მართებული არაა და აი, რატომ: მთაში აღამიანების ურთიერთობა ღმერთების პანთეონთან ასე წარმოგვიდგება: აღამიანები შუამდგომლობას სთხოვენ უველაზე დაბლა მდგომ ღმერთებს მათზე მაღლა მდგომებთან. ეს უკანასკნელნი მათზე მაღლა მდგომებს მიმართავენ და ა. შ. უმაღლესი ღმერთის პასუხიც ასეთივე თანმიმდევრობით ჩამოდის დედამიწაზე. ვაყვანებ სწორედ ასეთი შემთხვევაა აღწერილი. ბერმა კოპალამ „ღვთიშვილი“ (ანგლოზებს) მიმართა ლოცვით, რათა მას დევების ამოცლენის ნება და შეძლება მიეღოთ ღმერთისაგან. „ღვთიშვილი“ თვითონ არიან ქვეყნის ავ-კარგის მოწყვარეების უშუალო მონაწილენი. როცა მათ ღმერთისგან მოქმედების ნება მიიღეს, დაბრუნდნენ და „უძახეს“ კოპალას: „ღმერთმ ნება მოგვცა ძალითა“ო, რაც ამას ნიშნავს: „ნება ძალითურთ მოგვცა,

ნება და ძალითა ორივე მოგვცა“ო. რაი ინგლოზებმა ნებათა და ძალითა მოგვცა (მოგვცა“), ისინი, თავის მხრით, კოპალას/ქვეყნის ნებას და ძალას: „დალიე ქვეყნის მღვდლები, ლახტი იხმარე ტარიითა“ო. ამიტომ უნდა დარჩეს პირველნაბეჭდული წაკითხვა: „ღმერთმ ნება მოგვცა ძალითა“...

228, B 84. „ერთხელ ნავგასა ჰქაჭავდა ჩვეულებრივად წიწილა“ (ასეა შეიდტომ.), ხელნაწერშია ამ სიტყვის ფშაური და ვაყვანული ფორმა: „ჰქაჭავდა“. შდრ.:

„ერთივე დაპრჩება ბებერი
კერას სანახავადა...
იმასთან ერთი ქათამი
ნაცარ-ცეცხთ ხაჭაჭავადა“
(რაზიყ. გვ. 201).

უნდა აღდგეს ხელნაწერისეული წაკითხვა.

84, A 44. „გამოქცევიხარ ქისტიშვილს, გადუქცევიხარ ქალადა“ (ასეა შეიდტომ.); პირველნაბეჭდშია ფშაური, „გამოქცევიხარ“ (შდრ. „გადუქცევიხარ“), რომელიც აშკარად ვაყვისეულია, რადგან მას რედაქცია ვერ შეთხზავდა. უნდა აღდგეს პირველნაბეჭდის წაკითხვა.

(ვაგრძელება იქნება)

საქურადღებო გამოკვლევა

საქართველო თუმცა უმთავრესად იყო სასოფლო-სამეურნეო ქვეყანა, სადაც მოსახლეობის უდიდეს ნაწილს გლეხობა შეადგენდა, აქ ყოველთვის ჩქეფდა ინდივიდუალური საქალაქო ცხოვრება. კლასიკური ხანის მწერლები, ხაზელდობრ, ჯერ კიდევ სტრაბონი, აღნიშნავენ და უძველესი იბერიის (ქართლის) ქალაქების ხუროთმოძღვრულ ღირსებებს, რასაც ამ ბოლოდროინდელი არქეოლოგიური მონაცემებიც ადასტურებენ. მე-19 საუკუნეში თბილისის გონება-მახვილ კენტოს და დაბრახისელ ყარაბაგებს საქართველოში უჭირავთ ისეთივე ადგილი, რომელიც შეიძლება შევადაროთ ლონდონის კოენისა და ქალაქის ოლდერმენებს ინგლისის ნაციონალურ ცხოვრებაში. იოსებ გრიშაშვილმა ძველი თბილისის სოციალური ყოფა უკვლავყო ორი მონოგრაფიით: „საათონოვა და ძველი თბილისი“ და „ძველი თბილისის ლიტერატურული ბოქემა“. არსებობს, აგრეთვე, თბილისის ხუროთმოძღვრების რამოდენიმე ნინეზული გამოკვლევა. მათ შორის განსაკუთრებით აღსანიშნავია პროფესორ ვახტანგ ბერიძის 1960 წელს გამოცემული შრომა, რომელიც მოიცავს პერიოდს 1801 წლიდან ვიდრე 1917 წლამდე.

მეორეს მხრივ, ზაგრატიონების დროინდელ საქართველოს ქალაქების მართვა-გამგეობისა, საქალაქო წესწყობილების და ქვეყნის განვითარებაში ქალაქების როლის სისტემატური ისტორიული შესწავლის მხოლოდ უმნიშვნელო ცდებია მოცემული.

პროფ. მესხიას შრომა, ფაქტურად წარმოადგენს პირველ სპეციალურ მონოგრაფიას ამ საკითხზე, პლატონ იოსელიანის მოკლე და დიდი ხნის უკვე მოძველებული ნაშრომის (გამოცა 1850 წელს), შემდეგ, ავტორი იწყებს საქართველოში საქალაქო ცხოვრების განვითარების მიმოხილვას წინაპრისტიანულ პერიოდით, შემდეგ ვადადის ადრინდელი ფეოდალური ხა-

ნის მიმოხილვაზე — ვიდრე „ოჭრის ხანამდე“ — მე-12 საუკუნემდე. ოგი კვალდაკვალ განიხილავს მონგოლთა შემოსევის საბუდისწერო შედეგებს და მომდევნო სულტან-ოტომანებისა და სეფეველი შაჰების დამყრობებს, რომლებმაც მე-15-16 საუკ. მიიყენა ქვეყანა საქალაქო ცხოვრებისა და ვაჭრობის შესამჩნევ დაყვამდე.

მეორე თავი შეიცავს მე-17-18 საუკუნის საქართველოში, როგორც ქართლ-კახეთში, ისევე იმერეთში არსებულ მთავარი და მცირე ქალაქების გეოგრაფიულსა და სტატისტიკურ მონაცემებს. ავტორი აღწერს ქალაქების მოსახლეობის რაოდენობას, მათ საქმიანობას, წარმოებას, ხელსნობას მოცემული ხანის სხვადასხვა პერიოდში. ამის შემდეგ, პროფესორი მესხია ვადადის ქალაქის მოსახლეობის სოციალური შემადგენლობის განხილვაზე: ვეაქლებს ყმებისა და ვასალების შეფარდებას თავისუფალ მოქალაქეებთან, ბიურკრატებისა (მოქალაქეები) — ქალაქის არისტოკრატისთან და აღწერს ინტერესთა იმ შეჭახებებს, რომლებიც დრო და დრო წარმოაშობოდა ამა თუ იმ სოციალურ ფენას ან ნაციონალურ თუ რელიგიურ ჯგუფებს შორის. მეოთხე თავი, რომელიც შეეხება ზაგრატიონთა მონაქაქის უფრო მოგვიანო ხანის საქართველოს ქალაქების მართვა-გამგეობას, ემყარება ხელნაწერი წყაროების ამომწურავ შესწავლას და უაღრესად საინტერესო ცნობებს შეიცავს. ვინაიდან, საქართველო ამ პერიოდში დაფიქსირებული იყო ოტომანების თურქეთთან და სპარსეთთან, ქალაქების მართვა-გამგეობის ოფიციალური იერარქიის წვერების ტრეტულები და ფუნქციები მრავლის მხრივ შეესაბამება მეზობელ ისლამური სახელმწიფოების მსგავს თანამდებობებს თუ ტრეტულებს, საიდანაც, როგორც ეს ნათლად ჩანს, წარმომდგარა ტექნიკური ტერმინოლოგია, რომელიც გამოყენებოდა საქართველოს სამოხელეო წყობაში. არა ნაკლებ საინტერესოა შეექვსე თავი, რომელშიაც აღწერილია სავაჭრო ვილდიებისა და პროფესიულ მშობობა, განსაკუთრებით, ამქარის წარმოშობა და განვითარება. უკანასკნელი თავი, რომელიც, შესაძლებელია, აქობებდა წიგნის

¹ III. Месхиа. „Города и городской строй феодальной Грузии XVII-XVIII вв.“ თბუ გამოცემლობა, 1959.
12. „მნათობი“ № 2.

დასაწყისში ყოფილიყო, შეეცაბა საქართველოს ქალაქების გარეგან სახეს რუსეთთან შეერთებაში — საზოგადოებრივი ნაგებობანი, საცხოვრებელი სახლები, ციხეები, პალატა, აბანოები და ა. შ. წიგნს დართული აქვს სპეციალური ტერმინთა საძიებელი, გეოგრაფიული ინდექსი და ვრცელი სქოლიაონი. რომლებიც ნათელყოფენ ავტორის დიდ განათლებას. წიგნს არა აქვს დართული საერთო ბიბლიოგრაფია, რაც ხელს უწყობს გამოყენებულ იქნას ეს წიგნი, როგორც ცნობარი.

პროფესორ მესხიას მიერ გამოყენებულ წყაროთა შორის არის უცხოელ მოგზაურობა, თანამედროვეთა მემორარები და როგორც ოდიციალური, ასევე პირადი ხასიათის დოკუმენტები. ყველა ეს დოკუმენტი უძველესი საქართველოს ქალაქების სოციალური და ეკონომიური პირობების ანალიზს აცხოველებს და მრავალფეროვნებას ანიჭებს. მაგრამ, უნდა ითქვას, რომ ავტორი შეირდ იფაღისწინებს საქართველოსა და მის მეზობელ ქვეყნებზე გამოქვეყნებულ იმ მეცნიერთა შრომებს, რომლებიც შესრულებულია საბჭოთა კავშირის საზღვრებს გარეთ. მხედველობაში გვაქვს პროფესორ შინორსკის სტატია, მის მიერ თარგმნილი და გამოცემული მე-18 საუკუნის მნიშვნელოვანი გარიგება —

Tadhkirat al—Muluk (ლონდონი, 1943) რომელიც შექს პეტენს მრავალ სპარსულსა და თურქულს თანამდებობას თუ ადმინისტრაციულ ტერმინს, რომელიც მაშინ იხმარებოდა. ეს წერილი, ხანს, უცნობია პროფ. მესხიასათვის, არ არის მოხსენიებული ე. ვ. ალინის **„A History of the Georgian People“** ქართული ხალხის ისტორია — ლონდონი (1932).

Captain de Grailly de Foix- მემორარები რომელიც ახლდა გრაფ ტოტლემენს 1769 წელს საქართველოში, და რომელმაც იმდროინდელ თბილისზე და სხვა ქართულ ქალაქებზე რამდენიმე საინტერესო მოგონება დაავიტოვა.

(გამოცემული D. M. Lang-ის მიერ — Bulletin of the school of Oriental and African Studies ტ. 13, ლონდონი 1951). რაც მთავარწიგნში, მისი მოზ ნებული J: Karst-ის ვეფხტონიანი — Corpus Juris Caucasici (ატრაბურგი, 1-31-40);

იგი შეიცავს მეფე ვახტანგ VI-ის კანონთა კრებულის კრიტიკულ თარგმანს კომენტარებით და გამოკვლევებს საქართველოს სამართალზე. საზოგადოებრივ ინსტიტუტებზე, დაწესებულებებსა და რანგებზე; ფინანსიურ უწყებებზე და სხვა მნიშვნელოვან საკითხებზე, რომლებიც უშუალოდ ეხება პროფ. მესხიას მიერ დასმულ პრობლემებს. ქართველი მეცნიერები ხანდახან ჩივიან, რომ საზღვარგარეთ უფულებიყოფნა საქართველოს ისტორიასა და კულტურას. სამართალაზნობა მოითხოვს ითქვას, რომ დასავლეთის სპეციალისტებს დიდად წააქვებდა ხელი მოეციათ მეცნიერების ამ დარგისათვის, თუ მათ პეტილიაციებს მოიხსენიებდნენ მათს თაყიანთ გამოკვლევებში მათი ქართველი კოლეგები.

ამის მიუხედავად, პროფ. მესხიას წიგნი წარმოადგენს ისეთ ნაშრომს, რომელიც უპასუხებს მეცნიერების უმაღლეს მოთხოვნილებებს და წარმოადგენს აუცილებელ წიგნს კავკასიის ისტორიის სერიოზულ შეკვლევართათვის. ეს ნაშრომი ძვირფასია, აგრეთვე, მსოფლიოს მრავალი სხვა ქვეყნის ურბანული ისტიტუტებისა და მართვა-გამგეობის შედარებითი შესწავლის მოხსენისათვის.

დავით მ. ლახვი

მონოგრაფია ვაჟა-ფშაველასზე

ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების შესახებ არა ერთი და ორი საგანგებო გამოკვლევა დაიწერა და კიდევ დაიწერება. მისი მდიდარი ლიტერატურული მემკვიდრეობა ამოუწურავ მასალას იძლევა ყოველი დაკვირვებელი და უნარიანი მკვლევარისათვის.

დოქტორი ბენაშვილის მონოგრაფია „ვაჟა-ფშაველა, შემოქმედი და მოაზროვნე“, შედგება თორმეტი თავისაგან. შრომის შესავალში ერთი მხრივ, მოცემულია ვაჟა-ფშაველას ლიტერატურული მემკვიდრეობის შესწავლის ისტორია

დ. ბენაშვილი — „ვაჟა-ფშაველა შემოქმედი და მოაზროვნე“, საბჭოთა მწერალი* 1951 წ.

და მეორე მხრივ წამოყენებულია პრობლემები, რომელთა გარკვევის საფუძველზე შეცნობილი უნდა იქნას ვაჟა-ფშაველა, როგორც მხატვარი და მოაზროვნე.

შესავალშივე დ. ბენაშვილი ეხება ვაჟა-ფშაველას ლიტერატურული მიმართულებისა და მსოფლმხედველობის საკითხს. მისი აზრით, ამ საკითხის გაანალიზებისა და გადაწყვეტის გარეშე შეუძლებელია იმ პრობლემების ამოხსნა რომლებიც ვაჟა-ფშაველას გარშემო იყრის თავს. ავტორის ამ განცხადებას უნდა დავეთანხმობით.

ავტორის აზრით, ვაჟა-ფშაველა რეალისტი,

მაგრამ მისი რეალიზმი თავისი ელფერიტ განსხვავდება XIX საუკუნის 60-იანი წლების ქართული მწერლების რეალიზმისაგან. ვაჟა-ფშაველა კლასიკურ რეალიზმს გმირულ ხასიათს ანიჭებს და ამით თავისი სუბიექტურ ბეჭდს ასევეს მას.

მონოგრაფიის მეორე თავი ეხება ვაჟა-ფშაველას ცხოვრებას. აქ ავტორი ეკამათება იმით, რომლებიც კატეგორიულად უარყოფდნენ მწერლის ბიოგრაფიის მნიშვნელობას შემოქმედებით პრობლემების ასნისა და გადაწყვეტილების დროს. დ. ბენაშვილი დღემდე უცნობი მსაუღლებით აღიღარებს ვაჟა-ფშაველას ბიოგრაფიის შესწავლის საქმეს.

შრომის მესამე თავი მიძღვნილია ვაჟა-ფშაველას პოეტური ეპოსისადმი. ავტორს განაწილებული აქვს ოთხი პოემა: „აღუდა ქეთელაური“, „სტუმარ-მასპინძელი“, „გველის შქამე-ლი“ და „ბაბტიონი“. პოემების იდეური და მხატვრული ანალიზის დროს ავტორი არ ეთანხმება მათ ტრადიციულ შეფასებას. კერძოდ, ეს იოჰანს „გველის შქამელის“ შესახებ. როგორც ცნობილია, ტრადიციული შეფასებით მინდია ივგევ ვაჟა-ფშაველა დ. ბენაშვილი კატეგორიულად უარყოფს ამ მოსაზრებას. მისი აზრით, გველისაგან მიღებულმა სიბრძნემ ასწავლა მინდიას უსულო ბუნების საიდუმლო ვნა. რიგვე სიბრძნე დაუპირისპირდა დედაცაც (შობა), როგორც ცხოველის სიმბოლოს. მინდია საკუთარ შვილებს უარყოფს სიბრძნის დაკარგვის შიშის გამო. იმავე სიბრძნემ ჩიტების სურბრის დროს დაარწმუნა იგი, რომ ზრუნვა შვილებისათვის, შთამომავლობისათვის არის ბუნების უმადლესი კანონი. გველისაგან მიღებული სიბრძნე მინდიას სარდლობის უნარს ანიჭებს და საზოგადოებრივი სიეთისათვის ბრძოლას უწყობს ხელს. მაგრამ იმავე სიბრძნემ ხელს ააღებინა მინდიას ოჯახისათვის ზრუნვაზე და დაუპირისპირა ის საზოგადოებრივ ინტერესს მოღვაშა გაგრძელების საქმეში. ჩიტების საუბრის დროს მინდიას თავისი სიბრძნის ქვეშაობა ეჭვი შეეპარა. ეჭვი და ქვეშაობა კი ერთად ვერ იტყვობრებდნენ. ამ წინააღმდეგობის შედეგად მინდიამ მარცხი განიცადა. მინდიას სულში გველური სიბრძნე დამარცხდა, ხოლო აღმიაწერმა იდეალებმა გაიმარჯვეს.

დ. ბენაშვილის აზრით, ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში ერთ ფრთხულეს პრობლემას წარმოადგენს თემისა და პიროვნების ურთიერთობის საკითხი. თემისა და პიროვნების ურთიერთობაში მსაზღვრელ ძალად ვაჟას შემოქმედებაში გველივინება საზოგადოებრივი ეთიკური ნორმები. ამ საფუძველზე, თუ კი პიროვნება თემთან კონფლიქტის დროს არღვევს ზნეობრივ კანონს, რომელსაც ეწოდნობა საზოგადოება, პიროვნება მარცხდება მორალურად. „მოკე-

ტილში“ ბაზა ერთი გამოკვეთილი სახეა ზნეობრივად დამარცხებული პიროვნება.

პიროვნებისა და თემის შეჯახების დროს პიროვნების დამარცხების განსაკუთრებულ ფორმასთან გვაქვს საქმე პოემა „სტუმარ-მასპინძელში“. აქ ზნეობრივი ქვეშაობა პიროვნების მხარზეა, რადგანაც პიროვნება იცავს თემში განმტკიცებულ სტუმარ-მასპინძლობის „საღვთო კანონს“, ხოლო თემი კი სუბიექტური თვალსაზრისის გამო ამ წესს არღვევს და ქოუოლას სახელში შესულ სტუმარს — ზეიადურს აბატობრებს. თემმა რაც უნდა საპატიო მოტივი წამოაყენოს თავისი შემცდარი ნაბიჯის გასამართლებლად ის მაინც მორალურად დამნაშავეა. მაშადაინურმა თემმა არ შეიწყნარა ქრისტიანი ზეიადურის, როგორც ქოუოლას სტუმარის, ხელ შეუხებლობა. თემისა და პიროვნების ამგვარ კონფლიქტთან გვაქვს საქმე პოემა „აღუდა ქეთელაურიში“. ქრისტიანულმა თემმა არ შეიწყნარა მაშადაიანი მუცლის სახსოვრად აღუდა ქეთელაურის მიერ ზვარაკის მსხვერპლად შეწირვა. ზნეობრივად აღუდა ქეთელაური მარიალია, რადგან ის იცავს წინაპართა ტრადიციას ვაჟა-ყურად დაღუბულ მეოთხის სოყინისადმი ზვარაკის შეწირვას.

გამოკველევის მეოთხე თავი მიძღვნილია ვაჟა-ფშაველას ლირიკისადმი. დ. ბენაშვილი დასაწყისში ზოგადად მიმოხილავს ქართულ ლირიკულ პოეზიას. შემდეგ დ. ბენაშვილი ვრცლად მიმოიხილავს საეთხს, თუ რა სიზღებ და ორიგინალიტა შეიტანა ვაჟა-ფშაველამ ქართულ სალირიკო პოეზიაში. ვაჟას ლირიკის ანალიზს იგი ახდენს იმ მათეარი მოტივების მიხედვით, რომლებიც სტიმულს აძლევენ ვაჟას ლირიკული ლექსების შესაქმნელად.

შემდეგ მუხტოე თავში განხილულია ვაჟა-ფშაველას პროზა. ვაჟა-ფშაველა სიტყვეერი ზელოვნების ამ სფეროშიაც გამოიჩინევა, როგორც ფრთად ორიგინალური შემოქმედი. პროზაში ვაჟამ მოგვეცა ვენიალური ნიმუშები. დ. ბენაშვილი ვრცელ ანალიზს იძლევა ვაჟას პუმაწიშიწას, რომელიც აგრე ძლიერად არის გამოშქავენებული მის მოთბრობებში.

შრომის მეექვსე თავი შეეხება ვაჟა-ფშაველას დრამატურგიას. ავტორი იხილავს „მოკვეთილში“ დრამატულ კონფლიქტებსა და კოლოზეებს, რომლებიც ხელს უწყობენ პიესაში მოქმედ პერსონაჟების სულიერ ცხოვრების წარმოსახვას. შემდეგ იგი კონკრეტულ ანალიზს იძლევა პიესის სამი მთავარი მოქმედი პერსონაჟისა: ჩონთას, ბაზას და ჯავიარს ხასიათისას. ანალიზის შედეგად დ. ბენაშვილი აცხადებს დასკვნას, რომ ჩონთა და ჯავიარ იდეური გმირები არიან, რომლებიც ეროვნულ ტრადიციებზე დაყრდნობით აღწევენ ზოგადი აღმიაწეების სახეს, რაც შეეხება ბაზას, როგორც დრამატულ ხასიათს, იგი

ზრება მის არ მიანია მისიღებად. იგი პირდაპირ წერს: „ამგვარი ახსნა საფუძველშივე შეუძლარია“. მაგრამ ამ შემთხვევაში დ. ბენაშვილია შემცდარი და არა ის მკვლევარნი, რომელნიც იზიარებენ იმ აზრს, რომ აღუდა ქეთელაურის მიერ მარჯვენა მკლავის მოკვეთის ტრადიცია მოტივირებულია სურათი, ზოგადი ადამიანური მორალთ.

დ. ბენაშვილი განაგრძობს: „ვაჟა-ფშაველას აღუდა ქეთელაური პირველი აუჯანუხა ამ ტრადიციას ე. ი. მკლავის მოკვეთის ტრადიციას ზნეობრივი თვალსაზრისით; მაგრამ შეცდომა იქნებოდა გვეფიქრა, რომ ეს აჯანუხება მიმართული იყო მოწინააღმდეგეისათვის მკლავის მოკვეთის ზოგადი ფორმის წინააღმდეგ, არა, ქეთელაური ზოგადად არ ეწინააღმდეგება მკლავის მოკვეთის ფაქტს. არამედ ამ ფაქტის ერთ კონკრეტულ გამოვლენას“. აღუდა ქეთელაურის სილიაღე, მისი მაღალი ადამიანობა იმაში მდგომარეობს, რომ იგი ილაშქრებს მკლავის მოკვეთის ტრადიციის არა ერთი კონკრეტული, არამედ ზოგადი ფორმის წინააღმდეგ. დ. ბენაშვილი ამ შემთხვევაში ძალზე ამიერებს, აიწერონებს იმ დრმა და ფართო აზრს, რაც ვაჟა-ფშაველამ ჩასდო თავის პოემაში, როდესაც აღუდა ქეთელაური გაბედულად შეაბრალოა თუშში გაერცელებულ ადამიანებს.

საგელისძე, რომ შემდეგში დ. ბენაშვილი თითქოს იხევის უკან თავის მოსაზრებისაგან. ქვემოთ, მის შრომაში ეკითხულობს: „დიდი ხელაოვნებისათვის აუცილებელი კოლიზია „აღუდა ქეთელაური“ იქნება იმ მომენტთან, როდესაც გმირის სულში იხადება მოთხოვნისებები თუშში გაბატონებული ტრადიციის წინააღმდეგ ბრძოლისა“. ამავე აზრს იგი იმეორებს სხვა ადგილაც — იქაც აღუდა ქეთელაური გამოკვას ტრადიციის წინააღმდეგ მებრძოლად. ამ უძველეს წინააღმდეგობასთან გვევს საქმეთუ აღუდა ქეთელაური ზელის მოკვეთის მარტოდენ ერთ კონკრეტულ გამოვლენებს ეწინააღმდეგება, მაშინ როგორ შეიძლება ვილაპარაკოთ, რომ იგი თუშში გაბატონებული ტრადიციის წინააღმდეგ მებრძოლია. ერთი კონკრეტული შემთხვევა არ გულისხმობს ტრადიციის ზოგადი, სურათი სახით უარყოფას.

დაბოლოს, დ. ბენაშვილს თუშა და აღუდა ქეთელაურს შორის წარმოშობილი კონფლიქტი დაჰყავს მარტოდენ სარწმუნოებრივი ერთის საფუძველზე წარმოშობილ კონფლიქტადე. ამ დებულებას იგი იმეორებს ვაჟა-ფშაველას მეთუ პოემის „სტუმარ-მასპინძლის“ განხილვისას: „როგორც ეხედავთ, შურისძიების საკითხი ისე, როგორც „აღუდა ქეთელაური“, სარწმუნოების საფუძველზე ამყნდება“. ამ მოსაზრებას ვერ დავეთანხმებით. მართალია, სარწმუნოებრივი მომენტი დიდად მნიშვნელოვანია, მაგრამ

აღუდა ქეთელაურის კონფლიქტს თუშთან სხვა არსებითი მომენტები ახლდა თან. მათ გაამძაფრებს კონფლიქტი.

დ. ბენაშვილს უნდა გვახსენოთ კარლ შარტსის მითითება თავის თუშისებში ფოიერბახის შესახებ. შარტსი წერს: „ფოიერბახს რელიგიური არსება ადამიანის არსებობაზე დაჰყავს. მაგრამ ადამიანური არსება როდია აბსტრაქტი, რომელიც ცალკე ინდივიდში ცხოვრობს. ნამდვილად იგი საზოგადოებრივი ურთიერთობის ერთობლიობაა. ფოიერბახი ვერ ხედავს, რომ თუთ „რელიგიური გრძნობა“ საზოგადოებრივი პროდუქტია და რომ განყენებული პარონება, რომელსაც იგი ანალიზს უკეთებს, სინამდვილეში საზოგადოების განსაზღვრულ ფორმას ეერთვნის“. ამ ამიტომ არის, რომ თუშა და პარონებას შორის წარმოშობილი წინააღმდეგობას საფუძვლად უდევს არა მარტოდენ რელიგიური შეგნება, არამედ საზოგადოებრივი ურთიერთობის მთელი ერთობლიობა, ასევე ეს ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაშიც.

არ შეგვიძლია გავიზიაროთ ვაჟა-ფშაველას და მინდიას დამოკიდებულებს პრობლემის იმგვარი გადაწყვეტა, როგორც ეს ამ გამოკვლევაშია წარმოდგენილი. ვერ დავეთანხმებით ავტორის იმაში, თითქოს მინდიას და ვაჟას თვალსაზრისს შორის უფსკრული იყოს; პირიქით, ვაჟა ბევრ არსებით საკითხებში ეთანხმება მინდიას.

ქართული ლიტერატურის ისტორიაში განმტკიცებულია ის აზრი, რომ „ველის მუამელი“ ვაჟა-ფშაველამ ფილოსოფიური აზრისა და სიღრმის შემცველი ნაწარმოები დაწერა ეს უძველესად ასეა. ამ პოემაში მთავარია პრობლემა სიბრძნისა, პრობლემა ყოვლისმცოდნეობისა.

მინდია არის ამ სიბრძნისა და ყოვლისმცოდნეობის განსაზღვრელი. „ველის მუამელი“ ვაჟა-ფშაველას მიერ გარკვევით არის აღნიშნული, რომ მინდიას გველის ზორცის კამის შემდეგ თავის ბუნება შეეცელება („ვაჟა-ფშაველა; ტ. V გვ. 27). გველის ზორცის სახით აჩვენებს მას სიბრძნე („სიბრძნე აჩვენებს გველად“, იქვე, გვ. 27); მინდიამ შეითვისა ქაქუტის სიბრძნე, იქვე გვ. 27 და ამის შემდეგ „მას მუსაფი დაწყო ცამ, დედამიწამ, ტყემა“ (იქვე გვ. 28). მინდია გამეცნიერდა („გამეცნიერდა გლეზო“, იქვე გვ. 28), მინდიას ეს „გამეცნიერება“ პრაქტიკულადე მოსჩანს. თუ მან დაპირეს ცაცხალს მოუსწრო, „ნუ აჭვს სიყვლილის დარდია“. „შუახე გაჭილს გაჭურნავს მის უეზარი წამალი“ (იქვე, გვ. 28), მარტოა მინდიას ესმის ყვაილთა და ხედა „ყენესა და ჩივილი“ (იქვე, გვ. 29), ხალხს მინდია დმერთან მთლაპარკედეც მიანია (იქვე, გვ. 45). თავის პუბლიცისტურ-კრიტიკულ წერილებშიც ვაჟა-ფშაველა „ველის მუამელის“ გამო წერს:

„გველის ქამამ სრულიად სხვა ნაყოფი გამოიღო: მინდია ბრძენ კაცად გადაიქცა“. ს. ყუბანისევილი „ვაჟა-ფშაველა“, გვ. 284). სხვაგან ვაჟა-ფშაველა კვლავ აღნიშნავს: „საწამლავმა, ჭყუბის მთერ შეშნადებულმა, ზიანის მავიჯრად არგო მინდას. ხუესური შეიქმნა ბ რ ძ ე ნ ი“ (ე. ვე. გვ. 294), ამ სიტყვებით ვაჟა-ფშაველა გარკვევით მეთითებს მინდას სიბრძნეზე, გამეცინებრებაზე.

დ. ბენაშვილი ამ პოემაში გამოთქმული იდეის შესახებ წერს: „გველის გქაშებით“ ვაჟას სურს დაადსტეროს, რომ სულიერი კავშირის დამყარება უსულო ბუნებასთან ეწინააღმდეგება ცხოვრების უზუნაეს კანონს“, ამავე აზრს იმეორებს იგი თავისი გამოკვლევის სხვა ადგილებზეც. შემდეგ დ. ბენაშვილი აღნიშნავს, რომ ვაჟა-ფშაველა სავსებით შიანს მხარეზე და მას ამართლებს ყველაფერშიო.

ვაჟა-ფშაველა მინდას დიდი თანაგრძნობით და სიყვარულით ეპყრობა. მინდია გამეცინებრების შემდეგ გახდა თემის მეთაური, სარდალი, მეურნალი. ავტორი ამ პოემაში სრულიად არ ამტკიცებს, თითქმის სულიერი კავშირის დამყარება ბუნებასთან ეწინააღმდეგება ცხოვრების უზუნაეს კანონს და ამან გამოიწვია მინდას გაწმინდება. ნამდვილად კი, ოჯახის პრაქტიკულმა საქარობამ მინდია მალე მისწრაფებათა მწვერვალთან ძირს დააგროა და მიწას დაინარცხა. მინდია განსაკუთარებული მწუხარებით არის შეპყრობილი იმის გამო, რომ ქვეყანას, საზოგადოებას, ხალხს ველარაფერს არგებს. ვაჟა-ფშაველას აზრით, მინდია დაიღუპა მაშინ, როდესაც მან უღალატა თავის მალე იდეალს, კავშირი გასწყვეტა ბუნებასთან, დააფიწვა მისი სიყვარული და სიღალღე.

დ. ბენაშვილი არ იზიარებს ქართულ სალიტერატურო კრატიაში გავრცელებულ შეხედულებას ვაჟა-ფშაველას პანთეისტობის შესახებ. იგი პირდაპირ აღნიშნავს: „ვაჟა პანთეისტი როდი იყო“; ამავე აზრს იმეორებს „მახტრიონის“ განალიზისას. პანთეისტობა ფილოსოფიური მოძღვრების მიხედვით ღვთაება, როგორც უპიროვნო სულიერა საწყისი, იმყოფება არა ბუნების გარეთ, არამედ თვით ბუნებაში, გაბნეულია ბუნების მოვლენებში, განაპირობებს რა მათ მოძრაობას და განვითარებას. ვაჟა-ფშაველასათვის ბუნების სიღალღე და სიმშვენიერე არ იყო უბრალო რამ, იგი მასში მთელი ღვთაური ძალისა და სისხის გამოვლინებას ხედავს. ბუნება მას აფიშირებს უზუნაესთან, ღმერთთან:

მთის ვიჟავ, მწვერვალზე ვიღვავ,
თვალწინ შეფინა ქვეყანა,
ღულზე მესვენა მზე-მთარე,
ვლამპარაკობდი ღმერთთანა.

ალ. საღარაძე — ვაჟა-ფშაველას უახლოესი

მეგობარი იგონებს, თუ რა დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა ვაჟა-ფშაველაზე რუსი პოეტის ბარატინსკის ლექსმა „ვოეთეს სიყვებღებუ“. სწალაე რუსი პოეტი ამბობს, რომ ვოეთე ბუნების სუნთქვით ცხოვრობდა, რომ მისთვის გასაგები იყო ნაკადლის ლეკვით და მცენარეთა ფოთლების საუბარი, რომ იგი ბალახის აღმოცენებას გრძნობდა, ვარსკვლავების წიგნი მისთვის ნათელი იყო, ხოლო ზღვის ტალღის ბუტბუტი მისაწვდომიო, „მთელი მთა სიხარულისა ამოსკდა ღვქას გულიდან, ციბრუტრებით ტრაიღებდა ჩემს ოთახში და გაიძახოდა: აი ჩემი სარკე. შე ეპიოფე ჩემი თავი. ლუკა, ეს ჩინასაშვივე გენილური ნინის გლები, პუნების შეგრძონბასა და გაგებაში ორივე ფეხით იდგა სპინოზის პანთეისტურ თელსაზრისზე და ღმერთად მიანდა სამყაროს გასულიერებული სუბსტანცია“. ვაჟა-ფშაველა იზიარებს შეხედულებას სიცოცხლის ერთიანი სულის შესახებ, რომელიც, მისი წირომოდგენით, გაბნეულია მთელ სამყაროში. ამიტომაც, რომ ვაჟა-ფშაველას პანთეიზმი ორგანულია, გარკვეული სისტემის, მსოფლმხედველობის ხასიათს ატარებს.

არ არის ნათელი, თუ რამდენად შეეხება პოემა „მახტრიონი“ თემისა და პიროვნების ურთიერთობის პრობლემას. გამოკვლევა ამ მხრით არ იძლევა გარკვეულ წარმოდგენას.

სადავოდ მიგვაჩნია ავტორისა და ნაწარმოების პერსონაჟის თელსაზრისის ურთიერთდამოკიდებულებას ისეთი გადამწყვეტა, როგორც ეს გამოვლენავაში წარმოდგენილა. დ. ბენაშვილის აზრით, იდენტურობა ნაწარმოების პერსონაჟთა და ავტორის მსოფლმხედველობას შორის შეფძლებულია. საწინააღმდეგოდ ამ დებულებას, მრავალი მაგალითის მოტანა შეძლება, იმის ნათელსაყოფად, რომ ნაწარმოების მთავარი გმირა სავსებით გამოხატავს მწერლის თელსაზრისს.

ვაჟა-ფშაველას ლიტერატურული მიმართულების განსაზღვრის დროს არ არის მითითებული იმ განსხეავებაზე, რომელიც არსებობს ვაჟას რეალიზმსა და კრატულ რეალიზმს შორის. ამ განმასხეველები ნინების ანალიზის გარეშე შეფძლებულია სრულყოფილი წარმოდგენა ვაჟას რეალიზმზე, როგორც შემოქმედების მეთოდზე. ამავე დროს, ამ ნინებას ხანგასმა უფრო დამაყვებელს ვახდია დ. ბენაშვილის მტკიცებას, რომ ვაჟა-ფშაველა არ არის სიმბოლისტი.

მიუხედავად ამ მცირე შენიშვნებისა დ. ბენაშვილის შრომა მნიშვნელოვანი და საყურადღებო შენაძენია ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობისათვის.

ფლავიუს არიანე. „მოგზაურობა შავი ზღვის პარაზიმო“

საქართველო

როგორც ცნობილია, საქართველოს ისტორიის ძველი პერიოდის შესწავლისათვის უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება უცხოურ, კერძოდ ბერძნულ-რომაულ წყაროებს. ბერძნულ-რომაულ მწერალთა შორის, რომელთაც საქართველოს შესახებ ცნობები მოუბოვებთ, ერთ-ერთი საბატიო ადვილ ახ. წ. II საუკუნის მოღვაწეს ფლავიუს არიანეს მოეუთენება. ფართოდ განათლებულსა და ერთდარებულ მწერალს არიანეს რომის იმპერიაში მაღალი სამოხელეო თანამდებობები ეკავა; ამდენად მის ხელი მოუწვდებოდა, როგორც ძველ ბერძნულ-რომაულ ლიტერატურაზე, ისევე ოფიციალურ დოკუმენტებსა და მასალაზე. ამასთან ერთად, თავისი თანამდებობრივი მოვალეობის შესრულებისას არიანეს მოუვლია დასავლეთ საქართველოს სანაპიროები და თავის ნაშრომში „მოგზაურობა შავი ზღვის გარშემო“ აღუწერია ის, რაც თავის თვალთ უნახავს. ამიტომ მისი ცნობები საქმოდ სანდოა და დამაყრებელი. არიანეს ნაწარმოებში შემონახულია ძვირფასი ცნობები ახ. წ. II საუკუნის 30-იანი წლების დასავლეთ საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის, ეთნოგრაფიის შემადგენლობის, პოლიტიკური ისტორიის, სახელმწიფოებრივი წყობისა და სხვა ფაქტობათა შესახებ, თავისთავად ცხადია, რომ არიანეს ცნობები დიდი ხანია, რაც ქართულ მეცნიერებათა (ივ. ჭავჭავაძე; ს. ჭანაშვილი, გ. მელიქიძე; ს. ინგოროვა და სხვ.) ინტერესის საგანს წარმოადგენდნენ და ამ ცნობათა საფუძველზე ბევრი მნიშვნელოვანი დასკვნა იქნა გამოტანილი. მაგრამ უყარსეველ დრომდე ჩვენ არ ვგვახანდა არიანეს თხზულების მეცნიერული ქართული თარგმანი, რომელიც დასავლეთ დასავლეთში არიანეს მონაცემთა უფრო დამყარებითსა და ღრმა ანალიზს.

აღნიშნულ ხარვეზს იესებს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის საქართველოს შესახებ არსებულ უცხოურ წყაროების პუბლიკაციის კომისიის მიერ გამოქვეყნებული წიგნი „ფლავიუს არიანე, მოგზაურობა შავი ზღვის გარშემო“. ამ წიგნი შესულია არიანეს თხზულების ბერძნული ტექსტი პარალელური ქართული თარგმანით. თარგმანი, სპეციალური გამოკვლევა, კომენტარები და რუკა შესრულებულია ნათელა ექვტალიძის მიერ; წიგნის რედაქტორია პროფ. ს. ყაუხჩიშვილი.

არიანეს ნაშრომის თარგმანს დართული აქვს V საუკუნის ანთონიძის ნაწარმოებთა თარგმანიც, როგორც ცნობილია, არიანეს ნაშრომი V საუკუნეში უცნობ ავტორს გადუღუბუბუბუბა და შეუცხია ახალი მონაცემების საფუძ-

ველზე; მის ნაწარმოებს უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება იმ ცვლილებათა გათვალისწინებისათვის, რომლებიც დასავლეთ საქართველოში მომხდარა გეოგრაფიულ პუნქტთა დასახელებაში, ტომთა განსახლებაში და ა. შ. ახ. წ. II-V საუკუნეების შორის. ამდენად ამ ნაშრომის მეცნიერული თარგმანის პუბლიკაცია მეტად სასარგებლო საქმეს წარმოადგენს. ტექსტისა და თარგმანისათვის ავტორს წარმადგინებია გამოკვლევა, რომელშიც მოკლედ არის მოთხრობილი არიანეს ცხოვრებასა და მოღვაწეობაზე, დასასიათებელია მისი ნაშრომი და განხილულია არიანეს ცნობები საქართველოს შესახებ.

დიდი მნიშვნელობა აქვს კარგად შედგენილ რუკას, რომელზედაც დატანილია ყველა ის გეოგრაფიული პუნქტები და ეთნოგრაფიული ერთეულები, რომლებიც არიანეს აქვს მოხსენებული. ეს რუკა ავტორის მიერ ნატარებულ სერიოზული და რთული კვლევა-ძიების შედეგს წარმოადგენს, იგია სწორი მეოთხედით არის შედგენილი და თვალსაჩინოდ ასახავს არიანეს მონაცემებს, ადვილებს მათ გაგება-გაზრტებას.

არიანეს ნაშრომის ტექსტსა და თარგმანს დართული აქვს საქმოდ დაწერილებითი კომენტარები, რომლებშიც ავტორს მოაქვს უმარტივ პარალელური მასალა ბერძნულ-რომაული წყაროებიდან და ამრავად ახეენებს არიანეს ადვილს საერთოდ ანტიკურ ისტორიოგრაფიაში. ამავე დროს კომენტარებში ძირითადად ამომწურავად არის მოუვანილი სპეციალური ლიტერატურაში გამოქმეული მონაწირებები არიანესთან დასახელებულ გეოგრაფიულ პუნქტთა (ქალაქების, ნავსადგურების, სიმაგრეების, მდინარეებისა და სხვ.) ლოკალიზაციის შესახებ, ეთნოგრაფიული განსახლებისა თუ ეთნოგრაფიის, პოლიტიკური ერთეულისა რაობისა და სხვა ცნობათა შესახებ. ამდენად ეს კომენტარები საქმოდ სრულად ასახევენ არიანეს ცნობების შესწავლის დღევანდელ მდგომარეობას და აძლევენ მეთხველს არიანეს თითოეული ცნობის გაგებისა და გაზრტების საშუალებას.

წიგნს დართული აქვს მოკლე რუსული რეზიუმე და საერთო სახელთა დაწერილებითი საძიებელი. წიგნი არიანეს შრომის ნამდვილ მეცნიერულ პუბლიკაციას წარმოადგენს და მნიშვნელოვანი შენამატია ჩვენი წყარო-მცოდნეობითი ლიტერატურისა.

მაგრამ ამავე დროს ჩვენ საქართველოში ავტორის ზოგიერთი შენიშვნა მივაწოდოთ, რომელიც სრულიად არ ასახავს მიზნად მისი ნაშრომის ღირსების ოდნავად-კი დამცირ-

ბას; ჩვენ ვფიქრობთ, თუკი ავტორი ამ შენიშვნებს გაიზიარებს, შესაძლოა, მათ გარკვეული, თუნდაც მცირე, დახმარება აღმოუჩინონ მას მსგავსი მუშაობის დროს.

უპირველეს ყოვლისა უნდა აღვნიშნოთ, რომ მართალია ნ. კეკელიძის გამოყენებული აქვს მარავარიცხოვანი ლატვიანები, როგორც თითო არიანეს შესახებ, ისე მისი ცნობების ანალიზისათვის და ამ მხრივ სარეცენზიო წიგნი თითქმის არ იწვევს შენიშვნას, მაგრამ ავტორის უსათუოდ უნდა აღვნიშნა, რომ არიანეს საქართველოს შესახებ ცნობების განხილვას მიძღვნილი აქვს სპეციალური გამოკვლევა, რომელიც მ. ინაძეს ეკუთვნის. ეს გამოკვლევა ჩერ კიდევ 1953 წელს დაიწერა; იგი შეიცავს არიანეს შრომის სრულ ქართულ თარგმანს, არიანეს ბიოგრაფიას, მისი მოღვაწეობისა და კერძოდ ჩვენთვის საინტერესო ნაწარმოების საქმიან ვრცელ დახასიათებას და არიანეს ცნობების საფუძველზე საქართველოს იმდროინდელი ვითარების მეცნიერულ განხილვას. მართალია ეს ნაშრომი მთლიანი სახით არ გამოქვეყნებულა, მაგრამ იგი დღევანდელი იყო როგორც საკანდიდატო დისერტაცია ივ. ჭავჭავაძის სახელობის ისტორიის ინსტიტუტში, დაიბეჭდა მისი ავტორი ვერტრეტიც და ნ. კეკელიძის სრული შესაძლებლობა ჰქონდა ვასცნობოდა მას.

რამდენადაც სარეცენზიო წიგნი არიანეს „შავი ზღვის პერიპლუსის“ მეცნიერულ პუნლიკაციას წარმოადგენს, ჩვენი აზრით ავტორის უფრო ვრცელად უნდა მოეცა თითო ამ შრომის დახასიათება, მის თავისებურებათა აღნიშვნა, მისი აღწერის, ცალკეულ ნაწილთა სანდოობის შესახებ მსჯელობა. ვფიქრობთ, ამ მხრივ საკმარისი არ არის ის მოკლე განცხადება, რომ „პერიპლუსის“ მეორე ნაწილში არიანე კმაყოფილება მხოლოდ დასახლებული პუნქტების და მდინარეების ჩამოთვლით, ხოლო მესამე ნაწილს კი ნაკლებ სანდოა და შეუძლებელია სავსე (გვ. 5). განსაკუთრებით ნაკლებად გვეჩვენება ჩვენ არიანეს წყაროებზე ლაპარაკი; ავტორი კმაყოფილება მხოლოდ მოკლე აღნიშვნით, რომ შრომის „მეორე და მესამე ნაწილი არიანეს შედგენილი აქვს ძველი წყაროების მიხედვით. ამ წყაროთაგან ცნობილი ჰყარიაზე პერავარიცხოვანი შენახული „შინა ზღვის პერიპლუსი“ მუნიბე პერავარიცხოვლისა (გვ. 5). მაგრამ ამ წყაროებს გარდა არიანეს ხომ სხვა წყაროებიც აქვს გამოყენებული და მათ საფუძველზე შედგენილი თავისი შრომის გარკვეული ნაწილები. აღსანიშნავია, რომ „პერიპლუსის“ პირველი ნაწილისთვისაც კი, რომელიც დაწერილია არიანეს პირადი დიკტირების საფუძველზე, ივარაუდება ზოგიერთი წყაროს გამოყენება (ქსენოფონტის,

რომელიც გზამკვლევისა და მანამდე შედგენილი პერიპლუსების), ხოლო დანარჩენი თორიწილის წყაროთა შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულია გარკვეული მოსაზრებები (მ. როსტოვეცი, კ. მიულერი, ფრ. რუსი); ამ საკითხებზე საკმაოდ ვრცელი მსჯელობა აქვს მ. ინაძესაც თავის ზემოთხსენებ გამოკვლევაში (გვ. 23-27). ამ წყაროთა დადგენა მეტად მნიშვნელოვანია არიანეს ცნობების შეფასებისათვის და ავტორს, ჩვენი აზრით, უნდა დაეთმო თავის ნაშრომში ადგილი ასეთი კვლევისათვის.

ნ. კეკელიძის ნაშრომი შეიცავს V საუკუნის ანონიმის თხზულების ტექსტსა და ქართულ თარგმანს, მაგრამ ამ ნაშრომს რატომღაც არ ახლავს კომენტარები და არც არიანეს „პერიპლუსის“ შენიშვნებში არის ანონიმი გათვალისწინებული.

მე-13 გვერდზე ნ. კეკელიძე ეგება რომის როსს დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე ახ. წ. 11 საუკუნისათვის წარმოქმნილ სახელმწიფოებრივ ერთეულთა ჩამოყალიბებაში. ავტორი ეკმათება აკად. ნ. ბერძენიშვილის რედაქციით 1956 წ. გამოსულ ავტორთა კოლექტივის საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელოს, სადაც ამ სახელმწიფოთა წარმოქმნა დახასიათებულია, როგორც გარკვეული რეაქცია, ძველისაგან უაქციების ცდა, რასაც მემართავდა რომის ხელისუფლება. ნ. კეკელიძე ამ აზრს მცდარად მიიჩნევს; მისი აზრით, „რომი იმდენად რადიკალი ერეოდა ქვეყნის შინაგან ცხოვრებაში, რომ მას რაღაც ახალი წყობის დამყარების სურვილი ვასწიოდა. ასეთი რამ სხვა ქვეყნის მიმართ საერთოდ ძნელი მოსახერხებელია.“ ნ. კეკელიძის სიტყვით რომს აინტერესებდა მხოლოდ სამხედრო ვალდებულება და მცირე ხარკის ვალდება, რომის სოფურენობის ცნობა ქართველებისაგან. შემდეგ მას მოაქვს ცნობები ახ. წ. VI საუკუნის ისტორიკოსის აგათის სქოლასტიკოსის ნაშრომიდან, სადაც ნათქვამია, რომ ლახთა მეფე წაუთ დაის თვისტომთ უვლიდა როგორც მას სურდა და როგორც მამაბაბური წესი უპარანახებოდა და დასძინს: „მართალია, ეს ცნობა გვიანდელია და ბიზანტიური ხანას ეკუთვნის, მაგრამ აღვრ კიდევ უფრო ზეგრო ხასიათს ატარებდა რომელიცა ჩიქვლმა ქართველთა შინაურ საქმეებში“. უფრო ქვევით ნ. კეკელიძე აღნიშნავს, რომ „რომელთა როლი ამ ქვეყნის (დასავლეთ საქართველოს, ნ. ლ.) განვითარების შინაგანი ძალების მოქმედების დროს ნელს უღრიდა“ (გვ. 15).

უნდა აღვნიშნოთ, რომ შესაძლოა საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელოში დასავლეთ საქართველოს პოლიტიკურ ერთეულთა წარმოქმნა ერთგვარად ცალმხრივად არის ას-

რების ორი უდიდესი საფეხურის—მატრიარქატის და პატრიარქატის არსებობისა.

ბოლოს გამოეთქვათ რამდენიმე შენიშვნას:

1. მონოგრაფიაში ავტორს უხვად აქვს ნათესაური ურთიერთობის გამომხატველი ადგილობრივი (მოხერცი) ტერმინოლოგია, რაც მისასაღებელი ფაქტია. მაგრამ ეკეთესი იქნებოდა აქვე წარმოგვეჩინა ძველ ქართულ წყაროებში შემონახული ნათესაობის გამომხატველი ტერმინები, აგრეთვე, თანამედროვე ეთნოგრაფიულ ყოფაში შემორჩენილი ტერმინები საქართველოს სხვადასხვა კუთხის მიხედვით.

2. როგორც აღნიშნული გვექონდა მკვლევარი ამტკიცებს, რომ აგნატიკური და კონგნატიკური ნათესაობის ზნით ეგზოგამია თანაბრად არის დაცული. ჩვენი აზრით ამის ამტკიცებისათვის უფრო მეტი ფაქტობრივი მასალა საჭიროა. აგნატიკურ ნათესაურ სისტემას ძირითადად შინც აწესრიგებს ერთი სახელწოდების გვარი, რაც არ მოუპოვებს კონგნატიკურ სისტემას, თუ ამას გავითვალისწინებთ, მაშინ საფიქრებელია, დედის მხრივ ნათესაური შტოს უფრო მალე დაერღვეოდა თავისი „სიწმინდე“, ვიდრე მამის მხრივ. ეს იმიტომ, რომ ერთი „სახლიკაცობის“ ნათესაობის დადგენის უველაზე ადვილი და ამსთანავე თავისთავად დასაბუთებული საშუა-

ლებაა გვარო, ასე თუ ისე კონგნატიკურ ნათესაობა შინც უფრო ხშირად ირღვეოდა, რის მაგალითებიც თვითონ ავტორსა აქვს (რ. გვ. 48).

3. საქართველოს სხვა კუთხეების მსგავსად ხეშვილ საეპარქიოლო ყოფილა ნეფის მიერ კარის ზღურბლთან დაპირქვავებული თეფშის ფეხით დამსხვრევა. (გვ. 252). სამწუხაროა, რომ ამ მეტად გავრცელებული ჩვეულების შესახებ მკვლევარს მონოგრაფიაში არც მეცნიერული და არც ზალხური ახსნა არ მოუპოვება.

4. წიგნის სათაური „ქართველ მთიელთა საოჯახო ურთიერთობის ისტორიიდან“ იმის მნიშვნეზელია, რომ ავტორი არ იზღუდება მართოდენ ხევის ეთნოგრაფიული ფარგლებით და მართლაც, მას სხვა მთიელთა ყოფის რვა-ღებიც უხვად აქვს მოტანილი. ოღონდ არ მოეპოვება მასალები რაჭაზე. ეს მით უფრო დანანანია, რომ მეტად საგულისხმო ბარალელების მოძებნა შეიძლებოდა განსაკუთრებით მთის რაჭის საქორწინო წესებში.

5. წიგნს არ ახლავს რეზიუმე რუსულ ან რომელიმე უცხო ენაზე, არც საძიებელი აპარატურა, რაც მეცნიერული ხასიათის მონოგრაფიისათვის აუცილებელია.

ლევან ზვინიძე

ახალი წიგნები

გამომცემლობა „საბავთა საქართველო“

- ხუბან-საბა ორბელიანი — თბულებანი. ტ. II, ილ. პარამიძისა და ე. მეტრეველის რედაქციით. გამომცემლობის რედ. შ. ბაქრაძე, გვ. 456, ფასი 1 მან. 70 კაპ.
- აკაკი წერეთელი — ტომი XIII, პუბლიცისტური წერილები. რედ. ლ. ელიოზიშვილი, გვ. 576 ფასი 1 მან. 80 კაპ.
- შოა არაგვისბირელი — მოთხრობები. რედ. კ. ბობოხიძე, გვ. 516, ფასი 1 მან. 50 კაპ.
- გრიგოლ ჩიქოვანი — ცაცხვის ქვეშ. რედ. ბ. შირცხელაძე, გვ. 498, ფასი 1 მან.
- შალვა ამისტლასვილი — სოემები. რედ. ვ. ჯავახიძე, გვ. 120, ფასი 25 კაპ.
- გიორგი ზუბაშვილი — მწერალი და დრო. რედ. ვ. ჯავახიძე, გვ. 120, ფასი 27 კაპ.
- შრომის სიმღერები — ხალხური ლექსები და სიმღერები შრომაზე. ტექსტი გამოსაცემად შოა-ხადა, წინასიტყვაობა და ლექსიკონი დაურთო თამარ ოჭროშიძემ, რედ. შ. ამისტლასვილი, გვ. 192, ფასი 62 კაპ.

„ნაბადული“

- ტიციან ტაბიძე — ლექსი შეწყვარი. რედ. შ. დემეტრაძე, გვ. 108, ფასი 34 კაპ.
- ლადო ახათიანი — კრწანისის უყაჩოები. რედ. რ. ორჯონიკაძე, გვ. 126, ფასი 35 კაპ.
- მ. შოლოხოვი — ვატეხილი ყაშირი, წიგნი I, თარგ. ა. რ. ისტოქუმბაძისა, რედ. თ. ბუჩიძე, გვ. 720, ფასი 1 მან. 45 კაპ.
- ი. ტურგენივი — მემუ. თარგ. შ. თაბუკაშვილისა, რედ. ლ. გეგელია, გვ. 40, ფასი 10 კაპ.
- ოლია ჭავჭავაძე — დედა ჩიტი. რედ. შ. ამისტლასვილი, გვ. 14, ფასი 10 კაპ.
- ნინო ნაკაშიძე — ჩრეული II, რედ. თ. ჯობლაძე, გვ. 344, ფასი 82 კაპ.
- ალექსანდრე ბარაშჩე — კორნელი კეკელიძე. რედ. ლ. ცაგარეიშვილი, გვ. 70, ფასი 14 კაპ.
- რევაზ ჯაფარიძე — ფალავანი. რედ. ქ. ნადირაძე, გვ. 28, ფასი 13 კაპ.
- რევაზ ინანიშვილი — ზეიმი სხენწში. რედ. ლ. გეგელია, გვ. 18, ფასი 5 კაპ.
- შალვა მარიაშვილი — ფრივის ტყეებში. რედ. მ. ჭახარია, გვ. 90, ფასი 13 კაპ.
- სიმონ მოვარაძე — ფალავანი. რედ. ა. ლეინიშვილი, გვ. 98, ფასი 13 კაპ.
- ხ. რემონიძე — ბუნების სამეფოში. რედ. ა. თევზაძე, გვ. 148, ფასი 15 კაპ.
- მიქი და დათვი — ბულგარული ხალხური ზღაპრები. თარგ. ქ. ნადირაძისა, რედ. ლ. გეგელია, გვ. 116, ფასი 22 კაპ.
- გ. ტიტოვი — 700.000 კილომეტრი კოსმოსში. რედ. რ. ინანიშვილი, გვ. 158, ფასი 21 კაპ.
- ფრიდრიხ ვოლფი — ძალი ბოლა, კრუნი ბულუა და შამალი ცისკარა. გერმანულიდან თარგმნეს მ. ოქროპირაძემ და ო. ხუციშვილმა. რედ. ნ. კალანდარიშვილი, გვ. 98, ფასი 17 კაპ.
- გ. კარპენკო — როგორ ვიზრდებოდით. თარგ. შ. შატაშვილისა, რედ. გ. ციციშვილი, გვ. 172, ფასი 40 კაპ.
- პონლი კეშელაძე — ვარდის სტუმარი. რედ. ვ. კაპახიძე, გვ. 56, ფასი 10 კაპ.
- იოსებ დურგლიშვილი — ტყემ შოისხა ფოთოლი. რედ. გ. ლეონიძე, გვ. 68, ფასი 6 კაპ.
- გოდერძი ქვიშვილი — შოლოდინი. რედ. ვ. გეგელია, გვ. 108, ფასი 12 კაპ.
- ლამარა გვარამაძე — ნინო ნაკაშიძე. რედ. ვ. ძიძიგური. გვ. 52, ფასი 15 კაპ.

ფანის 80 კპპ.

6 1100

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

„**М Н А Т О Б И**“

ИЗДАТЕЛЬСТВО „САБЧОТА МЦЕРАЛИ“